

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**RÖNESANS BARAJI'NIN ETİYOPYA- SUDAN- MISIR
İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

DOKTORA TEZİ

Nagla Elmourad Abdallah ELMOURAD

ARALIK-2025

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI**

RÖNESANS BARAJI'NIN ETİYOPYA- SUDAN- MISIR İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

Nagla Elmourad Abdallah ELMOURAD

Tez Danışman: Prof. Dr. Süleyman ERKAN

**ARALIK - 2025
TRABZON**

ONAY

Nagla Elmourad Abdallah ELMOURAD tarafından hazırlanan “Rönesans Barajı'nın Etiyopya Sudan- Mısır İlişkilerine Etkisi” adlı bu Çalışma 07.11.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı'nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Süleyman ERKAN	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. İsmail KÖSE	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ayça EMİNOĞLU	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Metin AKSOY	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ – Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Nagla Elmourad Abdallh ELMOURAD

21. 12. 2025

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Nil Havzası'ndaki hidropolitik dinamikleri temelden değiştiren Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın (GERD), kıyıdaş ülkeler olan Etiyopya, Sudan ve Mısır arasındaki ilişkilere yansıyan çok boyutlu etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Proje, bir yandan bölgesel kalkınma ve enerji işbirliği için önemli bir fırsat sunarken, diğer yandan suyun paylaşımı, barajın doldurulması ve işletilmesine ilişkin usulleri düzenleyen, hukuki olarak tüm tarafları bağlayıcı bir anlaşmanın eksikliği nedeniyle ciddi bir siyasi gerilim ve anlaşmazlık kaynağı haline gelmiştir. Bu tezin hazırlık süreci, hem akademik hem de kişisel açılardan oldukça zorlu bir yolculuk olmuştur. Araştırmanın odaklandığı krizin devam eden yapısı ve müzakerelere dair bilgilerin gizliliği, veri toplama aşamasında önemli engeller teşkil etmiştir. Özellikle krizin önemli taraflarından Sudan'da patlak veren savaş, sahadan bilgiye erişimi imkânsız kılarken, kişisel düzeyde de hayatımın en zorlu dönemlerinden birini yaşamama neden olmuştur. Savaş nedeniyle ailemin Sudan'ı terk etmek zorunda kalması, bu akademik çabayı yürütürken üstesinden gelmem gereken ağır bir zihinsel ve duygusal yükü de beraberinde getirmiştir. Tüm bu güçlüklerle rağmen bu çalışmayı tamamlayabilmiş olmak, benim için büyük bir azim sınavı, mesleki tatmin ve kişisel gurur vesilesi olmuştur.

Öcelikle bu tezin hazırlık ve yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün değerli hocalarına en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecimin başından itibaren kıymetli tavsiye ve yönlendirmeleriyle bana rehberlik eden Prof. Dr. M. Çağtay Okudan ve Doç. Dr. Ayça Eminoğlu'na müteşekkirim. Tez danışmanım Prof. Dr. Süleyman Erkan'a, bu çalışmanın şekillenmesindeki ve tamamlanmasındaki ufuk açıcı görüşleri ve yapıcı eleştirileri için özel bir teşekkürü borç bilirim. Son olarak, bu zorlu sürecin her aşamasında manevi destekleriyle daima yanımda olan ve motivasyon kaynağım olan sevgili aileme, özellikle anneme, babama, kardeşlerime ve tüm dostlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Ekim, 2025

Nagla Elmourad Abdallah ELMOURAD

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
GRAFİKLER LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV

GİRİŞ.....	1-6
------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1.DEVLETLER İÇİN SU GÜVENLİĞİNİN ÖNEMİ.....	7-31
1.1.Su Güvenliği.....	7
1.1.1.Su kullanımları.....	9
1.1.2.Su Kaynaklarının Yönetimi.....	15
1.2.Sınır Aşan Sular	17
1.2.1.Sınır Aşan Sulara İlişkin Uluslararası Anlaşmalar	19
1.3.Sınır aşan Su Sorunlarına Örnekler.....	24
1.3.1.Türkiye, Suriye ve Irak Arasındaki Dicle ve Fırat Nehirleri	25
1.3.2.Ürdün Nehri.....	29
1.3.3.Asi Nehri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

2.NİL NEHRİ VE HAVZASI ÜLKELERİ.....	32-58
2.1.Nil Nehri'nin Tanımı	32
2.2.Nil Nehri'nin Kolları	34
2.2.1.Mavi Nil.....	35
2.2.2.Beyaz Nil.....	37
2.2.3.Atbara Nehri.....	38

2.3.Nil Havzası Ülkeleri	38
2.3.1.Nil Nehri'nin Mısır açısından önemi	39
2.3.2.Nil Nehri'nin Sudan açısından önemi.....	43
2.3.4.Nil Nehri'nin Etiyopya açısından önemi	47
2.3.5.Nil Nehri'nin Eritre açısından önemi.....	49
2.3.6.Nil Nehri'nin Uganda açısından önemi	51
2.3.7.Nil Nehri'nin Kenye açısından önemi	53
2.3.8.Nil Nehri'nin Tanzanya açısından önemi.....	54
2.3.9.Nil Nehri'nin Demokratik Kongo Cumhuriyeti açısından önemi.....	55
2.3.10.Nil Nehri'nin Burundi açısından önemi.....	55
2.3.11.Nil Nehri'nin Ruanda açısından önemi.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.NİL NEHRİ HAVZADAKİ TARİHSEL ANLAŞMAZLIKLARI.....59-82

3.1.Sınır Anlaşmazlıkları	59
3.1.1.Etiyopya-Somali Çatışması.....	59
3.1.2.Eleme Üçgenindeki Sudan-Kenya-Etiyopya Çatışması	60
3.1.3.Al-Fashaqa Bölgesinde Sudan ve Etiyopya Arasındaki Sınır Sorunu	61
3.1.4.Kenya ve Uganda Arasındaki Sınır Sorunu.....	62
3.1.5.Uganda ve Güney Sudan Arasındaki Sınır Sorunu.....	64
3.1.6.Halaib ve Shalateen Şehirlerinde Sudan ve Mısır Arasındaki Sınır Sorunu.....	65
3.2.Siyasi Sorunlar	66
3.2.1.Ülkeler Arasında Muhalif Güçlerin Barındırılması ve Nil Havzası Ülkelerindeki Demokrasi Sorunu.....	66
3.2.2.Aşırıçılık, Terörizm ve Uluslararası Müdahale Sorunu	69
3.3.Su Anlaşmazlığı.....	72
3.3.1.Nil Havzası Anlaşmaları.....	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.RÖNESANS BARAJI'NIN ETİYOPYA, MISIR VE SUDAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....83-146

4.1. Rönesans Barajı ve Yapısal Özellikleri.....	83
4.1.1.Barajın Coğrafi ve Bölgesel Konumu.....	84
4.1.2.Baraj Tasarımı.....	85

4.1.3.Maliyet ve finansman.....	87
4.2.Rönesans Barajı'nın Etiyopya İçin Stratejik Önemi	88
4.2.1.Elektrik enerjisi üretimi	88
4.2.2.Ekonomik Hedefler.....	90
4.2.3.Su Baskınlarını Azaltmak.....	91
4.2.4.Ulusal ve Stratejik Nedenler	92
4.3.Etiyopya'dan Mısır'a Uzanan Nil Nehri Üzerinde İnşa Edilen Barajlar	94
4.3.1.Etiyopya'da İnşa Edilen Diğer Barajlar.....	94
4.3.2.Sudan'da İnşa Edilen Barajlar	95
4.3.3.Mısır'da İnşa Edilen Barajlar.....	99
4.4. Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan'a Olumsuz ve Olumlu Etkisi.....	102
4.4.1.Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Olumlu Etkisi.....	103
4.4.2.Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Olumsuz Etkisi	105
4.4.3.Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Siyasi Etkisi	110
4.5. Sudan, Mısır ve Etiyopya Arasında Rönesans Barajı İle İlgili Müzakereler	112
4.5.1.Üçlü Müzakereler.....	114
4.5.2.ABD Arabuluculuğu.....	118
4.5.3.Afrika Birliği Arabuluculuğu(AB)	119
4.5.4.Birleşik Arap Emirlikleri Arabuluculuğu (BAE)	121
4.5.5.Rönesans Barajı Müzakerelerinde Medyanın Rolü Nedir?	122
4.6.Rönesans Barajı'nın Hukuki Boyutu	126
4.6.1.Etiyopya'nın Hukuki Boyutu.....	127
4.6.2.Mısır'ın Hukuki Boyutu.....	128
4.6.3.Sudan'ın Hukuki Boyutu.....	129
4.6.4.Uluslararası hukuk perspektifinden Rönesans Barajı'nın inşası	130
4.7.Üç Ülke Arasındaki Çatışmayı Önlemek İçin Rönesans Barajı'nın Nasıl Yönetilebilir? .	133
4.7.1.Su Diplomasisi.....	134
4.7.2.2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Kullanımı.....	139
4.7.3.SWOT Analizi.....	140
4.8.Büyük Etiyopya Rönesans Barajı Meselesinin Güncel Durumu.....	144
SONUÇ	147
KAYNAKÇA	161
EKLER	179
ÖZGEÇMİŞ.....	203

ÖZET

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD), Mısır, Sudan ve Etiyopya'nın güvenliği ve sosyoekonomik istikrarı için merkezi öneme sahip yerel, bölgesel ve uluslararası etkileri olan bir projedir. Bu çalışma, barajın etrafında 2011'den beri süregelen uzun soluklu diplomatik kriz bağlamında ele alınmaktadır. Araştırma, bu üç kıyıdaş ulus arasındaki karmaşık hidropolitik ilişkileri analiz ederek GERD'nin işbirliği ya da çatışma için bir katalizör olma potansiyelini incelemeyi amaçlamaktadır. Metodolojik olarak çalışma, tarihsel, betimsel ve analitik yaklaşımları birleştirmektedir. Stratejik faktörleri belirlemek ve riskleri azaltıp işbirliğini teşvik etmek üzere güçlü yönler ile fırsatların nasıl kullanılabileceğini değerlendirmek için bir SWOT analizi uygulanmıştır. Araştırma ayrıca çok yönlü su diplomasisini analiz etmekte ve başarılı işbirliğini Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) 6 ve 7'ye ulaşma bağlamında ilişkilendirmektedir. Varılan temel sonuç, GERD'nin bir çatışma kaynağı olmaktan çok bölgesel işbirliği için bir araç olabileceğidir. Ancak bu sonuç, bütünleşik bir havza yönetimi yaklaşımının benimsenmesine ve özellikle kuraklık ve iklim değişikliği koşullarında mansap ülkelerinin çıkarlarını korumak üzere barajın işletilmesini yönetecek bağlayıcı bir yasal çerçevenin oluşturulmasına bağlıdır. Başarılı olması durumunda, GERD çerçevesi, sınıraşan su sorunlarını çözmek için tekrarlanabilir bir model haline gelebilir ve ilgili tüm uluslar için önemli bir siyasi başarıyı temsil edebilir.

Anahtar kelimeler: Büyük Etiyopya Rönesans Barajı, Aşağı akış işbirliği, Çok taraflı su diplomasisi, SWOT analizi

ABSTRACT

The Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) is a project with profound local, regional, and international implications, central to the security and socioeconomic stability of Egypt, Sudan, and Ethiopia. This study is contextualized by the protracted diplomatic crisis surrounding the dam since 2011. The research aims to analyze the complex hydropolitical relations among these three riparian nations, examining GERD's potential to serve as a catalyst for either cooperation or conflict. Methodologically, the study combines historical, descriptive, and analytical approaches. A SWOT analysis is employed to identify strategic factors and assess how strengths and opportunities can be leveraged to mitigate risks and foster cooperation. The research also analyzes multi-faceted water diplomacy and links successful cooperation to attaining Sustainable Development Goals (SDGs) 6 and 7. The principal conclusion is that the GERD can be a vehicle for regional cooperation rather than a source of conflict. This outcome, however, is contingent upon adopting an integrated, basin-wide management approach and creating a binding legal framework to govern its operation, particularly to protect downstream interests amid drought and climate change. If successful, the GERD framework could become a replicable model for resolving transboundary water issues, marking a significant political achievement for all nations involved.

Keywords: Grand Ethiopian Renaissance Dam, Downstream cooperation, Multilateral water diplomacy, SWAT analysis

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1.	Türkiye ile Suriye arasındaki anlaşmalar.....	27
2.	Türkiye ile Irak arasındaki anlaşmalar.....	28
3.	Su Diplomasisi Yolları	136
4.	SWOT faktörlerini	141
5.	Sudan, Mısır ve Etiyopya'nın kazanç ve kayıpları.....	146

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1.	Dünyadaki Su.....	9
2.	Dicle ve Fırat.....	26
3.	Mısır haritası	41
4.	Nil Havzası Ülkeler ve Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın konum haritası	85

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1.	Nil Havzası ülkelerinde Nil Havzası tarafından işgal edilen alan.....	58

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Afrika Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK-47	: Otomatik Kalaşnikof-47
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BKH	: Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin
BM	: Birleşmiş Milletler
CFRD	: Beton yüzeyli kaya dolgu baraj
CIDA	: Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı
CNOOC	: Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi
COMES	: Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
DKC	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti
EAPP	: Doğu Afrika Güç Havuzu
EEP	: Etiyopya Elektrik Enerji Kurumu
EEPCO	: Etiyopya Elektrik Enerjisi Şirketi
EPLF	: Eritre Halk Kurtuluş Cephesi
EPRDF	: Etiyopya Halk Devrimci Demokratik Cephesi
EPRDF	: Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
FARDC	: Kongo Demokratik Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GERD	: Büyük Etiyopya Rönesans Barajı
GOLD	: Suriye Arazi Islahı Vakfı
GSYİH	: Gayrisafi yurt içi hasıla
GTL	: Gazdan sıvıya
ICGLR	: Uluslararası Büyük Göller Bölgesi Konferansı
IGAD	: Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi
IPOE	: Uluslararası Uzmanlar Paneli'nin
IWRMI	: Entegre su kaynakları yönetimini
LNG	: Sıvılaştırılmış doğal gaz
LRM/A	: Tanrının Direniş Ordusu
M23	: 23 Mart Hareketi

MoWIE	:Su, Sulama ve Elektrik Bakanlığı
Nile COM	: Nil Havzası Bakanlar Konseyi
NRBC	: Nil Nehri Havzası Komisyonu'nun
OAU	Afrika Birliği Örgütü
RCC	: Silindirle sıkıştırılmış beton
SGCC	: Çin Devlet Şebeke Şirketi
SKH	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini
SPLA/SPLM	: Sudan Halk Kurtuluş Ordusu
STK	: Sivil toplum kuruluşu
SWECO	: İsveçli danışmanlık şirketi
SWOT Analizi	: Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler
TECCONILE	: Nil Havzası Kalkınma ve Çevre Korumasının Teşviki için Teknik İşbirliği Komitesi
TNC	: Teknik Ulusal Komitesinin
UBNB	:Yukarı Mavi Nil Havzası
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNDUGU	:Undugu Society of Kenya
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	:Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuk Acil Durum Fonu
USBR	:ABD Islah Bürosu
VCSSRT	: Anlaşmalar Bakımından Devletlerin Halefıyeti Hakkında Viyana Sözleşme

GİRİŞ

Su, ekosistemlerin ve insan faaliyetlerinin devamlılığı için vazgeçilmez bir kaynak teşkil etmektedir. Küresel ölçekte tatlı su rezervlerinin sınırlı olması ve bu kaynaklara erişim konusundaki rekabetin artması, uluslararası ilişkiler literatüründe "su savaşları" olarak kavramsallaştırılan çatışmaların yaşanabileceği tezini güçlendirmektedir. Bu tezin temelini, dünyadaki yenilenebilir tatlı su kaynaklarının yaklaşık %60'ını oluşturan sınıraşan suların varlığı oluşturmaktadır. Söz konusu kaynakların paylaşımına ve yönetimine ilişkin hukuki bir çerçevenin ve kurumsal mekanizmaların eksikliği, devletlerarası anlaşmazlıklara yol açmakta ve bu durum bölgesel istikrarı tehdit eden bir boyut kazanmaktadır.

Sınıraşan su anlaşmazlıklarının tipik bir örneği Nil Havzası'nda gözlemlenmektedir. Havza, on bir egemen devletin sınırları içerisinde yer almakla birlikte (Mısır, Sudan, vb.), su kaynaklarının tahsisini ve yönetimini düzenleyen ortak bir yasal rejimden mahrumdur. Bu bağlamda, Etiyopya tarafından inşa edilen Büyük Rönesans Barajı projesi, havzadaki statükoyu değiştirme potansiyeli nedeniyle mevcut gerilimleri tırmandırmış; Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında karmaşık bir diplomatik krize neden olmuştur.

Nil Nehri Havzası, Afrika kıtasının yaklaşık %10'una tekabül eden ve yaklaşık 3 milyon km²'lik bir drenaj alanına sahip, kıtanın en önemli hidrolojik sistemlerinden biridir. Havzanın ana arteri olan ve yaklaşık 6.500 km uzunluğuyla dünyanın en uzun nehirleri arasında sayılan Nil, oldukça çeşitli coğrafi ve klimatolojik koşullardan geçmektedir. Nehrin güzergâhı, Beyaz Nil'in kaynağını oluşturan Ekvator Gölleri Platosu'ndan (4°G) başlayarak, Doğu Akdeniz'de sonlanan delta ovasına (31°K) kadar 35 derecelik bir enlem yayı üzerinde izlenir.

Nil'in hidrolojik karakteristiğini belirleyen iki ayırt edici nitelik bulunmaktadır. Bunlardan ilki, nehrin Hartum'un kuzeyinden itibaren yaklaşık 2.700 km boyunca herhangi bir kalıcı yan kol almadan kurak çöl arazisi içerisinde akmasıdır. İkincisi ise, Aswan mevkisindeki özgül deşarjının kilometrekare başına saniyede 0,98 litre (0,98 L·s⁻¹·km⁻²) gibi istisnai derecede düşük bir değere sahip olmasıdır. Bu özellikler, Nil'i diğer büyük nehir sistemlerinden farklı kılmaktadır (Woodward, J. C., vd 2007: 261).

Nil Nehri, havza ülkeleri için sadece bir coğrafi unsur olmaktan öte ekonomik yapılarını, sosyo-kültürel kimliklerini ve politik ilişkilerini şekillendiren merkezi bir aktör rolü görmektedir. Nehrin ekonomik fonksiyonlarının başında, bölgedeki tarımsal üretimi desteklemesi gelmektedir. Nitekim Mısır ve Sudan gibi aşağı havza ülkelerinde tarımsal sulama sistemleri neredeyse bütünüyle Nil'in akış rejimine endekslidir ve bu

durum, ulusal gıda güvenliği stratejilerini nehre mutlak surette bağımlı kılmaktadır. Tarımsal önemine ilaveten nehir; hidroelektrik enerji potansiyeli, ticari seyrüsefere imkân tanıyan bir ulaşım koridoru olması ve barındırdığı zengin kültürel miras sayesinde yarattığı turizm gelirleri bakımından da bölge ekonomileri için vazgeçilmez bir nitelik taşımaktadır.

Ekonomik boyutunun yanı sıra Nil, kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması ve havzadaki toplumların sosyal ve kültürel belleğinde bir "yaşam kaynağı" olarak görülmesi nedeniyle sosyo-kültürel öneme de sahiptir. Nehrin su kaynaklarının tahsisi meselesi ise, kıyıdaş devletler arasında hem işbirliği mekanizmalarını teşvik eden, hem de çıkar çatışmalarına zemin hazırlayan ikili bir karakter sergilemektedir. Bu durum, Nil'i bölgesel siyasette stratejik bir faktör haline getirmektedir.

Mavi Nil kolu, özellikle aşağı havza ülkeleri olan Sudan ve Mısır için hayati bir stratejik öneme sahiptir. Bu öneminin temelinde, Nil Nehri'nin yıllık toplam su hacminin büyük bir kısmını, bilhassa yağışlı mevsimde %80 ila %85 gibi önemli bir oranını tek başına oluşturması yatmaktadır. Sudan özelinde Mavi Nil, çok değişkenli bir sosyo-ekonomik fonksiyona sahiptir. İlk olarak nehir Beyaz Nil ile birleşmeden önce Gezira Projesi gibi dünyanın en büyük sulama şebekelerinden birini besleyerek ülkenin tarımsal üretiminin ve gıda güvenliğinin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca üzerinde kurulu olan Roseires ve Sennar gibi barajlar vasıtasıyla Sudan'ın hidroelektrik enerji üretiminde de merkezi bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte barındırdığı sucul ekosistem ile yerel halk için önemli bir geçim kapısı olan balıkçılık faaliyetlerini destekler niteliktedir.

Mısır'ın su varlığı da dolaylı fakat mutlak bir şekilde Mavi Nil'e bağımlıdır. Ülkenin içme, sanayi ve tarım suyu talebinin neredeyse tamamını karşılayan Nil Nehri'nin hidrolojik rejimi, Mavi Nil tarafından sağlanmaktadır. Dolayısıyla, Mısır'ın hem ulusal elektrik şebekesinin hem de su yönetimi stratejisinin belkemiğini oluşturan Aswan Yüksek Barajı'nın sürdürülebilirliği, doğrudan Mavi Nil'den gelen suyun hacmine ve düzenliliğine endekslidir.

Etiyopya hükümeti, 2011 yılında Mavi Nil üzerinde, Benishangul-Gumuz idari bölgesinde, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) adlı mega projeyi başlatacağını resmi olarak duyurmuştur. Esasen bu proje, yeni bir konsept olmayıp kökenleri Amerika Birleşik Devletleri Islah Bürosu'nun 1956 ile 1964 yılları arasında yürüttüğü ve Mavi Nil'in hidroelektrik potansiyelini değerlendirmeyi amaçlayan bir fizibilite çalışmasına uzanmaktadır. Orijinal planın hayata geçirilmesi, 1974'te yaşanan askeri darbe sonrası oluşan siyasi istikrarsızlık nedeniyle engellenmiştir. Onlarca yıl askıda kalan baraj projesi, Etiyopya hükümeti tarafından Ekim 2009-Ağustos 2011 periyodunda gerçekleştirilen kapsamlı bir saha etüdünün sonuçlarına dayanılarak yeniden canlandırılmış ve nihayetinde 2011 yılında fiili inşaat süreci başlatılmıştır (Jönsson, B., 2013: 1).

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın konumu olarak Mavi Nil'in tercih edilmesi, iki temel jeomorfolojik ve hidrolojik avantaja dayanmaktadır. Bunlardan ilki, nehrin ilgili kesimi, yüksek bir eğimle aktığı dar ve derin boğazlarla karakterizedir. Bu topoğrafya, yüksek potansiyel enerjiye sahip bir su kütesinin verimli bir şekilde biriktirilmesine olanak tanımaktadır. Daha da önemlisi, bu vadi yapısı, baraj rezervuarının yüzey alanını hacmine oranla düşük tutarak, bölgenin iklim koşullarında kritik bir faktör olan buharlaşma yoluyla su kaybını minimize etmektedir.

Bir diğer avnataj ise Mavi Nil'in yıllık ortalama debisi, Etiyopya'nın diğer büyük nehir sistemleri olan Tekeze-Atbara ve Baro-Akobo-Sobat'ın toplam debisinden dahi önemli ölçüde fazla olmasıdır. Bu üstün su hacmi, projenin hedeflenen enerji üretim kapasitesine ulaşmasını ve ekonomik fizibilitesini güvence altına alan temel hidrolojik parametredir (Whittington, D., vd, 2014: 599).

Büyük Rönesans Barajı (GERD) projesinin Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında tetiklediği diplomatik krizin ana dinamiğini, Nil suyunun Mısır'ın ulusal varlığı için taşıdığı stratejik önem oluşturmaktadır. Mısır açısından baraj, ulusal su güvenliğine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Nitekim ülkenin su kaynaklarının %97'sinden fazlası Nil Nehri'ne bağımlı olup, nehrin toplam akışının büyük bir bölümü de GERD'in inşa edildiği Mavi Nil kolundan gelmektedir. Dolayısıyla, Mavi Nil'in debisinde yaşanacak herhangi bir düşüşün, Mısır'ın tarımsal üretim kapasitesini, özellikle de su-yoğun mahsulleri ciddi şekilde kısıtlaması beklenmektedir. Bu durumun, artan tarımsal ürün ithalatı ile ekonomi üzerinde ek bir yük oluşturması, endüstriyel faaliyetleri yavaşlatması ve Aswan Yüksek Barajı'ndaki hidroelektrik üretimi düşürmesi gibi zincirleme ekonomik etkileri olacağı öngörülmektedir. Ekonomik kaygılara ek olarak, nehrin hidrolojik rejimindeki modifikasyonların yol açabileceği ekolojik ve sosyal riskler de Mısır'ın temel endişeleri arasındadır. Bu riskler; Nil Deltası'nda toprağın tuzlanma oranının artması, su kalitesinde bozulma ve tatlı su balıkçılığının gerilemesi gibi geri döndürülemez çevresel hasarları kapsamaktadır.

Sudan'ın Büyük Rönesans Barajı'na yönelik tutumu, Mısır'ın kesin karşıtlığından ayrılmakta; ülke, barajın sağlayabileceği olası faydalar ile beraberinde getirdiği ciddi operasyonel riskler arasında çiftyönlü bir yaklaşım sergilemektedir. Sudan'ın temel çekincesi, hidrolojik ve operasyonel güvenlik konularında yoğunlaşmaktadır. GERD'e coğrafi olarak çok yakın (yaklaşık 100 km) olan Roseires Barajı'nın, iki ülke arasında bağlayıcı bir işletme anlaşması ve anlık veri paylaşım mekanizması olmaksızın, ani ve kontrolsüz su deşarjlarına karşı savunmasız kalacağı endişesi hakimdir. Bu koordinasyon boşluğu, Sudan'ın entegre baraj sisteminin genelinde operasyonel verimsizliklere yol açarak hidroelektrik üretim kapasitesini ve sulama rejimlerinin istikrarını tehdit etmektedir. Projenin Sudan için yarattığı en belirgin ikilem, tortu (silt)yönetimi konusunda ortaya çıkmaktadır. GERD tarafından tutulacak olan tortu, Sudan barajlarının rezervuarlarındaki sedimantasyon oranını düşürerek işletme ömürlerini uzatacak ve bakım maliyetlerini azaltacaktır. Buna karşın, tarihsel olarak Nil taşkınlarıyla taşınan ve kıyıdaki tarım arazilerini gübreleyen bu besin zengini siltin engellenmesi, uzun vadede toprağın verimliliğini düşürme ve tarımsal üretimi olumsuz etkileme riski taşımaktadır.

Uluslararası hukuka göre Etiyopya, "bir devletin kendi toprakları içindeki bir nehrin sularını adil ve makul bir şekilde kullanma hakkına sahip olduğu"nu belirten adil ve makul kullanım ilkesini uygulamaktadır. Etiyopya, Mavi Nil'in suyunun %85'inin kendi sınırları içinde kaynaklandığını ve kendi topraklarında herhangi bir proje gerçekleştirmediğini, bu nedenle barajı inşa etme hakkına sahip olduğunu, özellikle de bunun kalkınması için gerekli olacağını savunmaktadır. Ancak Mısır ve Sudan, "yukarı havza devleti, başka bir devletin çıkarlarına önemli zarar verecek şekilde nehri

kullanamaz" ilkesine dayanan önemli zarar vermeme ilkesini savunmaktadır. Mısır ayrıca, Etiyopya'nın sömürge mirası olarak gördüğü eski tarihi anlaşmalar gibi edinilmiş tarihi haklar

ilkesine de dayanmaktadır.

Bu araştırmanın temel problemini, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) projesinin 2011'de ilan edilmesinin ardından Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında ortaya çıkan; on yılı aşkın süredir devam eden müzakerelere ve uluslararası arabuluculuk çabalarına rağmen çözilemeyen diplomatik kriz ve bu krizin bölgesel güvenlik üzerindeki yansımaları oluşturmaktadır. 2011-2019 yılları arasında yürütülen ve taraflar arasındaki doğrudan diyalogu esas alan üçlü müzakere süreci, barajın doldurulması ve işletilmesine yönelik hukuki olarak bağlayıcı bir çerçeve oluşturma hedefine ulaşmadan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Doğrudan müzakerelerin sonuçsuz kalması, krizin çözümüne yönelik çok taraflı diplomatik müdahaleleri gündeme getirmiştir. Bu kapsamda Afrika Birliği (AfB) başta olmak üzere, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), ABD ve BAE gibi çeşitli uluslararası ve bölgesel aktörler tarafından yürütülen arabuluculuk girişimleri de taraflar arasında uzlaşşı sağlayamamıştır. Nihayetinde, diplomatik kanalların tıkanması ve bağlayıcı bir anlaşmaya varılamaması, söz konusu krizi hem ilgili ülkelerin ulusal güvenlikleri hem de Afrika Boynuzu'ndaki hassas bölgesel denge için ciddi bir istikrarsızlık kaynağına dönüştürmüştür.

Mevcut literatür, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı (GERD) genellikle iki bağlamda ele almaktadır. İlk yaklaşım projeyi yalnızca Etiyopya'nın ulusal çıkarları perspektifinden inceleyen çalışmalar, diğeri ise havza ülkeleri için genel faydalara odaklanarak işbirliğinin önemini vurgulayan teorik çalışmalar şeklindedir. Bu çalışma, söz konusu iki yaklaşımdan ayrılarak, üç kıyıdaş ülke (Mısır, Sudan, Etiyopya) arasında somut işbirliği mekanizmaları geliştirmek amacıyla GERD'in nasıl yönetilebileceğine dair analitik bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın metodolojisi iki temele dayanmaktadır. İlk olarak, projenin üç ülke açısından mukayeseli bir analizini yapmak üzere bir SWOT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) analizi kullanılmaktadır. Bu analiz, mevcut fırsatların ve güçlü yönlerin, projenin barındırdığı riskleri ve zayıflıkları bertaraf edecek stratejilere nasıl dönüştürülebileceğini irdelemektedir. Ayrıca resmi (Track I) müzakerelerin ötesine geçerek, akademik ve sivil toplum gibi farklı kanalları da içeren 'çok yollu su diplomasisi' yaklaşımının, taraflar arasında güven artırıcı ve çözüm odaklı bir diyalog ortamı yaratma potansiyeli araştırılmaktadır. Son olarak çalışma, GERD özelindeki işbirliği gerekliliğini, BM 2030 Gündemi'nin Hedef 6 (Temiz Su ve Sanitasyon) ve Hedef 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji) maddeleriyle ilişkilendirerek, sorunu bölgesel bir anlaşmazlık olmaktan çıkarıp küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında ele almaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın ana problemi Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın (GERD) Mısır, Sudan ve Etiyopya arasındaki ilişkilerin geleceğini nasıl şekillendireceği ve bu etkileşimin bir çatışma dinamiğine mi yoksa bir işbirliği zeminine mi dönüşeceği belirsizliğidir. Bu bağlamda çalışma, şu temel sorulara odaklanmaktadır:

- Büyük Etiyopya Rönesans Barajı, üç ülke arasındaki ilişkileri nasıl etkileyecektir?
- Baraj, taraflar arasında potansiyel bir çatışmayı önlemek ve işbirliğini teşvik etmek amacıyla nasıl yönetilebilir?

Çalışmanın önemi iki boyutta ele alınabilir. Teorik açıdan, sınıraşan sular üzerindeki mega projelerin uluslararası ilişkilere etkilerini analiz ederek ve "çok yollu su diplomasisi" gibi yenilikçi

yaklaşımların uygulanabilirliğini tartışarak hidropolitik ve uluslararası ilişkiler literatürüne katkıda bulunmaktadır. Pratik açıdan ise, GERD etrafında süregelen diplomatik krize yönelik politika önerileri sunarak, barajın bir gerilim kaynağından ortak kalkınma ve işbirliği projesine dönüştürülmesi için somut bir yol haritası çizmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu araştırma sorularını yanıtlamak ve hedeflere ulaşmak için nitel araştırma deseni benimsenmiş; bu çerçevede tarihsel yöntem ile betimsel-analitik yöntem birlikte kullanılmıştır.

Bu çalışma, dört ana bölüm halinde yapılandırılmıştır. Her bölüm, belirli bir tematik bütünlüğü alt başlıklar aracılığıyla derinlemesine incelemektedir. Birinci Bölüm, "Su Güvenliğinin Ülkeler İçin Önemi" adını taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle su güvenliği kavramı teorik bir çerçevede ele alınmakta; suyun yönetimi, sınıraşan suların statüsü ve bu suları düzenleyen uluslararası hukuk mekanizmaları incelenmektedir. Teorik tartışma, Dicle-Fırat, Ürdün ve Asi nehirleri gibi somut vaka çalışmalarıyla desteklenmektedir. İkinci Bölüm, "Nil Nehri ve Nehir Havzası Ülkeleri" başlığı altında, araştırmanın odak noktası olan Nil Havzası'na geçilmektedir. Bu bölümde nehrin hidrolojik ve coğrafi özellikleri, tarihsel keşif süreci ve havzayı oluşturan on bir ülkenin profili sunulmaktadır. Ayrıca, Nil'in bu ülkeler için taşıdığı sosyo-ekonomik önem ile bu ülkelerin havza içerisindeki jeopolitik konumları arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Üçüncü Bölüm, "Nil Havzası Ülkeleri Arasındaki Tarihsel Sorunlar" başlığı altında, havzadaki mevcut anlaşmazlıkların tarihsel kökenlerine odaklanılmaktadır. Bölüm, bölgedeki sınır ve siyasi gerilimlerin yanı sıra, özellikle su paylaşımı konusundaki anlaşmazlıkları tarihsel bir perspektifle ele almaktadır. Bu bağlamda, havzadaki su rejimini belirleyen 1929 ve 1959 tarihli kolonyal dönem anlaşmaları ile 1999 Nil Havzası Girişimi gibi daha modern düzenlemeler kritik bir analize tabi tutulmaktadır.

Dördüncü Bölüm; Büyük Etiyopya Rönesans Barajı ve Bölgesel Etkileri başlığı altında, tezin temel analizi ve argümanları sunulmaktadır. Bu bölüm, GERD'in kendisini, teknik özelliklerini ve Etiyopya'nın ulusal stratejisindeki yerini tanımlayarak başlamaktadır. Sonrasında barajın aşağı havza ülkeleri olan Sudan ve Mısır üzerindeki çok boyutlu etkileri (siyasi, ekonomik, teknik) hem pozitif hem de negatif yönleriyle mukayeseli bir analize tabi tutulmuştur. Bu analiz, GERD'in Mavi Nil ve ana nehir yatağı üzerindeki diğer barajlarla olan hidrolojik etkileşimini de kapsamaktadır. Bölümün bir diğer odağını ise krizin diplomatik ve hukuki boyutları oluşturmaktadır. Bu çerçevede, üçlü müzakere süreçleri ve uluslararası arabuluculuk girişimlerinin başarısızlık nedenleri irdelenmiştir. Tarafların pozisyonlarını meşrulaştırmak için uluslararası hukuk temelinde ileri sürdükleri argümanlar karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Bu analizi tamamlayıcı bir unsur olarak, kriz söyleminin şekillenmesinde ulusal medyanın oynadığı rol de ayrıca değerlendirilmektedir.

Son olarak bölüm, araştırmanın genel bulgularını ve analizlerini sentezleyerek politika önerileri sunmaktadır. Çalışmada kullanılan SWOT analizi ve çok yollu su diplomasisi çerçevesinden hareketle, GERD'in bir çatışma riskinden ortak bir faydaya nasıl dönüştürülebileceğine dair bir yol haritası çizilmiştir. Bu öneriler, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bağlamında gerekçelendirilmiştir. Bölüm, mevcut diplomatik çıkmazın ve tarafların kazanç-kayıp hanesinin bir dökümüyle tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEVLETLER İÇİN SU GÜVENLİĞİNİN ÖNEMİ

1.1. Su Güvenliği

Son 10 yıldaki siyasi tartışmaların büyük bir kısmı, su konusunda gelecekte yaşanacak çatışmaların niteliğine ilişkin endişelerden kaynaklanmaktadır. Siyasi tartışmalar, su kıtlığını hem uluslararası hem de yerel düzeylerde giderek daha fazla çatışmayla ilişkilendirmektedir. Uluslararası düzeyde, örneğin su kaynaklarını paylaşan ülkeler arasındaki çatışmalar ve hatta savaşlar; ulusal veya yerel düzeyde ise suya erişim elde etme girişimleri bu tartışmaların içeriğini oluşturmaktadır. 1995 yılında, aralarında Dünya Bankası Başkan Yardımcısı İsmail Serageldin'in de bulunduğu yetkililer şöyle demiştir: “...bu yüzyıldaki savaşların çoğu petrol yüzünden oldu, ama gelecek yüzyılın savaşları su yüzünden olacaktır.” 2000 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan şöyle “Tatlı su için yaşanan şiddetli rekabet, gelecekte bir çatışma ve savaş kaynağı haline gelebilir.” demiştir. Bu “uyarılar”, suyun hayati ve sınırlı bir kaynak olduğu ve kıtlığının yoğun siyasi baskılara yol açabileceği gerçeğine dayanmaktadır. Su siyasi sınırları yok saydığı için, bu tür siyasi baskılar yayılabilir ve uluslararası çatışmalara yol açabilir (Ravnborg, 2004: 2-3).

Bu dönemde yaşanan tartışmalar ve uyarılar sonucunda su güvenliği kavramı ortaya çıkmış ve siyasi ve akademik tartışmalarda giderek daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Küresel Su Ortaklığı ve Dünya Ekonomik Forumu gibi uluslararası örgütler ve birlikler su güvenliği konusuna aktif bir ilgi göstermektedir. UNESCO Su Eğitimi Enstitüsü su güvenliğini bir araştırma konusu haline getirmiştir ve Asya-Pasifik Su Forumu ilk zirvesini 2007 yılında “Su Güvenliği” teması altında gerçekleştirmiştir. Sözde biyoterörizmle ilgili endişeler nedeniyle konuya duyulan yerel ilgiye ek olarak, bazıları bunu “yönetim yelpazesindeki bir dizi hükümet ve STK (Sivil toplum kuruluşu) için kilit bir hedef” olarak tanımlamıştır (Mishra vd., 2021: 94).

Su güvenliği kavramı birçok disiplinle ilişkilendirilmiştir. Örneğin, hukuki bir perspektiften bakıldığında, su güvenliği kavramı genellikle “gerekli su miktarlarına ilişkin hakları güvence altına almayı amaçlayan tahsis kuralları” şeklinde ele alınmaktadır. Tarımsal açıdan bakıldığında, “sel ve kuraklık risklerine karşı koruma, su güvenliğinin belirlenmesinde genellikle önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.” Bu nedenle, su güvenliğinin tanımı sabit değildir ve disiplinler arasında farklılık göstermektedir. Ancak tanımları birleştiren bazı ortak noktalar olduğu söylenebilir. 1990'larda su güvenliği

kavramı askeri güvenlik, gıda güvenliği ve çevresel güvenlik gibi insani güvenlik konularıyla ilişkilendirilmiştir. Küresel Su Ortaklığı, 2000 yılındaki İkinci Dünya Forumu'nda uygun fiyatlı suya erişim, insan ihtiyaçları ve çevre sağlığı tanımlarını içeren kapsamlı bir su güvenliği tanımı geliştirmiştir. Tanımların çoğu, farklılıklarına rağmen, bu dört kavram etrafında dönmektedir (Mishra vd., 2021: 97)

Su güvenliği teriminin geçmişi 1940'lardaki İkinci Dünya Savaşı sonrası diplomasisine dayanmaktadır. Bu ilgi, 2000 yılında Dünya Su Forumu'nda 21. Yüzyılda Su Güvenliğine ilişkin BM Bakanlar Deklarasyonu'nun ardından terimin küresel politika yapımında, kalkınma araştırmalarında ve bilimde daha geniş bir şekilde kullanılmasına yol açmıştır. Su güvenliği, “ekosistemlerin korunması ve restorasyonunun sağlanması; sürdürülebilir kalkınma ve siyasi istikrarın teşvik edilmesi; sağlıklı ve üretken bir yaşam için herkesin yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı suya erişiminin sağlanması ve hassas grupların suyla ilgili risklerden korunması” olarak tanımlanmaktadır (Garrick ve Hall, 2014: 613).

Su güvenliği, 2006 yılında düzenlenen Dördüncü Dünya Su Forumu'nun Su Güvenliği ve Büyüme oturumunda tanımlanmıştır. Tanım, su güvenliği ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki de dahil olmak üzere, suyun üretken kullanımlarına ve yokluğunun yıkıcı etkilerine dayanmaktadır. Su güvenliği, “sağlık, yaşam, ekosistemler ve üretim için kabul edilebilir miktar ve kalitede suyun mevcudiyeti ile birlikte insanlar, çevre ve ekonomiler için suyla ilgili risklerin kabul edilebilir bir düzeyde olması” olarak tanımlanmıştır. BM-Su, su güvenliğini “insanların geçim ve kalkınma için suya erişebilmesi, su kirliliği ve suyla ilgili felaketlerden korunabilmesi ve ekosistemlerin barış ve siyasi istikrar ortamında sürdürülebilmesi” olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle su güvenliğinin dört boyutu öne çıkmaktadır. Bunlar; “su stresi ve mevcudiyeti, tehlikelere karşı kırılganlık ve insani kalkınma ve sürdürülebilirlik ihtiyaçları” şeklindedir (Garrick ve Hall, 2014: 614).

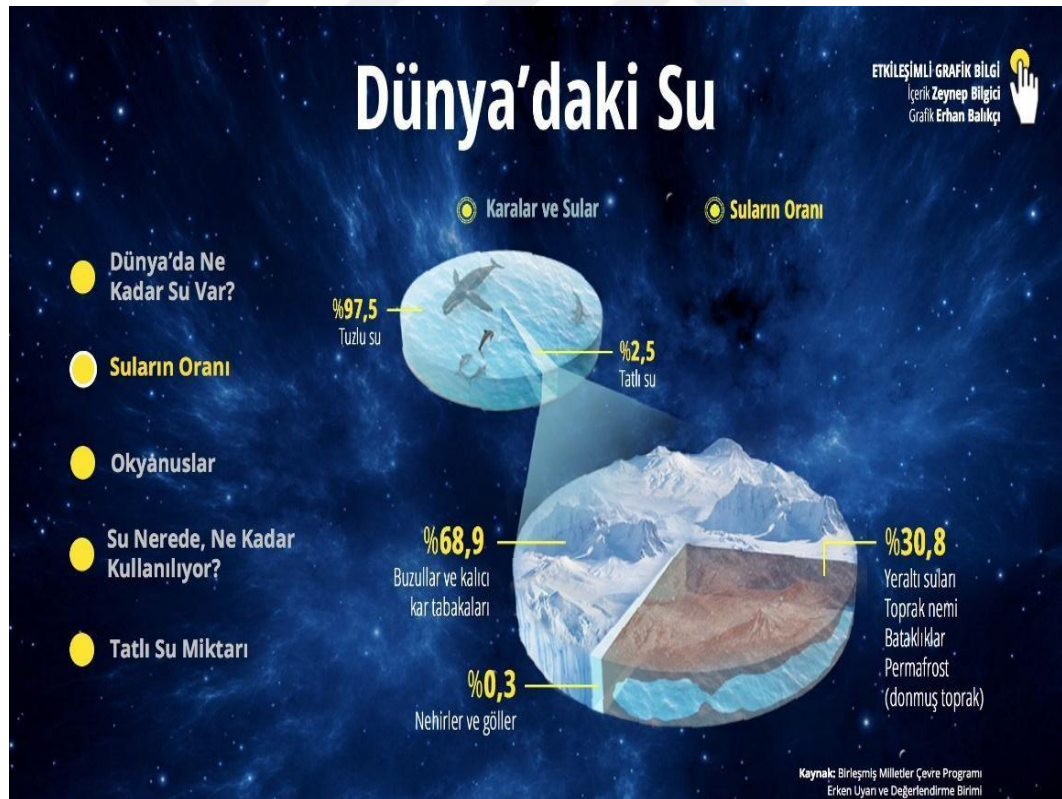
Su güvenliği aynı zamanda “bir nüfusun geçim kaynaklarını, insan refahını ve sosyal ve ekonomik kalkınmayı desteklemek, su kaynaklı kirlilikten ve suyla ilgili afetlerden korunmak ve barış ve siyasi istikrar ortamında ekosistemleri sürdürmek için kabul edilebilir kalitede yeterli miktarda suya sürdürülebilir erişim sağlama yeteneği” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, suyun kirlenmesinin önlenmesi ve çevresel zorlukların ve su kaynaklı hastalıkların ele alınmasına yardımcı olmak üzere her alanda kalkınmaya katkıda bulunması için suyun her aşamada yönetilmesi gerekmektedir. Su güvenliği, tüm temel insan ihtiyaçlarını makul bir maliyetle karşılayan suyun mevcudiyetine ek olarak suyun dağıtımında adalet ve bu konudaki anlaşmazlıkların çözümüne yönelik mekanizmalara bağlıdır. Bu kavram aynı zamanda, gelecekte suda meydana gelebilecek değişiklikleri de dikkate alarak, birey, hane halkı ve topluluk düzeylerinden başlayarak yerel, alt ulusal, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylere kadar tüm seviyeleri kapsamaktadır (ESCAP, 2013:1).

Yenilenebilir tatlı su, dünyadaki su arzının küçük bir bölümünü temsil etse de, hem toprak hem de tatlı su ekosistemlerindeki yaşamı desteklemektedir. Yenilenebilir tatlı suyun insanlar için içme suyu, sulama, endüstriyel kullanım, balık ve su kuşu üretimi, rekreasyon, ulaşım, atık bertarafı ve

sanitasyon gibi birçok faydası vardır (Jackson vd., 2001: 1028). Su temel bir insan ihtiyacıdır ve her insan içme, yemek pişirme ve diğer amaçlar için günde en az 20 ila 50 litre temiz suya ihtiyaç vardır. Birleşmiş Milletler'e göre temiz suya erişim temel bir insan hakkıdır ve dünya çapında daha iyi bir yaşam için önemli bir adımdır (Starr, 1999: 17). Su, birçok hayati moleküler süreçte yer alır ve biyolojik önemi nedeniyle “yaşam molekülü”, “yaşam matrisi” ve “yaşam alanı” olarak adlandırılmıştır (Hayashi, 2006: 8103).

Su, Dünya üzerinde sıvı, gaz ve katı formlarda bulunur. Dünya yüzeyinde, yerkabuğunun 2.000 metre derinliğinde veya atmosferde bulunur. Tahminlere göre, Dünya yaklaşık 1.386 milyon kilometreküp (km³) gibi çok büyük bir hidrosfere sahiptir. Ne yazık ki bu miktarın yaklaşık %97,5'i tuzlu su ve sadece %2,5'i tatlı sudur. Bu tatlı suyun çoğu (yaklaşık %68,7'si) Antarktika, Arktik ve dağlık bölgelerdeki kalıcı buz ve kar örtüsünde bulunur. Tatlı su kaynaklarının %29,9'unu tatlı yeraltı suları oluşturmaktadır. Dünya üzerindeki toplam tatlı su miktarının sadece %0,26'sı göllerde, rezervuarlarda ve nehir sistemlerinde yoğunlaşmıştır. Bu kaynaklara ulaşım diğer tatlı su kaynaklarına göre daha kolaydır (Shiklomanov, 2000: 11).

Şekil 1.Dünyadaki Su

Kaynak: <https://t.co/A0N3CRnoHu>

1.1.1. Su kullanımları

Suyun içme, sulama ve diğer kullanımlar da dahil olmak üzere birçok kullanım alanı mevcuttur. Eski tarım toplumları yağışlardaki doğal dalgalanmalara ve nehirlerin, göllerin ve denizlerin akışına

güvenmiştir. Zamanla, barajların ve basit sulama kanallarının inşasıyla mühendislikte ilerlemeler sağlanmıştır. Bu da mahsul verimini artırmış, sulama mevsimlerini uzatmış ve yağışlı mevsimlere olan bağımlılığı azaltmıştır. Kentsel alanlar genişledikçe, suyu kullanıcılara ulaştırmak için borular ve kanallar geliştirilmiş ve yenilikçi atık giderme sistemleri kullanılmıştır. Sanayi Devrimi ve 19. ve

20. yüzyıllardaki büyük nüfus artışının ardından, suya olan talep önemli ölçüde artmıştır. Bu durum, taşkınları kontrol altına almayı, tatlı su kaynaklarını korumayı ve sulama ya da hidroelektrik için su sağlamayı amaçlayan devasa mühendislik projelerine yol açmış ve yüz milyonlarca insana önemli faydalar sağlamıştır. Teknolojik gelişmeler suyun yüz binlerce kilometre uzağa taşınmasında önemli bir rol oynamıştır. Altı milyardan fazla insanın ihtiyacını karşılayacak gıda üretimi artık büyük ölçüde yapay sulama sistemlerine dayanmaktadır. Elektrikle ilgili olarak, dünyadaki toplam elektrik üretiminin yaklaşık beşte biri hidroelektrik türbinlerinden elde edilmektedir. Yeni barajlar için yılda 30 ila 40 milyar dolar harcanmaktadır (Glick, 2003: 276).

Su kaynaklarının paylaşımında su kullanımına ilişkin öncelikler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- 1) İçme ve yeme ihtiyacı.
- 2) Hayvanların ve vahşi yaşamın korunması.
- 3) Sulama, tarım ve mahsul üretimi için su ihtiyacı.
- 4) Endüstriyel enerji ihtiyacı.
- 5) Ticaret, turizm, balıkçılık ve diğer kullanımlar.

Tatlı su, bitkisel üretim, enerji ve endüstriyel üretim ile insan ve ekosistem ihtiyaçlarını karşılamak için çıkarılmaktadır. AQUASTAT(FAO'nun Su ve Tarıma İlişkin Küresel Bilgi Sistemi) veri tabanına göre, 2003 yılında dünya genelinde evsel, endüstriyel ve tarımsal amaçlarla yaklaşık 3.856 kilometreküp tatlı su kullanılmıştır. Bu miktar tarım sektörü (%70), ardından sanayi sektörü (%19) ve evsel sektör (%11) arasında dağılmıştır. Bu oran toplumdan topluma değişmektedir. Örneğin Asya'da çekilen suyun yüzde 82'si tarımda kullanılırken, yüzde 9'u sanayi ve evsel sektörlerde kullanılmaktadır. Avrupa'da ise suyun çoğunluğu endüstriyel faaliyetlerde (%55) kullanılırken, bunu tarım sektörü (%29) ve evsel sektörler (%16) takip etmektedir. Su kullanımı kıttadan kıttaya da değişiklik göstermektedir (Aksungur ve Veredin, 2008: 9).

A) Tarım ve Sulamada Su Kullanımı

Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da su kaynaklarının %75 ila %90'ı tarım sektöründe kullanılmaktadır. Türkiye'de toplam kullanılabilir suyun %75'i sulama amaçlı kullanılmaktadır. Avrupa Birliği'nde, toprak türü, iklim, ürün çeşidi ve sulama tekniklerine bağlı olarak değişmekle birlikte, toplam kullanılabilir suyun %33'ü tarımsal sulama için kullanılmaktadır. Güney Avrupa'da bu oran %75'e kadar çıkmaktadır. Orta ve Batı Avrupa'da enerji üretimi için su kullanımı %57 oranında artmaktadır (Aksungur vd., Veredin, 2008: 9-10).

Küresel olarak tarım, çoğu bitkisel üretim için kullanılan toplam tatlı su kullanımının %80 ila %90'ını oluşturmaktadır. Gereken su miktarı tarım türüne ve iklim bölgesine göre

değişmektedir. FAO'nun 2006 yılı verilerine göre, tarımsal faaliyetlerin ölçeği (1.54 milyar hektar ekilebilir ve çok yıllık ürün) ve dolayısıyla tarımsal faaliyetler, su çekimlerinin yaklaşık %70'ini oluşturarak tatlı su kullanımını belirlemektedir. FAO'ya göre, 2002 yılında bu durum nehir akışında önemli bir azalmaya

yol açarak haliçlerde ve kıyı ekosistemlerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Su kıtlığı, önemli tarımsal ve sosyal etkileri olan kuraklığa yol açmaktadır. Artan insan kaynaklı iklim değişikliğinin ciddi su kıtlıklarına yol açması ve bunun da kuraklıkların artmasına neden olması beklenmektedir (Morrison vd., 2008: 640).

21. yüzyıldan bu yana politikacılar ve bilim insanları, iklim değişikliği nedeniyle artan küresel gıda arzı ve 10 milyar veya daha fazlasına ulaşabilecek nüfus artışı ile mücadele etmektedir. Gıda arzının büyük bir kısmı sulama için kullanılan suya, bu da suyun kalitesine ve miktarına, gıdanın kalitesine vb. bağlıdır. Nüfus artmaya devam ettikçe ve suya olan talep arttıkça, mevcut kentsel, çevresel ve tarımsal ihtiyaçlarının çoğunu karşılayamayan, içme ve sulama için su sıkıntısı çeken bir dizi ülkenin bu kıtlıkla karşı karşıya kaldığını görmektedir. Önümüzdeki 50 yıl içinde ilave nüfusun yaklaşık 2 milyara ulaşacağı düşünüldüğünde, bu talebi karşılamak için yeterli su sağlamak önemli bir zorluktur. Sulama, gıda talebinin yaklaşık %60'ı olarak tahmin edilen bu miktardaki gıdanın üretilmesinde önemli bir sorumluluk taşımaktadır. Bu nüfus artışı olmadan, dünya çapında bir milyardan fazla insan şu anda güvenli içme suyuna erişememektedir ve mevcut olduğunda da yüksek fiyatlarla temin edilebilecektir (Ward ve Pulido-Velásquez, 2008: 18215).

Tarım dünya çapında en büyük su kullanıcılarından biri olduğundan, bazı çevreler “su yoğun ürünler” yetiştirmenin büyük miktarlarda su tükettiğini savunmaktadır. Diğerleri ise nüfus, değişen beslenme şekilleri ve iklim değişikliğinde öngörülen değişiklikler nedeniyle gelecekte yeterli gıda üretimi için sulamanın şart olduğunu savunmaktadır. Çevrecilerin kritik su kıtlığı uyarılarına rağmen, dünyanın pek çok yerinde sulu tarım, kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğin temel ilkeleri tamamen göz ardı edilerek uygulanmaya devam etmektedir. Bu nedenle, suyu korumak ve verimliliği artırmak için sulama suyunun daha etkin bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir (Feres ve Soriano, 2007: 147).

Sorunun yüzey veya yeraltı sularının geliştirilmesinde değil, sürdürülebilir yönetiminde yattığını savunanlar da bulunmaktadır. Sulama sistemleri, kaynak ile ürün arasında hareket ederken suyun yaklaşık yarısı ila üçte ikisini israf etmektedir. Su kaynaklarının daha sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlamak için, su tasarruflu sulama teknolojilerinin kullanımına yönelik teşvikler gibi su kullanımını iyileştiren politikalar uygulanmalıdır. Bu nedenle, su kullanımı ve yönetimini anlamak, gıda ve tekstil gibi ilgili ürünlerin uluslararası pazarını anlamadan mümkün değildir (Calzadilla, 2010: 293).

B) Suyun Evsel Amaçlarla Kullanılması

Tatlı su içme, kişisel temizlik, yemek pişirme, banyo, yıkama, bahçe işleri, hayvancılık ve ev temizliği için kullanılmaktadır. Tüketim, aile büyüklüğü, aile geliri, ev ve bahçe alanı, çiftlik

hayvanları ve çamaşır makinesi, banyo ve su ısıtıcısının varlığı gibi sosyoekonomik özelliklere göre haneden haneye değişmektedir (Fan ve Liu, 2014: 859). Birçok hastalık su, temizlik ve sanitasyonla ilgilidir ve dünya toplamının tahmini %1,5'ini oluşturmaktadır. Düşük ve orta gelirli ülkelerin bu nedenle en yüksek orana sahip olduğu kabul edilmektedir. Evsel temizlik için kullanılan

evsel su, her türlü temizlik, yıkama ve banyo olarak tanımlanır ve yıkama ve sanitasyonla ilgili sağlık sonuçlarıyla yakından bağlantılıdır. Bu önem yakın zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde de vurgulanmıştır (Tamason vd., 2016: 1389).

Su, evlerde içme, yıkama, pişirme, sulama, sanayi ve ibadet dahil olmak üzere birçok amaç için kullanılmaktadır. Bazı insanlar belirli kaynakları belirli bir kullanım için tahsis ederken, diğerleri aynı kaynakları birden fazla amaç için kullanmaktadır. Evsel kullanımı etkileyen su sıkıntısı açıktır. 2000 yılında, “tahminen 1.2 milyar insan yeterli evsel su kaynağına ve 2.4 milyar insan da sanitasyona ulaşamamıştır.” Birçok insan tarıma ve sulamaya evsel kullanımdan daha fazla önem vermekte, bu da çevresel bozulmaya ve yoksulluğun artmasına yol açmaktadır (Moriarty vd., 2004: 20)

1980'lerde uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve Birleşmiş Milletler kuruluşları temiz su ve sanitasyona ulaşımı iyileştirmek için bir uyanış çağrısı yayınlamış ve Su ve Sanitasyon On Yılı ilan edilmiştir. Bu çabalar sonuç vermiş ve 1994 yılına gelindiğinde en az 780 milyon insanın temiz suya ulaşması sağlanmıştır. Su temini ve sanitasyona büyük yatırımlar yapılmış olsa da milyonlarca insan hala güvenli su kaynaklarına ve yeterli sanitasyon tesislerine erişimden yoksundur. UNICEF, temiz su ve sanitasyona ulaşamayan insanların çoğunluğunun Afrika'da olduğuna inanmaktadır. Dünya genelinde yoksulluk oranlarının artmasıyla birlikte, yetersiz sanitasyon ve su, gelişmekte olan dünyanın karşı karşıya olduğu en ciddi sorunlar arasında yer almaya devam etmektedir. 2000 yılında, Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşma yolundaki ilerlemeyi ölçmek için 8 hedef, 18 zorluk ve 48 göstergeden oluşan bir çerçeve içeren Birleşmiş Milletler Binyıl Deklarasyonu yayınlanmıştır. Deklarasyonun amacı, “aynı anda geniş bir cephede birden fazla zorluğu ele almak için kapsamlı bir yaklaşım ve koordineli bir stratejiyi” teşvik etmek olmuştur. Hedefler arasında 7. Hedef su temini ve sanitasyon konularını ele alınmaktadır. Hedef, “2015 yılına kadar güvenli içme suyuna ve yeterli sanitasyona sürdürülebilir erişimi olmayan insanların oranını yarıya indirmektir.” (Makoni, 2004: 1291-1292)

Yasalar ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, su kıtlığı zamanlarında bile su izni verilmesinde içme, yıkanma, yemek pişirme, banyo yapma ve hayvanları sulama gibi ev içi ihtiyaçların diğer ihtiyaçlara göre öncelikli olduğu konusunda anlaşmaya varmışlardır. İslam hukuku “susuzluğu gidermek ve hayvanları sulamak için su alma hakkına mutlak öncelik” tanımıştır. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Afrika'nın bazı bölgeleri gibi bazı ülkelerde, kıyıdaş toprak sahipleri, evsel kullanım pahasına suyu tüketme tehdidinde bulunsalar bile, kıyıdaş hukuku kapsamında ihtiyaç duydukları kadar su çekme hakkına sahip olmuştur. Güney Afrika'da evsel kullanım, nehirlerin doğal akış fazlası ile sınırlandırılmıştır (Burchi, 1984: 145-146).

Kişisel ve evsel temizlik, yıkama ve içme gibi evsel kullanımlar için su kıtlığı ve düşük su kalitesi, su, sanitasyon ve temizlikten kaynaklanan bir dizi hastalığın başlıca nedenleridir. Bu

hastalıklar toplam küresel hastalık yükünün yaklaşık %1,5'ini temsil etmektedir. Bu yükün en büyük payı yoksul, düşük ve orta gelirli ülkeler tarafından karşılanmaktadır. Çok sayıda araştırmacı, su

kullanımını artırmanın yanı sıra su kalitesini iyileştirmenin sağlık açısından faydalarını rapor etmiştir. Bunun çocuklar arasında ishal gibi hastalıkların daha düşük oranlarda görülmesine yol açacağı sonucuna varmışlardır. Su mevcudiyeti ishalleri çocukların görülme sıklığını yaklaşık %25 oranında azaltırken, su kalitesinin iyileştirilmesi %16, su mevcudiyeti ve kalitesinin iyileştirilmesi ise %37 oranında azaltmaktadır (Tamason vd., 2016: 1389-1390).

Evsel ve kentsel su kullanımının Litvanya, Ekvator Ginesi, Maldivler ve Malta gibi tarım ve sanayinin düşük olduğu bölgeler dışında en düşük seviyede olduğunu görülmektedir. Kişisel ve kentsel kullanımlar için su tüketimi Kamboçya, Haiti, Gambiya, Somali ve Mali gibi düşük gelirli ülkelerde kişi başına yılda bir ya da iki metreküpten, Yeni Zelanda'da kişi başına yılda yaklaşık 245 metreküpe, Ermenistan'da kişi başına yılda 240 metreküpe ve Birleşik Arap Emirlikleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kişi başına yılda 200 metreküpten fazlasına kadar değişmektedir (Boberg, 2005: 35).

C) Sanayide ve Enerji için Su Kullanımı

Sanayi, suyun en büyük kullanıcılarından biridir ve kullanımının artması beklenmektedir. Üretim için su talebinin 2050 yılına kadar %400 oranında artması beklenmektedir. Bu artan endüstriyel talep, yerel ortamlar ve ekosistemler için önemli sonuçlar doğurabilmektedir (Willett, J., vd. 2019: 2). Su, başta petrol endüstrisi olmak üzere çoğu endüstriyel sektörde temel bir unsurdur. Bu, doğal gaz, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) veya gazdan sıvıya (GTL) sahalarında bulunmaktadır. Petrol sahalarında su, petrol/gaz işleminin bir yan ürünü olarak üretilen hidrokarbonlarla ve/veya sahadaki üretim operasyonlarını desteklemek için kullanılan suyla birlikte kullanılmaktadır. Geleneksel petrol üretim operasyonlarında, tüm rafineriler suyu öncelikle soğutma ve petrol işleme amaçları için kullanmaktadır (Adham vd., 2018 : 3).

Sanayi, tarımdan sonra en büyük ikinci su tüketicisidir. Su endüstride soğutma, temizlik, dezenfeksiyon, buhar gücü üretimi ve ulaşım için kullanılmaktadır. Gıda endüstrisi, ısı enerjisi üretimi ve kağıt hamuru ve kağıt endüstrisi gibi bazı endüstriler büyük miktarlarda su tüketmektedir. Su tüketimi, endüstrilerde kullanılan yönetim ve teknolojiye bağlı olarak bir yönetimden diğerine değişmektedir. Örneğin, 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde endüstriyel su kullanımı, artan verimlilik ve endüstri karmasındaki değişiklikler nedeniyle 1995 yılına kıyasla %40'tan daha az değişiklik göstermiştir. Bu durum, artan su kullanım verimliliği nedeniyle 1970'ler ve 1980'ler arasında, tüketimin 1980'den bu yana %20 oranında azaldığı Danimarka ve Birleşik Krallık gibi diğer bazı ülkeler için de geçerlidir. Endüstriler kentsel alanlarda yoğunlaştığı için su tüketimi artmaktadır, ancak aynı zamanda su tüketimini artıran kırsal alanlardaki bazı kırsal endüstriler de vardır (Boberg, 2005: 34).

Enerji ve su arasındaki ilişki çok güçlüdür ve su hayati bir enerji kaynağıdır. Su, soğutma, buhar üretimi ve altyapı imalatı gibi çeşitli amaçlarla kullanılan her türlü enerji üretim teknolojisi

için doğrudan veya dolaylı olarak gereklidir. Aynı zamanda, enerji kaynakları tatlı suyun çekilmesi, tahsis edilmesi ve artırılması sürecinde kullanılır ve bu ilişki karşılıklıdır. Bununla birlikte, enerji sektörü en büyük su tüketicilerinden biridir. Amerika Birleşik Devletleri'nde tatlı suyun yaklaşık

%40'ı termik santraller için çekilmektedir. Dünyadaki elektrik üretiminin dörtte birine ev sahipliği yaptığı düşünülen Çin'de, termik santrallerden çıkarılan su, toplam endüstriyel tatlı su kullanımının neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Araştırmalar, küresel elektrik talebinin artacağını ve 2030 yılına kadar 2008 yılına kıyasla %50 oranında artacağını göstermektedir. Böyle bir durumda su kıtlığı, elektrik üretiminin önemli ölçüde azalması anlamına gelmektedir (Wu vd., 2017: 125).

Termik santrallerde soğutma için su kullanılmakta ve çok büyük miktarlarda tüketilmektedir. Soğutma işlemlerinde kullanılan iki tür su vardır. Bunlar çekme suyu ve tüketim suyudur. Çekme suyu bir nehir veya gölden çıkarılan su iken, tüketim suyu tüketilen sudur. Soğutma için kullanılan su Tek geçişli soğutma (açık döngü) ve devridaimli soğutma (kapalı döngü) olarak iki şekilde olabilir. İlk sistem suyu kaynaktan çeker ve sıcak su olarak aynı kaynağa geri gönderir. Büyük miktarlarda su çeker ancak nispeten daha az su tüketimi yapmaktadır. İkincisi, devridaimli soğutma sistemidir ve üç türü vardır. Islak soğutma kuleleri (ıslak devridaim), soğutma havuzları (ıslak devridaim) ve hava soğutmalı (kuru devridaim, su çekiminin ve su tüketiminin düşük olduğu) şeklindedir. Ayrıca çekilen su geri dönüştürülmektedir (Feeley III vd., 2008: 2).

Enerji-su bağlantısı karşılıklı bir ilişkidir. Çünkü enerji su üretmek için, su da enerji üretmek için kullanılmaktadır. Enerji ve su arasında bir bağlantı olmaması her iki sektörde de kırılganlık meydana getirebilir. Bir sektördeki başarısızlık diğerinde de açıklara yol açmaktadır. Örneğin, kuraklık ve yüksek sıcaklıklar nedeniyle su kıtlığının yaşandığı dönemlerde, bu kısıtlamalar enerji kısıtlamalarına dönüşmektedir. Ayrıca, enerji sistemindeki şebeke kesintileri veya arızalar su ve sanitasyon sektöründe dengesizliklere yol açmaktadır (Stilwell vd., 2011: 2).

Kömür çıkarmak, petrol çıkarmak, benzini rafine etmek ve geleneksel ve yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretmek ve dağıtmak için büyük miktarlarda su gerektiğinden, su enerji sektöründe yoğun olarak kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde enerji sektörü en büyük su tüketicisidir. Avustralya'da enerji su üretiminde rol oynar, ancak su toplam enerji kullanımının yaklaşık %0,2'sini oluşturduğundan önemli bir miktar tüketmemektedir. Enerji, tuzdan arındırma ve su arıtma tesislerinde suyun, özellikle de içme suyunun pompalanması, taşınması, artırılması ve dağıtılması için kullanılmaktadır (Hussey ve Pittock, 2012: 2).

D) Turizmde Su Kullanımı

Turizm geçtiğimiz yarım yüzyılda son derece aktif hale gelmiş, uluslararası turist varışları neredeyse sürekli artarak bir milyardan fazla uluslararası destinasyona ulaşmıştır. Ne yazık ki, gelişmekte olan ülkelerin çoğunun ekonomileri öncelikle turizme bağlıdır. Şu anda dünyadaki 50 ülkeden yaklaşık 46'sı birincil döviz geliri kaynağı olarak turizme dayanmaktadır ve bu ülkeler aynı zamanda hızlı turizm büyümesi yaşayan ülkelerdir. Turizm önemli faydalar sunarken, aynı zamanda

dezavantajları da vardır. Bu nedenle su yönetimi, turizm şirketlerini de kilit katılımcılar olarak içermelidir (Becken, 2014: 10).

Turizm endüstrisi, yerel ve bölgesel topluluklarla çatışmalara yol açan aşırı su kullanımı ile bilinmektedir. Turizm sektörü yeterli ve kaliteli suyun mevcudiyetine bağlıdır. Turistik destinasyonlar genellikle adalar veya kıyı bölgeleri gibi su kıtlığı, kirlilik ve çatışmalara sıklıkla maruz kalan bölgelerde yer almaktadır. Ayrıca, turistlerin su kullanımı yerel halkın su kullanımını önemli ölçüde aşabilir. Bazı çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde turizm amaçlı su tüketiminin yerel su talebinden iki ila üç kat daha fazla olduğunu göstermektedir (McLennan, vd., 2017: 747).

Tatlı su, onsuz işlevini yerine getiremeyen turizm için vazgeçilmezdir. Turistler yıkanırken veya tuvaleti kullanırken, kayak veya golf gibi rekreasyonel faaliyetlerde, sağlık merkezlerinde ve yüzme havuzlarında su tüketmektedir. Su aynı zamanda parkların, yeşil alanların ve doğal yerlerin bakımı ile gıda ve yakıt üretiminde de kullanılmaktadır. Birçok turist dünya çapındaki göl ve nehirlerde yüzme, yelkencilik, kayak, dalgıçlık ve balıkçılığın tadını çıkarmak için ülkeler arasında seyahat etmektedir. Kış turizmi, tarım turizmi ve doğal yaşam turizmi gibi bazı turizm türleri öncelikle suya bağımlıdır. Bu nedenle, su mevcudiyetindeki herhangi bir değişiklik turizmi olumsuz etkileyebilmektedir (Gössling, vd., 2012: 4).

Turizmde su kullanımı çeşitli şekillerde incelenmiştir. İlk olarak, litre veya metreküp olarak ölçülen doğrudan ve dolaylı su kullanılmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir su kullanımının etkileri, su kıtlığı ve turizmin su payları için diğer ekonomik sektörlerle nasıl rekabet ettiği incelenmiştir. Bunlarla birlikte su talebini azaltmak için su yönetimleri ele alınmıştır. İspanya'nın Mallorca adasındaki 169 turistik otel üzerinde yapılan bir çalışmada, konaklama sırasında doğrudan su kullanımının misafir başına günlük 84 ila 2.425 litre arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bu rakam odalardaki, bahçe sulamadaki ve yüzme havuzlarındaki su tüketimini içermekte olup, aktiviteler de dahil edildiğinde gecelik misafir başına 10.875 litreye ulaşmaktadır. En yüksek su tüketimi, 24 saat sulama yapılması nedeniyle turizmde en yoğun su tüketen faaliyet olan golfte gerçekleşmektedir. Çalışma, golf sahalarının bir otelin doğrudan su tüketimine dahil edilmesinin toplam su tüketimini %87 oranında artıracakını göstermiştir (Gössling, 2015: 243).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne göre tatlı su, turizm sektöründeki en önemli doğal kaynaklardan biridir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı da örneğin İspanya'daki turistlerin günde yaklaşık 440 litre su tükettiğini tahmin etmektedir ki bu ortalama bir İspanyol'un tükettiği miktarın iki katından fazladır. Su ve yeşil alan görüntülerini içeren turistik alanlara yönelik pazarlama materyalleri, turistlerin en çok ilgisini çeken cazibe merkezleri arasında yer almaktadır (Lehmann, 2009: 1).

1.1.2. Su Kaynaklarının Yönetimi

Teorik olarak su kaynakları yönetimi, “su döngüsündeki kullanıcılar tarafından su kaynaklarının hem niteliksel hem de niceliksel olarak en verimli şekilde kullanılması” olarak tanımlanmaktadır. Suyun çeşitli kullanımlarını ve sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlar. Su

güvenliği ise “yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde su kaynaklarına yönelik tüm risklerin önlenmesi, su kaynaklarına erişimin sağlanması, etkin kullanımı ve sürdürülebilirliği” olarak tanımlanmaktadır (Çelik, vd., Ty: 3).

Çeşitli gerçekler nedeniyle, su kaynaklarının entegre ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi önemli bir zorluktur. Yönetim ortamı genellikle hidrolojik özellik düzeyinde birden fazla sosyal, siyasi ve ekonomik kurum katmanını içermektedir. Havza düzeyinde, küçük ölçekli yerel çiftçiler, büyük ölçekli ticari çiftçiler, hidroelektrik şirketleri, diğer endüstriyel kullanıcılar, belediye su kullanıcıları ve turizm ve rekreasyon sektörleri gibi birden fazla kullanıcı vardır. Su kaynakları yönetim yapıları genellikle ulusal, bölgesel ve yerel düzenleyici otoritelerle çakışmaktadır. Ayrıca, sulama sistemleri genellikle paylaşılan kaynaklardır. Su kaynakları idari mekanizmalar, su piyasaları ve kullanıcı bazlı tahsis gibi mekanizmalarla yönetilmektedir. Yerel su kullanıcı birliklerinin rolüne ek olarak, birçok ülke son yıllarda bu birliklerin rolünü vurgulamış ve güçlendirmiştir. Ayrıca, müzakere teknikleri su kaynakları yönetiminde giderek daha önemli hale gelmiştir (Berger vd., 2007: 130).

Su havzalarının yönetilmesi süreci, fiziksel, politik ve sosyal bağlantılar (artan su kıtlığı, azalan su kalitesi, artan nüfus, su ve hidroelektrik projeleri, ekonomik değişimler vb) nedeniyle havza ülkeleri arasında ortak eylem gerektiren zor bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu durum kıyıdaş ülkeler arasındaki ilişkilerin bozulmasına da neden olabilir. Ortak su kaynakları yönetiminin kurulmasının en önemli nedenlerinden biri, tükenebilir bir kaynak olarak kabul edilen suyun havzaya katılan ülkelerden biri tarafından yanlış kullanılmasıdır. Suyun paylaşımı sorunu, hidrolojik ve ekonomik politikalar, dış politika ve ülkelerin iç dinamikleri üzerindeki etkisi nedeniyle, su konusunu ikincil bir konu olmaktan çıkarıp öncelikli bir konu haline getirmektedir (Maden, 2013: 28).

2002'de Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde Küresel Su Ortaklığı Teknik Danışma Komitesi su yönetişimini “hayati önem taşıyan ekosistemlerin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmadan ekonomik ve sosyal refahı adil bir şekilde en üst düzeye çıkarmak için su, toprak ve ilgili kaynakların koordineli bir şekilde geliştirilmesini ve yönetilmesini teşvik eden bir süreç” olarak tanımlamıştır. Su kaynakları yönetiminin iyi yönetişim ilkelerini izleyen katılımcı bir süreç olduğunu ve tüm havza ülkelerini kapsamaması gerektiğini vurgulamıştır. Su yönetişimi binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir.

Başta 10. yüzyılda çok taraflı su mahkemeleri kuran İspanya'nın Valencia kenti olmak üzere birçok ülke su yönetimini iyileştirmek için çalışmıştır. Bu ülke, su yönetimini nehir havzası bazında düzenleyen ilk ülke olarak anılmaktadır. Entegre su kaynakları yönetimini (IWRM) uygulama çabaları dünyanın birçok yerinde devam etmiştir. Örneğin, 1940'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde Tennessee Valley Authority su kaynaklarını geliştirmeye başlamış ve IWRM'nin erken bir versiyonu ortaya çıkmıştır. Yine 1960 yılında, Almanya'nın Hessen eyaletinde IWRM'ye entegre, çok disiplinli bir yaklaşıma dayanan bir plan geliştirilmiştir. 1977 yılında Mar del Plata'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Su Konferansı'nda, su kaynaklarının birbiriyle rekabet eden çoklu

kullanımlarını entegre eden IWRM ile ilgili tavsiyelerde bulunulmuştur (Rahaman ve Varis,

2005: 15).

Kişi başına tatlı su mevcudiyeti, kişi başına yıllık nehir, yağış ve yeraltı suyu miktarı ile belirlenir. Kişi başına mevcudiyeti ölçmek için kullanılan ölçek Falkenmark Göstergesi olarak bilinmektedir. Bu gösterge, su mevcudiyetini üç kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; kişi başına su mevcudiyetinin yıllık 1.700 metreküpi aştığı su bolluğu, kişi başına gelirinin yıllık 1.000 ile 1.700 metreküp arasında olduğu su stresi ve kişi başına gelirinin yıllık 500 ile 1.000 metreküp arasında olduğu su yoksulluğu şeklindedir. 1.000 metreküp, uluslararası alanda su yoksulluğu sınırı olarak kabul edilmektedir. Bir ülke gerçek ve kronik su kıtlığıyla karşı karşıya kaldığında, buna mutlak su kıtlığı denir ve bu durum kişi başına yıllık su mevcudiyetinin 500 metreküpten az olduğu zaman ortaya çıkmaktadır.

Kişi başına düşen su miktarı, nüfus büyüklüğüne bağlı olarak ülkeden ülkeye değişmektedir. BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün 2022 tahminlerine göre, yaklaşık 125.384.290 nüfusa sahip Etiyopya, su yoksulluk sınırının yaklaşık 1.600-1.700 metreküp üzerinde su miktarına sahip olarak sınıflandırılmaktadır ve şu anda “su stresi” veya biraz üzerinde aşamada olduğu sınıflandırılmaktadır. Yaklaşık 49.383.350 nüfusa sahip Sudan, kişi başına düşen su mevcudiyeti yaklaşık 780-930 metreküp ile su yoksulluk sınırının altında kalmakta ve “su fakiri” aşamasında sınıflandırılmaktadır. Yaklaşık 112.618.250 nüfusa sahip Mısır, mutlak su kıtlığı sınırının yaklaşık 500-560 metreküp altında olup, “mutlak su kıtlığı” aşamasında sınıflandırılmaktadır (<https://www.fao.org>).

1.2. Sınır Aşan Sular

1929'daki Oder Nehri Olayı'nın ardından Uluslararası Daimi Adalet Divanı “uluslararası nehir” kavramını tanımlamıştır. Bu kavram iki kritere dayanıyordu. Bunlardan ilki nehrin seyrüsefere elverişli olup olmadığı, diğeri ise nehrin iki veya daha fazla devletin topraklarından geçip geçmediği veya iki veya daha fazla devlet arasında bir sınır oluşturup oluşturmadığı şeklindedir. Ancak zaman içinde ve 20. yüzyılın ikinci yarısında bu iki kriter, ülkelerin su kullanma istekleri ve su kalitesini koruma çabaları nedeniyle azalmaya başlamıştır. Bu iki kavramı bir araya getirmek için Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından “sıniraşan sular” kavramı kabul edilmiştir. Sıniraşan sular kavramı yüzey sularının yanı sıra yeraltı sularını da kapsamaktadır (Yüksel, t.y.: 245-246).

Nehirler ulusal, uluslararası ve sıniraşan sular olarak sınıflandırılmaktadır. Bu nehirleri birbirinden ayıran temel kriter coğrafyadır. Bu kritere göre, kaynağından denize ulaştığı noktaya kadar tek bir devletin sınırları içinde kalan nehirler ulusal nehir olarak adlandırılır ve o devletin iç hukukuna tabidir. İç sularda seyrüsefere elverişli olan veya iç sulardan denize dökülen ve seyrüsefere elverişli kısımları birden fazla devletin topraklarına giren veya kısımları uluslararası sınırlar oluşturan nehirler ise uluslararası nehirler olarak adlandırılır ve uluslararası hukuka tabidir. Sıniraşan ve uluslararası sular, birden fazla devletten geçen veya devletler arasında sınır oluşturan sulara ilişkin tartışmalı kavramlardır. Uluslararası sular, herhangi bir devletin yetki alanı dışında kalan alanlardır. Genellikle okyanus devletlerinin kıyılarından 200 deniz mili uzaklıkta başlamaktadırlar. Balıkçılık, deniz seyrüseferi ve benzeri faaliyetler uluslararası hukuka tabidir. Tüm devletlere açık kabul

edilirler ve tüm devletler bu alanda eşit haklara sahiptir (Kılıç, 2013: 16).

Sınıraşan sular, iki veya daha fazla ülkeyi birbirinden ayıran veya sınırlarını aşan yüzey suları (özellikle nehirler ve göller) veya yeraltı sularıdır. Birden fazla ülke tarafından paylaşılan havzalardır. Su, insanların ve diğer canlı organizmaların yaşamları için büyük önem taşımaktadır ve dünyanın en çok paylaşılan kaynaklarından biridir. 236'dan fazla sınıraşan nehirle birlikte nehir yönetimi, işbirliği ve çatışmalar küresel ölçekte dikkat çeken ve uluslararası ilişkilere konu olan önemli meseleler haline gelmiştir. Sınıraşan sulara olan ilginin bir nedeni, dünya nüfusunun yaklaşık %40'ının birden fazla ülke tarafından paylaşılan sınıraşan su havzalarında yaşıyor olmasıdır. Bu havzalar dünya kara alanının yarısından fazlasını etkilemekte ve dünya su kaynaklarının %60'ını temsil etmektedir. Hızlı nüfus artışı, artan sanayileşme ve 20. yüzyılın başından bu yana nehir havzalarını paylaşan ülke sayısındaki artış, temiz su tüketiminin artmasına ve sınıraşan su sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Derin, 2020: 152).

Havzalar coğrafi olarak dünyanın dört bir yanına dağılmıştır. Avrupa'da yaklaşık 69, Afrika'da 59, Asya'da 57, Kuzey Amerika'da 40 ve Güney Amerika'da 38 uluslararası havza bulunmaktadır. Su havzalarının paylaşımı, katılımcı ülkeler arasında işbirliğine veya çatışmaya yol açmakta, bu nedenle su bir askeri çatışma kaynağı olarak görülmekte ve hatta savaşa neden olabilmektedir (Maden, 2013: 24).

Paylaşılan nehir yönetimi süreci, paylaşılan bir nehir sistemindeki üç tür ilişki üzerinden tanımlanabilir. Bunlar nehir-sınır ilişkileri, karma-sınır ilişkileri ve memba-mansap ilişkileridir. Bir nehrin sınır veya karma nehir olarak sınıflandırılabilmesi için iki ülke arasında 10 km'den daha uzun bir sınır oluşturması gerekir. Bu da her ülkede nehir kaynaklarının nasıl kullanılacağını belirleyen kapsamlı ve açıkça tanımlanmış kural ve düzenlemelerin oluşturulmasını gerektirir. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 1980 ve 1984 yılları arasında deniz dışı su kullanımlarına ilişkin 3.600'den fazla anlaşma tanımlayarak önemli katkılarda bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslararası nehir havzalarının kullanımına ilişkin 300'den fazla anlaşma imzalanmıştır, ancak ne yazık ki bunların çoğu bağlayıcı değildir. İklim değişikliği nedeniyle çevresel konular büyük önem kazanmış ve su kıtlığı daha belirgin hale gelmiştir; bazı ülkelerde kişi başına düşen ortalama su miktarı 1.000 metreküpün altındadır. Bu durum küresel bir soruna ve su için bir savaşa işaret etmektedir (Roozenbeek, 2014: 9).

Uluslararası ilişkiler teorilerinde realist ekol, bir ülkenin kendi sınırları dışında geleceğini ve güvenliğini etkileyecek kaynaklara sahip olması durumunda bunları elde etmesi gerektiğine inanmaktadır. Çünkü bu kaynak başka bir ülke tarafından kontrol edilirse, güvenlik ikilemi olarak bilinen bir olgu olarak kendisine karşı kullanılabilir. Ülkeler bağımsızlık, çıkar, egemenlik, güvenlik ve toprak bütünlüğü kaygıları nedeniyle doğal kaynaklarını paylaşma konusunda isteksizdir. Ülkeler arasındaki ilişkilerin öngörülemezliği ve karşılıklı bağımlılığından kaynaklanan kırılganlıklara ek olarak, ülkeler uzun vadeli su kaynağı paylaşım anlaşmalarından kaçınmaktadır. Fakat neo-realistler

sınıraşan sular alanında işbirliğini hegemonik denge teorisine bağlamaktadır. Bir havzadaki baskın devlet, işbirliği şartlarını belirleyen devlettir. Liberalizm, kaynak kıtlığının uluslararası piyasaları canlandırabileceğine inanmaktadır. Bunun nedeni, ülkelerin karşılıklı kazançları tanıması

ve herkesin yararı için işbirliği yapmasıdır. Bu nedenle, sınıraşan su kaynaklarının yönetiminin düzenlenmesi süreci, işbirliğini teşvik eden faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak işbirliğinin gerçekleşmesi için mevzuat ve yasalarla yürütülmesi gerekmektedir. Marksizm, kaynak kıtlığının hem küresel hem de yerel düzeyde eşitsizliğe yol açtığına ve bunun da ülkeler arasında çatışmaların artmasına neden olduğuna inanmaktadır. Ancak havza yönetimi ülkeden ülkeye ve karşılaşılan sorunlara göre değişmektedir (Maden, 2013: 25-26).

1.2.1. Sınır Aşan Sulara İlişkin Uluslararası Anlaşmalar

Uluslararası nehir ve göllerin çeşitli kullanımları seyrüsefere elverişli ve elverişli olmayan kullanımlar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle, seyrüsefere elverişli ve elverişli olmayan kullanımlar için ayrı uluslararası kurallar ortaya çıkmıştır. Başlangıçta nehirlerin seyrüsefer amaçlı kullanımına küresel bir ilgi görülmüş olup bu bağlamda 19. yüzyıldan itibaren seyrüsefer amaçlı kullanımları düzenleyen kanun ve yönetmelikler ortaya çıkmıştır. Seyrüsefere elverişli olmayan kullanımlar için bağlayıcı bir uluslararası anlaşma olmamasına rağmen, bazı temel teamül kuralları mevcuttur.

A) Seyrüsefer Amaçlı Kullanımlar İçin Kurallar

Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin ardından malların, malzemelerin ve insanların kıta boyunca hareketi artmıştır. Diğer ulaşım araçları gelişmediği için nehirler tek ve en iyi çözüm olmuştur. Ayrıca, deniz dışı kullanımlarla (sulama, hidroelektrik enerji vb.) rekabet edilmemiştir. Dolayısıyla

19. yüzyıla gelindiğinde nehirler Avrupa'da en önemli hızlı ulaşım aracı haline gelmiştir. Bu durum, Avrupa ülkelerini nehirlerin seyrüsefer amaçlı kullanımını düzenlemek için anlaşmalar yapmaya sevk etmiştir. 1815 yılında, ortak nehirlerle sınırı olan tüm ülkeler için karşılıklı seyrüsefer serbestisi ilkesini ve bunun diğer kullanımlara göre önceliğini belirleyen Viyana Sözleşmesi imzalanmıştır. 1885 yılında, Afrika'daki Kongo ve Nijer Nehirlerine ilişkin Berlin Konferansı Genel Senedi imzalanarak, sömürgeci güçlerin hareketini kolaylaştırmayı amaçlayan Viyana Konferansı'nın temeli atılmıştır. Sonuç olarak, denize kıyısı olmayan ülkelere seyrüsefer özgürlüğü tanınmıştır. 1919 yılında Versay Sözleşmesi, tüm nehirlerde seyrüseferi tüm Avrupa ülkelerine açmıştır. 1921 yılında Barselona Sözleşmesi (Uluslararası Öneme Sahip Seyrüsefere Elverişli Su Yolları Rejimine İlişkin Sözleşme ve Yönetmelikler) imzalanarak seyrüsefer özgürlüğü ilkesi teyit edilmiştir. Ancak nehirlerin diğer kullanımları da tanınmıştır. İki yıl sonra, 1923 yılında Cenevre Sözleşmesi (Birden Fazla Devleti Etkileyen Hidroelektrik Enerjisinin Geliştirilmesine İlişkin Genel Sözleşme) kabul edilmiştir. Bu sözleşme, herhangi bir kıyı devletinin, “uluslararası hukukun sınırlarına” tabi olmak kaydıyla, kendi topraklarında istediği herhangi bir hidroelektrik geliştirme faaliyetini gerçekleştirme hakkını öngörmektedir (Salman, 2007: 626-627).

B) Seyrüsefer Dışı Kullanımlara İlişkin Kurallar

Endüstriyel gelişme ve nüfus artışı ile birlikte nehirlerin ulaşım amaçlı kullanımı azalmış ve nehirlerin ulaşım dışı kullanımlarına olan ilgi artmıştır. Ancak nehirlere ve göllere olan bu artan güven, bu tür kullanımları düzenleyen herhangi bir resmi kuralın kabul edilmesine yol açmamıştır. 1895 yılında, Harmon Doktrini veya mutlak bölgesel egemenlik de dahil olmak üzere bir dizi ilke oluşturulmuştur. Bu ilkeye göre, bir devlet, söz konusu kullanımın diğer kıyıdaş devletlere verebileceği zarar veya olumsuz etkilere bakılmaksızın, kendi toprakları içindeki uluslararası bir nehrin suları üzerinde tasarrufta bulunmakta serbesttir. Burada öne çıkan ikinci ilke ise mutlak toprak bütünlüğüdür. Bu ilke, bir aşağı kıyıdaş devletin, başka bir aşağı kıyıdaş devletin kendi topraklarına giren uluslararası bir nehrin doğal akışını sürdürmesini ve bu doğal akışı kısıtlamamasını talep etme hakkını düzenlemektedir. Bu ilke, bir devletin sadece minimum miktarda kaynak kullanmasına izin vermektedir. Harmon Doktrini gibi çağdaş uluslararası su hukukunun bir parçası olarak tanınmamaktadır. Üçüncü ilke, sınırlı toprak egemenliği ilkesi ya da sınırlı toprak bütünlüğü ilkesidir. Her kıyıdaş devletin uluslararası bir nehrin sularını kullanma hakkı vardır, ancak bu kullanım diğer kıyıdaş devletlere zarar vermeyecek şekilde sağlanmalıdır. Bu ilke, uluslararası bir nehrin sularının kullanımında tüm kıyıdaş devletlerin eşitliğini vurgulamaktadır. Dördüncü ilke, uluslararası bir nehrin sularında kıyıdaş devletler topluluğudur. Bu ilkenin temeli, tüm nehir havzasının ekonomik bir birim olması ve hakların kıyıdaş devletler arasında anlaşma veya orantılılık yoluyla paylaşılmasıdır. Bu ilke kıyıdaş devletlerin ortak haklarını tanımaktadır (Salman, 2007: 627-628).

• Nehir Sularının Uluslararası Kullanımına İlişkin Helsinki Kuralları

Ağustos 1966'da Uluslararası Hukuk Derneği'nin 52. Kongresi Helsinki'de düzenlenmiştir. Kongre, Nehir Sularının Kullanımına ilişkin Helsinki Kurallarını hazırlayan Nehir Sularının Kullanımına ilişkin Uluslararası Komisyonun raporundan ortaya çıkmıştır. Bu kurallar beş bölüm ve 37 maddeden oluşmaktadır.

İlk bölüm, üç maddede yasanın genel koşullarını açıklamaktadır. Madde 1, havza devletleri arasında aksine bir anlaşma veya bağlayıcı bir teamül olmadıkça, uluslararası bir drenaj havzasındaki suların kullanımında uluslararası hukukun genel kurallarının geçerli olduğunu belirtmektedir. Çekirdek devlet, yani uluslararası havzası ve ülkesi uluslararası drenaj havzasının bir kısmını kapsayan devlet, 2. ve 3. maddelerde tanımlanmıştır.

Bölüm II, uluslararası bir drenaj havzasındaki suyun hakkaniyete uygun kullanımını ele almaktadır. Madde 4, “ülkesi içindeki her Devlete, uluslararası bir drenaj havzasının sularının faydalı kullanımından makul ve hakkaniyete uygun bir pay alma hakkı” vermektedir. Madde 5 bu payı söz konusu havzayla ilgili çeşitli faktörlere göre belirler (coğrafya, hidroloji, iklim, havzanın sularının geçmişteki kullanımı, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar, nüfus, vs.) Her bir faktöre verilen ağırlık, “diğer ilgili faktörlerle karşılaştırıldığında önem sırasına göre” belirlenmektedir. Makul ve adil bir pay belirlenirken, ilgili tüm faktörler birlikte değerlendirilmelidir. Bunların toplamına göre bir

sonucavarılmalıdır." Bu bölümdeki en önemli hükümlerden biri, bir havza Devletin uluslararası bir drenaj havzasının sularını, bu suların eş havza Devleti tarafından gelecekteki kullanımını güvence altına almak için mevcut makul kullanımından mahrum bırakmasını yasaklayan 7. Maddedir." (International Law Association. Committee on the Uses of the Waters of International Rivers. 1967).

Bölüm III havza su kirliliğini ele almaktadır. Madde 9 ve 10'da havza sularının kirlenmesinin önlenmesi, uluslararası bir drenaj havzasının sularının doğal bileşiminde, içeriğinde veya kalitesinde insan eyleminden kaynaklanan her türlü zararlı değişiklik anlamına gelmektedir. Madde 11, herhangi bir kirlilik meydana gelirse, bir Devletin bunu durdurması ve etkilenen Devlete tazminat ödemesi gerektiğini; herhangi bir önlem alınmazsa, etkilenen Devlet ile adil bir çözüme ulaşmak için müzakereler yapılması gerektiğini öngörmektedir. Bölüm IV seyrüseferi ele almaktadır (Madde 12 ila 20). V. Bölüm kereste yüzdürme konusunu ele almaktadır (21 ila 25. Maddeler).

Bölüm VI (Madde 26-37) anlaşmazlıkların önlenmesi ve çözülmesine ilişkin usulleri ele almaktadır. BM Şartı uyarınca, devletler uluslararası anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmekle yükümlüdür. Madde 29, her kıyıdaş devletin kendi drenaj havzasındaki sular hakkında bilgi vermesini gerektirmektedir. Ayrıca, bir devlet havzadaki drenaj sistemini değiştirecek bir teklif sunmak isterse, diğer devletlerin potansiyel etkiyi değerlendirmesini sağlayacak temel bilgileri içeren bir bildirim sunmalıdır. Madde 30, devletler arasında yasal haklar veya diğer çıkarlarla ilgili bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa, müzakere yoluyla bir çözüm aramaları gerektiğini öngörmektedir (International Law Association. Committee on the Uses of the Waters of International Rivers. 1967).

Madde 31, havza devletleri arasında bir anlaşmazlık olması durumunda ortak bir ajans kurulmasını önermektedir. Bu ajans bölgeyi inceleyecek ve tam ve en verimli kullanımı için planlar veya öneriler geliştirecektir. Ayrıca, uluslararası drenaj havzasının sularını kullanmak için üzerinde anlaşmaya varılmış hakları olan havzanın üye olmayan tüm devletlerinin ortak ajansın çalışmalarına katılmaya davet edilmesini tavsiye etmektedir. 32. Madde: Anlaşmazlığın yukarıdaki yöntemlerle çözülememesi halinde, üçüncü bir devletin iyi niyetli makamlarına, yetkili bir uluslararası kuruluşa veya ortak arabuluculuk için nitelikli bir kişiye başvurulması tavsiye edilmektedir. 33. Madde: Eğer sorun yukarıdaki yöntemlerle çözülemezse, devletler tarafından kabul edilebilir bir çözüm bulmaya çalışmak için geçici bir soruşturma veya uzlaştırma komisyonu kurulması tavsiye edilmektedir.

Madde 34: "İlgili devletlerin hukuki ihtilaflarını geçici bir tahkim mahkemesine, daimi bir tahkim organına veya Uluslararası Adalet Divanına götürmeyi kabul etmeleri tavsiye edilmektedir."

Tahkim söz konusu olduğunda, Madde 35, 36 ve 37, Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 1958'deki Onuncu Oturumunda hazırlanan Tahkim Usulü Model Kurallarına atıfta bulunulmasını şart koşturmaktadır. Bu, verilen kararın her iki taraf için de bağlayıcı ve nihai olduğu anlamına gelmektedir (International Law Association, Commission on the Uses of the Waters of International Rivers, 1967). Helsinki Sözleşmesi sınıraşan sular için kurumsal bir yapı oluşturmuş olsa da, bu yapının uygulanması kıyıdaş devletler arasında kaynakların paylaşımı için ikili ve çok taraflı anlaşmalar yapılmasına ve bunu sağlamak için ortak organlar kurulmasına bağlıdır (Marsden, 2015: 121)

• Sınırşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılmasına İlişkin Sözleşme (Su Sözleşmesi) 1992

Sekretaryası Birleşmiş Milletler Ekonomik Komisyonu (UNECE) tarafından yürütülen bu sözleşme, sınırşan yüzey ve yeraltı sularının çevresel açıdan sağlıklı yönetimi ve korunması için ulusal tedbirlerin ve uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesini içermektedir. Başlangıçta bölgesel bir anlaşma olarak kabul edilen Sözleşme, 2016 yılında küresel bir araç haline gelmiş ve Çad (2018), Senegal (2018) ve Gana (2020) gibi Avrupa kıtası dışındaki birçok ülke sözleşmeye taraf olmuştur (United Nations European Economic Commission, 2021).

Sözleşme 27 maddeden oluşmaktadır. Madde 1, “sınırşan sular” gibi terimleri tanımlamakta ve bu terimi birden fazla ülkeden geçen su kütleleri veya yeraltı suları olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, “sınırşan etki” terimi, “fiziksel kaynağı tamamen veya kısmen bir tarafın yetki alanı içinde olan sınırşan suların koşullarında insan faaliyetlerinden kaynaklanan bir değişiklikten kaynaklanan çevre üzerindeki herhangi bir önemli olumsuz etki” anlamına gelmektedir. Madde 2, tarafları sınırşan etkileri önlemek, izlemek ve kontrol etmekle yükümlü kılmaktadır. Bunlar tarafları ilgilendiren genel hükümlerdir ve Madde 3'teki “önleme, kontrol etme ve azaltma” ile ilgili hususları hafifletmek için gerekli tüm önlemlerin alınması gerektiğini belirtir. Sınırşan etkileri önlemek, kontrol etmek ve azaltmak için taraflar ilgili yasal, idari, ekonomik, mali ve teknik tedbirleri geliştirmeli, kabul etmeli ve uygulamalı ve bunların önlenmesini sağlamak için mümkün olan en geniş ölçüde koordine etmelidir (Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes ,1992).

Madde 5: Araştırma ve Geliştirme: "Taraflar, sınırşan etkileri önlemek, kontrol etmek ve azaltmak için etkili teknolojilerin araştırılması ve geliştirilmesinde işbirliği yapacaklardır. Bu amaçla, taraflar, devam eden araştırma faaliyetlerini dikkate alarak, gerektiğinde ilgili uluslararası platformlarda özel araştırma programlarını başlatmak veya yoğunlaştırmak için ikili ve/veya çok taraflı çabalar sarf edeceklerdir." Madde 6: Havzaya katılan taraflar arasında bu anlaşma hükümleri kapsamına giren konularda bilgi alışverişi. Madde 7: Sorumluluk: “Taraflar, sorumluluk alanında kurallar, standartlar ve prosedürler oluşturmak için uygun uluslararası çabaları destekleyeceklerdir.” Madde 8: Bilginin Korunması: “Bu anlaşmanın hükümleri, tarafların ulusal hukuk sistemleri ve ulusal güvenlik de dahil olmak üzere fikri mülkiyet, özel mülkiyet bilgileri veya endüstriyel ve ticari sırlarla ilgili bilgileri korumak için geçerli uluslararası düzenlemeler kapsamındaki haklarını veya yükümlülüklerini etkilemeyecektir.” (Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, 1992).

Anlaşmanın II. Bölümü kıyıdaş taraflara ilişkin hükümleri ele almaktadır. Madde 9, ikili ve çok taraflı işbirliği araçlarını tartışmaktadır. Madde 10, havza ile ilgili konularda işbirliği yapmak isteyen kıyıdaş taraflar arasında istişareler yapılması çağrısında bulunmaktadır. Madde 11, genel işbirliği çerçevesinde ortak izleme ve değerlendirmeyi ele almaktadır. Madde 12, su kalitesi hedeflerine ve standartlarına ulaşılmasını ve bunların korunmasını desteklemek için genel işbirliği çerçevesinde ortak araştırma ve geliştirmeyi ele almaktadır. Madde 13: Anlaşmalar veya diğer

düzenlemeler çerçevesinde kıyıdaş taraflar arasında makul bilgi paylaşımı. Madde 14: Uyarı ve alarm sistemleri: “Kıyıdaş taraflar, sınıraşan etkileri olabilecek herhangi bir kritik durumu gecikmeksizin birbirlerine bildireceklerdir.” Madde 15 havza tarafları arasında karşılıklı yardımı düzenlemektedir. Madde 16, sınıraşan suların durumu hakkında belirli genel bilgilerin mevcut olmasını gerektirmektedir.

Anlaşmanın III. Bölümü, toplantılar, imzalar, uyuşmazlıkların çözümü, yürürlüğe girme ve sözleşmeden çekilme gibi anlaşmanın kurumsal hükümlerini ele almaktadır. Bu bölüm 17 ila 28. Maddeler arasındaki konuları kapsamaktadır (Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes ,1992).

•Birleşmiş Milletler Uluslararası Su yollarının Seyrüsefer Amaçlı Kullanımı Yasası 1997

Uluslararası Suyollarının Seyrüsefer Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun, uluslararası suyollarına ilişkin en önemli modern hukuki metin ve kanunlardan biridir. Bu kanun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 21 Mayıs 1997 tarihinde kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yolları Sözleşmesi olarak bilinmektedir (McCaffrey, 2001: 251). BM Genel Kurulu'nun 8 Aralık 1970 tarihli kararında, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun uluslararası suyollarının seyrüsefer dışı kullanımına ilişkin hukukun aşamalı olarak geliştirilmesi ve düzenlenmesi üzerinde çalışması tavsiye edilmiştir (2669, 25).

Uluslararası Hukuk Komisyonu, 20 yılı aşkın bir çalışmanın ardından 1991 yılında “Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımı Hukuku” başlıklı bir belge yayınlamıştır. Bu belge çeşitli makaleler içermekteydi ve yayınlanmasına kadar çok sayıda tartışmaya konu olmuştur. Nihai belge taslağı 1996 yılında hazırlanmıştır. BM Genel Kurulu, uluslararası nehirlerin su kullanımına ilişkin bir çerçeve sözleşme geliştirmek üzere bir çalışma grubu oluşturmuştur. Ekip üyeleri arasındaki farklılıklara rağmen, bu farklılıklar, maddeler hazırlanıp tüm aşağı kıyıdaş ülkelerin hak ve yükümlülüklerini yansıtacak şekilde değiştirilene kadar yukarı kıyıdaş ve aşağı kıyıdaş ülkeler arasında uzun süredir devam eden tartışmaları yansıtmaktadır. Yapılan oylamada 43 ülke öneriyi desteklerken, sadece üç ülke (Çin, Fransa ve Türkiye) karşı çıkmıştır. Üzerinde anlaşmaya varılan metin, yedi bölüme ayrılmış 37 maddeden oluşan bir genel çerçeve anlaşması olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunuldu ve kabul edilmiştir (Beaumont, 2000: 475-476).

Bu, paylaşılan tatlı su kaynaklarını düzenleyen tek küresel anlaşmadır. Bir çerçeve sözleşmedir, yani uluslararası suyollarının özelliklerine uyacak şekilde değiştirilebilecek uygulanabilir ilke ve kuralların bir çerçevesini sağlamaktadır. Anlaşma yedi bölüme ayrılmış 37 maddeden oluşmaktadır: Bölüm I: Giriş; Bölüm II: Genel İlkeler; Bölüm III: Planlanan Tedbirler; Bölüm IV: Koruma, Muhafaza ve Yönetim; Bölüm V: Zararlı Koşullar ve Acil Durumlar; Bölüm VI: Çeşitli Hükümler; ve Bölüm VII: Son Hükümler. Ek ayrıca bir davanın tahkime götürülmesinde izlenecek prosedürleri de belirlemektedir (McCaffrey, 2008:1).

Bölüm I'de özetle “uluslararası su yolu” terimi tanımlanmakta ve bu terim “doğal ilişkileri

nedeniyle ortak bir son noktaya akan bir su yolu oluşturan yüzey ve yeraltı suları sistemi” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca tanım “Parçaları farklı ülkelerde bulunan herhangi bir su yolu” şeklinde devam etmektedir. Bölüm II, Sözleşme'nin temel taşı oluşturan en önemli ilkeyi, yani hakkaniyete uygun ve makul kullanım ve paylaşım ilkesini içermektedir. Bu ilke, “ülkesi içinde uluslararası bir suyunu paylaşan bir Devletin, diğer Devletlere aynı suyunu paylaşan diğer Devletler hakkında makul ve hakkaniyete uygun bir yarar sağlayacağını” öngörmektedir. Bu ilkeye göre, Madde 5'te belirtildiği üzere, “Devletler, suyunun kullanımı, geliştirilmesi ve korunmasına adil ve makul bir şekilde katılacaklardır.”

Madde 7 “önemli zarar vermeme yükümlülüğünü” içermektedir. Bu, devletlerin uluslararası bir suyunu paylaştıkları diğer devletlere “önemli zarar verilmesini önlemek için tüm uygun tedbirleri almaları” gerektiği anlamına gelmektedir. Bir faaliyet başladıktan sonra onu durdurmanın veya değiştirmenin zorluğu göz önüne alındığında, meydana gelen zarar onarmak son derece karmaşık ve maliyetli olabilmektedir (McCaffrey, 2008: 2-4). Sözleşme'nin 8. Maddesi “uluslararası suyunun en iyi şekilde kullanılmasını ve yeterli şekilde korunmasını sağlamak için” genel bir işbirliği yükümlülüğü getirmektedir. İşbirliğinin önemi göz önüne alınarak, 8. Maddeye devletleri “mekanizmalar veya komiteler kurmayı düşünmeye” çağıran bir paragraf eklenmiştir.

Sözleşme'nin III. bölümü planlı tedbirlere, yani su havzasını veya kalitesini değiştirebilecek her türlü değişikliğin önceden bildirilmesi yükümlülüğüne ayrılmıştır. Bu madde “Bir devletin, uluslararası bir suyunun kendi toprakları içinde kalan kısmında kendi inisiyatifiyle uygun gördüğü şekilde hareket etme konusunda mutlak takdir yetkisine sahip olduğu” fikrini kategorik olarak reddetmektedir.

Sözleşme'nin “Koruma, Muhafaza ve Yönetim” başlıklı IV. Bölümü, Sözleşme'nin çevresel hükümlerine odaklanmaktadır. Ekosistemlerin korunması ve muhafaza edilmesini öngören Madde 20'de olduğu gibi, bu da kıyı devletlerinin “uluslararası suyunun ekosistemlerini korumak ve muhafaza etmekle” yükümlü olduğu anlamına gelmektedir. Sözleşme'nin 21. Maddesi de havza devletlerinin kirliliği önleme, azaltma ve kontrol etme ve “deniz çevresini koruma ve muhafaza etme” yükümlülüğünü ele almaktadır.

Bölüm V “Hasar ve Acil Durumlar” başlığını taşımaktadır. Burada “su kaynaklı hastalıklar, buz kütleleri, çamur düzlükleri ve erozyon gibi konulara” atıfta bulunmaktadır. Madde 27 kıyı devletlerini bu durumları önlemek veya hafifletmek için “tüm uygun önlemleri” almakla yükümlü kılmaktadır. Bölüm VI, 29 ila 33. Maddeleri ve silahlı çatışma, yani savaş ve silahlı çatışma durumlarında suyunun korunmasını ele alan 29. Madde ile ilgili çeşitli hükümleri içermektedir (McCaffrey, 1998: 22-26).

1.3. Sınıraşan Su Sorunlarına Örnekler

Sınıraşan su sorunları ilgili literatüre göre dört nedenden dolayı ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

suyun sınırlar arasındaki doğal hareketinden kaynaklanan birbirini izleyen yargı yetkisi uygulamaları; çakışan yargı yetkileri nedeniyle eşzamanlı yargı yetkisi uygulamaları; veya sınır hareketlerinden kaynaklanan yargı yetkisi kaymaları veya hareket veya ticaret için engeller oluşturan sınırlar şeklindedir. Su hareketli bir kaynak olduğu ve sınırlar sabit olduğu için uluslararası sınırları aşmaktadır. Devletler kendi sınırları içindeki ve dışındaki kaynaklar üzerinde yetki kullanırlar ve su, kontrolü başka bir devletteki akışını etkileyebilen bu tür kaynaklardan biridir (Matthews ve Germain, 2007: 386).

1.3.1. Türkiye, Suriye ve Irak Arasındaki Dicle ve Fırat Nehirleri

Orta Doğu'daki sınıraşan su sorunu, Nil, Dicle, Fırat, Ürdün ve diğerleri gibi bölgedeki birçok ülkenin karşı karşıya olduğu sorunlardan biridir. Bu sorunların en önemlilerinden biri de Türkiye'den doğup Suriye'den geçerek Irak üzerinden Basra Körfezi'ne dökülen Dicle ve Fırat nehirleridir. Fırat Nehri 2.800 km uzunluğunda olup, bunun yaklaşık 1.170 km'si Türkiye'de bulunmaktadır. Doğu Anadolu'daki ana kaynağı olan Erzurum'daki Dumluk Dağı'ndan doğar ve daha sonra Suriye ve Irak'tan geçerek Şatt-ül Arap olarak adlandırıldığı yerde Dicle Nehri'ne ulaşır. Fırat ve onun iki kolu olan Murat ve Karasu'nun Dicle ile birleştiği noktadan itibaren yaklaşık 2.330 km'lik bir mesafeyi kapsamaktadır. Türkiye'nin Fırat Nehri'ne katkısı %90, Suriye'nin katkısı %10 ve Irak'ın katkısı sıfırdır (Demirel, 2016: 970-971).

Dicle Nehri 1.900 km uzunluğunda olup, 523 km'si Türkiye'ye akmaktadır. İki nehir Şattülarap olarak adlandırıldıkları Irak'ta birleşir ve Basra Körfezi'ne dökülür. Fırat Nehri Türkiye'nin su akışının yaklaşık %17'sini (186,05 milyar metreküp), Dicle Nehri ise %11,5'ini oluşturmaktadır. Dicle ve Fırat Nehirlerinin Türkiye için önemi, Türkiye'nin su potansiyelinin yaklaşık %28'ini temsil etmelerinden ve ülkenin en büyük su kaynağı olmalarından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin Dicle ve Fırat üzerindeki su projeleri, özellikle de Fırat, Suriye ve Irak'ta endişe kaynağı olmuştur. Keban Barajı'nın 1966'da ve Kırkaya Barajı'nın 1976'da inşa edilmesi özellikle Suriye'de önemli gerginliklere neden olmuştur. Buna ek olarak, dünyanın dördüncü büyük barajı olan Atatürk Barajı'nın inşası da Türkiye'nin nehirlerle ilgili attığı her adımın su çıkarlarıyla çatışması ve nehir akışını etkilemesi nedeniyle Suriye'de endişelere yol açmıştır (GENÇALP, t.y. : 3-4).

1989'da başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) programının Türkiye'nin güneydoğusundaki az gelişmişliğin azaltılmasına katkıda bulunması amacıyla hayata geçirilmiştir. Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır. Projenin hedef olarak yaklaşık 3,8 milyon kişiye istihdam olanağı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, Dicle ve Fırat nehirleri ve kolları üzerinde sulama ve enerji üretimi için 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali planlanmıştır. GAP için Dicle ve Fırat havzalarında yedisi Fırat, altısı Dicle havzasında olmak üzere on üç büyük sulama ve enerji üretim projesini kapsamaktadır (Gençalp, t.y.: 5).

Şekil 2. Dicle ve Fırat

Kaynak: hukukbook, 2021:1 , <https://hukukbook.com>

A) Sorunun Tarihsel Kökleri

Dicle ve Fırat nehirlerinin suları geçmişte tek bir devletin, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde yer aldığı için herhangi bir soruna yol açmamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve ülkelere bölünmesinin ardından Dicle ve Fırat nehirlerinin suları üç ülke arasında paylaştırılmıştır. Yukarı kısımları Türkiye'ye, orta kısımları Suriye'ye ve aşağı kısımlarının çoğu Irak'a tahsis edilmiştir. Bu nehirler, tek bir devletin yasalarına değil, uluslararası hukuka tabi olan uluslararası sular haline gelmiştir. Fırat Nehri Türkiye, Suriye ve Irak, özellikle de Irak için hayati önem taşımaktadır. Türkiye ve Suriye'nin nehri verimsiz kullanması, sadece sulama açısından değil, hidroelektrik üretimi açısından da Irak'ı önemli ölçüde etkilemektedir (Al-Shammari, 2020: 36).

Dicle ve Fırat havzalarının mevcut siyasi sınırları 1920'lerin başında üç ülkenin kurulmasıyla belirlenmiştir. Havza ülkeleri arasındaki anlaşmazlığın kökleri yaklaşık 60 yıl öncesine, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Çatışmalar, Türkiye'nin Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde inşa etmeyi planladığı barajlar nedeniyle başlamıştır. Türkiye'nin GAP'ı hayata geçirmesiyle birlikte, komşu ülkeler Suriye ve Irak su akışı ve kalitesindeki düşüşten doğrudan etkilenmiştir. Havzanın sularına ilişkin ilk müzakereler 1980 ve 1992 yılları arasında Türkiye, Suriye ve Irak arasında gerçekleşmiştir (Onüçyıldız, 2016: 120-121).

Dicle ve Fırat nehirleri üzerindeki anlaşmazlığın özü, Türkiye, Suriye ve Irak arasında bu suların niteliği konusundaki anlaşmazlıktan kaynaklanmaktadır. Suriye ve Irak bu nehirleri

“uluslararası sular” olarak kabul etmekte ve buna göre paylaşmak istemektedir. Türkiye ise Dicle ve Fırat nehirlerini “sınıraşan sular” olarak sınıflandırmaktadır. Her iki kavramı çevreleyen tartışmalar göz önüne alındığında, ilgili ülkeler yorumlarında farklılık göstermektedir. Aşağı kıyıdaş ülkeler tarafından kullanılan uluslararası sular veya uluslararası nehirler kavramı, suların birden fazla devlete ait olduğunu ima etmekte ve nehir üzerinde ortak egemenlik ve ortak yönetim anlamına gelmektedir. Türkiye tarafından benimsenen sınıraşan sular terimi ise birden fazla devletin sınırlarını geçen nehirleri ifade etmektedir. Her devlet, suyun kendi topraklarından geçen kısmı anlamına gelen intifa hakkından yararlanabilir. Sınıraşan suları düzenleyen bir uluslararası hukukun bulunmaması nedeniyle, bu konuların devletler arasında iyi niyet çerçevesinde çözülmesi gerekmektedir (Gençalp, t.y.: 7-8).

B) Üç Taraf Arasında İmzalanan Anlaşmalar

Türkiye, Irak ve Suriye uzun süreli müzakereler yürütmüş, protokoller ve anlaşmalar imzalanmış ancak herhangi bir sonuç alınamamıştır. Türkiye ile Suriye arasındaki ilk kriz 1960'larda Türkiye'nin Keban ve Tabka barajlarını doldurmaya başlamasıyla başlamıştır. Irak'taki su seviyesi düştükçe iki ülke arasındaki gerilim artmış ve bundan Suriye sorumlu tutulmuştur. 1987 yılında Suriye ile Türkiye arasında, Türkiye sınırından Suriye'ye ayda 500 metreküp su aktarılmasını öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak, Suriye'nin baraj ve hidroelektrik santrallerinin neden olduğu ve diğer kıyıdaş ülkelere zarar veren su kirliliğinden Türkiye'yi sorumlu tutmasıyla gerginlik yeniden ortaya çıkmıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) başlamasından sonra su kirliliğinin yanı sıra Fırat Nehri'nin tuzluluk oranı da artmıştır (Demirel vd., 2016: 973).

Türkiye, Suriye ve Irak arasında tarih boyunca aşağıdaki tablolarda özetlenebilecek çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır:

Tablo 1. Türkiye ile Suriye arasındaki anlaşmalar

Sıra	Anlaşmanın Adı	Anlaşmanın Tarihi	İçerik Özeti
1	Türk-Fransız itilafnamesi (Ankara Antlaşması)	20 Ekim 1921	Kwik (Kuveyt) suyunun iki ülke arasında adil bir şekilde paylaşımı.
	Lozan Barış Antlaşması	24 Temmuz 1923	"Türkiye, Suriye ve Irak arasındaki mevcut su sistemlerinin devamı ve korunması."
3	Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi	18 Şubat 1926	Halep şehrine içme ve sulama amaçlı su temini sağlanması.

Devamı			
4	Hatay-Suriye Tahdidi ve Hudut Son Protokolü	19 Mayıs 1939	"Sının oluşturan Asi, Karasu ve Afrin sularının iki ülke arasında eşit şekilde kullanımı."
5	Çağçağ Deresi Sularının Kullanımına İlişkin Protokol	13 Mayıs 1952	Çağçağ Nehri sularının Türkiye ile Suriye arasında eşit olarak paylaşılması.
6	Tahdidi Hudut Nihai Protokolü	3 Mayıs 1960	"Dicle Havzası'nda nakliye, balıkçılık, endüstriyel ve tarımsal kullanımda tam eşitlik ilkesinin benimsenmesi."
7	Türkiye-Suriye Ekonomik İşbirliği Protokolü	7 Temmuz 1987	Atatürk Barajı dolumu sırasında Suriye'ye saniyede ortalama 500 m ³ /s su bırakılması ve eksiklerin telafisi taahhüdü.
8	Çeşitli Mutabakat Zabıtları	22-23 Aralık 2009	"Asi Nehri üzerinde "Dostluk Barajı" kurulması, Dicle'den su çekilmesi, su kalitesi ve çevre koruma alanında iş birliği."

kaynak :Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2.Türkiye ile Irak arasındaki anlaşmalar

Sıra	Anlaşmanın Adı	Anlaşmanın Tarihi	İçerik Özeti
1	Dicle ve Fırat Kolları Sularının Düzene Konması Protokolü (Türk-İrak Dostluk Antlaşması)	29 Mart 1946	Yeterli su temininin sağlanması ve su baskını riskinin önlenmesi için yapılması gerekenlerin organize edilmesi.
2	Ekonomik ve teknik iş birliği antlaşması	7 Şubat 1976	Sanayi, tarım, petrol, bayındırlık, sulama ve konut inşaatı alanlarında kamu kurumları ile kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşları arasında karşılıklı yarara dayalı ekonomik ve teknik işbirliği olanaklarının tartışılması (Demirel, 2016: 973).
3	Su alanında 12 maddeden oluşan mutabakat zaptı	Aralık 2014	Dicle ve Fırat nehirlerinin su kaynaklarının yönetimi alanında işbirliğinin öneminin vurgulanması ve her iki nehrin sularında her ülkenin su payının belirlenmesi. (Scidev.net.2021)

kaynak :Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Suriye ve Türkiye arasındaki terörizm ve güvenlik sorunları 1980'lerde ortaya çıkmış ve 1998

yılında Türkiye'nin Suriye'yi Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) terörist faaliyetlerine lojistik destek sağlamakla suçlamasıyla zirveye ulaşmıştır. Bu arada Suriye uluslararası forumlarda Hatay üzerinde hak iddia etmeye devam etmekte ve Türkiye'nin Fırat Nehri üzerindeki projelerini eleştirmektedir. Arabuluculuk girişimleriyle desteklenen Adana Güvenlik Anlaşması 1998 yılında Türkiye ve Suriye arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma iki ülke arasında ekonomik, ticari, kültürel, sosyal, bilimsel ve teknik işbirliği gibi alanlarda ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır. Suriye Toprak Islah Teşkilatı (GOLD) ile GAP idareleri arasında 23 Ağustos 2001 tarihinde ortak bir deklarasyon (protokol) imzalanmıştır. Protokol, iki taraf arasında eğitim, uzman değişimi, teknoloji değişimi ve ortak projelerin uygulanması gibi alanlarda işbirliğini öngörmektedir. Ayrıca, Haziran 2002'de ortak deklarasyonda öngörülen işbirliğinin uygulanmasına yönelik ilkeleri tanımlayan bir yürütme belgesi imzalanmıştır. Bu belge, farklı ülkelerde uygulanacak projeleri, eğitim programlarını ve diğer faaliyetleri tanımlamaktadır (Kıbaroğlu, 2012: 76)

1.3.2. Ürdün Nehri

Ürdün Nehri, Orta Doğu'nun en önemli nehirlerinden biridir. Ürdün, Filistin, İsrail, Suriye ve Lübnan Ürdün Nehri'ni paylaşmaktadır. Hermon Dağı'nın batı ve güney yamaçlarından doğarak dünyanın en alçak noktası olarak kabul edilir. Ana kaynakları Lübnan'daki Hasbani, Suriye'deki Baniyas ve işgal altındaki Filistin topraklarındaki Dan'dır. Bu kaynaklar birleşerek güneyde Celile Denizi'ne dökülür ve Ürdün ile işgal altındaki Filistin arasındaki doğal sınırı oluşturur. Daha sonra deniz seviyesinin 400 metre altında, dünyanın en alçak noktası olan Ölü Deniz'e akarlar. Ürdün Nehri'nin sürekli akan tek bir kolu vardır, o da Suriye'den doğan ve Suriye ile Ürdün arasındaki doğal sınırı oluşturan Yarmuk Nehri'dir.

Ürdün Nehri'nin yüzölçümü yaklaşık 18.000 kilometrekaredir. Havzasının dağılımına bakıldığında; Ürdün (%64), Suriye (%30), İsrail (%14) ve Lübnan (%2) şeklindedir. Nehrin su kaynakları dağılımı ise Ürdün (%27), İsrail (%32), Suriye (%31) ve Lübnan (%10) şeklindedir. Daha da önemlisi, nehir Ürdün, İsrail ve Özerk Filistin toprakları için tek yüzey suyu kaynağı olarak hizmet vermektedir (Demir ve Bingöl, 2017: 394-395).

Ürdün Nehri İbrahimi dinlerde büyük bir dini öneme sahiptir. İbranice İncil'de kısaca “Rab'bin bahçesi gibi her yeri sulayan” olarak bahsedilir ve yaklaşık 80 kez bahsedilmiştir. Hristiyan ayinlerinde de Ürdün Nehri'nden Yeni Ahit'te 11 kez bahsedilmiştir. Ürdün Nehri, sularının kutsanmış olduğuna inanarak vaftiz olmak için dünyanın dört bir yanından gelen Hristiyan hacıların uğrak yeridir. Hz. İsa'nın mesajının buradan başladığı da söylenmiştir. Ürdün'de çok sayıda önemli İslami ziyaret mekânı bulunmaktadır. Bunlar arasında Ebu Ubeyde Amir ibn el-Cerrah, Dirar ibn el-

Ezvar, Şurahbil ibn Hasna, Amir ibn Ebi Vakkas, Zeyd ibn Harise, Cafer ibn Ebi Talib ve Abdullah ibn Revaha'ya adanmış türbeler bulunmaktadır. Çoğunlukla Ürdün Vadisi'nde yer alan bu mekanlar, özellikle Cuma günleri önemli bir ziyaretçi akınına uğramaktadır. İmam Ali bin Ebi Talib'in kardeşi Cafer bin Ebi Talib'in türbesi Şii Müslümanlar için özel bir öneme sahiptir (Kanan, 2017: 18-19).

- **Soruna Tarihsel Bir Bakış**

Bugün Batı Şeria, Gazze, İsrail ve Ürdün'ü kapsayan Filistin bölgesi, I. Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyeti Kararı ile İngiliz Mandası altına girmiştir. 1948 yılında İngiltere Filistin'den resmen çekilmiş ve Filistin meselesini Birleşmiş Milletler'e bırakmıştır. BM kararına göre, Filistin topraklarının %54'ü bölgede kurulması önerilen bir Yahudi devlete, geri kalanı ise kurulması önerilen bir Arap devlete tahsis edilmiştir. İsrail öneriyi kabul ederken diğer Arap devletleri reddetmiş ve bu durum bölgede şiddete yol açmıştır. Mayıs 1948'de İngiltere Filistin'den tamamen çekilmiş ve İsrail devletini ilan ederek ilk Arap-İsrail savaşını başlatmıştır. 1949'da Birleşmiş Milletler'in yardımıyla resmi bir ateşkes ilan edilerek Arap ve İsrail güçleri arasında bir ayırım yapılmıştır. İsrail, sırasıyla Ürdün ve Mısır'ın kontrolünde olan Batı Şeria ve Gazze hariç, önerilen toprakların çoğunu kontrol etmektedir.

Ateşkesten sonra Ürdün Nehri'nin su sorunu tartışılmamış; bu nedenle her ülke nehri kendi yöntemiyle kullanmıştır. 1949 yılında İsrail, ulusal su yasalarını ve ülkenin su ekonomisini yönetmek ve su kullanım lisansları vermek için bir su komitesi kurmuştur. Ürdün Nehri, "Ulusal Su Taşıyıcısı" olarak bilinen bir planla Negev Çölü'ne ve kıyı ovalarına yönlendirilmiştir. İsrail, Hula Bataklıklarını kurutarak Suriye ile arasındaki askerden arındırılmış bölgeyi ihlal etti ve iki ülke arasında düşmanlığa yol açmıştır. 1951 yılında Suriye ve Lübnan, Hasbani ve Banias kollarının akışını Litani Nehri'ne yönlendirmeye çalışmış, ancak bu uygulanmamıştır. 1953 yılında Ürdün ve UNRWA arasında Ürdün Nehri'nin suyunu İsrail ve Suriye'den yönlendirmek için iki baraj inşa edilmesi konusunda bir anlaşma imzalanmış, ancak İsrail'in itirazları nedeniyle bu anlaşma uygulanmamıştır. Aynı dönemde İsrail, Bent Ya'akov Köprüsü'nden su aktarmak için çalışmalar yürütmüş, ancak Birleşmiş Milletler'in baskısı üzerine operasyonu durdurmuştur (Mukhar, 2006: 65-66).

1953 yılında Büyükelçi Eric Johnston, ABD Başkanı Dwight Eisenhower tarafından su anlaşmazlığına bir çözüm bulunması için müzakerelerde bulunmak üzere bölgeye gönderilmiştir. Müzakerelerde nehir suyunun göreceli dağılımı, Litani Nehri'nin müzakerelere dahil edilmesi, Tiberya Gölü'nün doğal rezervuar olarak kullanılması ve Yarmuk Nehri üzerinde baraj inşa edilmesi, Ürdün Nehri suyunun havza dışında kullanılmak üzere transferi ve anlaşmaya göre su paylarının dağıtımını denetleyecek bir kurumun kurulması gibi çeşitli konularda anlaşmaya varılamamıştır. Nehir sisteminin niceliksel tahsisi devletlerarası müzakerelerde önemli bir anlaşmazlık noktası olmuştur. ABD arabuluculuğunda yapılan dört tur görüşmenin ardından bir uzlaşmaya varılmıştır. Su depolamak için Tiberya Gölü'nün kullanılması ve Yarmuk Nehri boyunca barajlar inşa edilerek bu nehrin kollarından gelen sel sularından yararlanılmıştır (Zawahri, 2010: 129-130).

Ürdün Nehri, siyasi açıdan istikrarsız bir bölgede yer alan ve kaynaktan havzaya su akışına bağımlı olan dünyanın en tehlike altındaki nehirlerinden biridir. Ürdün Nehri'nin suyu havza ülkeleri arasında paylaşılsa da, ülkeler arasındaki siyasi gerilimler nedeniyle havzayı yönetecek çok taraflı bir yönetim yapısı bulunmamaktadır (Young, 2015: 3). Beş kıyıdaş ülkeyi kapsayan çok taraflı bir anlaşma bulunmamakla birlikte, birkaç ikili anlaşma mevcuttur. Ürdün ve İsrail arasında 1994

yılında imzalanan barış anlaşmasının bir parçası olan (Wadi Araba Anlaşması olarak bilinen) bir su anlaşması bulunmaktadır. Ayrıca Ürdün ve Suriye arasında Yarmuk Nehri'nin kullanımını ve ortak sınırlarındaki Birlik Barajı'nın inşasını düzenleyen ayrı bir anlaşma bulunmaktadır.

1.3.3. Asi Nehri

Asi Nehri, Lübnan'daki Hermel Dağları'ndan doğan sınıraşan bir nehirdir. Suriye'de Humus ve ardından Hama'ya doğru kuzeye akar ve yaklaşık 32-kilometre batıya doğru Suriye-Türkiye sınırını oluşturmaktadır. Daha sonra Akdeniz'e boşalmadan önce yaklaşık 88-kilometre boyunca Türkiye'nin batısından geçmektedir (Cengiz, 2022: 104-105). Asi Nehri yaklaşık 450 kilometre uzunluğundadır. Suriye, Asi Nehri'nin yaklaşık dörtte üçü kendi sınırları içinde yer aldığı için nehri kendi nehri olarak görmektedir. Bu nedenle Suriye, Asi Nehri üzerinde Rastan, Halfaya-Mhardeh, Zaizoun ve Qastoun barajlarının yanı sıra Humus ve Hama barajlarını inşa etmiştir. Asi Nehri, Suriye şehirlerinin elektrik ve içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır (Demir ve Bingöl, 2017: 397- 398).

Suriye, Türkiye ile arasındaki sınır 1930 yılında belirlendiğinde Fransız mandası altındaydı. Asi Nehri, Suriye-Türkiye sınırının yaklaşık 32 kilometrelik kısmını oluşturmaktadır. Üzerinde anlaşmaya varılan protokol, nehir sularının tarım, sanayi, balıkçılık ve denizcilik için ortak kullanımını öngörmektedir. 1939 yılında Asi Nehri, Karsu ve Afrin'in her iki ülke tarafından eşit olarak kullanılmasını kabul eden Hatay-Suriye Sınır Birleştirme Protokolü imzalanmıştır (Cengiz, 2022: 114).

20 Eylül 1994 tarihinde Suriye ve Lübnan arasında Asi Nehri'nin Türkiye hariç paylaşılmasına ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır. 23 Aralık 2009'da Şam'da Türkiye ve Suriye arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Dostluk Barajı'nın inşa edilmesi kararlaştırılmış ve 2001 yılında temelleri atılmıştır. Ancak Suriye'deki savaş nedeniyle proje tamamlanamamıştır. Üç havza ülkesi (Türkiye, Lübnan ve Suriye) arasında Asi Nehri'nin sularının adil kullanımına ilişkin siyasi ve stratejik nedenlerle bir anlaşma yapılmamıştır (Demir ve Bingöl, 2017: 399).

İKİNCİ BÖLÜM

2. NİL NEHRİ VE HAVZASI ÜLKELERİ

İlk bölümde açıklandığı üzere Nil Havzası, yaklaşık 310 su havzasını temsil eden sınıraşan bir nehirdir. Nil, Doğu ve Orta Afrika'dan Akdeniz'e kadar uzanan ve yaklaşık on bir ülkeden geçen en uzun nehirlerden biridir. Nil Nehri Havzası'nın drenaj alanı 3 milyon kilometrekarenin üzerinde olup, drenaj havzasının yaklaşık %73'ü Sudan ve Mısır'da yer almaktadır. Mısır ve Sudan'daki net su tüketimi yüksekken, Etiyopya drenaj havzasının yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır. Nehrin yaklaşık %86'sı yıl boyunca Etiyopya'dan, %14'ü ise daha geniş bir drenaj havzasına sahip olan Beyaz Nil'den akmaktadır (Melesse vd., 2011: 7-10).

2.1. Nil Nehri'nin Tanımı

Afrika kıtasının doğu ucunda, hepsi Ekvator'un güneyinde denize dökülen bir grup nehir vardır. Bunlar büyüklük sırasına göre Zambezi, Gobi, Limpopo, Uvigny, Pangani, Ousei, Wami ve Kingani'dir. Batı kıyısında ise Livingstone, Nijer, Orange, Senegal, Gambiya, Oguay, Gabon, Kwanza ve Cunene nehirleridir. Kuzey Denizi'ne dökülen tek büyük nehir ise Nil'dir (Stanley, 1877: 382).

Victoria Şelaleleri'ni ilk keşfeden David Livingstone'dur. Kıtalar arası ticareti kolaylaştırmak için yakınlardaki ticaret yollarını araştırmak üzere Afrika'ya gelmiştir. O ve William Cotton Oswell 1850 ve 1851 yıllarında Ngami Gölü'ne yolculuk yapmıştır. Livingstone, bir misyoner istasyonu kurmak için sıtmadan arınmış bir bölge arayışıyla Linyanti'den Zambezi Nehri boyunca 200 kilometre yol kat etmiştir. Zambezi Nehri batı kıyısından Hint alt kıtasının içlerine uzanan bir “otoyol” (yani bir ticaret yolu) işlevi görmüştür. Livingstone yolculuğuna Angola'dan Atlantik kıyısına doğru devam etmiş ancak Botsvana'dan gelen ticaretle ilgili zorluklarla karşılaşmıştır. 1854 yılında Luanda'dan ayrılmış ve bir yıl sonra vardığı Linyante'ye geri dönmüştür. Linyante'den Zambezi Nehri boyunca doğu kıyısındaki Kilimani'ye doğru yolculuğuna devam etmiştir. Livingstone kıtayı batıdan doğuya geçen ilk Avrupalı olmuştur. Bu yolculuk sırasında, yerel halkın Mosi-o-Tunya (gök gürültüsü bulutları) olarak adlandırdığı Victoria Şelalelerini ilk kez görmüştür.

Livingstone'un son seferi Nil'in gerçek kaynağını bulmak ve köle ticaretinin sona ermesine katkıda bulunmaktır. İngiliz kaşifler Burton, Speke ve Baker Nil'in kaynağının

Albert Gölü ya da Victoria Gölü olduğunu iddia etmişlerdir, ancak o zamana kadar kaynak belirlenememiştir. Livingstone 1866'da Zanzibar'dan başlayıp Tanganyika, Bangweulu ve Mweru gölleri arasından geçerek kaynağın Tanganyika Gölü olduğuna inandığı Afrika yolculuğuna başlamıştır. Sağlığının kötüleşmesi sebebiyle Henry Morton Stanley 1871'de onu bulana kadar Afrika'da kaybolduğuna

inanmaya başlamıştır. Stanley, inancının yanlış olduğunu kanıtlamak için onu Tanganyika Gölü'ne götürmüş ve burada varsayımının yanlışlığını ilk elden görmüştür. Stanley onu terk ettikten sonra Livingstone güneye Bangweulu Gölü'ne doğru yönelmiş ve 30 Nisan 1873'te orada ölmüştür (Liebenberg, t.y. 2-30).

1858'de John Hanning Speke Victoria Şelalelerine ulaşmış, ancak resmi bir keşif gezisi yapılmamıştır. Bu nedenle 1859'da Afrika'ya üçüncü yolculuğuna çıkmıştır. Bu yolculuğun öncelikli amacı Nil'in kaynağının Victoria Nyanza Nehri olduğu yönündeki keşfini doğrulamaktır. Speke, Nil'in kollarını ve kaynak sularını keşfetmek için en az üç yıl kalmak istemiştir. Nil'in Mısır'dan kaynağına kadar izinin sürülmesine, pek çok insan için erişilemez olması nedeniyle karşı çıkmıştır.

Kraliyet Coğrafya Kurulu yolculuğunu finanse etmeyi reddettiğinde Speke mali zorluklarla karşılaşmış, ancak devam etmekte ısrar etmiştir. Speke Mozambik'e, ardından Zanzibar'a ulaşmış ve kaşifler iki kolu olan Bahr el Ghazal ve Bahr el Zeraf'ın Nil'e döküldüğü Sobot Nehri'ne doğru ilerlemişlerdir. Sobot'ın daha az önemli üçüncü bir kolu daha vardır ve bu ek Nil'in uzunluğunu arttırmıştır.

Nil'in bir diğer kolu da geniş ama sık bir nehir olan Mavi Nil'dir. Atbara Nehri yağmur mevsiminde taşan ve kurak mevsimde neredeyse kuruyan bir dağ nehridir. Speke, Ripon Şelalesi'nde Nyanza (Victoria) Nehri'nden doğan Beyaz Nil'in Nil'in kaynağı olduğuna inanmaktadır (Speke, 2021).

Nehirler ve onların akış sistemleri, bugün bile birçok eski insan medeniyetinde geçim kaynaklarının ve kültürel çeşitliliğin belirleyici unsurlarıdır. Bu nehirler arasında, dünyanın en büyük iç nehirlerinden biri olan, havzasındaki ondan fazla ülkeyi birbirine bağlayan ve bu ülkeler için büyük önem taşıyan Nil de yer almaktadır. Nil Havzası ülkeleri kıtlık, aşırı yoksulluk, istikrarsızlık, hızlı nüfus artışı ve doğal kaynakların bozulması gibi sorunlarla karşı karşıyadır (Metawie, 2004: 47)

Nil Nehri dünyanın en uzun nehridir. Afrika kıtasının kuzeydoğu kesiminde yer alır ve Nil Gölleri adı verilen iki gölden kaynaklanmaktadır. Nil Nehri'nin Doğu Afrika Platosu'ndaki kaynağından ağzına kadar olan toplam uzunluğu yaklaşık 6.700 kilometredir. Vadisi, Uganda, Sudan ve Mısır'dan geçerek güneyden kuzeye yaklaşık 3.200 kilometre uzanmaktadır. Kolları, Nil Havzası'nın ana su kaynaklarının yoğunlaştığı Etiyopya Platosu'ndan kaynaklanmaktadır. Nil, güneyden kuzeye doğru yükselmesi ve Akdeniz'e dökülmesi bakımından diğer nehirlerden farklıdır. Bu Nil Nehri'nin, Refovo Kolu'nun Batı Rift'in doğu ucundan çıktması ve Kagera Nehri'ne akarak daha sonra Victoria Gölü'ne döküldüğü 4 derece güney enleminden kaynaklanmaktadır. Nil Nehri, Victoria Gölü yakınlarındaki Kagera Gölü'nden doğmasına rağmen, kuzeye doğru akarak Victoria Gölü'nden daha küçük ve daha derin bir göl olan Kabuga Gölü'ne dökülmektedir. Kagera Gölü Nil'in kaynağı olmasına rağmen, Victoria her yönden birçok kolunu almaktadır. Ancak Kagera'dan daha

kısa ve Victoria Gölü'ne tek çıkışı kuzeyde, Victoria Nehri'nin batı ucunu oluşturduğu yerdedir. Göl platosunun kuzey kısmı Batı Rift ile buluşana kadar akar ve kuzeydoğuda Albert Gölü'nü oluşturmaktadır.

Victoria Gölü'nden ayrıldıktan sonra, Victoria Nil'i olarak da adlandırılan Nil Nehri, Albert Gölü'ne ulaşana kadar 500 kilometre boyunca devam eder ve burada Albert Nil'i olarak adlandırılır. Güney Sudan'a ulaştığında ise Dağ Nehri olarak adlandırılmaktadır. Nil'in suyu iki kaynaktan gelmektedir. Bunlardan ilki nehrin suyunun yaklaşık %16'sını sağlayan Ekvator Gölleri Platosu diğeri ise Nil'in birincil kaynağı olan ve suyun yaklaşık %84'ünü oluşturan Etiyopya Yaylaları'ndan gelmektedir (Hajouji ve Hazili, 2016: 38).

Nil Nehri Sudan'ın başkenti Hartum'da kıtanın doğusundaki Beyaz Nil ve Etiyopya'daki Tana Gölü'nden doğan Mavi Nil birleşir ve iki ana koldan oluşur. Kıtanın doğusundaki Beyaz Nil ve Etiyopya'daki Tana Gölü'nden doğan Mavi Nil. Mavi ve Beyaz Nil daha sonra, geniş havzasına ve çok sayıda koluna rağmen Nil'e çok az katkıda bulunan Bahr el Ghazal Nehri'ne katılmaktadır. Yaklaşık 300 kilometre sonra Nil, Atbara Nehri'ne katılmaktadır. Nil, Mısır'da Fayoum'a ulaşana kadar akışına devam eder ve burada en kuzeyde iki kola ayrılır. Bunlar; doğuda Damietta Nehri ve batıda Rosetta Nehridir. Akdeniz'e dökülene kadar akışına devam etmektedir (Said, 2001).

Nil Nehri, Atbara Nehri'nin kendisine su sağlayan hiçbir kol olmadan Akdeniz'e katıldıktan sonra 2.700 kilometre yol kat edebilmesi ve su miktarını kaybetmemesi nedeniyle farklı nehirlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni benzersiz jeolojik olaylardır ve bunlardan en önemlisi iki su kaynağına sahip olmasıdır. Bir diğeri yıl boyunca yağmur yağın tropik platodur. Yağış mevsimsel değildir ve oradaki su miktarı mevsimsel değildir. mevsimlerden etkilenmez. İkinci kaynak ise yazın yağış alan ve yağışlı mevsimde diğeri mevsimlere göre kırk kat daha fazla su taşıyan Etiyopya Platosu'dur. Diğeri sebep ise bu iki bölgedeki arazi yapısından dolayı suyun büyük bir kısmının Nil Nehri'ne doğru gitmesidir (Said, 2001).

Birçok eski yazı “Nil Nehri” adının eski Mısır dilindeki “hapy” ya da ‘etero’ kelimesinin çevirisi olan Yunanca “nilos” kelimesinden türetildiğini göstermektedir. Yunanca “nilos” kelimesinin hiyeroglifte ‘nehir’ anlamına gelen “neh” (nh) kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. Nil Nehri'nin adı, eski Mısır ve çevresindeki uygarlıklar üzerindeki öneminden ve derin etkisinden kaynaklanmaktadır. Eski Mısırlılar Nil Nehri'ne bölgedeki hayati su, tarım ve vahşi yaşam kaynağı olarak tapmışlardır. Nil Nehri'nin sürekli akışı ve çevredeki topluluklara sağladığı faydalar, bölge sakinleri için yaşamın sırrıdır.

2.2. Nil Nehri'nin Kolları

Nil Nehri'nin birden fazla bileşenden oluşan sınıraşan yapısı, yukarı ve aşağı kıyıdaş ülkeler arasında su paylaşımında zorluklar yaratmaktadır. Bu durum özellikle, kollarının toplu olarak akışın

%80'inden fazlasına katkıda bulunduğu Doğu Nil Havzası için geçerlidir. Hartum'un kuzeyindeki Doğu Nil Havzası'ndaki ana kaynağına ek olarak Mavi Nil, Etiyopya Dağlık Bölgesi'nden, özellikle de Tekez-Atbara ve Baro-Akobo-Sobat Nehirleri'nden doğmaktadır (Satti

vd., 2015: 2275).

2.2.1. Mavi Nil

Etiyopya'daki Mavi Nil Havzası yılda yaklaşık 60 milyar metreküp suya katkıda bulunmaktadır, ancak mevsimsel değişim önemlidir. Akış Ağustos ve Eylül aylarında zirve yapar ve yıllık değişim de gösterir (Satti, S. vd., 2015: 2276). Mavi Nil, 1770 yılında İskoç kaşif James Bruce tarafından keşfedilmiştir (Kılıç, 2013: 31).

Mavi Nil, Etiyopya Yaylalarında geniş bir alanı kaplamakta ve Nil'in en büyük kolu olarak Sudan ve Mısır için hayati bir tatlı su kaynağı oluşturmaktadır. Mavi Nil, Etiyopya Dağlık Bölgesi'ndeki Tana Gölü'nden akmaya başlar ve çıkışı (1.780 metre) Sudan'a girişine (500 metre) eşit olup yaklaşık 940 kilometrelik bir mesafe kat etmektedir. Dağlık bölgelerde nehrin akışı nemli koşullardan yarı kurak koşullara kadar değişmektedir. Daha sonra yine Etiyopya Dağlık Bölgesi'nden gelen Roseires Nehri'ne katılmaktadır. Yaklaşık 176.000 kilometrekarelik bir alana sahip olan Mavi Nil'in kaynakları önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bölgedeki yağışlar oldukça mevsimseldir ve Mavi Nil mevsimsel bir taşkın rejimine sahiptir. Yıllık akışın %80'inden fazlası Temmuz-Ekim arasındaki dört ay boyunca gerçekleşmektedir. Mavi Nil havzası için yıllık ortalama yağış miktarının 925 mm/yıl olduğu tahmin edilmektedir (Balthazar, 2013: 232).

Mavi Nil ve kolları, bazı kısımları 2.600 metreye kadar yüksekliklere ulaşan yayla platosu boyunca kuzeybatıya doğru eğik olarak akmaktadır. En yüksek tepe Tana Gölü'nün kuzeydoğusundaki Simien Dağları'nda (Jabal Ras Dashen) yaklaşık 4.620 metredir. Bölge düz olmadığından, çimenli tepeler, bataklık vadiler ve dağınık ağaçlardan oluşan Mavi Nil, deniz seviyesinin 1.300 metre altına kadar akmaktadır. Ova yaklaşık 700 metre yükseklikte başlar ve batıya Sudan'a doğru giderek daralmaktadır (Conway, 1997: 267).

Mavi Nil Havzası'nın toprakları vertisol veya latosol olup, kollarının çoğunun topografyası eğimlidir ve iyi drenaj sağlamaktadır. Bu nedenle, havzanın büyük bölümünde taşkın yatağı selinden veya buharlaşmadan kaynaklanan kayıplar minimum düzeydedir. Seyrek ağaç büyümesi, dik yamaçlar ve genellikle sıg, çıplak topraklar nedeniyle yüzey akışı hızlıdır ve nispeten az yağış derin infiltrasyon veya emilim yoluyla tutulmaktadır. Sonuç olarak, Mavi Nil Havzası kurak mevsimlerde kuraklık yaşamaktadır.

Mavi Nil Havzası'nda hidrolojik açıdan özel öneme sahip iki alan bulunmaktadır. Bunlar Tana Gölü ve Dabus bataklık bölgesidir. Tana Gölü çok büyüktür (yaklaşık 3.000 km²), ancak yüzey alanının yaklaşık %20'sini Mavi Nil'e sağlamaktadır. Büyük depolama kapasitesi ve karşılaştığı engeller nedeniyle, gölün akışları her iki ayda bir maksimumdan sonra gerçekleşmektedir. Yağışlar (Temmuz), Roseires'deki (Ağustos) maksimum akıştan bir ay sonra (Eylül) zirveye ulaşmaktadır. Dabus Bataklığı, Dabus Nehri'nin akış yukarısında yer alır ve bataklığın akış yukarısındaki toplam

8.030 km²'lik alanın yaklaşık 900 km²'sinde önemli bir kayba uğramaktadır. Su, bataklıktan buharlaşma ve terleme yoluyla salınmaktadır. Bataklık, akış suyunun aylık dağılımının düzenliliğini etkilemekte ve Dabus Nehri, Mavi Nil akışının Ağustos ayında zirve yaptığı dönemde nispeten küçük

miktarlarda akışa katkıda bulunmaktadır. Su seviyeleri, akışın düşük olduğu Mart ayında maksimum zirveye ulaşmaktadır. İklim değişkendir ve yükseklikten etkilenir; dağlık bölgelerde genellikle ılıman, ova bölgelerinde ise tropikaldir (Conway, 1997: 269).

Mavi Nil'in birincil kaynağı olan Tana Gölü, Etiyopya'nın kuzeybatı yaylalarında 12°N, 37°15'E'de ve 1.830 metre yükseklikte bazalt bir plato üzerinde yer almaktadır. Göl yaklaşık 3.050 kilometrekarelik bir alanı kaplar ve havza alanı yaklaşık 16.500 kilometrekaredir. Diğer göllerle karşılaştırıldığında Tana Gölü'nün havza alanı oldukça küçüktür. Tana Gölü yaklaşık yedi adet çok yıllık nehir ve 40 adet mevsimlik nehir tarafından beslenmektedir. Tana Gölü'nün en önemli kolları Gilgel Abay (Küçük Nil), Megech Nehri, Gumara Nehri ve Reb Nehri'dir. Bu kollar birlikte gölün toplam yıllık akışının %95'inden fazlasına katkıda bulunurken, Mavi Nil göle akan tek nehirdir. Tana Gölü derin değil, daha ziyade sığdır, ortalama derinliği yaklaşık 8 metre ve maksimum derinliği 14 metredir. Etiyopya'da birçok göl bulunmaktadır, ancak Tana Gölü en büyüğüdür ve Etiyopya'nın tatlı su kaynaklarının yarısını ve Nil Havzası'ndaki üçüncü büyük gölü oluşturmaktadır. Kimyasal olarak Tana Gölü, klorofil içeriği ve birincil üretimi nedeniyle mezotrofik ve oligotrofik bir göldür. Tana Gölü çevresinde, en büyük ikisi tarihsel açıdan önemli olan yaklaşık 37 küçük ada bulunmaktadır. Eski imparatorluk açısından önemliydiler ve hala 12. ila 14. yüzyıllara kadar uzanan eski Etiyopya Ortodoks Hristiyan kiliselerinin ve manastırlarının çoğunu içermektedirler (Vijverberg vd., 2009: 164).

Mavi Nil Nehri, Etiyopya ve Sudan'dan gelen yoğun nüfus baskısı nedeniyle tortu yüklü bir nehir olarak kabul edilmektedir. Bu durum, tarım arazilerinin ve doğal orman kaynaklarının yoğun bir şekilde sömürülmesi nedeniyle çevresel bozulmaya yol açmış, bu da toprak erozyonuna neden olmuştur. Bu da toprak verimliliğinin azalmasına ve nehir yatağında tortulaşmanın artmasına yol açmıştır. Nehir suyu bu tortuyu taşıyarak rezervuarlara ve sulama kanallarına çökelmekte ve depolama kapasitelerini azaltmaktadır.

Mavi Nil Havzası iki farklı iklim bölgesinden oluşmaktadır. Temmuz'dan Ağustos'a ve Eylül'e kadar yağmur mevsimi boyunca bol yağış ve düşük sıcaklıklarla karakterize edilen nemli Etiyopya Yaylaları ve Sudan'ın güneydoğusundaki ikinci bölge yılın çoğunda az yağış ve yüksek sıcaklıklara sahip yarı kurak bir alandır. Ortalama yağış miktarı Didessa ve Dabus alt havzalarında 2.200 mm'den Etiyopya-Sudan sınırı yakınlarında 900 mm'ye kadar değişmektedir. Ortalama yağış miktarı Hartum'da 200 mm'nin altına düşmektedir. Ortalama sıcaklıklar yukarı havzada yüksekliğe bağlı olarak 6 ila 28°C arasında değişirken, Sudan'da günlük sıcaklıklar 14 ila 44°C arasında değişmektedir (Yasir vd., 2014: 316).

Mavi Nil'deki büyük tortular nedeniyle, üzerine inşa edilen küçük barajlar depolama kapasitelerini kaybetme riski altındadır. Buna ek olarak, yağmurla beslenen bir tarım bölgesi olan Etiyopya Yaylalarındaki yeşil su rezervi, üst toprak kaybı nedeniyle azalacak ve tarımsal kuraklığa yol açacaktır. Bu tortular Sudan ve Mısır'daki sulama kanallarını ve barajları da etkileyerek sulama kanallarının işletilmesi, siltlerin temizlenmesi ve hidroelektrik türbinlerinin önündeki tortuların taranması maliyetlerini artırmıştır. Bu tortular nedeniyle, Sennar Barajı 62 yıllık işletmeden sonra orijinal depolama kapasitesinin yaklaşık %65'ini kaybetmiş, Rhosus ve Khashm el-Girba Barajları

ise inşa edildiklerinden bu yana depolama kapasitelerinin en azından belirli bir kısmını kaybetmiştir (Betrie vd., 2011: 807).

2.2.2. Beyaz Nil

Beyaz Nil, Victoria Gölü ve tropikal göllerdeki kaynağında ancak 1862 yılında John Hanning Speke tarafından keşfedilmiştir (Kılıç, 2013: 31). Beyaz Nil, Nil Nehri'nin önemli bir koludur ve Hartum'daki birleşme noktasında Mavi Nil ile buluşarak Nil Nehri'ni oluşturur. Beyaz Nil, Kenya, Tanzania, Ruanda ve Burundi'nin Victoria Gölü'nü çevreleyen dağlık bölgelerinde yükselmektedir. Diğer büyük su kütleleri arasında Kyoga Gölü, Albert Gölü, Edward Gölü ve George Gölü, Sudd bataklıkları, Machar Gölü ve Bahr el Ghazal Gölü bulunmaktadır. Beyaz Nil'in bu bölgelerdeki toplam alanı 100.000 kilometrekarenin üzerindedir. Sudan ve Etiyopya'nın dağlık bölgelerindeki kuraklıklar sırasında Beyaz Nil'in suları Nil Nehri'nin ana bileşenini oluşturmakta ve akışları genellikle Uganda'da ülkenin elektrik arzının önemli bir bölümünü sağlamak için kullanılmaktadır. Beyaz Nil ayrıca nehrin Sudan tarafında pompaj ve yerçekimi ile beslenen çok sayıda sulama projesi için de kullanılmaktadır.

Hidrolojik olarak Beyaz Nil, Victoria Gölü'nden etkilenmektedir. Yağışlardaki değişiklikler gibi büyük bir gölün yüzey alanındaki doğal değişimler, gölün akışında değişikliklere neden olur ve bu da aşağı havzadaki diğer göllere su akışında değişikliklere yol açmaktadır. Bu değişiklikler, yılda yaklaşık 150-170 kilometreküp olan buharlaşma gibi yüzey alanındaki değişikliklerle telafi edilmektedir. Bu, ana Nil Nehri'nin toplam akışının yaklaşık üç katına eşdeğerdir (Sene, 2000: 126).

Beyaz Nil, Nil Nehri'nin önemli bir koludur, ancak ana Nil'in akışına yalnızca küçük bir oranda katkıda bulunmaktadır. Beyaz Nil, Güney Sudan'da Malakal yakınlarındaki Sobat Nehri'nin ağzından Hartum'daki Mavi Nil ile birleştiği yere kadar akmaktadır. 1937'de Jebel Aulia Barajı'nın inşasından sonra, Beyaz Nil'in Mavi Nil ile birleştiği noktadaki dengesi, özellikle akışın düşük olduğu dönemlerde etkilenmiştir. Beyaz Nil havzasının genişliği nedeniyle taşkın alanları genişlemiş ve buharlaşma kayıpları artmıştır. Aynı zamanda, Jebel Aulia Barajı'nın üzerindeki nehir seviyesinin yükselmesi, sulama amacıyla büyük miktarlarda su çekilmesine izin vermiştir (Abdellatif, 2017: 29).

Beyaz Nil'in en uzak kaynağı, Ruanda ve Burundi dağlarından ya da Rwenzori Dağları'ndan doğan ve buzullardan eriyen suların oluşturduğu Kagera Nehri'dir. Bu bölge Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile Uganda arasındaki sınır olarak kabul edilmektedir. Beyaz Nil, doğudan Victoria Gölü olarak Albert Gölü'ne ve Victoria Nehri olarak Kyoga Gölü'ne dökülmektedir. Batıda Edward Gölü ve Semliki Nehri üzerinden Albert Gölü'ne akar ve Albert Gölü'nden Albert Nehri olarak çıkmaktadır. Bahr al-Zeraf olarak da bilinen Albert Nehri, Sudd Nehri'nin ova bataklıklarına akar ve burada kollara ayrılarak Bahr al-Ghazal ve yerel kollarına katılır. Sobat Nehri doğudan katılırken, Beyaz Nil kuzeye Hartum'a doğru dönerek Mavi Nil'e katılır. Birlikte Nil'i oluştururlar. Beyaz Nil Hartum'a ulaştığında havzası yaklaşık 1,7 milyon kilometrekareyi kapsar ve Beyaz Nil'in yıllık ortalama akışının 26 kilometreküp olduğu tahmin edilmektedir (Abtew ve Melesse, 2014: 16).

2.2.3. Atbara Nehri

Atbara Nehri Havzası, Etiyopya ve Eritre'nin kuzey kesiminde yer almaktadır. Bu nehrin kaynağı Tana Gölü'nün 30 km kuzeyinde ve ana Nil'e katılarak 800 km aşağı akış yönünde yer almaktadır. Atbara Nehri, Tekeze Nehri ile birleştiği noktada kuzey Etiyopya Yaylalarının yaklaşık

31.400 km²'lik bir alanını oluşturmakta ve Nil ile birleştiği noktada 68.800 km²'lik bir alanı drene etmektedir (Balthasar, 2013: 232). Nil Nehri, Beyaz Nil ve Mavi Nil'in Hartum'da birleşmesinden sonra oluşur. Atbara Nehri, kuzeydeki Sabaloka Boğazı'ndan geçtikten sonra 325 km kuzeyde ana Nil'e katılır ve onun son koludur. Sudan, 1964 yılında Atbara Nehri üzerinde Khashm el-Girba Barajı'nı inşa etmiştir, ancak nehrin taşıdığı tortu nedeniyle barajın depolama kapasitesi azalmıştır (Abdellatif, 2017: 29).

Yüzölçümü 45.694 kilometrekare olan Atbara Nehri Havzası, Embadray Ölçüm İstasyonu'ndan geçmektedir. Bu noktadaki ortalama yıllık akış, Atbara Nehri'nin ana Nil ile birleştiği noktadan gelen toplam yıllık akışın yaklaşık %66'sını temsil etmektedir. Havza, dağlar, platolar ve sarp arazilerden oluşan çeşitli ve engebeli bir arazi ile karakterize edilmektedir. Havzanın yüksekliği Embadray Havzası'nın çıkışında 834 metre ile Simien Dağları'nda 4.528 metre arasında değişmektedir (Gebremicael, 2017: 2128).

Bu bölgenin arazisi genellikle engebelidir (ortalama eğim açısı 14°) ve belirgin, derin eğimli vadiler ve volkanik kökenli kaya çıkıntıları ile serpiştirilmiştir. Bu durum Mavi Nil ve Atbara nehirlerinin topografyası tarafından da paylaşılmaktadır. Yukarı Atbara havzasındaki arazi pürüzlülüğü, plato yüzeyinin çok sayıda geçici nehir ve aşındırıcı vadi tarafından kesilmesi nedeniyle yukarı Mavi Nil havzasındakinden biraz daha yüksektir. Bölgenin jeolojisi volkanik ve Prekambriyen temel kayalar ile bazı tortul kayalardan oluşmaktadır. Baskın topraklar yamaçlardaki leptosoller ve düz alanlardaki kampsoller ve vertisollerdir. Düz plato yüzeylerindeki topraklar yoğun bir şekilde aşınmışken, yamaçlardakiler sık ve kayalıktır. Bölge mevsimsel yağış rejimi ile karakterize edilir ve yağmur mevsiminin süresi güneyden kuzeye doğru azalmaktadır. Atbara Nehri Havzası'ndaki ortalama yağış miktarı 773 mm/yıl olarak tahmin edilmektedir (on yıllık ortalama, 1996-2006; Kıtlık Erken Uyarı Sistemleri Ağı). Yaz ayları (Haziran-Eylül) toplam yıllık yağışın yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır. Sıcaklıklar yıl boyunca değişir ve en sıcak aylar arasında 3 ila 6°C arasında değişmektedir (Balthazar, 2013: 234).

2.3. Nil Havzası Ülkeleri

Nil Nehri, 2,9 milyon kilometrekarelik yüzölçümüyle Afrika kıtasının %10'unu kaplayan dünyanın en uzun nehridir. Nil Nehri Havzası on ülkeden oluşmaktadır. Güney Sudan'ın 2011 yılında Sudan'dan bağımsızlığını kazanmasının ardından havzadaki ülke sayısı on bire yükselmiştir. Şu anda Nil Havzası'nı on bir ülke paylaşmaktadır. Bunlar; Mısır, Sudan, Güney Sudan, Etiyopya, Eritre, Uganda, Tanzanya, Kenya, Burundi, Ruanda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. Nehir 6,700 kilometre uzunluğundadır. İki ana kolu Etiyopya'daki Tana Gölü'nden doğan ve Sudan'a akan Mavi

Nil ve Doğu Afrika Topluluğu'ndaki Victoria Gölü'nden doğan Beyaz Nil'dir. Victoria Gölü, Kagera, Yala, Sondo, Nyando, Mara, Mbalajiti, Simyu ve Konga Nehirleri gibi çeşitli kollar tarafından beslenmektedir. Nil'in yolculuğu, Victoria Nehri'nin Uganda'daki Owen Şelalesi'nde Victoria Gölü'nden ayrılmasıyla başlar ve Albert Gölü'ne girene kadar akıntılar boyunca 483 kilometre yol kat etmektedir. Nehir Albert Gölü'nden Albert Nehri olarak çıkar, Uganda'nın kuzeyinden akar ve Güney Sudan sınırında Beyaz Deniz ya da Beyaz Nil'e dönüştür (Van Griensven, vd, 2012: 3372). Nil Nehri Havzası 3 milyon kilometrekarenin üzerinde bir alanı kapsamakta ve önemli bir nüfus artışı yaşamaktadır. Havzanın nüfusunun 2030 yılına kadar 140 milyonu Mısır'da olmak üzere 760 milyona ulaşması beklenmektedir. Havzanın geniş alanına ve çok sayıda katılımcı ülkeye rağmen, ekonomik ve stratejik istikrarın olmaması Nil sularının kullanımı konusunda bir anlaşmaya varılmasını zorlaştırmaktadır (KILIÇ, 2013: 31).

Nil Nehri Havzası, on bir ülkeyi kapsayan büyük havzalardan biridir. Nil Nehri Havzası, Victoria Gölü'nün yağmur ormanlarından Etiyopya'nın nemli yaylalarına kadar uzanmakta, Sudan ve Mısır çöllerinden geçerek Akdeniz'e dökülmektedir. Nil Nehri boyunca yer alan ülkeler, tüm kıyıdaş ülkeleri kapsayan ve tatmin eden bağlayıcı bir uluslararası su anlaşmasının olmaması nedeniyle suların mülkiyeti konusunda anlaşmazlık yaşamaktadır. Sonuç olarak, her ülke daha fazla su kullanmaya başlamıştır. Nil Nehri Havzası, Nil Havzası'nın sularından faydalanmak için rekabet eden aşağı kıyıdaş ülkeler (çoğunlukla Arap ülkeleri) ve yukarı kıyıdaş ülkeler (Doğu Afrika ve tropikal göl ülkeleri) olarak ikiye ayrılmıştır. Mısır ve Sudan, Nil'in iki aşağı kıyıdaş ülkesi olmalarına rağmen, sömürgeci güçler tarafından imzalanan yasal anlaşmalar, yani İngiltere, Mısır ve diğer sömürgeci güçler arasındaki 1929 Nil Anlaşması kapsamında nehirde önemli ölçüde faydalanabilmişlerdir. Mısır ve Sudan arasındaki 1959 Nil Anlaşması, 1929 Nil Anlaşması'nın ana hükümlerini sömürgeleri adına birleştirmiştir. Anlaşma nehrin sularını iki ülke arasında paylaşmış, Mısır Nil'in suyunun çoğunu alırken Sudan çok daha küçük bir pay almıştır. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, diğer tüm Nil Havzası ülkeleri sömürge yönetimi altında imzalanan bu anlaşmaları tanımayı reddetmiştir (Wendl, 2016: 2).

2.3.1. Nil Nehri'nin Mısır açısından önemi

Mısır, Nil Havzası ülkelerinden biridir ve yaklaşık 1.001.450 km² 'lik bir alanı kaplamaktadır (Ekonomik Kalkınma ve Özel Sektör için Arap Fonu, Birleşik Arap Ekonomik Raporu 2022). Mısır, Afrika kıtası ülkelerinden biri olarak kabul edilir ve ayrıca Asya kıtasında (Sina Yarımadası) yer alan bir kısmı vardır. Sınır uzunluğu kuzeyden güneye 1,0 km (24 km) ve doğudan batıya (1.240 km) şeklindedir. Mısır'ın Akdeniz, Süveyş Körfezi, Akabe Körfezi ve Kızıldeniz gibi 2.900 km'den daha uzun doğal sınırları vardır. Ayrıca komşu ülkeler İsrail, Libya, Sudan ve Filistin ile de sınır paylaşmaktadır. Ülkenin kara sınırları ise tamamen düz çizgilerden oluşmakta ve en uzun kara sınırını (1.273 km) Sudan ile paylaşmaktadır. MS 1899'da sömürgeci ülkeler ile imzalanan bir anlaşmaya göre, Sudan'ın sınırları, ilk Sudan ve 22. paraleldeki Wadi Halfa'nın başı da dahil olmak üzere Kızıldeniz'den batıya doğru uzanır ve 22. paralel ile 25. paralel arasında devam etmektedir. Bu

burun (Nil Nehri'nin başı) 22. paralelin kuzeyinde yer alır ve Nasır Gölü ile çevrilidir. Sudan, Mısır ve Sudan arasındaki idari sınıra ek olarak Bedevi kabileleri ve su havzalarından oluşmaktadır. Mısır'ın batıda Libya ile olan sınırı (yaklaşık 1.150 kilometre) 1925 yılında Libya'yı sömürgeleştiren

İtalya ile yapılan anlaşma ile belirlenmiştir. Mısır'ın doğu sınırı, İsrail ile paylaştığı Sina Yarımadası'nda, Filistin'e yaklaşık 255 kilometre ve 11 kilometre uzaklıkta yer almaktadır.

Mısır'ın idari bölünüşü 26 valilikten oluşmaktadır. Dört valilik; İskenderiye, Kahire, Port Said ve Süveyş şeklindedir. Ayrıca Delta ve Aşağı Mısır bölgelerinde dokuz valilik; Kahire'den Nil Nehri'nin güneyindeki Asvan'a kadar uzanan Yukarı Mısır'da sekiz valilik ile beş sınır ve çöl valiliği bulunmaktadır. Nil Nehri'nin hem batı hem de doğu yakasını kapsayan Sina Yarımadası da dahil edilmiştir (Çevik, 2008: 2).

Mısır, yaklaşık 102,061 milyonluk nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkelerinden biridir (Ekonomik ve Sosyal Kalkınma için Arap Fonu, Birleşik Arap Ekonomik Raporu 2022). Bu nüfusun büyük bir kısmı Nil Nehri Havzası ve Delta'da yaşamaktadır. Dolayısıyla Mısır'da nüfus dağılımını belirleyen temel faktör, Nil Nehri taşkınlarının getirdiği su ve verimli topraklardan oluşan doğal coğrafi koşullardır. Mısır, Nil Nehri ve Süveyş Kanalı sayesinde jeopolitik açıdan bölgede önem kazanmıştır. Süveyş Kanalı Mısır'ı stratejik bir jeopolitik nokta haline getirmiş, Nil Nehri ise Mısır medeniyetinin kaynağı olmuştur. Bununla birlikte, çöller Mısır'ın geniş bir alanını kapladığından, Süveyş Kanalı, Nil Nehri ve Mısır çölleri sosyal hayatı etkileyen önemli coğrafi olgulardır (Akengin ve Gürçay, 2014: 23-24).

Mısır'ın coğrafyası, Mısırlıların yaşamlarını etkileyen ve birincil geçim kaynakları haline gelen Nil Nehri ile iç içe geçmiş durumdadır. Mısır'ın Nil Nehri kıyısında, düşük verimli topraklardaki konumu, Mısır coğrafyası üzerinde hem olumsuz hem de olumlu etkileri olan seller gibi iklim değişikliklerine karşı Mısır'ı savunmasız hale getirmektedir. Olumlu tarafı, nehir normal seviyesine döndükten sonra taşkınlar çevredeki toprakların verimliliğini artırarak tarımsal üretimin artmasına yol açmaktadır. Bu taşkınlar yılda yaklaşık üç kez ürün hasadıyla sonuçlanmaktadır (Puji vd., 2019: 3).

Mısır, dünyanın en eski uygarlıklarından biri ve coğrafi konumu büyük ölçüde değişmeden kalmış bir ülkedir. Tarihi Hristiyanlık öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. MS on dördüncü yüzyılda dünya nüfusunun 20 milyona ulaştığı ve bunun 7 milyonunun Mısır'da yaşadığı dikkate değerdir. Mısır'ın gelişimine ve tarihine katkıda bulunan en önemli dönemlerden biri, Arap dilinin hakimiyetine tanıklık eden Firavun dönemidir (Çevik, 2008: 12).

Mısır ekonomisi bölgedeki en büyük ekonomilerden biridir ve son zamanlarda bölge ekonomisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte, nüfusun %30'unun tarım sektöründe istihdam edilmesiyle tarım, GSYİH'de hala önemli bir yer tutmaktadır. Doğal gaz ve petrol üretimi de GSYH'ye %8 oranında katkıda bulunmaktadır. Hazır giyim, tekstil ve turizm sektörleri de ülke için önemli ihracat girdilerini oluşturmaktadır. Çimento, çelik, kimyasallar, ilaç ve bazı tüketici ürünleri bu sektörün diğer alt sektörleridir. Ülkeye en önemli döviz girdileri, yurtdışında yaşayan Mısırlıların işçi dövizleri, petrol ihracatı ve Süveyş Kanalı gelirleridir. Mısır'ın başlıca tarım ürünleri pamuk, pirinç, narenciye, patates, soğan, sarımsak, hurma, mango ve bahçe ürünleridir

(çilek, şeftali, üzüm ve karpuz). Mısır'ın uzun elyafı pamuğu küresel pazarlarda en çok aranan çeşitlerden biridir. Mısır'ın dünya uzun elyaf pamuk pazarındaki payı 2000 yılında %40'a ulaşmıştır. Mısır ayrıca buğday, şeker kamışı ve mısır da üretmektedir, ancak bu ürünler ülkenin talebinin altında kalmaktadır. Mısır yılda yaklaşık 6 milyon ton buğday, 5 milyon ton mısır ve 500.000 ila 600.000 ton şeker ithal etmektedir. Mısır, baklagiller, yemeklik yağ, çay, tütün ve süt tozu gibi diğer tarım ve gıda ürünlerini ithal etmenin yanı sıra dünyanın en büyük üçüncü buğday ithalatçısı haline gelmiştir.

Sanayi ve madencilik milli gelirin yaklaşık %20'sini oluşturmakta ve sanayi sektörü toplam işgücünün %21'ini istihdam etmektedir. Mısır'ın sanayi sektörü, eski teknolojiye dayanan küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır (Türk, 2006: 17-18).

Şekil 3. Mısır haritası

Kaynak: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_Egypt_\(tr\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_Egypt_(tr).png)

Nil Nehri hem antik hem de modern zamanlarda Mısır için büyük önem taşımıştır. Bu durum, M.Ö. 2100 yılına tarihlenen “Nil İlahisi” gibi birçok iyi bilinen referansla kanıtlanmaktadır. Bu ilahi Nil'i Mısır'ın bir armağanı olarak tanımlamakta ve övmektedir. Bir başka referans da Mısır'ı Nil'in hediyesi olarak tanımlayan ünlü Yunan tarihçi Herodot'a aittir. Son zamanlarda, 1979 yılında İsrail ile Camp David Barış Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, Nil Nehri'nin Mısır için hayati önemini vurgulamış ve Mısır'ı savaşa sürükleyebilecek tek konunun su olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Muhammed Mursi'nin cumhurbaşkanlığı döneminde, Etiyopya Mavi Nil üzerinde bir baraj (Büyük Etiyopya Rönesans Barajı) inşa etmeye başladığında “tüm seçeneklerin masada olduğunu” belirtmiştir (KILIÇ, 2013: 31).

Mısır, kendisi için büyük önem taşıyan Nil Nehri'nden en çok etkilenen ülkedir. Akdeniz

kıyısının küçük bir bölümü ve Nil Vadisi dışında Mısır'ın geri kalanı kurak çöllerden oluşmaktadır.

Bu nedenle Mısır nüfusunun yaklaşık %95'i Nil Vadisi boyunca yaşamaktadır. Fasulye, pamuk, buğday ve keten üretmek için büyük miktarda su gerektiren tarım için Nil Vadisi'ne bağımlıdır. Ayrıca balıkçılık ve içme suyu için de önemlidir. Bu nedenle Mısır, askeri ve ekonomik gücü sayesinde Nil Nehri üzerinde tarihi anlaşmalar yoluyla önemli imtiyazlar elde etmiştir. Nil Nehri'ni bugüne kadar siyasi bir araç olarak kullanarak su hakimiyetini sürdürme politikası izlemeye devam etmiştir (Turhan, 2020: 5).

Nil Nehri, Mısır için büyük bir coğrafi öneme sahiptir ve onu her biri farklı insani özelliklerle karakterize edilen Delta ve Vadi bölgelerine bölmektedir. Bu coğrafi bölünme, yaşadıkları çevreye bağlı olarak Mısır kültürünü, mitolojisini ve dini inançlarını etkilemiştir. Nil Nehri, Mısır'ın tarımsal ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için önemli kabul edilmektedir. Nehrin su seviyesi mevsimsel yağışlar nedeniyle her yıl yükselir; bu artış Haziran sonunda Nil'in akışında bir artışa yol açmaktadır. Şiddetli yağışlar nedeniyle Eylül sonunda doğu ve batı kıyılarında ekilebilir taşkın alanları oluşur ve Ekim ayında ekim başlamaktadır. Nil'in çekildiği bölgelerde ekim mevsimi bu dönemde düzenli olarak gerçekleşmektedir. Bununla birlikte Nil'in su seviyesinin 6 ila 9 metre yükselmesi tarımsal faaliyetleri olumsuz etkileyebilir ve kıtlığa neden olabilmektedir. Nil Nehri'nin oluşturduğu en önemli alanlardan biri 270 kilometre genişliğinde olan ve tarım ve hayvancılık için kullanılan iki kola ayrılan deltadır. Kahire ile Akdeniz arasında yer alan delta 160 kilometre uzunluğunda olup doğu, batı, kuzey ve güney yönünde uzanmaktadır (ŞAFAK, 2022).

Mısır, Hindistan, Afrika ülkeleri, Mezopotamya ve Avrupa arasında Nil ve Kızıldeniz üzerinden mal taşıdığı için Nil Nehri Mısır için ticari bir öneme sahiptir. Mısır'ı kontrol eden ülkeler bölgedeki ticareti ve Mısır'dan geçen ticaret yollarını kontrol etmektedir. Uluslararası ticaretin yanı sıra Nil Nehri, Nil'in su seviyesinin yükselmesiyle gelen ve su çekildikçe oluşan havuzlarda ya da hendeklerde kalan büyük, yağlı balıklar için de önemli bir kaynaktır. Bu balıklar taze olarak tüketilirken, geri kalanı konserve edilir ve yağı lambaları aydınlatmak için kullanılmaktadır. Bu durum, endüstriyel değeri ve bölgeler arası ticareti göz önüne alındığında Nil balığına olan talebi önemli ölçüde artırmaktadır.

Mısır ayrıca Nil Nehri'ni, sel sularını depolamak ve nehir çekildikten sonra kanallar aracılığıyla dağıtmak için barajlar ve rezervuarlar inşa ederek yerleşim yerlerinin selden zarar görmesini önlemek için kullanmıştır. Antik çağlarda verimli bir Nubya olan bölge günümüzde Sudan'dır. Nil'in suları, yüksek verimli alüvyonu nedeniyle kırmızıydı. Nil üzerinde kurulan limanlar, özellikle Emevi ve Fatımi dönemlerinde denizcilikte önemli ilerlemelere yol açmıştır. Bu gelişme özellikle Fustat, İskenderiye ve Dimyat tersanelerinde büyük gemilerin üretildiği hızlı gemi yapımında kendini göstermiştir. Üretim sadece Kızıldeniz ve Nil'de faaliyet gösteren gemilerle sınırlı kalmamış, Akdeniz'deki Bizans tehdidi nedeniyle Akdeniz Donanması'nın deniz ihtiyaçlarını da büyük ölçüde karşılamıştır. Bu sayede hem askeri hem de sosyal düzeyde önemli kazanımlar elde edilmiştir (Yıldırım ve Altungök, 2015: 319-320).

Mısır, Nil Nehri üzerinde doğal, kazanılmış ve tarihi hakları olduğuna ve bu hakların “temel ihtiyaç”, “önceden kullanım” ve “kazanılmış su hakları” hidropolitik ilkelerine tabi olacağına

inanmaktadır. Bu nedenle Nil'in akışını korumak dış politikasının önceliği olmuştur. Mısır'ın Etiyopya Büyükelçisi Marwan Badr, “Mısır'ın Nil sularına olan ilgisi sadece bir ulusal güvenlik meselesi değil, aynı zamanda bir ulusal varoluş meselesidir” demiştir. “Toprak bütünlüğü ve mutlak egemenlik” ilkesi, Nil sularının geliştirilmesi ve kullanılmasına yönelik yaklaşımı yönetmeye devam etmiştir. Ayrıca, Mısır topraklarının yaklaşık %98'inin çölde yer alması, yağış miktarının çok az olması (Kahire'de yılda ortalama 25 mm, Akdeniz kıyısındaki Yukarı Mısır'da ise en fazla 200 mm) yağmurla beslenen tarımı zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, tarım tamamen Nil'in sularına bağımlıdır (Tafesse, 2001: 3).

2.3.2. Nil Nehri'nin Sudan açısından önemi

Yüzölçümü 1.865.813 kilometrekare ile Afrika'nın üçüncü büyük ülkesi olan Sudan, 2011 yılında Güney Sudan'ın ayrılmasından önce 2.505.813 kilometrekare yüzölçümü ile Afrika'nın en büyük ülkesi olmuştur. Geniş yüzölçümü, ona büyük bir coğrafi, tarihi ve kültürel çeşitlilik kazandıran en çarpıcı özelliğidir. Sudan dünya tarihinde önemli bir rol oynamamıştır, ancak İngiltere ve eski Mısırlılar gibi büyük güçler onu uluslararası ilişkilere dahil etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte, diğer tarihsel dönemlerde Sudan, Kuşit hanedanlığının zirvesi sırasında Mısır'ı yönetmiştir. Sudan'ın bir özelliği de uzun Nil Nehri ve ülke boyunca akan başlıca kollarıdır (Lobban ve Fluehr-Lobban, 1978: 166).

Sudan Afrika'nın doğusunda yer alır ve altı Afrika ülkesiyle sınır komşusudur. Bunlar; kuzeyde Mısır, doğuda Etiyopya, güneyde Güney Sudan, güneybatıda Orta Afrika Cumhuriyeti, batıda Çad ve kuzeybatıda Libya'dır. Sudan'ın en büyük şehirleri Hartum, El Obeid ve Port Sudan'dır. Ülke nüfusunun yüzde kırkı şehirlerde yaşamaktadır ve ülke, merkezi hükümet tarafından atanan valiler tarafından yönetilen 17 eyalet ve 120 yerel yönetime bölünmüştür. Arapça ve İngilizce resmi dillerdir. Sudan nüfusunun yaklaşık %70'i Arap etnik kökenine sahipken, geri kalanı Fur, Beja, Nuba, Fulani ve diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Ayrıca 400'den fazla farklı dil ve lehçeyi konuşan 597 kabile vardır. Nüfusun çoğunluğu Sünni Müslüman olup yaklaşık %97'sini oluştururken, geri kalanı diğer din ve mezheplere bağlıdır. Sudan ekonomik kaynaklar açısından zengin bir ülke olarak kabul edilir; ancak iç savaş, güvensizlik ve idari istikrarsızlığın bir sonucu olarak kaynaklarının kötüye kullanılması nedeniyle ekonomik durumu zayıf kalmaktadır. Tarım GSYİH'nin %32'sini, sanayi

%7'sini ve hizmetler %43'ünü oluşturmaktadır. Kişi başına düşen ortalama gelir yaklaşık 2.400 dolar, işsizlik oranı yaklaşık %20 ve işgücünün %80'i tarım sektöründe, %7'si sanayi sektöründe ve %13'ü hizmetler sektöründe çalışmaktadır (Dalar, 2013:1).

Resmi adı Sudan Demokratik Cumhuriyeti'dir. Coğrafyası, çoğu deniz seviyesinden 400 metreden fazla yükselen ve Nil'in drenaj sistemi tarafından kontrol edilen platolar ve dağlarla çevrili geniş, sığ bir havza ile karakterize edilmektedir. Batı Darfur'daki en yüksek dağ olan Jebel Marra Platosu 10.070 metreye ulaşmaktadır. Ovalar doğuya doğru Eritre ile sınırı oluşturan dağlara kadar

uzanmaktadır. Kızıldeniz Dağları gibi bu dağların bazıları Sudan'da hala varlığını sürdürmektedir ve sıcak, kuru ovaların üzerinde nispeten serin bir bölge sağlamaktadır. Güneyde bazı

belirgin volkanik tepeler vardır, ancak güney bölgesinin çoğu yüksek değildir.

Sudan'ın iklimi üç iklim bölgesine ayrılabilir. Az yağış alan ve geniş yarı kurak çöl alanlarını içeren bölge kuzey bölgesidir. Yaz sıcaklıkları 110°F'yi aşar ve kış gecelerinde 60°F'ye kadar düşmektedir. Orta bölge, zaman zaman kum fırtınaları ve bol mevsimsel yağış ile savan bitki örtüsü ile karakterize edilmektedir. Üçüncü bölge, özellikle Zaire ve Uganda sınırları boyunca tropikal yağmur ormanlarının tipik bitki örtüsünü içeren ormanlardan oluşmaktadır. Güney bölgesi ise daha düzenli yaz yağışlarına sahip ormanlardan oluşmaktadır. Kızıldeniz kıyısı sıcak ve nemlidir. En önemli bölge Nil Vadisi, özellikle de Gezira olarak bilinen Mavi ve Beyaz Nil arasındaki büyük bölümdür (Lobban ve Fluehr-Lobban, 1978: 166).

Sudan'ın yüzölçümünün %70'inden fazlası Nil Nehri'nin içinde yer almaktadır ve Nil Nehri Sudan'ın iklimini, ekonomisini ve diğer birçok önemli faktörünü yönetmektedir. Sudan'daki yaşamın temel kaynağıdır ve Sudan'ı çeşitli şekillerde etkilemektedir. Nüfusun yaklaşık %85'i nehirlerle bağlıdır. Mavi Nil Havzası en yüksek nüfus yoğunluğuna sahiptir ve onu Beyaz Nil, Ana Nil ve Atbara Nehri takip etmektedir. Nil nehri 11 ülke tarafından paylaşılsa da, havzanın %43'ü Sudan sınırları içerisinde yer almakta ve ana kolları Sudan'da birleşerek Sahra Çölü üzerinden Mısır'a ve oradan da Akdeniz'e akmaktadır.

Sudan'ın Nil Nehri için önemi kaynağı, yatağı ve drenaj havzası olarak kabul edilmektedir. Bir kaynak olarak, kuzey yolculuğunda Nil'e katılan diğer mevsimsel akarsulara ek olarak Bahr el Ghazal, Bahr el Jebel ve Pibor havzalarından Nil'in akışına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda Nil'in ana kolları (Mavi Nil, Beyaz Nil ve Atbara Nehri) da dahil olmak üzere kollarının çoğunun Sudan'da birleştiği yoldur. Ayrıca Sudan ve Mısır, dağlık bölgelerden akan su, tortu ve döküntüler için bir drenaj havzası ve haliç rolünü paylaşmaktadır. Sudan'ın Nil Nehri için önemi, güneydeki bataklıkları koruyarak Nil'in kendi sınırları içindeki akışını artırma potansiyelinde de yatmaktadır. Bölgedeki çevresel ve sosyal etkilerin ele alınması için uygun önlemlerin alınması halinde, bu ek akış Nil Havzası'ndaki nüfusun yaşamını bir bütün olarak iyileştirebilir (Hamad ve El- Battahani, 2005: 28-29).

Güney Sudan'ın ayrılmasından önce Güney Sudan büyük ölçüde petrole bağımlıydı ve hükümet gelirlerinin yarısından fazlası petrolden elde edilmekteydi. Ancak Güney Sudan'ın ayrılmasından ve petrol sahalarının çoğunun yeni kurulan Güney Sudan eyaletinde yer almasından sonra Sudan bir tarım ekonomisi haline gelmiştir. Sudan'ın avantajlarından biri Mavi ve Beyaz Nil'in birleştiği nokta arasında yer almasıdır. Coğrafi konumu sayesinde Sudan daha önceki su anlaşmalarında önemli imtiyazlar elde etmiştir. Bugün, Mısır ve Etiyopya arasındaki Büyük Etiyopya Rönesans Barajı krizinin ardından Sudan, statükoyu korumayı ve yeni jeopolitik gerçekliğinden en iyi şekilde yararlanmayı amaçlayan bir politika izlemektedir. Sudan, Etiyopya'da inşa edilen hidroelektrik barajlarının çözebileceği Nil Nehri'nden ucuz enerji ve elektrik sorunuyla karşı karşıyadır (Turhan, 2020: 4-5)

2.3.3. Nil Nehri'nin Güney Sudan açısından önemi

9 Temmuz 2011 tarihinde Güney Sudan, Kuzey Sudan'dan ayrılarak bağımsız ve egemen bir devlet haline gelmiştir. Güney Sudan Cumhuriyeti böylece Afrika'nın 54. ülkesi ve Birleşmiş Milletler'in 193. üyesi olmuştur. Güney Sudan, petrol rezervleri de dahil olmak üzere geniş doğal kaynaklara sahiptir. Ayrıca Afrika'daki en zengin ve en verimli tarım arazilerinden bazılarını sahiptir. Tahminen 10-20 milyon baş sığırın yanı sıra gelecekte ekoturizmin kurulmasına katkıda bulunabilecek yaban hayatı sürülerine de sahiptir (Sarwar, 2012: 172). Güney Sudan, Sudan'ın toplam yüzölçümünün yaklaşık %26'sına denk gelen yaklaşık 640.000 kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Bununla birlikte, Kuzey ve Güney Sudan arasındaki 2.000 kilometreden fazla sınır boyunca bazı bölgeler tartışmalı olmaya devam etmektedir (Farah ve Opanga, 2016: 310).

Güney Sudan, Arap dünyası ile Sahra altı Afrika arasında bir sınır görevi görmektedir. Deniz sınırları yoktur ve denize kıyısı olmayan ülkeler kıyı devletlerinin insafına kalmıştır. En yakın limanlar Sudan'daki Port Sudan ve 1.000 kilometreden fazla uzaklıktaki Hint Okyanusu'nun Kenya kıyısındaki Mombasa'dır. Güney Sudan başta petrol olmak üzere doğal kaynaklar bakımından zengindir. Güney Sudan ayrıca hem Mısır hem de Sudan için stratejik kaynaklar olan Nil Nehri'nden gelen bol yağış ve tatlı suya sahiptir. Güney Sudan daha önce Sudan ve Mısır hükümetleri tarafından planlanan büyük su projelerine ev sahipliği yapmış ancak bölgedeki iç savaşlar nedeniyle bu projeler tamamlanamamıştır. Bu projelerden biri olan 300 kilometrelik Jonglei Kanalı, Sudan ve Mısır'da kullanılmak üzere Güney Sudan'daki kanal bataklıklarından büyük miktarlarda su çekilmesine olanak sağlayacaktı.

Güney Sudan ekonomisi, Doğu Afrika ekonomileri için kritik öneme sahip olan ve ülkeye sanayi ve tarım ürünleri ithalatında önemli bir rol oynayabilecek gelişmekte olan pazarlara dayanmaktadır. Güney Sudan ithalat için Kenya'ya, tarım ürünleri için Uganda'ya ve otelcilik sektörü için Etiyopya'ya bağımlıdır. Geçiş döneminde petrol gelirlerinin Güney Sudan'a akması sayesinde güney, Afrika Boynuzu, Doğu Afrika ve Orta Afrika'dan gelen yeni tüccarlar için güvenli bir sığınak haline gelmiştir (Wassara, 2015: 636).

Güney Sudan, Beyaz Nil'in birleştiği yer olarak kabul edilmektedir. Güney Sudan'ın yaklaşık %90'ı Nil Havzası'nda, Nil Havzası'nın ise yaklaşık %20'si Güney Sudan'da bulunmaktadır. Aswan'daki 84 milyar metreküp toplam Nil akışının yaklaşık 23 milyar metreküpünü temsil eden Nil akışının yaklaşık %28'i Güney Sudan'dan Kuzey Sudan'a ve son olarak Mısır'a geçmektedir. Ancak buharlaşma ve sızıntı nedeniyle Beyaz Nil'in suyunun yaklaşık %50'si Güney Sudan'ın üç ana bataklığında (Bahr al-Jabal, Bahr al-Zeraf, Bahr al-Ghazal ve Sobat/Machar bataklığı) kaybolmaktadır. Sudan ve Mısır hükümetleri, bu suyu bataklıklardan ana nehre aktaracak ve böylece yaklaşık 20 milyar metreküpü koruyacak olan Jonglei Kanalı'nı inşa etmeyi planlamış, ancak iç savaşlar nedeniyle bu gerçekleşmemiştir. Beyaz Nil'in Güney Sudan için önemi, Güney Sudan'ın en büyük üç şehrinin (Juba, Wau ve Malakal) nehir ya da nehrin ana kollarından biri üzerinde yer almasından kaynaklanmaktadır (Salman, 2011: 157).

Beyaz Nil Uganda'daki Victoria Gölü'nden doğar, Kyoga Gölü ve Albert Gölü'nden akar ve Albert Nehri olarak adlandırılmaktadır. Güney Sudan'a Nimule'den girer ve burada Bahr al-Jabal olarak adlandırılmaktadır. Güney Sudan'ın başkenti Juba bu nehir üzerinde yer almaktadır. Nehir Bor

şehrinden geçer, daha sonra büyük barajların bataklıklarına girer ve Bahr al-Jabal ve Bahr al-Zeraf'a dalarak batı ve güneybatıya akan bir dizi kola bağlanır. Bahr al-Arab Nehri Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti arasındaki sınır bölgelerinden doğar ve doğuya doğru akar. Lul, Yei, Jur, Tonj ve Nam nehirleri de dahil olmak üzere çeşitli kollar onu beslemektedir. Burada, Batı Bahr el Ghazal Eyaleti'nin başkenti Wau, Jur Nehri üzerinde yer almaktadır. Kur ve Arap nehirleri Bahr el-Gazal'ı oluşturur ve bu nehir Bahr el-Cebel'e katılır. Bu nehir Beyaz Nil olarak adlandırılmaktadır. Bahr al-Jabal'dan Bahr al-Zeraf Nehri doğuya, Yukarı Nil Eyaleti'nin başkenti Malakal'a doğru akar ve burada Sobat Nehri ile birleşerek Beyaz Nil'e dökülür. Beyaz Nil, Nil Nehri'nin toplam akışının yaklaşık 11,5 milyar metreküpüne ya da yaklaşık %14'üne, yani 84 milyar metreküpüne katkıda bulunmaktadır (Salman, 2011: 157).

Güney Sudan'ın mevcut su kullanımını veya gelecekteki ihtiyaçlarını açıklayacak bilimsel bir veri bulunmamaktadır. 1959 Su Anlaşması Sudan'a tüm Sudan eyaletleri için yıllık 18,5 milyar metreküp su hakkı tanımaktaydı ancak Güney Sudan'ın ayrılmasından sonra bazıları Güney Sudan'ın payının Sudan'ın anlaşmada belirtilen kotası içinde kaldığını düşünmektedir. Uzmanlar her ülkenin payını bölmenin iki yolu olduğuna dikkat çekmektedir. Çözüm olarak nüfusa göre veya yüzölçümüne göre bölünme öne çıkmaktadır. Şöyle ki, Temmuz 2011'den önce Sudan'ın toplam nüfusunun %27'si Güney Sudan'da yaşarken, toplam toprak alanının %33'ü şu anda Güney Sudan'da bulunmaktadır. Güney Sudan tüm su projeleri için yağmur suyuna güvenmektedir, ancak Güney Sudan hidroelektrik enerji ve ekonomik kalkınma için su sağlamak amacıyla Beyaz Nil üzerinde bir dizi baraj inşa etmeyi planlamaktadır. Bu barajların en büyüklerinden biri, 1.200 megawatt üretecek ve Güney Sudan'ın Greater Equatoria bölgesini, kuzey Uganda'yı ve kuzey Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ni besleyebilecek tamamen hidroelektrik bir barajdır. Güney Sudan ayrıca daha fazla suya ihtiyaç duyan bir tarım ülkesine dönüşme planlarıyla da karşı karşıyadır. Kişi başına düşen temiz içme suyu talebi arttıkça genel su talebinin de artması beklenmektedir. Su ihtiyacındaki bu artış, aşağı havza ülkelerindeki akış hızını etkileyecektir (Matara, 2015: 59-60).

Güney Sudan'ın iklimi Haziran'dan Ekim'e kadar yağın yağmurlarla karakterize edilir ve bu da nüfusu sulama için Nil Nehri'ne ve yağışa bağımlı hale getirmektedir. Mısır ve Sudan ise sulama için neredeyse tamamen Nil Nehri'ne bel bağlamaktadır. Nil'e olan bağımlılıkları göz önüne alındığında, Mısır ve Sudan'ın Beyaz Nil'den gelen sınırlı su kaynakları, mevsimsel değişimler nedeniyle Mavi Nil'e olan bağımlılıklarını azaltmak için Mavi Nil'e daha fazla kaynak gerektirmektedir. Bu nedenle Jonglei Kanalı inşa edilmiş, ancak bölgedeki balıkçılık, içme suyu ve otlak kaynağı olan sulak alan ekosisteminin yok olmasından korkan Güney nüfusunun güçlü muhalefeti nedeniyle hiçbir zaman tamamlanamamıştır (Wendl, 2016: 7).

360 kilometrelik Jonglei Kanalı'nın Nil suyunu tamamen Güney Sudan'da bulunan baraj sahasından dikey olarak yönlendirmesi planlanıyordu. Ancak Güney Sudan bu fikri reddetmiştir. Çünkü kanalın amacı kuzey Sudan ve Mısır'daki sulama projeleri için daha fazla su (yaklaşık 4 milyar metreküp) sağlamak üzere barajın sulak alanlarını kurutmaktır. Kanalın güneydeki kırsal nüfusun, özellikle de Nuer, Dinka ve Shillukların geçim kaynaklarına zarar vermesi muhtemeldir. Kanalın olumsuz etkileri arasında otlatma alanlarına su tahsisinin azalması, çok sayıda çoban ve çiftçinin

yerinden edilmesi ve kırılgan sulak alan ekosisteminin tükenmesi gösterilebilir. Ayrıca doğu ve batı kıyıları arasında yapay bir “sınır” oluşturacaktır. Nil Nehri insan, hayvan ve yaban hayatı hareketleri için tehdit oluşturduğu için Güney Sudan'daki yaban hayatı risk altındadır. Kanalin inşasına 1984 yılında başlanmış ve toplam 360 kilometrenin 240 kilometresi kazılmıştır. Ancak kanal, Sudan Kurtuluş Ordusu tarafından bombalanarak altyapıya önemli ölçüde zarar verilmiştir. Güney Sudan'ın kanalı yeni bir sömürge projesi olarak görmesi ve kanaldan geçen Nil sularının bağımsızlığının Sudan ve Mısır'ın özel tarımsal çıkarlarına hizmet etmesi nedeniyle kanal hiçbir zaman tamamlanamamıştır (Cascão, 2013: 146-147).

2.3.4. Nil Nehri'nin Etiyopya açısından önemi

Etiyopya, Afrika Boynuzu'nda yer alan, kuzeyde Eritre, doğuda Cibuti ve Somali, batıda Sudan ve Güney Sudan ve güneyde Kenya ile sınırlanan, denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Tropik bölgelerde 3°24' ve 14°53' kuzey enlemleri ile 32°42' ve 48°12' doğu boylamlarında yer almaktadır. Yüzölçümü 1,12 milyon kilometrekare, nüfusu ise 86.613.986'dır. Dokuz bölgesel eyalete ayrılmıştır ve nüfusun %82,46'sı kırsal alanlarda yaşamaktadır. En yüksek zirvesi Ras Dashen (4.630 metre), en alçak noktası ise Assal Gölü'dür (deniz seviyesinin 126 metre altında). Somali ve Afar çölleri de burada bulunmaktadır. Yükseklik genellikle platoyu çapraz olarak ikiye bölen Büyük Rift Vadisi'ne inişten önce en yüksektir. Etiyopya'nın merkezi platosunun yüksekliği deniz seviyesinden 1.290 ila

3.000 metre arasında değişmektedir. Plato boyunca Mavi Nil, Tekeze, Awash ve kolları gibi çok sayıda nehir ve akarsu akmaktadır. Nehirlerin çoğu derin vadiler, boğazlar ve dik yamaçlar açmaktadır. Plato, batıda Sudan ovalarına ve doğuda Somali'nin nüfuslu ovalarına doğru kademeli olarak eğimlidir. Topoğrafik farklılıklar ve çeşitli nehirlerin drenajı, doğal olarak bölge boyunca akışlarının dağılımını etkilemektedir. İklim yüksekliğe göre değişir; sıcaklıklar, yağış oranları ve zamanlama bir bölgeden diğerine farklılık göstermektedir. Sıcaklıklar ve yağış oranları 12°C ila 40°C ve 60 mm ila 600 mm arasında değişmektedir (Mushir ve Hailemariam, 2015: 847).

Etiyopya, on bir tropikal Afrika ekolojik bölgesini içeren Doğu Afrika bölgesinin merkezidir. Ekolojik ve iklimsel çeşitliliği sayesinde Etiyopya, dünyanın en önemli 200 ekolojik bölgesi arasında yer alan küresel öneme sahip bir ekolojik bölgedir. Çeşitli bitki örtüsü ve ormanları ile karakterize edilir ve Afrika'daki en biyolojik çeşitliliğe sahip beşinci ülke olarak kabul edilir. Bu bitki ve hayvan çeşitliliği, bölgenin jeomorfolojik tarihiyle yakından bağlantılıdır. Bu çeşitlilik, özellikle dağlık bölgelerde çeşitli manzaraların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğu Afrika'daki Büyük Rift Vadisi bu yaylaları kuzeybatı ve güneydoğu yaylaları olarak ikiye ayırmaktadır (Asefa vd., 2020: 308).

Etiyopya ekonomisi Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biridir ve Afrika Boynuzu bölgesinin siyasi ekonomisinde önemli bir konuma sahiptir. Denize kıyısı olmayan bir ülke olarak Etiyopya, liman ihtiyaçları için büyük ölçüde komşu ülkelere güvenmektedir. Bu nedenle, özellikle Sudan, Cibuti ve Kenya ile güçlü ekonomik, siyasi ve sosyal bağlara sahiptir. Etiyopya, Sudan Limanı'nı kullanması ve resmi ve gayriresmi sınır ticareti yoluyla yaptığı ithalat, özellikle de canlı

hayvan, petrol, turizm ve yatırım yoluyla Sudan ile iyi ilişkilere sahip olmanın yanı sıra Nil Nehri sayesinde sonsuz bir ilişkiye sahiptir. Gelişen ticari fırsatlar ve 2017 yılında imzalanan döviz anlaşmaları sayesinde iki ülke arasındaki yıllık ticaret artmaktadır. Eritre ile ilişkiler 1998'den bu yana sınır anlaşmazlığı nedeniyle düşmanca bir hal almıştır. Aynı durum, Etiyopya birliklerinin “ulusal güvenliğe tehdit oluşturan belirli güçlere karşı meşru müdafaa” kisvesi altında Somali'ye geçmesinin ardından Somali için de geçerlidir (Adem vd., 2018: 8).

Etiyopya 1970'lerde ve 1980'lerde ekonomik durgunluk yaşamış, ancak ekonomisi 20. yüzyılda toparlanarak dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Hükümetin 2010 yılında başlattığı Ekonomik Büyüme ve Dönüşüm Planı'na göre yıllık ortalama GSYH büyüme oranı

%10 civarındaydı. Bu durum, diğer Nil Havzası ülkelerinde olduğu gibi tarımın ekonomide önemli bir rol oynaması ve imalatın GSYH'nin sadece %5'ini oluşturması nedeniyle Etiyopya ekonomisinin yapısı için gerçek bir zorluk teşkil etmiştir (Shiferaw, 2017: 1-2).

Tarım, Etiyopya ekonomisinin en önemli bileşenlerinden biridir ve GSYH'nin ortalama yüzde 47'sine katkıda bulunmaktadır. Nüfusun büyük bir kısmı, nüfusun yüzde 85'inden fazlasını istihdam eden tarımla uğraşmaktadır. Toplam ihracat gelirlerinin yaklaşık yüzde 90'ını oluşturmaktadır. Önemli bir ürün de toplam döviz gelirlerinin yaklaşık üçte ikisini sağlayan kahve ihracatıdır. Tarımsal üretimin yaklaşık yüzde 90'ı hane halklarından ve küçük çiftçilerden gelmekte ve toplam ekili alanın yaklaşık yüzde 90'ını kapsamaktadır. Bitkisel üretim GSYH'ye en büyük katkıyı yapan sektör olup yüzde 60'lık bir paya sahiptir ve bunu yüzde 20 ile hayvancılık sektörü takip etmektedir. Ekilebilir arazi ülke topraklarının yaklaşık yüzde 66'sını oluştururken, sulanan arazi yaklaşık 3,7 milyon hektarı kapsamaktadır. Etiyopya, yaklaşık 70 milyon baş hayvan ile Afrika'nın en büyük, dünyanın ise onuncu büyük hayvan nüfusuna sahiptir (Admassu vd., 2013: 158-160).

Su kaynakları açısından Etiyopya, geniş su kaynaklarına sahip bir ülkedir ve Mavi Nil ile çok sayıda sınır aşan nehrin kaynağıdır. Etiyopya, tahmini yıllık akışı 125 milyar metreküp olan 12 nehir havzasına sahiptir ve bunun %45'i Abay Havzası'ndan (orta ve kuzeybatı Etiyopya'da) kaynaklanmaktadır. Etiyopya'nın yüksek yıllık akışa sahip birkaç nehri vardır, ancak bunların çoğu sınır aşan nehirler yoluyla ülkeyi terk etmektedir. Sulama için yüzey suyu kullanılabilmesine rağmen, bu yüzey suyunun kullanımına yönelik su altyapısı sınırlıdır. Temiz ve güvenli su kaynaklarına erişimin zorluğunun yanı sıra, bu kaynaklar sosyoekonomik kalkınmaya da çok az katkıda bulunmaktadır. Sulama, potansiyelin yalnızca %6'sını temsil ederken, ülkenin muazzam potansiyeline rağmen hidroelektrik yalnızca %2'sini temsil etmektedir. Etiyopya'nın kişi başına düşen yıllık su miktarı 1.743 metreküptür ve bu nispeten büyük bir miktardır. Bununla birlikte, zayıf nehir havzası yönetimi, yetersiz su depolama ve yağışlardaki mekansal ve zamansal değişkenlik

önemli kısıtlamalardır. Bu durum çoğu çiftçiye yılda birden fazla ürün yetiştirmeye yetecek sudan yoksun bırakmış ve kuraklık nedeniyle tekrarlayan ürün başarısızlıklarına yol açmıştır. Toprak erozyonu ile birlikte tarımsal verimlilik de azalmıştır (Asmamaw, 2015: 430).

Etiyopyalılar coğrafi konumları nedeniyle büyük Nil Nehri'ne ve kollarına taptıkları için Nil Nehri hakkında birçok hikaye ve inanç vardır. Etiyopya kültürü ve tarihinde Nil'e “Abbay” adını vermişler ve onu Etiyopya, Sudan ve Mısır'da yaşamış olan eski insan ırkı “Kush” ile

ilişkilendirmişlerdir. Der/Nil'in Siyah ırkın (Kuş) beşiği ve “Etiyopya'nın veya Kuş'un kanı” olduğu inancı hakimdir. Büyük nehir sadece içinden aktığı halklar için değil, aynı zamanda eski Mısır tanrıları için de bir yaşam çizgisi, bir güç ve bilgelik kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bazı efsaneler Nil'in sularının mutsuzluğu hafiflettiğini ve mutluluğu artırdığını söylemektedir. Nil, Etiyopya'nın yüksek dağları ile Mısır'ın alçak çöllerini birbirine bağlıyor gibi görünmektedir. Aralarında Sudan ya da Nubia yer alır ama Etiyopya'yı Mısır'dan ayırmamaktadır. Aksine, Beyaz ve Mavi Nil'in birleştiği, dağlarda ve çölde kültürlerin ve halkların buluştuğu bir yerdir (Arsano, 2007: 78-79).

Mavi Nil, Etiyopya Dağlık Bölgesi'ndeki Tana Gölü'nden doğmasına rağmen, Etiyopya ekonomik, siyasi ve jeostratejik nedenlerden dolayı suyunu kullanamamaktadır. Etiyopya, Mavi Nil ve Atbara Nehri aracılığıyla Nil'in suyunun %85'inden fazlasını tedarik etmekte ve genellikle Nil'in suyunun büyük çoğunluğunu sağlamaktadır. Nil Nehri, Etiyopya'nın mevcut su kaynaklarının yaklaşık %68'ini oluşturmalarına rağmen, Etiyopya Nil Havzası'nın su kaynaklarının %1'inden daha azını kullanmaktadır. Etiyopya kıtlık ve kuraklıktan muzdaripken ve nüfusu 96 milyonun üzerine çıkarken, Mavi Nil'in su kaynaklarının kullanımındaki en ufak bir artış bile Etiyopyalıların yaşamlarını önemli ölçüde etkileyecektir (Abebe, 2014: 31).

Etiyopya tarıma, özellikle de geçimlik tarıma o kadar bağımlıdır ki, nüfusunun yaklaşık %40'ı en fazla yağış alan ve Nil'in suyunun %86'sını sağlayan dağlık bölgelerde yağmurla beslenen geçimlik tarıma dayanmaktadır. Ancak nüfus baskısı, mevsimsel değişimler ve Etiyopya topraklarının düzensiz yağış modelleri yoğun tarımı sürdürülemez hale getirmektedir. Etiyopya hükümeti, Mavi Nil üzerinde bir dizi büyük ve küçük baraj inşa ederek politika değişiklikleri yapmış ve su kaynaklarını iyileştirmiştir (Puji vd., 2019).

Etiyopya'nın Nil Nehrine olan ihtiyacı, tarımsal üretimi artırabileceği ve ülkeyi kuraklık ve kıtlıktan kurtarabileceği için çok büyüktür. 2001 yılında, o zamanki yaklaşık 65 milyonluk nüfustan yaklaşık altı milyon Etiyopyalı kıtlıktan muzdarip olmuş ve dış yardım olmasaydı hepsinin yaşamını kaybedeceği beklenmekteydi. Etiyopya bol yağış alan bir bölge olarak kabul edilir, ancak yağış miktarının zaman ve mekana göre değişkenlik göstermesi nedeniyle, gıda ve lif için tarımsal ihtiyaçlarını karşılamasına güvenilemez.

Etiyopya hükümetleri 1920'lerden bu yana kalkınma, yoksulluğun azaltılması ve Etiyopya'nın gıda ihtiyaçlarının karşılanması için mevcut su kaynaklarını geliştirmek ve kullanmak için çalışmıştır. Bu durum, birbirini izleyen Etiyopya hükümetleri tarafından açıklanan kalkınma planlarında açıkça görülmektedir. 1956 ve 1962 yıllarında yayınlanan birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları hidroelektrik gelişimine odaklanmıştır. Üçüncü beş yıllık plan (1968-1973) derin vadilere bağlı büyük ölçekli su yollarının maliyetlerini incelemiş ve daha az maliyetli sulama projeleri için küçük, geçici su yollarına öncelik vermiştir. Ayrıca ülkenin su kaynaklarının kullanımını en üst düzeye çıkarmak için ek araştırmalar yapmaya odaklanmıştır (Arsano ve Tamrat, 2005: 17).

2.3.5. Nil Nehri'nin Eritre açısından önemi

Etiyopya ve Eritre bir zamanlar, 1952 yılında Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan Etiyopya/Eritre Federasyonu olarak adlandırılan tek bir devlettir. 1961'de Eritreli isyancılar, federasyonun yasadışı olduğunu ve Eritre'nin Etiyopya'nın bir kolonisi olduğunu ve kendi kaderini belirlemesine izin verilmesi gerektiğini iddia ederek federasyonun dağılmasına yol açan silahlı bir çatışma başlatmıştır. İsyancıların federasyona karşı yükselişi 1974'ten bu yana siyaseti etkilemiştir. Bu bölünmenin çözülememesi Mengistu rejimini geri dönülmez bir şekilde zayıflatmıştır. Eritre'nin bağımsızlığını destekleyenler Eritre Halk Kurtuluş Cephesi'nin (EPLF) sözcüleri olarak tanımlanmakta ve buna karşı çıkan herkes “merkezci” veya Amhar yanlısı bir emperyalist/sömürgeci olarak görülmektedir (Lata, 2003: 370-371).

BM kararı uygulanmış ve 15 Eylül 1952'de Birlik Bayrağının yerini Eritre ve Etiyopya bayrakları almış, böylece BM Komiserinin görev süresi sona ermiştir. 15 Kasım 1962'de Etiyopya ve Eritre arasındaki birlik sona ermiş, yani sadece on yıl sürmüştür. Birliğin dağılmasının ardından Etiyopya'dan ayrılmak isteyen güçler ortaya çıkmıştır. Etiyopya hükümeti ile Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (EPLF) arasındaki savaş 30 yıl sürmüş ve Afrika'nın en uzun savaşı olarak kabul edilmiştir. Mayıs 1991'de Eritre milliyetçi güçleri, diğer bölgesel milliyetçi güçlerle birlikte Etiyopya hükümet güçlerini yenilgiye uğratmış ve iki taraf arasındaki çatışma askeri olarak çözülmüştür (Negash, 1997: 70).

Haziran 1991'de Derg rejiminin devrilmesinin ardından Eritre, koalisyon direniş hareketi Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi'nin (EPRDF) iktidarı devraldığı iki yıllık bir geçiş dönemine girmiştir. Nisan 1993'te ilk Eritre seçimleri yapılmış ve çoğunluk bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. Böylece 24 Mayıs 1993'te Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (EPLF), Eritre'yi bir asır önce İtalya tarafından çizilen sömürge sınırları içinde bağımsız, egemen bir devlet ilan etmiştir (Gilkes, 1991: 623).

Eritre, stratejik konumu nedeniyle yerel ve yabancı güçler arasında bir çekişme noktasıdır. Eritre, güneyde Etiyopya İmparatorluğu, batıda Sudan devletleri ve halkları ve doğuda Kızıldeniz ticareti ve ilgili dini ve siyasi bağlarla sınırlanan geleneksel bir “sınır bölgesi” olarak tanımlanmıştır.

Eritre'nin sınırları 1870'lerde İtalyan sömürgeciler tarafından çizilmiştir ve her biri kendine özgü özelliklere ve nüfusa sahip dört bölgeden oluşmaktadır. İlk bölge, Habeşlilerin Mereb Melesh (Mereb [Nehri] Ülkesi) olarak adlandırdıkları merkezi platodan (Kapisa) oluşmaktadır. Sakinleri

Tigrinya dilini konuşur ve çoğunlukla Habeş krallığının bir parçası olan üç plato bölgesinden (Hamasi, Serai ve Aqili Juzai) Ortodoks Hristiyanlardır. Bu bölge, Tigrinya dili konuşan Müslümanlar olan Jebret halkı olarak adlandırılan Saho dili konuşan Müslüman çobanlar ve çiftçilerden oluşan küçük bir nüfusu barındırmaktadır. Diğer üç bölge ova alanlarıdır. Batı bölgesi Baraka ve Gash vilayetlerinde yer alır ve sakinlerinin çoğu Tigris konuşur ve Beni Amer kabilelerine aittir. Üçüncü bölge, İslam'ın gelişinden bu yana Arap/İslam etkisi altında olan Massawa'nın kuzeyindeki kıyı ve iç bölgelerdir. Çağdaş Eritre'nin dördüncü bölgesi olan Dankalia Afar bölgesi, Zula Körfezi'nden (Massawa'nın güneyi) güneye Cibuti'ye kadar uzanan kıyı bölgesi ve iç kesimlerdeki düzlüklerdir ve şu anda Eritre ile Cibuti arasında bölünmüş olan pastoral Afar

kabilelerinin yaşadığı bölgedir (Tronvoll, 1999: 1038).

Eritre ekonomisinin bel kemiği olan tarım, nüfusun gelirinin %70'ini oluşturmaktadır. Ancak düzensiz yağışlar, yavaş büyüme ve düşük tarımsal ihracat fiyatları nedeniyle GSYH'ye katkısı düşüktür. Sanayi sektörü %22,3, hizmetler sektörü ise %59'luk bir paya sahiptir. Hizmetler sektörünün büyük payı, Eritre ekonomisinin olgunluğunun bir göstergesi olarak görülmemektedir. Bu turizm ve liman hizmetleri hariç olmak üzere, hizmetler sektöründeki ticarete konu olmayan faaliyetlerin nispi yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Zayıf ekonomi aynı zamanda insan kaynakları yönetimi için büyük bir endişe kaynağı olan siyasi istikrarsızlıktan da kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, çoğunluğu orduda olan ve ordularında görev yapan nitelikli genç kadroların işe alınması zorlaşmaktadır (Ghebreorgis ve Karsten, 2006: 147-148).

Bir Nil Havzası ülkesi olan Eritre, Nil Havzası'nın kuzeydoğu sınırında yer alan küçük bir ülkedir. Setit-Tekezie (Atra) Nehri Havzası'nı Etiyopya ve Sudan ile paylaşmaktadır. Nüfusunun altıda biri Nil Havzası'nda yaşamaktadır. Eritre topraklarının çoğu batı Etiyopya Yaylalarından kıyı ovalarına kadar uzanmaktadır. Yaylalar 69 cm'ye kadar yağış alırken, kıyı ovaları sürekli kuru ve sıcaktır. Eritre, nüfusunun %80'inin tarım ve hayvancılıkla uğraştığı ve bu faaliyetlerin orta dağlık bölgelerde yoğunlaştığı bir tarım ülkesidir. Ülke Temmuz ve Ekim ayları arasındaki bol yağışa güvenmektedir. Ancak, nüfusunu besleyecek kadar üretim yapamamakta ve yayla çiftlikleri sık ve öngörülemeyen kuraklıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle hükümet kıyı çöllerinde deniz suyu, tarımsal ormancılık ve deniz ürünlerinden faydalanmak için bir program geliştirmiştir. Programın sulama için tatlı su kullanımından daha başarılı olması ve Nil Nehri kaynaklarının dağılımı konusunda artan gerilimleri azaltması beklenmektedir. Özellikle Nil Nehri, Eritre'nin küçük bir bölümünü temsil etmektedir ve Nil'den şimdi ve gelecekte sağlanabilecek su miktarı çok azdır. Eritre öncelikle yeraltı sularına güvenmektedir ve bu kuyuların yarısından fazlası (%80) elle kazılırken, kalan dörtte biri mekanik olarak açılmaktadır (Oloo, 2007: 102-103).

Eritre'nin Nil Havzası'ndaki sulanan tarım arazisi alanı, toplam ekili alana kıyasla büyüktür. Eritre'nin payı yaklaşık %20 olup, diğer Nil Havzası ülkelerine kıyasla önemli bir orandır. Eritre'nin Nil Havzası'ndaki sulama potansiyelinin 60.000 ila 300.000 hektar arasında olduğu tahmin edilmektedir ve bunun çoğu Tekez-Estate Havzası'ndadır. Mereb-Gash Havzası'nda su, Nil'e üçüncü katkırı yapan Atbara Nehri'ne yalnızca şiddetli taşkınlar sırasında ulaşmaktadır (Keleta, 2022: 9).

2.3.6. Nil Nehri'nin Uganda açısından önemi

Uganda, 130°S ve 4°N enlemleri ile 2930°E ve 35°E boylamları arasında yer alan ve denize kıyısı olmayan bir Afrika ülkesidir. Yaklaşık 241.500 kilometrekarelik bir alanı kaplayan ülke, Orta Afrika Platosu'ndan Victoria Gölü'nün kuzeyine kadar uzanmaktadır. Uganda, deniz seviyesinden 1.000-1.500 metre yükseklikteki düz tepeler ve geniş, bataklık vadilerle karakterize edilen orta kesimden de anlaşılabileceği üzere çeşitli bir coğrafyaya sahiptir. İklim değişiklikleri enlem, yükseklik ve konumdan da etkilenmektedir. Yağış bakımından, yılda 750 mm yağış alan kuzeydoğudaki Karamoja bölgesi hariç, ülkenin çoğu yılda ortalama 1.000-1.500 mm yağış almaktadır. Rwenzori

Yaylaları, Elgon ve Victoria Gölü adaları yılda ortalama yaklaşık 2.000 mm yağış almaktadır. Ortalama sıcaklıklar güneybatı ve doğu sınırlarındaki dağlık bölgelerde 18 ila 20°C arasında değişirken, Rift Vadisi ve kuzey Uganda ovalarında 25 ila 30°C arasında değişmektedir. Güney bölgelerdeki bazı adalarda yıllık ortalama yağış miktarı 1.150 mm'yi aşar ve yıl boyunca eşit olarak dağılır, bu da burayı ormanlar için uygun bir alan haline getirmektedir. Uganda'nın tropikal ormanları üç bölgeye dağılmıştır. Bunlar ülkenin batısındaki Rift Vadisi yamacının doğu kenarı boyunca uzanan alan, Victoria Gölü'nün kuzeybatı kıyılarını çevreleyen geniş kuşak ve doğudaki dağınık dağlar şeklindedir (Moroto, Kadam ve Elgon) (Obua, vd., 2010: 854).

Uganda'nın doğal kaynakları madencilik de dahil olmak üzere çok çeşitlidir; hala kullanılmayan bakır ve kobalt rezervleri vardır ve petrol arama çalışmaları 2006'dan beri devam etmektedir. Petrol üretiminin 3,5 milyar varil olduğu ve 2014 yılında yaklaşık 6,5 milyar varile yükseleceği tahmin edilmektedir. Batı Uganda'da, özellikle Albert Gölü'nün altındaki kuyulardan yapılan petrol üretiminin en yüksek üretimde yıllık 2 milyar dolara ulaşması ve 2018'den itibaren 15 ila 20 yıl içinde tükenmesi beklenmektedir. Petrol sektöründeki arama yatırımlarının yaklaşık 1,7 milyar dolar getireceği tahmin edilmektedir. Hükümet üç büyük şirketle üretim paylaşım anlaşmaları imzalamıştır. Bunlar Fransa'dan Total, Birleşik Krallık'tan Tullow ve Çin devletine ait CNOOC şirketiyledir. Bu şirketler 88 sondaj sahası keşfetmiş ve bunların 76'sında petrol bulmuştur (Hansen, 2016: 211). Ormanlar büyük önem taşımaktadır ve ormanların toplam katkısı GSYH'nin yaklaşık %6'sına denk gelmektedir. Ormanlar ve ağaçlar yıllık hane halkı gelirine 332,3 milyar Uganda şilini (173 milyon ABD doları) katkıda bulunmaktadır. Ormanlar, bir dizi çevresel hizmet sunarak ve tarım, su ve balıkçılık sektörlerine doğrudan fayda sağlayarak çok sayıda faydaya sahiptir. Bu faydalar arasında havza ve yeraltı sularının korunması, erozyon kontrolü ve karbon birikimi yer almaktadır. Bu faydaların GSYH'nin %1,45'ine denk geldiği tahmin edilmektedir (Obua vd., 2010: 845).

Uganda, Doğu Afrika'da Victoria Gölü'ne kıyısı olan üç Nil Havzası ülkesinden (Kenya, Uganda ve Tanzanya) biridir. Bu ülkeler Nil'in kıyıdaş devletler tarafından kontrol edilmesine ve 1929 ve 1959 anlaşmalarına direnmemişlerdir. Ancak, kuraklık, kıtlık, artan yoksulluk ve nüfus artışının neden olduğu gıda güvensizliği nedeniyle, içme ve sulama için hidroelektrik üretimi için su talebi artmıştır. Uganda aynı zamanda suları Victoria Gölü, Kenya, Uganda ve Tanzanya tarafından paylaşılan ve kırktan fazla nehir tarafından beslenen Beyaz Nil'in de kaynağıdır. 30 Nisan 2005'te

Güney Afrikalı Peter Meredith ve Hendri Coetzee liderliğindeki bir ekip, Nil'in gerçek kaynağı olduğuna inandıkları Uganda'nın Nyungwe yağmur ormanlarındaki Akagera Nehri'nin uzak Rukarara yatağında gezinmiştir. Beyaz Nil, Victoria Gölü'nden 5.500 kilometreden fazla akarak Hartum'da Mavi Nil ile birleşir ve Nil'i oluşturur; Nil'in üçüncü bileşeni olan Atbara Nehri ile birleşmektedir. Su, kuzeye Uganda ve Güney Sudan'ın kurak topraklarına doğru ilerlerken kaynağının yakınındaki bataklıklardan buharlaşmaktadır (Kagwanja, 2007: 323-324). 1953 yılında, sömürge döneminde, Uganda'nın Nil sularını Owen Falls Barajı'nda hidroelektrik enerji üretmek için kullanması için bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Mısır, Beyaz Nil'in baraja akışını kontrol etmektedir (Chessier ve Borer, 2010: 24).

Soğuk Savaş sonrası ulusal güvenlik tanımına göre, ulusal güvenlik sadece askeri güvenlikle

değil aynı zamanda ekonomik güvenlikle de ilgilidir. Dolayısıyla Uganda, Nil sularının kullanımını dış politikasının bir parçası olarak görmekte ve ulusal güvenliğine dahil etmektedir. Uganda'nın tarımsal kalkınma projeleri için Nil Nehri'ne olan bağımlılığı, iklimi nedeniyle azalmaktadır, çünkü Uganda bol yağış almaktadır ve tarım ve sulama projeleri için yağmurla beslenen sulamaya bağımlı hale gelmiştir (Okooth, 2007: 84). Nil Nehri, nehir taşımacılığında önemli bir rol oynamış ve özellikle kuzey Uganda'nın Bunyoro, Teso, Lango, Acholi ve Batı Nil bölgelerinde Uganda'nın ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmuştur. Bu sistem (Nil Sistemi) Victoria Nehri ve Kyoga Gölü üzerinde küçük bir vapur filosu, Masindi ile Butiaba limanı arasında bir karayolu hizmeti ve Albert Gölü üzerinde küçük bir gemi filosundan oluşmaktadır. Bu sistem kuzey Uganda'yı demiryolu ile Mombasa'ya bağlamaktadır. Uzun yıllar boyunca bu sistem, Kuzey Uganda'dan dünya pazarlarına makul bir maliyetle dökme yük taşımanın tek yolu olmuş ve çoğu tüketim malının verimli bir şekilde dağıtılmasını sağlamıştır (King, 1966: 25).

2.3.7. Nil Nehri'nin Kenye açısından önemi

Kenya, Afrika'nın doğusunda ekvator üzerinde yer alan bir Nil Havzası ülkesidir. 50:30'N ve 4:30'E enlemleri ile 34:00'E ve 42:00'E boylamları arasında yer almaktadır. Kuzeyde Sudan ve Etiyopya, batıda Uganda, doğuda Somali ve güneyde Tanzanya ile komşudur. Kenya, Hint Okyanusu'nda 500 kilometrelik bir kıyı şeridine ve toplamda yaklaşık 583.000 kilometrekarelik bir alana sahiptir.

Kenya, çeşitli bitki türleri ve hayvan çeşitliliğine sahip otlaklar ve ovalardan oluşan farklı manzaralara sahip bir ülkedir. Kenya Dağı'nın buzlu zirveleri neredeyse ekvator üzerinde uzanır, deniz seviyesinden 5.200 metreye kadar yükselir ve Triyas lav platolarının üzerinde yer almaktadır. Değişen iklim, yağış ve sıcaklık çevresel koşulları ve tarımsal potansiyeli etkilemiş, bu da tarımsal ve pastoral nüfusun yoğunluğunu ve dağılımını etkilemiştir. Kenya'da kuraklık ve düzensiz yağışlar nedeniyle kurak ve yarı kurak araziler ülke yüzölçümünün yaklaşık %83'ünü oluştururken, ekilebilir arazi %20'yi geçmemektedir. Bu kurak ve yarı kurak alanlar düşük verimlilik olarak kabul edilmekte ve yüksek işsizliğe yol açmaktadır. Bu etki, kontrolsüz nüfus artışı ve hayvancılık nedeniyle daha da kötüleşmiştir (Mathu ve Davies, 1996: 513). Kenya ekonomisi, Kenya'nın ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunan kilit bir sektör olan tarıma dayanmaktadır. Kenya nüfusunun

%70'inden fazlası kırsal alanlarda yaşamaktadır (Jiménez, vd, 2021: 480).

Kenya'dan bahsetmişken, Beyaz Nil'in kaynağı olan Victoria Gölü'nden de bahsetmek gerekmektedir. Bu havza Kenya, Ruanda ve Tanzanya tarafından paylaşılmaktadır. Bu havzanın deniz seviyesinden yüksekliği 500 ila 1.000 metre arasında değişmektedir. Doğu tarafında Batı Yaylalarından Nandi, Nyando ve Logren sırtları ile ayrılmaktadır. Bu sırtlar Victoria Gölü'nü çevreleyen yarım daireyi oluşturmaktadır. Havza kabaca doğu tarafında sırasıyla 35°E ve 1°E ile sınırlandırılmıştır (Mathu ve Davies, 1996: 515).

Kenya'nın yüzölçümünün yaklaşık %83'ü kurak ve yarı kurak olarak sınıflandırılmaktadır ve kişi başına düşen yıllık su miktarı 1.004 milyon metreküptür. Bu da Kenya'yı sadece 11.000

kilometrekarelik su varlığıyla kronik su kıtlığı çeken Nil Havzası ülkelerinden biri haline getirmektedir. Kenya'nın 583.000 kilometrekarelik yüzölçümü göz önüne alındığında, Kenya nüfusunun %75'i en fazla 81.000 kilometrekarelik bir alanda yaşamaktadır. Örneğin, 2000 yılında Kenya'nın iç su akışı 20 milyar metreküp iken, aynı yıl komşu Nil Havzası ülkelerinden gelen akış 10 milyar metreküptür. Kenya su temini için Rift Vadisi tarafından tanımlanan beş büyük drenaj sistemine dayanmaktadır. Bunlar Beyaz Nil Havzası (Victoria Gölü çevresi), Rift Vadisi, Athi Nehri, Tana Nehri ve Ewaso Ngiro Nehri'dir. Kenya'nın tatlı su kaynaklarının yüzde elli dördü, Rift Vadisi'nin batısındaki tüm alanı kapsayan ve çeşitli nehirler aracılığıyla yukarı Beyaz Nil havzasına, Victoria Gölü'ne ve Kyoga Gölü'ne akan sınıraşan drenaj sisteminden gelmektedir. Yine de, muazzam su zenginliğine rağmen Kenya en az gelişmiş ülkedir. Victoria Gölü'ne ve yukarı Beyaz Nil'e akan yüzey suyunun %45'inden fazlasına sahiptir ve bu suyun yarısından fazlası komşu kıyıdaş devletler tarafından paylaşılmaktadır.

Nil Nehri, Kenya'nın yüzölçümünün sadece %8'ini oluşturarak çok küçük bir alanı temsil etmektedir. Bu 583.000 kilometrekarelik alan, toplam Nil Havzası'nın sadece %2'sine denk gelmektedir. Bu küçük yüzde Kenya'nın "su rezervuarı" olarak kabul edilir. Kenya su ihtiyacının yaklaşık %33'ünü Nil Havzası'ndan karşılamaktadır (Adar, 2007: 67).

2.3.8. Nil Nehri'nin Tanzanya açısından önemi

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, Doğu Afrika'da 29° ve 41° doğu boylamları ile 1° ve 12° güney enlemleri arasında yer almaktadır. İki egemen devlet olan Tanganyika ve Zanzibar'ın 26 Nisan 1964 tarihinde birleşmesiyle kurulmuştur. Tanzanya, 20 milyonluk nüfusuyla Sahra-altı Afrika'nın sekizinci büyük ülkesidir. Geçimlik tarıma dayanan fakir bir ülke olarak kabul edilmektedir. Doğu Afrika'daki üç ülkeden (Kenya, Uganda ve Tanzanya) biridir ve yüzölçümü bakımından en büyüğüdür. Tanzanya, üç fizyografik bölgeden oluşan çarpıcı bir doğal manzaraya sahiptir. Bunlar doğuda adalar ve kıyı ovaları ve çanak şeklinde, dağlık bir iç platodur. Bol miktarda vahşi yaşamın yanı sıra, kuzeydoğu Afrika'dan Tanzanya'nın merkezine kadar uzanan Büyük Rift Vadisi'nin varlığıyla da ayırt edilmektedir. Kumlu plajlarının yanı sıra Afrika'nın en yüksek dağı olan ve buzla kaplı Kilimanjaro Dağı ile en güzel turistik bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir (Tanzanya Ulusal Web Sitesi: Ülke Profili).

Tanzanya, Victoria Gölü gibi balık kaynaklarına sahiptir. Victoria Gölü balıkları önemli bir uygun fiyatlı protein kaynağıdır. İnsanların geçim kaynakları, gıda güvenliği, istihdam fırsatları, yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma ile bağlantılı oldukları için birçok Tanzanyalı için de bir meslektir. Nil levreği (*Lates niloticus*) Victoria Gölü'nde bulunan en önemli balık türlerinden biridir ve hem ticari hem de rekreasyonel balıkçılıkta değerlidir. İki metre uzunluğa ve 200 kilogramın üzerinde ağırlığa ulaşabilen yırtıcı bir balıktır. Nil levreği, 1950'lerde balıkçılık endüstrisini canlandırmak amacıyla Victoria Gölü'ne getirilmiş ve göl çevresinde sektörün gelişmesine yol açmıştır. Göl, zanaatkar balıkçılar ve yatırımcılar için cazip hale gelmiş ve Nil levreği ihraç etmek için özel fabrikalar kurulmuştur. Ancak göldeki balık stokları aşırı avlanma, yasadışı av

araçlarının kullanımı ve kirlilik nedeniyle azalmıştır (Mkuna ve Baiyegunhi, 2019: 228- 229).

Victoria Gölü Havzası ülkeleri (Uganda, Kenya ve Tanzanya) tarım ve gölde balıkçılığa, özellikle de kendilerine dış gelir sağlayan Nil levreğine bağımlıdır. 350.000 Ugandalı balıkçılıkta çalışarak yılda 220.000 ton balık üretirken, Kenyalı ve Tanzanyalı balıkçılar yılda toplam 350.000 ton balık üretmektedir.

Uganda, Victoria Gölü'nün suyunun %50'sinden fazlasını aşağı kıyıdaş ülkelere sağlarken, Kenya ve Tanzanya sırasıyla %30 ve %18 oranında katkıda bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu üç ülke, ekvatora yakınlıkları nedeniyle Mısır ve Sudan için “yüzyılın su havzası” olarak kabul edilir, bu da yıllık yağış miktarının sabit kalmasını ve buharlaşma oranının düşük olmasını sağlamaktadır (Chesire ve Borer, 2010: 24).

2.3.9. Nil Nehri'nin Demokratik Kongo Cumhuriyeti açısından önemi

Demokratik Kongo Cumhuriyeti 1960 yılında Belçika sömürge yönetiminden bağımsızlığını kazanmıştır. Yüzölçümü bakımından Afrika'nın ikinci büyük ülkesidir. Nüfusu yaklaşık 79 milyondur ve çoğunluğu Bantu olmak üzere 450 etnik gruba bölünmüştür. En büyük dört etnik grup Mongo, Luba, Kongo ve Mangbetu (Azande) (Hamitik) olup Kongo nüfusunun yaklaşık yarısını temsil etmektedir. Nüfus bakımından en büyük üç şehir başkent Kinşasa, Lubumbashi ve Mbuji-Mayi'dir. Kinşasa 7 milyonu aşan nüfusuyla Afrika'nın en kalabalık şehirlerinden biridir.

Doğal kaynaklar açısından Afrika'nın en zengin ülkelerinden biri olarak kabul edilen Kongo, çok sayıda ve çeşitli maden kaynakları bakımından da zengindir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı'na göre 2011 yılında Kongo, 24 trilyon dolar değerindeki maden kaynaklarının yanı sıra Afrika'nın orman kaynaklarının yarısından fazlasını temsil eden 1,55 milyon kilometrekarelik tropikal yağmur ormanlarına sahiptir (Zongwe, 2019: 1-2).

Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC), Nil Nehri'nin akışına katkıda bulunan bol yağışla karakterize edilen bir Nil Havzası ülkesidir. Buna, Albert Gölü'ne (Uganda ile paylaşılan) akan ve Nil'e yılda 5 milyar metreküp su sağlayan Semelke Nehri de dahildir. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin nüfusu, eğitim, tüketim malları, sağlık hizmetleri ve vergileri içeren gelir sağlayan Albert Gölü'nden balıkçılığa bağlıdır (Chesser ve Borer, 2010: 24). Kongo, akış bakımından dünyanın en büyük ikinci nehri (42.000 metreküp/saniye) olan Kongo Nehri sayesinde su kaynakları bakımından zengin bir ülke olarak kabul edilmektedir. Afrika kıtasının tamamına elektrik sağlayabilir ve Afrika'nın yüzey suyu rezervlerinin %52'sini elinde bulundurmaktadır (Zongwe, 2019: 2-3).

2.3.10. Nil Nehri'nin Burundi açısından önemi

Burundi, 27.834 kilometrekarelik yüzölçümüyle Afrika'nın en küçük ülkelerinden biridir.

Denize kıyısı olmayan bir ülkedir ve %36'sı ekilebilir arazidir. Burundi'nin iklimi, yüksek sıcaklıklarla karakterize edilen nemli tropikaldır. Şubat'tan Mayıs'a ve Eylül'den Kasım'a kadar iki yağmur mevsimi vardır, ayrıca Ocak ayında yaklaşık iki hafta yağmur yağmaktadır. Yağış ortalamaları en yüksek rakımlarda 2.000 mm ile alçak bölgelerde 1.000 mm arasında değişmektedir (Baramburiye vd., 2013: 55).

Burundi, yıllık yaklaşık %3,2'lik büyüme oranıyla Afrika'nın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biridir. Ülkenin batısında, Tanganyika Gölü'nün kuzeydoğu ucunda başkent Bujumbura yer almaktadır. Burundi idari olarak 15 idari bölgeye ayrılmıştır. Ülke bir dizi tepe ve dağdan oluşmaktadır. Batı tarafında Kongo-Nil ayrımını oluşturan ve yüksekliği yaklaşık 2.500 metre artan dağlar yer almaktadır. Ülkenin en yüksek zirveleri 2,665 metre ile Tiza Dağı ve 2,670 metre ile Heha Dağı'dır. Batıda, arazi güneyde Tanganyika Gölü ile buluşmak için yaklaşık 1.500 metre boyunca dik bir şekilde inmektedir. Daha kuzeyde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile sınırı oluşturan Rusizi Nehri ile birleşmektedir. Ülkenin tüm merkezini kaplayan merkezi plato, yaklaşık 2.100 metre yükseklikte Kongo ve Nil nehirlerinin doğu yamaçlarına ev sahipliği yapmaktadır. Platonun ortalama yüksekliği yaklaşık 1.450 metredir (Baramburiye vd., 2013: 127).

Ülke batı Embu ovaları, dik yamaçlı Mumiro bölgesi, Kongo-Nil havzası, orta yaylalar, doğu ve güneyde Komoso ovaları ve kuzeydoğuda Bugesera havzası olmak üzere bir dizi hidrolojik sistemden oluşmakta ve beş tarımsal-ekolojik bölgeyi içermektedir. Tarım, Burundi ekonomisinin önemli bir sektörü olup nüfusun %90'ından fazlasını istihdam etmekte ve gıda, istihdam ve gelir kaynağı olarak hizmet vermektedir. Sulu tarım arazilerinin azlığı nedeniyle ülke 140 kilometrekarelik bir alanı kaplamakta ve yağmurla beslenen sulamaya dayanmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle yağışlar azalmış, bu da içme suyu ve gıda sıkıntısına yol açmıştır (Baramburiye, J., vd. 2013: 55). Farklı iklimi, toprağı ve arazisinin yanı sıra akasya bitkileri içeren doğal meraları sayesinde Burundi çok çeşitli bitki türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Burundi, Tanganyika Gölü'ne bakan batı dağ yamaçlarındaki yağmur ormanları ve Rusizi Ovası'ndaki Hyvani-Acacia ve Brachystegia ormanlarından oluşan orman örtüsü ile karakterize edilmektedir (Baramburiye vd., 2013: 58).

2.3.11. Nil Nehri'nin Ruanda açısından önemi

Ruanda, yaklaşık 26.338 kilometrekarelik yüzölçümüyle denize kıyısı olmayan bir başka ülkedir. Yoğun nüfuslu bir ülkedir ve 2015 yılı itibariyle Afrika'nın en kalabalık ikinci ülkesidir. Ruanda, dağlık doğası nedeniyle "Bin Tepeli Ülke" olarak bilinir ve en alçak zirvesi deniz seviyesinden yaklaşık 950 metre yüksekliğe ulaşmaktadır. Ruanda'nın iklimi araziye bağlıdır ve yükseklik azaldıkça sıcaklıklar artmaktadır. Temmuz-Ağustos arası sıcak ve kurak bir dönemken, Mart-Mayıs arası yoğun yağışların olduğu bir dönemdir (Imasiku ve Ntagwirumugara, 2020: 1-2).

Nil Havzası ülkelerinin çoğunda olduğu gibi Ruanda'nın ekonomisi de tarıma dayalıdır ve nüfusunun %90'ından fazlası çiftçilikle uğraşmaktadır. Ancak tarım makineleri, gübre ve böcek ilaçları gibi tarımsal girdilerin eksikliği nedeniyle bu toprakların verimliliği düşüktür ve çoğu küçük çiftçidir (Mutebi vd., 2003: 255). Ruanda, yüksek nüfus artışı, savaşlar ve bu sorunları daha da

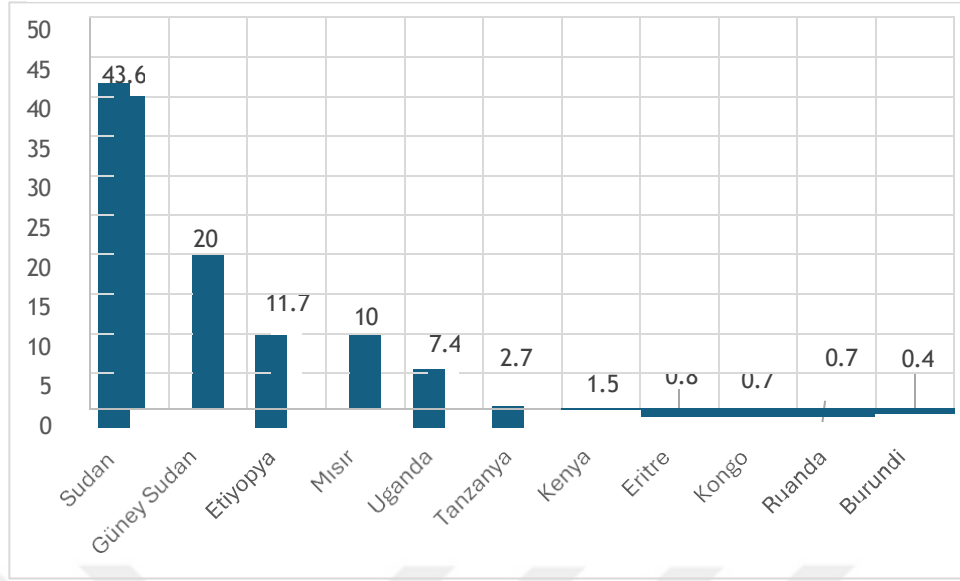
kötüleştiren doğal kaynakların adaletsiz sömürüsü nedeniyle birçok sorunla karşı karşıya olan Afrika ülkelerinden biridir. Bu sorunların en önemlileri yoksulluk, su kirliliği, düşük toprak verimliliği, arazi tahsisi ve güvenliği, ormansızlaşma ve enerji kıtlığıdır. Ayrıca sulak alan yönetimi eksikliği, korunan alanlara tecavüz, biyolojik çeşitlilik kaybı, toprak bozulması ve erozyon kontrolü, orman yangınları gibi çevresel sorunlar da mevcuttur. İnsanlar yaşamlarının çoğunu ormanlarda geçirmektedir, bu nedenle tropik ormanlar tükenmiştir ve bazıları tarım, meralar, kereste ürünleri ve altyapı geliştirme için temizlenmiştir. Nüfus, tarım için %85 ila %90 oranında yağışa bağımlı olduğundan hava değişikliklerinden de etkilenmektedir. Bu nedenle, yağış kıtlığı su ve gıda güvenliği için bir tehdit oluşturmaktadır ve Ruanda'daki kronik yoksulluğun birçok biçimi mevsimler ve yağış bolluğu ile bağlantılıdır. Ruanda'nın soykırım deneyimi de bu durumu etkilemiştir (Akinyemi, 2012: 3).

Nyabarongo Nehri (veya Nywarongo) Ruanda'da büyük bir nehirdir ve Nil'in üst kaynağının bir parçasıdır. Toplam uzunluğu 351 km'dir (218 mil). Kagera Nehri'ni oluşturmak üzere Ruvuvu Nehri'ne katılmadan önce Kagera Nehri'nin üst mecrasının 69 km'lik (43 mil) kısmı da dahil olmak üzere Rweru Gölü'ne kadar 421 km (262 mil) uzanmaktadır. Nehir, ülkenin güneybatı kesiminde Mberorom ve Mju Nehirlerinin birleştiği noktada seyrine başlamaktadır. Bu iki nehir Nyungwe Ormanı'nda doğar ve bazıları tarafından Nil'in en uzak kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Ruanda nehirlerden çok yeraltı sularına ve kuyulara güvenmektedir, ancak arazi kıtlığı ile karşı karşıyadır. Ruanda aynı zamanda enerji sorunlarıyla da karşı karşıyadır ve kırsal bölgelerin çoğu enerji sıkıntısı çekmektedir. Hükümetler küçük özel girişimleri desteklemeli ve sürdürülebilir yenilenebilir enerji piyasaları geliştirmelidir. Ruanda'nın 2030 yılına kadar %100 hidroelektrik ve

%60 yenilenebilir enerjiye ulaşmayı hedefleyen bir planı vardır ve zaman dilimi 2017-2040 yılları arasındadır. Ruanda'daki su talebi 2040 yılına kadar artacaktır (Emaseko ve Ntagwirumugara, 2020: 3). Ruanda ve Burundi, Kagera Nehri aracılığıyla Victoria Gölü'ne yılda yaklaşık 8 milyar metreküp su katkısında bulunmaktadır. Kagera Nehri hem Ruanda hem de Burundi'de tarıma katkıda bulunmaktadır (Chesire ve Borer, 2010: 24).

Grafik 1.Nil Havzası ülkelerinde Nil Havzası tarafından işgal edilen alan

Grafik 1, Nil Havzası'ndaki on bir ülkenin her birinde Nil Nehri'nin kapladığı alanı göstermektedir. Sudan yaklaşık %43,6 ile en büyük alanı kaplarken, Burundi Nil'in yüzeyinin yaklaşık %0,4'ü ile en küçük alanı kaplamaktadır. Ancak Mısır, Nil'in yüzölçümünün sadece %10'unu oluşturmasına rağmen Nil'in suyundan en fazla yararlanan ülkedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NİL NEHRİ HAVZADAKİ TARİHSEL ANLAŞMAZLIKLARI

Nil Havzası bölgesi, Nil Nehri'ndeki su çatışmasının yanı sıra gerginlik, güvensizlik, siyasi ve sınır çatışmalarıyla dolu bölgelerden biridir. Halaib ve Shalateen bölgesinde Mısır ve Sudan arasındaki çatışma, Fashaga bölgesindeki Sudan-Etiyopya çatışması, Eleimi Üçgenindeki Kenya-Sudan çatışması gibi sömürgecilikten miras kalan sınır çatışmaları bunlara örnek verilebilir. Diğer ülkelerdeki ayrılıkçı hareketlere ve isyanlara verilen destek ve dış müdahaleler gibi siyasi sorunlar da bunlar arasındadır.

3.1. Sınır Anlaşmazlıkları

Çatışmalar ve anlaşmazlıklar Afrika'da, özellikle de Nil Havzası bölgesinde bir normdur ve nedenleri, türleri ve tarafları çeşitlilik göstermektedir. Çatışmalar uluslararası, bölgesel, yerel, hükümetler arası, ulusal, dini ve topluluk çatışmaları arasında değişmektedir. Yurtdışından önemli destek gören kimlik çatışmalarının yanı sıra komşu ülkelerden akrabaların müdahalesiyle ulusal sınırları aşan etnik çatışmalar da yaşanmaktadır. Genel olarak Afrika'da ve özel olarak Nil Havzası ülkeleri arasında en yaygın çatışma türleri sınır sorunlarıdır. Ogaden bölgesinde Etiyopya ve Somali arasındaki sınır çatışması, Anfidi bölgesinde Somali ve Kenya arasındaki çatışma, Yemi üçgeninde Sudan ve Kenya, Tanzanya ve Kenya, Fashaka bölgesinde Sudan ve Etiyopya, Sudan ve Eritre, Kenya ve Uganda, Sudan ve Uganda, Kongo, Ruanda ve Burundi'nin yanı sıra Halayeb ve Shalateen üçgeninde Mısır ve Sudan. Çünkü sömürgecilik Afrika ülkelerini toplumları ve kabileleri dikkate almadan, daha ziyade çıkarları temelinde bölmüştür.

3.1.1. Etiyopya-Somali Çatışması

Etiyopya, Afrika Boynuzu'nda Eritre, Cibuti, Somali, Kenya, Sudan ve Güney Sudan ile sınır komşusu olan 121 milyon nüfuslu denize kıyısı olmayan bir ülkedir. 1991'den sonra Etiyopya'da siyasi bir geçiş yaşanmış ve ardından Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Etiyopya, dördü gelişmekte olan dokuz bölgesel vilayete ve iki idari bölgeye ayrılmıştır. Somali, Afar, Benishangul-Gumuz ve Gambella, tarihsel marjinalleşmeleri ve ülkenin daha ayrıcalıklı bölgelerine kıyasla düşük kalkınma

seviyesine sahiptir.

Doğu Etiyopya ovalarında yer alan Somali eyaleti, batıda Etiyopya'nın Oromia ve Afar bölgeleri, kuzeyde Cibuti, kuzey, doğu ve güneyde Somali ve güneybatıda Kenya ile sınır komşusudur. Somali bölgesel devleti 11 idari bölgeyi içermekte olup 93 ilçe ve altı idari şehirden oluşmaktadır. Bölge nüfusu yaklaşık %95,6'sı Somalili ve %85'i Müslüman olmak üzere yaklaşık

5,37 milyon kişidir ve bölge halkının çoğunluğu çobanlık yapmaktadır (Mohamed, 2018: 40-41).

Ogaden sınır bölgesindeki çatışma, hem Etiyopya hükümeti hem de Somali direnişi tarafından uygulanan şiddet ile karakterize edilmiştir. Birbirini izleyen Etiyopya rejimleri, Ogaden halkına yönelik keyfi tutuklama, infaz, işkence ve kayıp kampanyaları yürütmüştür. Bu karşı ayaklanma kampanyaları, savaşçılar ve siviller arasında ayırım yapmamakta, dolayısıyla daha fazla kızgınlığa yol açmaktadır.

Sorunun kökeni, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Etiyopya İmparatorluğu'nun şu anda Etiyopya'nın güneydoğusundaki Somali Ovaları olarak bilinen bölgeye doğru genişlemesine dayanmaktadır. Çünkü Ogaden bölgesi, Harar'ı kuzey Somali'deki Zeila ve Berbera limanlarına bağlayan bir ticaret koridoru olarak görüldüğü ve bir hayvancılık deposu olarak kabul edildiği için ekonomik ve stratejik öneme sahiptir. Etiyopya İmparatorluğu, Ogaden bölgesiyle vergi toplama ve askeri kampanyalar da dahil olmak üzere "askeri-mali" bir şekilde ilgilenmiştir. 1927'den sonra, Ogaden bölgesinin tamamı idari kontrolü altına girmiş ve seçilmiş Somali klanlarıyla kalıtsal bir ilişki ile karakterize edilen bir "vesayet" hükümet tarzına dönüşmüştür (Hagmann, 2014: 13-15).

Ogaden bölgesindeki Somali-Etiyopya sınırı, kendi kaderini tayin hakkına bağlı olan Somalililer için bir ulusal güvenlik meselesiyken, Etiyopyalılar sömürge anlayışlarına bağlı kalmıştır. Siyasi nedenlere ek olarak, Etiyopya hükümeti tarafından yapılan araştırmalardan sonra potansiyel bir petrol sondaj sahası olarak kabul edilen Ogaden'in konumu için ekonomik nedenler de yer almaktadır. 1946 yılında, bu bölgenin Etiyopya'ya bağlılığının bir kanıtı olarak, İmparator Haile Selassie bir Amerikan şirketi olan Sinclair Oil Company'ye bir imtiyaz vermiştir. Şirket, İngilizler bölgeyi Etiyopya'ya devredinceye kadar faaliyetlerine başlamamış ancak bölgedeki istikrarsızlık nedeniyle çalışmalarını durdurmuş ve bu da Etiyopyalıların Somali'nin bölge üzerindeki hak iddialarına direnmesine yol açmıştır. 1956 yılında İmparator Haile Selassie Somalilileri "soylarını, renklerini, kanlarını ve kıyafetlerini büyük Etiyopya ailesinin bir parçası" olarak görmeye ve "ulusal dili [Amharca]" öğrenmeye çağırmıştır. Ancak Somali Başbakanı Abdullahi Sise Maxamud, "Etiyopya ile Eritre arasındaki birliğe benzer şekilde Somali ile Etiyopya arasında olası bir federasyona atıfta bulunulmasının Somali'nin ulusal beklentileriyle bağdaşmadığını" söylemiştir (Morone, 2015: 99-100).

3.1.2. Eleme Üçgenindeki Sudan-Kenya-Etiyopya Çatışması

İlimi Üçgeni Sudan, Kenya ve Etiyopya'yı birbirine bağlayan üçgen bir kara parçasıdır. Yüzölçümü değişkenlik göstermekte olup, bazı kayıtlarda 14.000 kilometrekare, bazılarında ise 10.320 kilometrekare olarak gösterilmektedir. İlimi, ekvatorun kuzeyinde 500 kuzey enlemi ile 35-

30 kuzey boylamı arasında yer alır ve üzerinde hak iddia eden Etiyopya, hak iddia eden Sudan ve fiili olarak Kenya tarafından tartışılmaktadır. İlimi, Güney Sudan'ın sınırlarında, herhangi bir altyapı veya modern tesislerden yoksun marjinal bir bölgede yer almaktadır, ancak aynı zamanda o kadar zengin bir alandır ki, kurak mevsim meraları göçebe topluluklar arasında sürekli bir çatışma alanı olmuştur. Adını ünlü bir Anuak şefinden alan İleme, Sudan'ın Etiyopya ile doğu sınırı boyunca yaşayan bir topluluktur. Bölge beş etnolinguistik topluluğa ev sahipliği yapmaktadır. Turkana, Didinga, Toposa, Inyangatum ve Dasanesh, Etiyopya, Kenya, Uganda ve Sudan'daki daha büyük etnokültürel grupların üyeleridir. Ancak otlaklar için üçgene göç etmişlerdir (Haskins, 2010: 1-2).

Eleme Üçgeni Sudan, Etiyopya ve Kenya arasında yaklaşık 400 kilometrelik bir yarıçapa sahip bir sınırdır. Üçgen, Tarash Nehri ve Lutagebbe Bataklığı'na akan küçük nehirler ve onunla ilişkili diğer küçük bataklıklar tarafından sağlanan sürekli otlatma nedeniyle Sudan, Etiyopya ve Kenya'dan gelen bölgenin tüm kabileleri için bir meradır. Sömürgeci güçler tarafından 1924 yılında düzenlenen Kitgum Konferansı'ndan sonra bölge tarafsız bir bölge olarak kabul edilmiş ve Afrikalı tebaaları arasındaki çatışmayı önlemek için üç ülkeden hiçbirine ait olmamıştır. Bölgede Toposa (Sudan), Meril (veya Dasanich), Nyangatom ve Terma (Etiyopya) ve Turkana (Kenya) kabileleri yaşamakta olup, bunlar kuraklık dönemlerinde otlatma ve su hakları konusunda sıklıkla şiddetli çatışmalara giren pastoral kabilelerdir. Dolayısıyla bu karar, Kenya'daki İngiliz yetkililerin gözetimi altında hayvanlarını otlatmak ve sulamak zorunda kalan çevredeki pastoral etnik gruplar için bir güvenlik ağını temsil etmektedir (Amutabi, 2010: 23).

İleme Üçgeni, Doğu Afrika'nın yarı kurak bölümünde yer almaktadır ve bu nedenle bölgede hayvanlar için besin olan otlar ve dikenli ağaçlar yetişmektedir. Kurak mevsim kabaca Kasım'dan Nisan'a kadar sürer ve yağmurlar Nisan ile Ekim ayları arasında artmaktadır. Burası susuz ve bataklık bir bölge olmakta ve bu ortam, hayvancılığa et kaynağı olarak değil, süt kaynağı, zenginlik deposu, takas aracı ve çeyiz alışverişi yoluyla evlilik yoluyla aileleri ve klanları birbirine bağlama aracı olarak değer veren bir geçim kaynağı ve kültürel bakış açısına dönüşmüştür. Bazı yiyecekler de yetiştirilmektedir, ancak çiftlik hayvanları için yem ve ot, bölgedeki insan varlığının karakteristik özelliğidir ve bu da bir çatışma nedenidir (Winter, 2019: 19-20).

3.1.3. Al-Fashaqa Bölgesinde Sudan ve Etiyopya Arasındaki Sınır Sorunu

Sudan ve Etiyopya, Afrika kıtasının en büyük iki ülkesidir ve Eritre sınırından Güney Sudan sınırına kadar uzanan yaklaşık 744 kilometrelik uzun bir sınırı paylaşmaktadırlar. Bu sınır Sudanlılar ve Etiyopyalılar arasında gerçek bir etnik ve dini bölünmeyi temsil etmektedir. Etiyopya'nın nüfusu 100 milyonu aşarak bölgedeki en kalabalık ülkelerden biri haline gelmiş ve 40 milyon ile 50 milyon arasında değişen Sudan nüfusunun iki katından fazlasına ulaşmıştır. Sudanlıların çoğu Müslüman iken, Etiyopyalılar çoğunlukla Ortodoks Hristiyanıdır (Wubneh, 2015: 441).

Fashaga bölgesi, kuzeyde Tekeze (Setit) ve Ruyan nehirlerinin birleştiği yerden güneyde Kenya sınırındaki Turkana Gölü'ne kadar uzanan Etiyopya platosunun batı ucunda, Etiyopya-Sudan sınırında yer almaktadır. Yükseklik, Simen Dağları'nda ± 4000 metreden kuzeydeki Humera-Metima

bölgesinde ± 1000 metreye ve Jur'da (Ilubabur) ± 2000 metreden güneydeki Gambella'da 500 metrenin altına düşer. Sınıra yakın Sudan ovalarına yaklaştıkça yükseklik 250 metrenin altına düşmektedir. Bu bölgeden kuzeyden güneye doğru Tekeze (Setit) Nehri, Gwang (Atbara) Nehri, Angreb (Bahr es Salaam) Nehri, Shinfu (Rahad) Nehri, Abay (Nil) Nehri, Didisa Nehri ve BaroAkobo (Sobat) Nehri gibi bir grup nehir geçmektedir. Dolayısıyla bu topraklar bölgenin en zengin tarım alanını oluşturmaktadır. Humera, Metema, Goba ve Gambella gibi bazı bölgelerde sıcaklıklar 35°C 'nin üzerine çıkmaktadır. Yağış miktarı 800 ila 1.000 mm arasında değişmektedir. Yukarı Mavi Nil bölgesi ile Baro ve Akobo havzaları, yıllık ortalama 1.500 mm yağış alan nispeten nemli bölgelerdir. Kurak mevsim Kasım'dan Nisan'a kadar, yağışlı mevsim ise Haziran'dan Eylül'e kadar sürmektedir (Wubneh, 2015: 445).

1902 yılında sömürge Sudan'ı ile Etiyopya İmparatorluğu arasında iki ülke arasındaki tartışmalı sınırı tanımlayan bir anlaşma imzalanmıştır. Sınır, İngiliz/İrlandalı bir kaşif ve kraliyet mühendisi olan Charles Gwynne tarafından Etiyopya'nın yokluğunda çizilmiştir. Aslında, anlaşmaya hiçbir Etiyopyalı katılmamış, ancak sınır İmparator Menelik tarafından imzalanmıştır. 1902 Sudan-Etiyopya Sınır Anlaşması 1903 yılında bir komisyon kurulmasını öngörmüş, komisyonun kararından sonra Sınır Protokolü imzalanmıştır (Jamie, 2022: 87).

İki ülke arasındaki ilişkilerin düzeldiği 1972 yılından sonra iki hükümet, Diglesh Dağı'nın kuzeyindeki sınır gibi üzerinde anlaşmaya varılamayan sınırların belirlenmesi konusundaki farklılıkları gidermek için nota teatisinde bulunmuş, ancak müzakereler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1995'te Addis Ababa'da düzenlenen Afrika Birliği zirvesinde eski Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'e yönelik suikast girişimi ve Sudan'ın bu suikast girişimine karışmakla suçlanmasının ardından iki ülke arasındaki ilişkiler kötüleşmiştir. Bunu, Sudan hükümetinin Müslüman nüfusun yoğun olduğu ve Sudan kökenli olduğuna inanılan Benishangul bölgesine düzenlediği ve Sudanlı STK'ların da destek verdiği saldırılar izlemiştir. Etiyopya, sınırlarını Sudan muhalefetine açarak karşılık vermiş ve Etiyopya Halk Devrimci Demokratik Cephesi, 1996-1998 yılları arasında güney Etiyopya'da yaklaşık 10,000 SPLA savaçısı eğitmiş ve tedarik etmiştir. Etiyopya Derg güçleri 1987 ve 1989 yılları arasında Sudan'ın Kurmuk ve Gaysan kasabalarını ele geçirerek Sudan Halk Kurtuluş Ordusu'na teslim etmiştir (Jamie, 2022: 88-89).

Etiyopya ve Sudan, sınır sorununu çözmek için bir dizi müzakereye girişmiş, ancak çoğu başarısız olmuştur. 2007 yılında Etiyopya Halk Devrimci Cephesi ve Sudan hükümeti sınırı değiştirmek için gizli bir anlaşma imzalamıştır. Önceki yıllarda, Etiyopya hükümetinin bir grup Etiyopyalı çiftçiyi topraklarından taşıdığı ve Sudan hükümetine bir grup verimli toprak verdiği haberleri sızmıştır. 2013'te Meles'in yerine geçen Başbakan Hailemariam, Sudan için bu araziye sütunlar ve diğer işaretler dikmek için başka bir anlaşma imzalamıştır (Wubneh, 2015: 442).

3.1.4. Kenya ve Uganda Arasındaki Sınır Sorunu

Afrika ülkelerindeki tüm sorunlar gibi sınır sorunları da sömürgecilikten miras kalmıştır. Kenya ve Uganda arasındaki sınır sorunu bu sınırların resmi olarak belirlenmemesiyle başlamış, ancak daha ziyade 1890'da İngiltere ve Almanya arasında sadece nüfuzlarını belirlemek için yapılan antlaşma gibi bazı uygulamalarla belirlenmiştir. 1894 yılında Victoria Gölü'nün kuzey ve batı kısımları İngiliz koruması altına girmek üzere bölünerek Buganda Krallığı olarak adlandırılmaya başlanmıştır. 1895 yılında Hint Okyanusu ile Rift Vadisi arasındaki toprakları kapsayan Doğu Afrika Protektorası kurulmuştur. Bir süre sonra bu bölge Buganda'ya komşu olan bölgeye ilhak edilmiş ve tüm bölgeyi ifade etmek üzere Uganda adı verilmiştir. 1902'de İngiliz Dışişleri Bakanlığı Doğu Eyaletini Uganda Protektorası'ndan alarak Doğu Afrika Protektorası'na bağlamıştır. 1912'de Turkana Gölü'nün kuzey köşesindeki sınırları belirlemek için karma bir komisyon kurulmuş, ancak başarısız olmuştur. 1914 yılında Almanya ve İngiltere arasında Kenya ve Uganda arasındaki sınırları belirleyen bir antlaşma imzalanmıştır. 1926 yılında İngiltere, Uganda Protektorası'ndan Kenya Kolonisi'ne daha fazla toprak ilhak etmek için bir emir yayınlamış ve Kenya ile Güney Sudan arasındaki sınırları tespit etmiştir (Njoka ve Kiamba, 2013: 50)

Kenya ve Uganda arasındaki anlaşmazlık, büyüklüğü bir dönümden fazla olmayan ve çoğu Luo etnik kökenine mensup Kenyalılardan oluşan ve çoğu balıkçılıkla uğraşan yaklaşık 500 kişinin yaşadığı küçük bir kayalık adadan kaynaklanmaktadır. Bu ada Victoria Gölü'nün ortak sularında yer almaktadır. Mayıs 2009'da Kenya parlamentosu, iki ülke arasında adanın mülkiyeti konusundaki anlaşmazlığı çözmek için askeri müdahale yönünde oy kullanmıştır. Bölgesel olarak ada Kenya'ya ait kabul edilmiş ve Uganda Devlet Başkanı Yoweri Museveni de bunu kabul etmiştir. Ancak Uganda yakın zamanda ada üzerinde hak iddia ederek Uganda Devlet Başkanı adayı çevreleyen suların Uganda'ya ait olduğunda ısrar etmiştir (Wekesa, 2010: 331). Migingo Adası sorunu Uganda Devlet Başkanı Yoweri Museveni'nin ada ve çevresindeki suların Uganda suları olduğunu ve bu suların balık açısından zengin olduğunu ilan etmesiyle başlamıştır denebilir. Böylece, ada ve sakinleri Kenyalı olmasına rağmen, Kenyalı balıkçıların Uganda sularında balık avlamasına izin verilmemiştir (Kinyungu ve Okinda, 2019: 21-22).

Kenya ve Uganda arasında Migingo Adası konusunda yaşanan anlaşmazlık, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Afrika Birliği Örgütü (OAU) ve Uluslararası Büyük Göller Bölgesi Konferansı (ICGLR) gibi bir dizi Doğu Afrika Topluluğu örgütünde ortak olan iki komşu ülke arasındaki ilişkileri germiştir. İki ülke anlaşmazlığı diplomatik yollarla çözmeye çalışmış ve Mayıs 2009'da sınırı incelemek, sınırlandırmak ve Migingo'nun statüsünü netleştirmek için ortak bir bilgi toplama ekibi kurulmuştur. Ekibin çalışmalarını, Kenya ve Uganda arasındaki mevcut sınırı belirleyen 1926 İngiliz Konseyi Kararnamesi gibi sömürge anayasalarına dayandırması beklenmekteydi. Ayrıca 1926 Kenya Sömürge Konseyi Kararnamesini Uganda'nın 1967 Anayasasına ve Kenya'nın 1963 tarihli 718 sayılı Yasal Bildirisine dahil etmeliydi. Ekibin çalışmalarını Temmuz 2009 ortasında tamamlaması gerekiyordu, ancak iki ülke delegasyonları arasındaki sorunlar nedeniyle sona ermiştir (Wekesa, 2010: 331-332).

Mart 2013'te iki taraf sorunu çözmeye ve iki ülke arasındaki dostane ilişkileri sürdürmeye karar vermiştir. Her iki taraftan hükümet bakanları bir çözüme ulaşmak için bir araya gelmiş, ancak toplantı herhangi bir sonuç vermemiştir. Aksine, her iki tarafın uzlaşmazlığı nedeniyle aralarındaki sorun daha da artmıştır. 2004 yılından bu yana Uganda polisi adada konuşlanmış ve kendi kontrolünü dayatmaya, Kenyalı balıkçıları taciz etmeye ve onları ihlalciler olarak tutuklamaya başlamıştır. Hatta Uganda, adayı kontrol ediyormuş ve adaya bağlılığını gösteriyormuş gibi adaya bayrağını çekmiştir. Çatışmanın temel nedeni, adanın Victoria Gölü'nde balıkçılık yapan bir grup Kenyalı ve Ugandalıya ev sahipliği yapmasındandır. Kenya, daha küçük bir alanı kontrol etmesine rağmen Uganda'ya kıyasla gölden büyük miktarda balık ihraç etmektedir. Buna bağlı olarak yıllar içinde balık miktarı azalmış ve suç Kenyalı balıkçılara yüklenmiştir. Kenya'nın, Kenyalıların Uganda polisi tarafından taciz edildiklerine dair şikayetlerini araştırmak üzere adaya polis memurları göndermesinin ardından gerilim artmıştır. Dava Kenya Ulusal Meclisi'ne taşınmış ve meclis adanın 1963'teki bağımsızlıktan önce Kenya'nın bir parçası olduğunu açıklamıştır. Uganda da adanın bağımsızlıktan önce kendi mülkü olduğuna inanmaktadır (Wamalwa, 2023: 35).

Uganda, Kenya'dan Migingo Adası'nı, adayı Uganda'ya ilhak eden 1914 tarihli Anglo-Alman antlaşmasıyla çizilen sınırlara geri döndürmesini talep etmiştir. 2008 yılında iki ülke arasında adanın mülkiyeti konusunda yeniden iddialar ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, ancak bu iddialar henüz savaş aşamasına gelmemiş ve iki hükümet arasındaki söz alışverişiyle sınırlı kalmıştır (Njoka ve Kiamba, 2013: 52-2-53).

3.1.5. Uganda ve Güney Sudan Arasındaki Sınır Sorunu

2005 yılında Uganda'nın Moyo Bölgesi ve Güney Sudan'ın Kajo Keji Bölgesi sınır bölgelerinde yaşayan topluluklar nedeniyle Uganda ve Güney Sudan arasında çatışma başlamıştır. Şiddet olayları iki ülke arasındaki kara sınırı boyunca uzanarak Juba'ya ve Güney Sudan'ın güney illeri ile Batı Nil ve kuzey Uganda illerine kadar ulaşmıştır (Ogwang, 2017: 3).

Bu sorun 2014 yılında bazı Ugandalı yetkililerin ülkenin kuzeybatısındaki Moyo bölgesine gitmesi ve orada Güney Sudanlı yetkililerin bu bölgenin Güney Sudan'daki Kajo-Keji bölgesine ait olduğu bahanesiyle onları tutuklamasıyla ortaya çıkmıştır. Serbest bırakılmışlar, ancak bu olay sömürgecilik tarafından kabile temelinde bölünen sınır sorununu ortaya çıkarmıştır. Sınır, Kajo-Keji'deki Koko kabilesi ile Moyo'daki Madi arasında belirlenmişti. Bu sınırlar sömürgeci güçler tarafından çizilen sınırlar olarak kabul edilir ve kabileler tarafından aynı halk ve kan olarak görüldükleri için direnilir ve tekrarlanan silahlı isyanlara rağmen aralarında uzun bir barışçıl ilişkiler, evlilik, ticaret ve ortak tarım tarihi vardır (Leonardi, 2020: 209).

Uganda ve Güney Sudan arasındaki sınır, iki ülke arasında 2014 yılında patlak veren sınır çatışmasından 100 yıl önce, 1914 yılında belirlenmiştir. İki ülke bu sınırı uzun süre belirleyememiş ve her iki ülkeden tüm taraflar, yetkililer ve bölge sakinleri, çatışmayı sona erdirecek tek çözümün iki ulusal hükümet tarafından kurulan bir sınır belirleme komisyonu aracılığıyla uluslararası sınırı belirlemek olduğunu ifade etmiştir. Şu ana kadar uluslararası haritada, 1914'te bölünen iki ülke

arasındaki sınırın sadece sömürge dönemindeki sınır görülmektedir, ancak bu karar sadece geçici bir karar olarak kalmış ve konu Sudan ve Uganda'daki iki sömürge hükümetine harita çizmek ve sahadaki sınırları belirlemek için bırakılmıştır. İngilizlerin bu sınır çizme kararı, Koko ve Madi dillerini konuşan iki farklı kabile olan Nilotik ve Sudanlılar arasındaki etnik kökene dayanmaktadır. İki ülke arasında iki kabilenin ayrılmasında gerektiğinden, sınır belirleme komitesine, sınırın herhangi bir kabileyi ayırarak belirlenmesinden kaçınılması ve sınırın, bu durumda Nil'in batısında Bari, Madive Logwari-konuşan kabileler arasındaki ayrımında olduğu gibi, kabileleri ayırarak belirlenmesi talimatı verilmiştir (Leonardi ve Santschi, 2016: 22,27).

3.1.6. Halaib ve Shalateen Şehirlerinde Sudan ve Mısır Arasındaki Sınır Sorunu

Mısır ve Sudan arasındaki Halaib şehrinin konumu 22. derece hattı üzerinde olup, Halaib şehri Sudan'a 22 km, Mısır'ın Hurgada şehrine 701 km ve Şalateen'e 165 km uzaklıktadır ve yüzölçümü 18.000 km²'dir. Halaib sakinlerinin çoğu Ababda ve Bishari kabilelerindendir ve 2021 nüfus sayımına göre nüfusu yaklaşık 8.156 kişidir ve doğası koyun otlatmaya uygundur ve plajları çeşitli balıklar açısından zengindir. Shalateen şehrine gelince, Mısır'ın Hurghada şehrine 520 kilometre kare uzaklıkta ve alanı yaklaşık 17.000 kilometre kare ve 2021 nüfus sayımına göre nüfusu yaklaşık 13.225 kişidir. Bir çöl alanıdır ve deve ve koyun ticareti için bir merkez olarak kabul edilir. Plajlarının çeşitli balıklar ve mercan resifleri açısından zengin olmasının yanı sıra çekici bir turizm alanı olabilecek güzel doğası ile karakterizedir (Shaaban, 2021: 334).

Hala'ib ve Şelalatin bölgesinin 22° 20' 10'' ve 22° 45' 11.5'' kuzey enlemleri ile 35° 55' 4.4'' ve 36° 21' 4.6'' doğu boylamları arasındaki konumu, onu kumlu killi siltten kuma kadar çeşitli toprak dokularına yerleştirir. İklim olarak, yılda 0,5 mm'den az yağış alan ve yıllık sıcaklığı 24 °C olan, yaz ve kış arasında büyük fark olan yarı kurak ila kurak bir iklimde yer almaktadır. Sıcaklıklar 18,92 °C ile 30,38 °C arasında değişmektedir. En yüksek ortalama aylık sıcaklık Temmuz ve Ağustos aylarında 37,5 °C iken, en düşük ortalama sıcaklık Ocak ayında 7,5 °C'dir. Bağlı nem oranı %44 ile %71 arasında değişmekte olup, yıllık ortalama potansiyel buharlaşma yazın 8,1 mm ile batıda 1,33 mm arasında değişmektedir (Rashed ve Hassan, 2019: 760).

Mısır ve Sudan arasında Hala'ib Üçgeni üzerindeki anlaşmazlık 60 yıldan daha eskiye dayanmaktadır. Sorunun kökenleri 19. yüzyıla, Mısır ve Sudan'ın tek bir ülke olduğu ve İngiliz yönetimi altında bulunduğu sömürge dönemine kadar uzanmaktadır. Mısır'ın 1882'de İngiliz işgalinden kurtulmasının ardından Sudan'da yeniden İngiliz-Mısır işgali yaşanmıştır. 1899 yılında Sınır Belirleme Anlaşması olarak adlandırılan anlaşma ile iki ülke arasındaki sınır 22. paralelde, kuzeyde Mısır ve güneyde Sudan olacak şekilde belirlenmiştir. İngiltere 1902'de bu anlaşmada sınır kontrolüne ilişkin değişiklikler yaparak Hala'ib Üçgeni de dahil olmak üzere bu hattın kuzeyindeki bazı bölgeleri Sudan yönetimi altına almıştır. 1950'lere yani özgürlük hareketleri yükseliş Sudan 1956'da bağımsızlığını kazanana kadar iki ülke tek bir krallık olarak kalmıştır. İki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıkları kısmen çözülmüş ve Hala'ib meselesi bugüne kadar tartışmalara neden olmaya devam etmektedir. 2000'li yılların sonlarında Sudan Devlet Başkanı, Hala'ib Üçgeni üzerindeki hakkı

ile ilgili olarak Güvenlik Konseyi'ne yaptığı şikâyeti yenilemiş bu da sorunun hala devam etmesine yolmuştur (Serag, t.y.: 1-2).

Sudan'ın bağımsızlığından sonra, 1958 yılında Sudan Devlet Başkanı İbrahim Abboud döneminde sorun yeniden ortaya çıkmıştır. 1995 yılında Mısır, bölgeyi “Mısırlılaştırmak” ve Mısır'abağlılığını göstermek amacıyla bölgede yayılmaya başlamıştır. Polis karakolları inşa etmiş ve seçimlerde seçim bölgelerinden biri olarak kabul etmiştir. Bununla birlikte mevcut vatandaşların “nüfus kayıtlarını” açmaya başlamıştır. Ayrıca bölgede okullar açarak çocuklara Mısır müfredatına göre eğitim vermiş ve Hala'ib'i Mısır haritasına Mısır vilayetlerinden biri olarak dahil etmiştir. Dolayısıyla Mısır'ın bölgede aldığı bu önlemler, Sudan'ın dosyayı uluslararası tahkime götürmesi durumunda Mısır'ın lehine olacaktır. Ayrıca bölgedeki altın madenleri nedeniyle iki ülke ilişkilerinde büyük gerginlik yaşanmıştır (Strachan, 2017: 12).

Bölge, göçebe doğası nedeniyle koyun otlatma, Sudan sınırı boyunca deve ticareti, Kızıldeniz ile uzun kıyıları nedeniyle balıkçılık, belirli yerlerde tekne tamirhaneleri, ayrıca yasadışı kaçakçılık faaliyetleri ve sınırlar boyunca insan kaçakçılığının yanı sıra Avrupa'ya bir geçiş yolu haline getiren petrol açısından da zengindir. Bu bölgenin nüfusu 20.000 kişiyi geçmediği için zayıftır ve göçebe Arap Bedevileridir. Bölgenin sakinleri çoğunlukla Beja dilini konuşan Bishari ve Rashaida'dır ve Sudan'daki en büyük kabileler arasındadır.

3.2. Siyasi Sorunlar

Özellikle Nil Havzası ülkelerinin çoğu ve 1940'lara kadar Afrika ülkeleri, Mısır ve Güney Afrika hariç, Avrupa sömürgeciliği altında kalmıştır (Allen, 1995: 303). Bunların bazıları İngiliz sömürgeciliği diğerleri Fransız, Belçikalı ve diğer sömürgeci ülkeleri olmuştur. Bu sömürgecilik, kabilecilikle temsil edilen sömürgeciliğin derinleştirdiği mevcut sorunlara ek olarak demokrasinin yokluğu, devlet terörü ve aşırılık yanlısı terörist gruplarla temsil edilen bir dizi siyasi sorunu da miras bırakmıştır. Nil Havzası ülkeleri arasındaki farklılıkları derinleştiren sorunlar arasında, diğer ülkelerden isyancıları ve muhalifleri barındırmak, onları silah ve para ile desteklemek ve diğer ülkelere karşı askeri operasyonlarını başlatmak için askeri üsler kurmak da vardır. Ayrıca, sömürgecilik Afrika ülkeleri için eski Avrupa sömürgeciliğinden bağımsızlıklarını kazanmalarıyla sona ermemiş, ancak sömürgecilik demokrasi, insan hakları ve ekonomik yatırımlar bahanesiyle büyük ülkeler tarafından ülkelere yapılan dış müdahalelerle temsil edilen yeni biçimlerde ortaya çıkmıştır.

3.2.1. Ülkeler Arasında Muhalif Güçlerin Barındırılması ve Nil Havzası Ülkelerindeki Demokrasi Sorunu

Diğer ülkelerin isyancılarını destekleme politikası Afrika bölgesinde ve Nil Havzası ülkeleri arasında yayılmış ve en büyük düşmanlık Sudan ile Etiyopya arasında olmuştur. Bu düşmanlık, Sudan'ın bağımsızlığından bu yana, hem imparatorluk rejiminin hem de askeri konseyin (Derg)

Sudan'ı Eritreli grupları destekleyip sponsorluk yaparak ve Eritre'nin ayrılma nedenini destekleyerek Etiyopya'nın iç işlerine karışmakla suçlamasıyla başlamıştır. Etiyopya'nın Sudan'a yaptığı uyarıların ardından Etiyopya aynı şekilde karşılık vermeye ve Güney Sudan'daki isyancıları desteklemeye karar vermiştir. Taraflar, 1991'de Eritre'nin ve 2011'de Güney Sudan'ın ayrılmasına kadar isyancıları desteklemeye devam etmiştir. İki komşu ülke arasındaki düşmanlıklar, Etiyopya'nın Sudan'ı bölgedeki ilk düşmanı olarak gördüğü noktaya ulaşmış. İki ülkenin birbirlerinin içişlerine karışmasının nedeni, kendi iç meselelerini anlamlı bir şekilde ele alamamaları ve bu nedenle muhalefetin desteğini bir baskı kartı olarak kullanmalarındır (Yihun, 2013: 35).

Hem Sudan hem de Etiyopya her iki ülkede de muhalefeti desteklemiştir. Sudan hükümeti 1964'ten başlayarak Etiyopya ve Başkan Haile Selassie'ye karşı Eritre Kurtuluş Cephesi ve Eritre Halk Kurtuluş Cephesi gibi silahlı grupları desteklemiştir ve Sudan sınırından askeri operasyonlar başlatılmıştır. Sudan, iki ülke arasındaki ilişkiler bozulduğunda veya Etiyopya'ya bir mesaj göndermek istediğinde muhalefeti desteklemeyi bir kaldıraç olarak görmüş ve ilişkiler geliştikçe destek azalmıştır. Buna karşılık Etiyopya, Sudan'ın güneyindeki isyancı hareketi, Anyanya olarak da bilinen ve 1955'ten 1972'ye kadar Sudan'ın ilk iç savaşında savaşan Sudan Halk Kurtuluş Hareketi'ni desteklemiştir. 1972 yılında Sudan hükümeti ile Anyanya arasında Addis Ababa Anlaşması adı verilen bir anlaşma imzalanmıştır. İlişkiler gelişmeye devam etmiş ve 1975 yılında Etiyopya hükümetinin talebi üzerine Sudan hükümeti Etiyopya hükümeti ile Eritreli isyancı hareketler arasında arabuluculuk yapmaya çalışmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler, Anyanya hareketinin 1983'te Etiyopya hükümetinin açık desteğiyle ikinci bir savaş turuna başladığı 1980'lere kadar iyi kalmıştır (Jamie, 2022: 87-88).

Bir başka örnek de Ruanda'nın Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki (DKC) M23 hareketine verdiği destektir. Bu hareket Nisan 2012'de FARDC'nin bazı üyelerinin isyan etmesi ve ardından M23'ü kurmasıyla ortaya çıkmıştır. M23'ün ortaya çıkışından bu yana, Ruanda ve daha az ölçüde Uganda'dan önemli ölçüde destek aldığına dair iddialar bulunmaktadır. BM Demokratik Kongo Cumhuriyeti Uzmanlar Komitesi tarafından 25 Haziran 2012 tarihinde yayınlanan ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 3 Haziran 2012 tarihli raporunu da içeren 48 sayfalık ekte “FARDC askerlerinin askere alınması, firar etmelerinin teşvik edilmesi, temel hizmetlerin sağlanması ve gençlerin eğitimi ve rehabilitasyonu” yer almaktadır. Raporlar Sudan'ın M23'e silah ve mühimmat sağladığını ve “siyasi danışmanlık, mal varlıklarının dondurulması tedbirlerinin ihlali ve belirlenmiş kişilerle işbirliği yoluyla doğrudan destek sağlandığına” dair istihbarat ve doğrulanmış suçlamalar olduğunu göstermektedir. Ruanda raporu yalanlamış ancak Ruanda hükümetinin sızdırılan bir raporu M23'ün fiili liderinin Ruanda Savunma Bakanı General James Kabarebe olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca üst düzey Uganda hükümet yetkililerinin harekete silah, teknik yardım, ortak planlama, siyasi tavsiye ve dış ilişkiler gibi çok basit ama etkili bir destek olduğu düşünülen takviyeler sağladığı da ifade edilmiştir (Muleefu, 2013: 106).

Ruanda'nın M23'e verdiği destek Kongo'nun maden kaynaklarına erişim hırsından kaynaklanmaktadır. Güvenlik sorununu ele almakta başarısız olan Ruanda, isyanı ekonomik amaçlarını beslemek, Kongo'nun tahmini 24 trilyon dolar değerindeki maden rezervlerine erişim

sağlamak ve Kongo'yu ekonomik ve siyasi olarak istikrarsızlaştırmak için ideal bir cephe olarak kullanmıştır. Kongo, dünya elmaslarının tahmini yüzde 30'unu, kobalt, bakır ve kasiterit (kalay cevheri), tantal ve giderek daha kârlı hale gelen koltan gibi bir dizi değerli nadir madeni içeren mineraller açısından zengindir. Engebeli, ormanlık ve son derece fakir bir bölge olan Doğu Kongo'da Kinşasa'ya ulaşmak oldukça zordur. Bir süre sonra Kongo güvenlik bakanı, M23'ün Ruanda'nın diğer bir adı olduğunu ve hareketi destekleyip kışkırtarak doğu Kongo'yu istikrarsızlaştırmayı, uluslararası kontrolden kaçmak için kaotik bir marjinal bölge yaratmayı ve maden zenginliğine erişerek daha fazla para kazanmayı planladığını belirtmiştir. Ruanda, az sayıda doğal kaynağa sahip, çoğunlukla tarımla uğraşan ve nüfusu sürekli artan, denize kıyısı olmayan küçük bir ülkedir. Bölgede baskın bir güç olmaya hevesli olan Ruanda, Kongo isyanını maden zenginliğine erişim sağlamak için kullanmıştır (Nelson, t.y.: 83)

1980 yılında yapılan seçimlerle Militan Obote ikinci kez Uganda Devlet Başkanı seçilmiş ve 1981 yılında Yoweri Museveni ve Ulusal Direniş Hareketi öncülüğünde bir gerilla savaşı başlamıştır. Bu protestolar Obote'yi iktidara getiren 1980 seçimlerine hile karıştırıldığı gerekçesiyle başlamıştır. Museveni 1986'da iktidarı ele geçirene kadar kısa bir süre devlet başkanı olan bir ordu generali olan Tito Okello tarafından bir darbe yönetilmiştir. Museveni'nin iktidarı ele geçirmesinden sonraki iki yıl içinde Museveni'nin yönetimine karşı savaştan en az 27 farklı isyancı grup vardı. Museveni bu hareketleri ortadan kaldırmak için çalışmış ve en büyüğü Tanrının Direniş Ordusu (LRM/A) olmak üzere sadece birkaç tane kalmıştır. Joseph Kony liderliğindeki Lord'un Direniş Ordusu (LRA), Alice Laquin tarafından kurulan ünlü Kutsal Ruh Hareketi'nin halefidir, ancak diğer bazı fraksiyonları da bünyesine katmıştır. LRA isyancıları Güney Sudan'da üslenmiştir ve hareket terör ve çocuk kaçırma eylemlerinin yanı sıra uluslararası STK'lara ve Batılı bireylere yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir (Finnström, 2006: 200).

Sudan LRA'yı desteklemiş ve askeri ittifaktan büyük fayda sağlamış, çok sayıda LRA savaşçısı ve eşleri için bir kuluçka merkezi ve arka üs olarak hizmet vermiştir. Sudan ayrıca Uganda hükümetinden daha iyi bir cephanelik sağlayarak bir silah kaynağı olmuştur. Sudan LRA'yı Güney Sudan'daki bir isyan hareketi olan Sudan Halk Kurtuluş Hareketi'ne (SPLM) yönelik gizli saldırılarda da kullanmıştır. Uganda hükümeti 2002 ve 2004 yıllarındaki Demir Yumruk Operasyonu'ndan sonra Sudan hükümeti ile LRA'yı Sudan topraklarında takip etmek için bir anlaşma imzalamıştır (Vinci, 2005: 367).

Bir hükümet sistemi olarak demokrasi, demokratik sistemlere sahip ülkeler arasında iyi yönetişim, kalkınma ve iç ve dış sorunların çözümünü ölçmek için bir standart olarak kabul edilmektedir. Çoğu Afrika ülkesindeki sosyal ve siyasi sorunların büyük bir kısmı gerçek demokrasinin uygulanamamasından kaynaklanmaktadır (Adegboye, 2013: 242). Genel olarak Afrika ülkelerinde ve özel olarak Nil Havzası ülkelerinde demokrasi sorunu Afrika siyasetinde baskın hale gelmiştir. Ademi merkezîyetçilik, güçlü siyasi partilerin varlığı, genel yerel seçimler ve varlığı ademi merkezîyetçiliğin temel bir özelliği olarak kabul edilen muhalif siyasi hareketler uygulanarak birçok Afrika ülkesinde demokrasi denenmiş ve başarılı olmuştur (Green, 2016: 1).

Uganda-Sudan sınırı gibi Nil Havzası ülkeleri arasında sınır ve siyasi konular sıklıkla birbirine

karışmaktadır. Anglo-Mısır Sudan'ı ile İngiliz Uganda Protektorası arasında 1914 yılında sınırın geçici olarak bölünmesiyle bir anlaşmaya varılmış, ancak sömürgecilik buna fazla önem vermemiş ve kesin olarak bölünmemiş ve iki ülke arasındaki sınır kabileleri bu sınırları geçmeye başlamıştır. Sömürge döneminde sınır bölgeleri marjinalleştirildi ve bu bölge iki ülkeden isyancıların geçişi, iki ülke arasında çok sayıda mülteci ve sınır boyunca kayıt dışı ticaret ile sürekli çatışma ile karakterize edilmiştir. İki ülke arasındaki göçler ve sığınmalar devam etmiştir. Yetmişli yıllarda Güney Sudan'daki ilk isyanın sona ermesinin ardından Sudanlı mültecilerin geri dönmesinin ardından, 1979 yılında kökleri Kubuki'den Batı Nil'e uzanan Uganda'da İdi Amin devrilmiştir. Başkan Obote tarafından intikam amacıyla başlatılan kapsamlı öldürme ve işkence kampanyaları Batı Nil nüfusunun %80'inin Güney Sudan'a sığınmasına yol açmıştır. Bu mülteciler Sudan içinde örgütlendi ve Sudan topraklarından Uganda'ya saldırılar başlatmıştır. Bir süre sonra Sudan'da ikinci isyan başlamış ve bu da yine Güney Sudan'dan Uganda'ya büyük çaplı mülteci hareketlerine yol açmıştır (Hollstegge, 2011: 3).

3.2.2. Aşırıçılık, Terörizm ve Uluslararası Müdahale Sorunu

Nil Havzası ülkeleri, savaş ve etnik sorunların yaygın olduğu ve uzun süre devam eden savaşlara neden olan siyasi, ekonomik ve güvenlik istikrarsızlığı ile karakterize edilmektedir. Bu çatışmalar ulusal güvenlik alanını, uluslararası istikrar konularını ve mülteci sorunlarını etkilemiştir. Bu çatışmalar aynı zamanda yabancı ülkelerin, özellikle de İsrail'in Afrika kıtasına nüfuz etmesine ve tüm taraflara silah sağlayarak çatışmaları ateşlemesine izin vermiştir. Daha ziyade, Mısır'ın ulusal güvenliğinin su meselesinin hassasiyetinden etkilenmesi nedeniyle, bazı Afrika hükümetlerinin Nil Nehri üzerinde bir dizi baraj ve bariyer inşa etme desteğine dönüşmüştür.

ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından sunulan “Küresel Terörizm Modelleri” raporuna göre Afrika, uluslararası terörizmin büyümesinin yanı sıra devlet terörizminin ya da ulus-altı terörizmin çerçevelediği kıtalardan biridir. 1990 ve 2002 yılları arasında dünyadaki terör olaylarının yaklaşık %6'sı Afrika'da gerçekleşmiştir. Kenya ve Tanzanya'daki bombalı saldırılar nedeniyle Afrika'da en fazla kurbanın verildiği yıl (5379) ile 1998 yılı olmuştur. Bazı çalışmalar Afrika'daki terörizmi, Soğuk Savaş ve Orta Doğu'daki gelişmelerden sonra Afrika'nın yolunu tutan El-Kaide gibi aşırı İslamcılarla ilişkilendirmektedir. Baskıcı hükümetler ve insan güvenliğindeki eksiklikler El Kaide'ye Afrika'da güvenli bir sığınak sağlamış ve El Kaide buradan bölgesel ve küresel çapta bir dizi operasyon başlatmıştır (Cilliers, 2003: 93).

Etiyopya ırkçılığı her zaman dış dünya ile bağlantılı olmuştur. Etiyopya hükümeti tarihsel olarak siyasi meşruiyetini kazanmış ve ülkedeki insan hakları ihlallerine katılımını küresel ilişkiler yoluyla finanse etmiştir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında İngiltere Etiyopya'yı destekledi. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından 1970'lerin ortalarına kadar Amerika Birleşik Devletleri Haile Selassie hükümetine mali yardım sağlamıştır. Sovyetler Birliği 1970'lerin ortalarından 1991'e kadar Mengistu Haile Mariam'ın Etiyopya askeri rejimini desteklemiştir. Bu dış kaynaklardan gelen finansman, birbirini izleyen Etiyopya hükümetlerinin terörizme bulaşmasını sağlamıştır (Jalata, 2005: 85).

Doksanlı yıllarda, sözde küresel terörizm Afrika'da, özellikle de 1997'de Mısır'da 58 yabancı turist ve dört Mısırlının Yukarı Mısır'daki Luxor'da öldürüldüğü en önemli olay olan birkaç olaydan sonra yayılmıştır. Ayrıca 1998 yılında Nairobi ve Darüsselam'daki Amerikan elçiliklerinin bombalanması ve Kampala'daki Amerikan elçiliğine yönelik iki bombalama girişimi bunlara örneklerdir. Eski Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'e 1995 yılında Addis Ababa'da suikast girişiminde bulunulması ve Sudan'ın suçlanması Sudan, Mısır ve Etiyopya arasında gerginliğin artmasına neden olmuştur. Bu durum, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1998 yılında Sudan'daki fabrikalardan biri olan Al-Shifa İlaç Fabrikasını hedef alarak terörle mücadele olarak adlandırdığı süreci başlatmasına ve Sudan'ı fabrikanın mülkiyetini Usame bin Ladin ve El-Kaide'ye iade etmekle suçlamasına yol açmıştır (Alvi, 2019: 115-119).

Eski Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'e 1995 yılında Etiyopya'da düzenlenen başarısız suikast girişiminin ardından Sudan terörizmle anılır olmuştur. Sudan istihbaratının bazı üyeleri, Sudan'ı içte istikrarsızlaştıran ve dış dünya ile ilişkilerini tehdit eden bu olaya karışmakla suçlanmıştır. Sudan'da iktidardaki Ulusal Kongre Partisi'nin, Mısır Temsilciler Meclisi Başkanı Rıfat Mahgub'un öldürülmesi olayına karışmaları gibi, Sudan'a sızan ve burada eğitim gören kişiler tarafından gerçekleştirilen bir dizi terör operasyonuna karıştığına ve desteklediğine dair çeşitli göstergeler de mevcuttur.

Suikast girişimi 26 Haziran 1995 tarihinde Addis Ababa'da Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in Afrika zirvesine katıldığı sırada gerçekleşmiştir. “Başkan Mübarek'in zırhlı aracı yaklaşık 70 metre ileriye yaklaştığında, iki silahlı adam sokağa fırlamış ve AK-47 saldırı tüfekleriyle ateş açmaya başlamıştır.” İki polis memuru öldürülmüş ve diğer araçlara da ateş açılmıştır. Başkanın arabası zırhlı olduğu için kurşunlar araca nüfuz etmemiş, Etiyopyalı ve Mısırlı iki güvenlik görevlisi saldırganlardan ikisini etkisiz hale getirmiş diğerleri ise kaçmıştır. Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek Kahire'ye döndükten sonra Sudan çeşitli nedenlerle suçlanmıştır:

- Salırganlar Etiyopya'ya Sudan pasaportlarıyla girmişlerdi.
- Finansal ve lojistik destek Sudan istihbarat servisi içindeki unsurlardan gelmiştir.
- Silahları içeren hava kargo konteynerinin üzerindeki işaret, gönderenin Hartum'daki Sudan istihbarat servisi olduğunu göstermektedir.

Sudan'ın suikast girişimini desteklemesinin nedeni, Sudan'daki İslami rejimin Sudan'daki İslami projenin ilerlemesini engelleyen Mısır olduğunu düşünmesi ve bu nedenle Mısırlı İslamcılar bu operasyonu gerçekleştirmesine yardımcı olmasıdır (Sharfi, M. H, 2018: 456). Başarısız suikast girişimini takip eden dönemde Mübarek, Mısırlı İslamcılar kendilerine karşı durmamaları için ikna edememiş, bu da Luksor kentinde yabancı turistlerin öldürülmesinden sonra zirveye ulaşan kendisine karşı gösterilere yol açmıştır. Hüsnü Mübarek iktidara geldiği 1981 yılından 1991 yılına kadar altı suikast girişiminden kurtulmuştur (Al Hakim ve Hilmi, 2022: 123- 124).

1998 yılında Kenya'nın başkenti Nairobi'deki Amerikan elçiliğinin bombalanması gibi bir terör olayı yaşanmıştır. Teröristler Amerikan elçiliğinin dışında yaklaşık bir ton patlayıcıyı infilak ettirmiş ve bu olayda iki yüzden fazla kişi ölmüş, yaklaşık beş bin kişi de çeşitli yaralanmalarla hastaneye sevk edilmiştir (Njenga vd., 2004: 323). Bu bombalama olayı, çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesi

ve yaralanması nedeniyle küresel çapta etki yaratan bir olay olmuştur. Zira patlama, ABD Büyükelçiliği ile 22 katlı Kooperatif Bankası binası arasında yer alan dört katlı Ufundi House binasında meydana gelmiştir. Bu bina tamamen hasar görmüş, ABD Büyükelçiliği ve Kooperatif Bankası binası da patlamadan ciddi zarar görmüştür. Patlama alanı aynı zamanda Nairobi'nin ana tren istasyonunun bitişiğindeki caddelerin yoğun bir kavşağının yakınında yer almaktadır ve Kenya Demiryolları'nın genel merkezi de dahil olmak üzere yakındaki birkaç binayı tahrip etmiştir. Patlamanın şiddeti, depremin merkez üssünden altı kilometreden daha uzakta hissedilmesine neden olmuştur (Kalebi ve Olumbe, 2006: 381).

Afrika'da kabile ve ırka büyük değer verilir; Afrika toplumu, toprağa ve vatana aidiyet ile atalara ve atalara bağlılıkla ifade edilen kolektif kimliğe değer verir. Bu durum, atalarının gömülü olduğu toprakların kutsallığına da yansımaktadır (Shumba, J, 2009: 75). Etnik çatışmaların ortasına düşen ülkeler arasında Ruanda ve Burundi de bulunmaktadır. İki ülke de aynı etnik gruplara sahiptir ve dil, din, gelenekler ve isimler açısından neredeyse aynıdır, hatta her grubun yüzdesi neredeyse orantılıdır. Hutular çoğunluğu (%85), Tutsiler azınlığı (%14) oluştururken, Twa, Asyalılar ve Avrupalılar gibi diğer azınlıklar her iki ülkede de nüfusun yüzde birini oluşturmaktadır. İki ülke yüzölçümü olarak küçüktür ancak büyük bir nüfusa sahiptir. İki ülkedeki çatışmalar da sınıfla bağlantılıdır. Bu çatışmalar tarihseldir. 1959'da Burundi'yi yöneten Tutsileri deviren Litvanya ayaklanması oldu. 1972 yılında Ruanda'da Hutulara karşı katliamlar gerçekleşmiş ve Tutsiler tarafından öldürülenlerin sayısı 250.000'e ulaşmıştır (Isabirye ve Mahmoudi, 1999: 63).

Sudan, 1956 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra kuzey Sudanlı seçkinlerin bölge nüfusunun geri kalanına karşı kölelik uyguladığı Nil Havzası ülkelerinden biridir. İdeoloji olarak Arapçılık ve İslamcılık üzerinden ırkçılığı kullanmışlardır. Kuzeyli elitler, kabile ve kültürel olarak kuzeyden farklı olan gayrimüslim nüfus gruplarını köleleştirmek için devlet terörünü kullanmıştır. Köle ticareti devletin yardımıyla arttı ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca 2 milyondan fazla insanın satılmasıyla "ırkçılık askeri ve ticari amaçlarla uygulanmıştır". Etiyopya da kendi halkına karşı devlet terörü ve ırkçılık uygulayan bir ülkedir. Etiyopya Oromo, Sidama, Somali Ogaden ve Welayta'ya karşı kendisini Orta Doğu, Avrupa ve Kuzey Amerika ile ilişkilendirmek için ırk, kültür ve Hristiyanlık söylemlerini kullanmıştır (Jalata, 2005: 81).

1991 yılında Etiyopya'daki askeri rejim çöktü ve Tigray etnik grubu tarafından oluşturulan Tigray Halk Kurtuluş Cephesi iktidarı ele geçirmiştir. Ayrıca Haile Selassie Mariam liderliğindeki askeri hükümetin yerini almak üzere Amerika Birleşik Devletleri'nden Meles Zenawi'den yardım almıştır. Etiyopya'dan geçen rejimlerin çoğu ırkçı ve diktatörce olmasından dolayı bu durum savaşın, terörizmin, geri kalmışlığın ve yoksulluğun yoğunlaşmasına yol açarak halkı geçim kaynaklarından, korumadan ve kalkınmadan mahrum bırakmıştır. İnsanlar yeterli gelir, gıda, yaşanabilir konut, sağlık ve tıbbi hizmetlere erişim gibi yaşamın temel unsurlarından mahrum kalmıştır. Siyasi şiddete maruz kalmanın yanı sıra, Etiyopya devleti ağır insan hakları ihlallerine de neden olmuştur. Bununla birlikte, Etiyopya, ABD'nin Etiyopya'ya yaptığı yardımın yaklaşık 30 milyon dolar kalkınma yardımı ve 66 milyon dolar gıda yardımı olmak üzere toplamda yaklaşık 97 milyon dolar olduğunu belirten İnsan Hakları İzleme Örgütü / Dünya Raporu 1999'a göre, ABD yardımının en büyük alıcısıdır

(Jalata, 2005: 85).

Nil Havzası ülkeleri arasındaki siyasi sorunlar arasında Nil Havzası ülkelerine yapılan dış müdahaleler, özellikle de İsrail'in Nil sularına müdahalesi ve İsrail'in bu sular üzerindeki emelleri yer almaktadır. Bunun nedeni Nil'in İsrail için Filistin'in işgal alanı olarak Sina'ya Yahudileri yerleştirmek amacıyla Negev Çölü'nü sulamak ve yeraltı sularını kullanmak için taşıdığı önemdir. İsrail Su İdaresi'ndeki uzmanlar tarafından 1974 yılında Elisha Kahl tarafından Süveyş Kanalı'nın altından İsrail'e su çekecek bir kanal inşa ederek "Barış Kanalı"nı genişletmeyi amaçlayan bir çalışma da dahil olmak üzere bir grup çalışma yapılmıştır. Ayrıca, 1977'de Süveyş Kanalı'nın altından altı su kanalı kazmayı amaçlayan Shaul Arlozorov projesi ve bu projeler Negev Çölü'nü sulamayı hedeflemiştir. İsrail, Nil'in kaynaklarına hakim olmak için Arap ülkelerini iç çatışmalarda ya da Arap olmayan komşu ülkelerle tutmak suretiyle kenarları sıkılaştırma stratejisi gibi çeşitli stratejiler kullanmıştır. Bölgeyi parçalama stratejisi de Nil Havzası ülkelerini bölerek Sudan ve Güney Sudan'da olduğu gibi etnik, dini, mezhepsel ve doktrinsel temellerde küçük devletlere dönüştürmektir (Hassan vd., 2023: 37-38).

3.3. Su Anlaşmazlığı

Nil Nehri üzerindeki çatışma çok eskilere dayanmaktadır ve Mısır ile olan bağlantısı nedeniyle modern çağın gelişine kadar eski Mısır medeniyetleri ve sömürge yönetimi ile bağlantılı olmuştur. Nil Nehri Mısırlıların can damarıdır ve bu nedenle Firavunlar, Kral Hapi ve diğerleri zamanından beri Mısır'ın siyasi, kültürel ve tarihi bir sembolü olmuştur. Mısır'ın Nil Havzası üzerindeki kontrolü, havza ülkelerinden herhangi birinin, özellikle de yukarı havza ülkelerinin su akışını durdurabilecek herhangi bir eylemde bulunmasından korkmalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle tüm Nil Vadisi'ni kendi yönetimlerine tabi kılmak için çalışmışlardır. Sömürge döneminde, 1902 yılında Etiyopya ile Mısır'ın su güvenliğini garanti altına alan bir anlaşma imzalandı çünkü Etiyopya kısmını kontrol etmemiştir. Fransa ve İtalya ise hem kendi çıkarlarını hem de Mısır'ın çıkarlarını korumak için Nil Havzası'na müdahale etmemeleri için onlarla müzakere etmeye kararlıdır.

Nil Havzası ülkelerinin çoğunun Sudan ve Mısır arasındaki anlaşmalara katılmaması, bu anlaşmaları reddetmelerinin ve Nil sularının on bir havza ülkesi arasında adil bir şekilde paylaştırıldığı yeni anlaşmalar imzalanması çağrılarının önemli bir nedenidir. Mısır, Nil Nehri sularına el koymasının çeşitli nedenlerini, bu ülkelerin yağmurla beslenen tarıma ve diğerlerine güvenebilmelerinin yanı sıra, Etiyopya'nın uzun süre kıtlık ve kuraklıktan muzdarip olmasına ve muazzam doğal kaynakları ve tarımsal üretimdeki potansiyeli ile öne çıkan bir ülke olmasına rağmen, Nil Nehri sistemindeki payı ile sulama ve hidroelektrik enerji alanında sadece% 0.04 ve% 2'sini kullanmasına ek olarak, yüksek nüfus yoğunluğuna bağlamıştır. Bu nedenle Mısır, Etiyopya'nın Nil Nehri üzerindeki hakkını kullanarak ülkedeki daha fazla su gerektiren geniş ekilebilir arazileri geliştirerek bu krizlerden çıkmasından korkmaktadır. Ayrıca barajlar inşa eden Mısır, doksanlı yıllarda diplomatik nüfuzunu kullanarak Etiyopya'nın Afrika Kalkınma Bankası'ndan küçük bir baraj inşa etmek için talep ettiği krediyi engellemiştir (El-Fadel vd., 2003: 109).

Mısır ve Sudan arasında Nil suyu konusunda yapılan ikili anlaşmalar nedeniyle Nil Havzası'nın geri kalanı, Mısır ve Sudan'ın sürekli olarak Nil Nehri Sudan'dan doğup Mısır'da bitiyormuş gibi davrandığını belirtmektedir. Etiyopya Nil Nehri'ne en fazla katkıda bulunan ülke olmasına rağmen, bağımsızlığını ve topraklarını korumak için kaynaklarının bir kısmını yönetmek ve kullanmakla meşguldür. Etiyopya su kaynakları açısından zengin olmasına rağmen kuraklık ve kıtlıktan muzdariptir. Son yıllarda Nil Havzası ülkeleri, özellikle de Mısır ve Etiyopya arasındaki ilişkiler, Nil suyu üzerinde tek taraflı bir tekel ilan edilmesiyle gerilmiştir. Tarihin farklı dönemlerinde, farklı devlet başkanları ve yetkililer tarafından Mısır, Nil suları için savaşa girebileceğini ilan etmiştir. Mısır'ın Etiyopya'ya yönelik tehditleri, Somalili gruplar gibi siyasi isyancı grupları desteklemesi ve Etiyopya rejimine karşı Eritre isyanını teşvik etmesi, Etiyopya'yı Nil sularını geliştirmek ve kullanmak için bu cepheleri bastırmak ve yayılmalarını önlemekle meşgul etmiştir (Walilegne, 2004: 512).

Nil Havzası ülkeleri arasındaki su sorunları çoğunlukla Mısır ve Etiyopya arasındaki sorunlarda temsil edilmektedir. 1979 yılında Mısır'ın eski Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat döneminde Nil suyunun bir kısmını Sina Yarımadası'nın 35 dönümünü sulamak için transfer etmeye karar vermesiyle başlayan bu sorun, eski Etiyopya Başbakanı Mengistu'nun nehrin yönünü değiştirmesine neden olmuştur.

1986 yılında Etiyopya-Mısır ilişkilerini geliştirmek amacıyla iki ülke arasında su dâhil olmak üzere ekonomi, kültür, eğitim ve sağlık alanlarında bazı anlaşmalar imzalanmıştır. Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve Etiyopya Devlet Başkanı Meles Zenawi döneminde, 1993 yılında, en önemlisi iki ülkenin Nil sularında iki ülkeyi etkileyebilecek herhangi bir faaliyette bulunmaması olan çeşitli ilkeler imzalanmıştır (Faisal, 2019).

Bu anlaşmalarda her iki ülke de birçok alanda işbirliği yapmayı taahhüt etmiş ve iki ülkenin Nil Nehri'nde su akışına zarar verebilecek veya diğer ülkeye "somut zarar" verebilecek herhangi bir su projesi üstlenmemesi konusunda mutabık kalmıştır. Ayrıca, ortak sorunlara ilişkin periyodik istişare mekanizmalarının kurulması ve kapsamlı kalkınma planlarının oluşturulması yoluyla buharlaşma veya başka yollarla su kaybını azaltmanın yanı sıra akış hacmini arttıracak projelerin oluşturulması için işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Kahire'de imzalanan bu anlaşma, sömürge döneminden sonra Mısır ve Etiyopya arasında Nil sularına ilişkin yapılan ilk ikili anlaşma olma özelliğini taşımaktadır. Anlaşma, su konusunda işbirliğinin yanı sıra iki ülke arasında gelecekte yapılacak müzakerelerin uluslararası hukuk ilkelerine dayanmasını öngörmektedir. Etiyopyalıların, Mısır'ın lehine ve Etiyopya'nın Nil üzerindeki egemenliğine karşı olduğunu düşündükleri "zarar vermeme" ilkesinin anlaşmada yer almasına karşı çıkmalarına rağmen, suların paylaşımı sadece bu ilkeye tabi değildir (Zedan, 2014: 27).

Geçmişte Nil Havzası ülkelerinin çoğu sömürge altında olduğu için su sorunu olmamıştır. Nil Havzası ülkelerinin çoğunu kontrol eden İngiliz sömürgeciliği, tarım, sulama ve diğer alanlardaki çıkarları için Mısır ve Sudan'ın yararına bundan faydalanmıştır. Ardından, Mısır ve Sudan'ın Nil üzerindeki kontrolünü güçlendiren tarihi anlaşmalar yapılmıştır. Havza ülkelerinin çoğunun yağışlı ülkeler olduğunu ve Nil Nehri'ne neredeyse %90 oranında bağımlı olan Mısır ve Sudan'ın aksine

içme, tarım ve diğer yaşam alanlarında Nil Nehri'ne doğrudan bağımlı olmadıkları söylemnebilir. Ancak yirminci yüzyılda tüm havza ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ve sömürge döneminde imzalanan tarihi anlaşmaları reddetmelerinin ardından havza ülkelerinde sorunlar baş göstermeye başlamış ve özellikle kaynak ülke oldukları için Nil sularını kullanma hakkına sahip olduklarını görmüşlerdir. Dünyadaki tatlı su kıtlığı nedeniyle bir sonraki savaşın bir su savaşı olacağına dair açıklamalar da mevcuttur. 1979 yılında eski Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, Mısır'ın Nil suları üzerindeki tarihi haklarını ihlal edenlere savaş açmakla tehdit etmiştir. MS 12. yüzyılda Etiyopya'nın Hristiyan krallarından Mısır'ın Müslüman sultanlarına, Nil'in sularını yönlendirme kabiliyetlerini açıklayan bazı tehditlerde bulunmuş ve bu genellikle dini çatışmalara cevap niteliğinde olmuştur. Ancak bunların hepsi hiçbir uygulaması olmayan tehditler olarak kabul edilmiştir. Şu anda Etiyopya'nın Afrika'nın en büyük barajı olarak kabul edilen Rönesans Barajı'nı inşa etmesi ve bunun Mısır ve Sudan için Nil suyunun payı üzerindeki büyük etkisi nedeniyle üç ülke arasında su sorunları başlamıştır.

Sömürgecilik, Nil Havzası ülkelerinin Nil sularını paylaşma konusundaki sorunlarından kaçınmak istemiş, bu nedenle ülkeleri anlaşmalar ve antlaşmalarla bağlamıştır. Bu antlaşmalardan en önemlisi 15 Nisan 1891 tarihinde İngiliz ve İtalyan sömürgeciliği altında bulunan Mısır ve Etiyopya adına İngiltere ve İtalya arasında imzalanan Roma Protokolü'dür. Amaç, her ülkenin Nil Nehri üzerindeki etkisini tanımlamaktır. Ayrıca anlaşmanın en önemli hükümlerinden biri de İtalya'nın Atbara Nehri üzerinde nehrin akışını engelleyebilecek herhangi bir proje kurmasına izin verilmemesidir. Havza ülkeleri bu ilkeye uzun süre bağlı kalmış ve aralarındaki ilişkilerin düzenleyicisi olarak kabul edilmiştir. Bir diğer anlaşma ise Etiyopya ile bağımsızlığından sonra imzalanan anlaşmalardan biri olan Addis Ababa Anlaşması'dır. İngiltere ve Etiyopya İmparatorluğu arasında 15 Mayıs 1902 tarihinde imzalanan ve Sudan ile Etiyopya arasındaki sınırları belirleyen anlaşmanın 3. Maddesinde İmparator Menelik II, İngiliz hükümetinin onayı olmadan Mavi Nil veya Tana Gölü üzerinde Nil sularını etkileyecek herhangi bir çalışma yapmayacağına söz vermiştir. Ayrıca 9 Mayıs 1906'da İngiltere ile Kongo arasında imzalanan anlaşmalar arasında Kongo hükümetinin, İngiliz hükümeti tarafından temsil edilen Sudan ile anlaşmaya varılmadıkça, Semliki Nehri üzerinde Nil'i besleyen Albert Gölü'ne su akışını azaltacak herhangi bir çalışma yapmayacağı taahhüdü de yer almaktadır. Aynı yıl, 13 Aralık'ta Fransa, İngiltere ve İtalya, Nil Havzası'ndaki İngiliz çıkarlarını etkileyebilecek herhangi bir anlaşmazlığın ortaya çıkması halinde üç ülke arasında istişareler yapılmasını öngören bir anlaşma imzalamıştır (El Gaby, 2024: 49).

Ayrıca 1925 yılında İtalya ve İngiltere arasında, İtalya'nın Mısır ve Sudan'ın Mavi ve Beyaz Nil suları üzerindeki öncelik haklarını tanıdığı ve ana nehre ulaşan suları önemli ölçüde etkileyecek herhangi bir tesis kurmama taahhüdünde bulunduğu mektuplar da vardır. Ayrıca Mısır ve Uganda arasında 1991 yılında imzalanan ve Uganda'nın tarihi anlaşmayı tanıdığı ve su konularında Mısır ile istişarede bulunma ve ortak kararlar alma taahhüdünü teyit ettiği bir anlaşma da bulunmaktadır.

3.3.1. Nil Havzası Anlaşmaları

Nil Nehri dünyanın en büyük nehirlerinden biridir ve havzasındaki insanların kültürlerini ve yaşam tarzlarını etkilemiştir. Bu nedenle, havza ülkelerini karakterize eden kıtlık, aşırı yoksulluk, istikrarsızlık, hızlı nüfus artışı ve doğal kaynakların bozulması ışığında Nil Nehri'nin geliştirilmesi ve yönetilmesi gereklidir. Nil Nehri on bir ülkenin sınırlarını aşan bir nehir olarak kabul edildiğinden, bu çok sayıdaki kıyıdaş ülkeyi yöneten anlaşmalar olmalıdır. Nil Havzası ülkelerinin sömürge ülkeleri ile bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Nil Havzası ülkeleri arasında bir dizi anlaşma imzalanmıştır.

Su kritik bir küresel kaynaktır, bu nedenle tüm toplumların genellikle her zaman kontrol etmesi, ilişki kurması ve paylaşması gereken tek kaynaktır. Su, içinde aktığı toplumların ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde etkili olduğundan, çeşitli su yasaları gelenekleri gelişmiş ve su yönetimi ve kontrolünü düzenleyen anlaşmalar oluşturulmuştur.

Nil suyu anlaşmalarının çoğu sömürge döneminde yapılmış ve İngiltere havza ülkelerinin çoğunu kontrol ettiğinden, bu ülkeler adına diğer sömürge güçleri ve Mısır ile anlaşmalar yapılmıştır. İngiltere, pamuk endüstrisi nedeniyle Mısır için ve Mısır gibi çorak bir arazi olan kuzey Sudan'ın ihtiyaçlarını karşılamak için Nil sularını güvence altına almak istemiştir. Diğer kıyıdaş ülkeler yağışlı tropikal bölgeler olduğu için Nil suyuna sulama, içme vb. için ihtiyaç duymadıkları varsayılabilir. Bu nedenle Nil su sistemini bugüne kadar etkileyen bu anlaşmalar imzalanmıştır.

İlk anlaşma, 1891 yılında İtalya ile Birleşik Krallık arasında imzalanan ve Doğu Afrika'da İngiltere ile İtalya arasındaki nüfuz alanlarını belirleyen protokol olmuştur. Anlaşmanın maddelerinden biri, bu anlaşma kapsamında İngiliz hükümetinin Atbara Nehri üzerinde Nil Nehri'ne akışını "makul ölçüde değiştirecek" herhangi bir çalışma yapmamayı taahhüt ettiğini belirtmektedir. İkinci anlaşma 1902 yılında Addis Ababa'da Birleşik Krallık (Mısır ve Sudan adına) ile Etiyopya İmparatoru Menelik arasında imzalanmıştır. Etiyopya ve Sudan arasındaki sınırlar belirlenmiş, ancak maddelerinden birinde Etiyopya, İngiltere ve Sudan'ın onayı olmadan Mavi Nil, Tana Gölü veya Sobat üzerinde Nil'e su akışını engelleyecek herhangi bir inşaat yapmamak veya yapılmasına izin vermemekle yükümlü kılınmıştır. En önemli Nil suyu anlaşmaları arasında 1929 Anlaşması, 1959 Anlaşması ve 1999 Anlaşması bulunmaktadır (Kasimbazi, 2010: 720).

A) 1929 Anlaşması

Nil Suyu Antlaşması ya da Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri Lord Lloyd ile Mısır ve Sudan hükümetleri arasında Mayıs 1929'da teati edilen memorandumlara, sadece Mısır ve Sudan arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler üzerinde değil, aynı zamanda Mısır, Sudan ve Havza'daki ülkelerin çoğu arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler üzerinde de büyük bir etkiye sahip olmuştur. Bu anlaşma

sadece Nil Nehri politikasını değil, aynı zamanda uluslararası nehir yönetiminin gelişimini ve genel olarak ulaşım dışındaki amaçlar için uluslararası su yolları hukukunu etkileyen anlaşmalardan biridir. Anlaşma, Mısır ve Sudan arasında ayrıntılı bir su tahsis sistemi sağlayan türünün ilk örneği olarak görülmektedir.

Bu anlaşmanın çıkış noktası Lord Lloyd'un 7 Mayıs 1929'da Mısır hükümetine yaptığı bir açıklamada, Büyük Britanya'nın Mısır'ın gelecekteki su ihtiyacını temin etmeye kararlı olduğunu teyit etmesidir. Mektupta, bu hakların korunmasının İngiliz politikasının "her zaman ve her koşulda" gözetilmesi gereken "temel bir ilkesi" olduğu vurgulanıyordu. Ayrıca Nil sularının coğrafi değil tarihi kullanıcısını kastettiğim ilk kullanıcının, yani Mısır'ın bu durumda önceliğe sahip olması gerektiği yönündeki hukuki ilke de kabul edilmektedir. Anlaşma Mısır'a "Sudan ve diğer yukarı kıyıdaş devletlerde gerekli su kontrol çalışmalarını uygulama, Nil Nehri'nin Mısır'daki drenajına zarar verebilecek sulama çalışmalarını önleme ve nehir sularının uzun süreli kullanımıyla elde edilen tarihi hakları yeniden tesis etme" imkanı vermektedir.

Anlaşma su miktarını belirtmiyordu, ancak Nil Projeleri Komitesi'nin 1920 yılına ait teknik raporuna eklenmişti ve bu da Mısır için her yıl 4 milyon metreküp ve Sudan için 48 milyar metreküp Nil suyu olarak yorumlanmıştı. Bu anlaşma, imzacı tarafların yanı sıra "Büyük Britanya'nın adına taahhütte bulunduğu" diğer ülkeler, yani Sudan'daki sömürgeleri, Uganda, Kenya ve Tanzania için de bağlayıcıdır (Tvedt, 2015: 616-617).

Anlaşma, Mısır'ın Nil Nehri boyunca kontrolü elinde tutmasına izin veriyor ve daha önce tarihsel olarak Nil'in sularının kullanımını ele geçirdiğini açıkça belirten bir dil içeriyordu. Ayrıca Mısır'ın Sudan içindeki çıkarlarına hizmet etmek üzere Sennar Barajı ve Jebel Awliya Barajı'nın inşasına izin verdi. Mavi Nil üzerindeki Sennar Barajı Gezira Projesi'ni sulamak için kullanılırken, Beyaz Nil üzerindeki Jebel Aulia Barajı Mısır için bir su rezervuarı görevi görmüştür. Eğer bu anlaşma Mısır'a Sudan topraklarında hidrolojik araştırma yapma ve tesis kurma, bakımını yapma ve yönetme hakkı veriyorsa, bu anlaşmaya göre Sudan'ın Nil sularını kullanmadan önce Mısır ile anlaşması gerekmektedir. Mısır bu anlaşma için bir zaman dilimi belirtmemiş, ancak Sudan'daki siyasi değişikliklere bağlı olarak geçici ve müzakere edilebilir olduğunu ve su paylaşım miktarlarının Sudan'ın ihtiyaçları dikkate alınarak erken ve anlaşmayla belirleneceğini düşünmüştür. Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından 1959 yılında Nil sularının tam bağımsızlığı için bir anlaşma imzalanmıştır (Kasimbazi, 2010: 722).

Mısır ve Sudan sırasıyla yılda 48 ve 4 milyar metreküp, yani toplam kullanılabilir akışın Mısır için yüzde 92,3'ünü ve Sudan için yüzde 7,7'sini kullanmaktadır ve öncelik 1929 Antlaşması uyarınca "tarihi veya kazanılmış haklar" olarak adlandırılan haklara verilmektedir. Anlaşmanın en belirgin özelliği, kurak dönem olan 20 Ocak-15 Temmuz tarihleri arasında Nil'in akışının Mısır'a tahsis edilmesidir. Mısır, yukarı kıyıdaş ülkelerin onayı olmadan Nil Nehri ile ilgili projeleri uygulama hakkına ek olarak, Nil Nehri, kolları veya gölleri üzerinde sulama, inşaat ve elektrik projeleri gibi her türlü inşaat projesine itiraz etme hakkına sahiptir. Mısır, yukarı kıyıdaş ülkelerde Nil Nehri ile ilgili projelerin geliştirilmesine itiraz etme hakkına sahip olsa da, Sudan'daki veya İngiliz yönetimi altındaki ülkelerdeki akışı izlemek zorundadır. Bu da Madde 27'de belirtildiği üzere su akışındaki çıkarlarını olumsuz etkilemektedir (Lumumba, 2007: 14).

Bu anlaşma, özellikle Nil Havzası'nda kurulan projelerle ilgili olarak Mısır'ın bağlı kaldığı çok önemli anlaşmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu anlaşma Mısır ile İngiltere arasında sömürgeleri (Uganda, Kenya, Tanzania ve Sudan) adına imzalanmıştır. Anlaşmanın en önemli

hükümleri, havza ülkelerinin Mısır'ın Nil sularındaki payını tanımasının yanı sıra Mısır'a Nil kolları üzerinde Mısır'ın su güvenliğine tehdit olarak görebileceği herhangi bir projenin kurulmasına itiraz etme hakkı vermesidir. Ayrıca Mısır'a Sudan'da Nil Nehri'nin akışına ilişkin etüt ve su araştırmaları yapma ve ayrılmadan önce Güney Sudan'da Jonglei Kanalı'nın kurulmasında olduğu gibi Sudan'daki yerel makamlarla anlaşarak Nil sularının akışını arttırmaya yönelik çalışmalar yürütme konusunda tüm kolaylıkları garanti etmiştir (El Gaby, 2024: 50).

B)1959 Anlaşması

Mısır ve Sudan arasında imzalanan en önemli Nil Nehri anlaşmalarından biridir ve halen havza ülkelerinin çoğunu ve diğer sömürge anlaşmalarının uygulanmasını etkilemektedir. Aşağı nehrin kıyısında yer alan iki ülke olan Mısır ve Sudan arasında Nil Nehri'nin tam kullanımına ilişkin anlaşmaya 1959 Anlaşması adı verilmiştir. 1929'da anlaşma imzalandığında Sudan'daki istikrarsız koşullar göz önüne alındığında, Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından yeni yasal düzenlemelerin yapılması gerekmiştir. Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından 1954-1958 yılları arasında iki ülke arasında özellikle Asvan Yüksek Barajı konusunda gerginlikler yaşanmıştır. Sudan 1929 anlaşmasını reddetmiş ve İbrahim Abboud'un Sudan'da iktidara gelmesinin ardından Nil sularının tam kullanımına ilişkin yeni bir anlaşma müzakere edilerek 1959 yılında Kahire'de imzalanmıştır (Kasimbazi, 2010: 725-726).

1959 Sözleşmesi sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, mevcut durumda kazanılmış haklardan bahsedilmiş ve Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Nil Nehri'ndeki su projelerinden kazanılmış hakkının yaklaşık 48 milyar metreküp, Sudan Cumhuriyeti'nin kazanılmış hakkının ise 4 milyar metreküp olduğu belirtilmiştir. İkinci bölümde, Nil'i kontrol etme ve faydalarını iki cumhuriyet arasında bölüştürme projelerinden bahsetmiştir. Bu projeler arasında Asvan'daki Yüksek Baraj'ın inşası ve Sudan'da Mavi Nil üzerinde Roseires Barajı'nın inşası yer almaktadır. Su da iki cumhuriyet arasında Sudan için %18 milyar metreküp ve Asvan Barajı'ndan gelen suyun yüzdesi iki cumhuriyet için elde edilen paya eklendikten sonra %55 milyar metreküp oranında paylaştırıldı. Üçüncü bölümde ise kuzey Nil Havzasında kaybolan sudan faydalanmaya yönelik projelerden bahsetmiştir. Nil suyunun büyük bir kısmının Bahr al-Jabal, Bahr al-Ghazal, Bahr al-Zaraf ve Sobat Nehri bataklıklarında kaybolması nedeniyle Sudan Cumhuriyeti su üretimini arttırmak ve maliyet ve gelirleri iki ülke arasında bölüştürmek için projeler uygulamaktadır (UNITED ARAB REPUBLIC and SUDAN Agreement (with annexes) for the full utilization of the Nile waters. Signed at Cairo, on 8 November 1959: 64-70).

Dördüncü Madde ise, her iki taraftan eşit sayıda üyeden oluşan daimi bir teknik komite kurulması yoluyla iki cumhuriyet arasındaki teknik işbirliğinden bahsetmektedir. Beşinci Madde, Nil Havzası'ndaki diğer ülkelerden herhangi biriyle Nil sularına ilişkin herhangi bir müzakere yürütülmesi gerektiğinde iki tarafın tek bir bakış açısı üzerinde anlaşmasını öngören genel hükümleri ele almaktadır. Altıncı Madde, Yüksek Baraj'ın inşasından önceki geçiş döneminden bahsetmektedir. Yedinci Madde, anlaşmanın iki cumhuriyet arasında diplomatik kanallar aracılığıyla ilan edilerek

onaylanmasından bahsetmektedir. Sekizinci Madde iki ek içeriyordu. Bunlardan ilki, Sudan'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Yüksek Baraj'ın suyundan kendi payına düşen miktar için, bir buçuk milyarı aşmamak ve Kasım 1977'de kullanımı durdurmak kaydıyla kredi vermesini onaylamasıyla ilgilidir. İkinci ek ise Nil Nehri'nin sularından tam olarak yararlanılması ve Birleşik Arap Cumhuriyeti tarafından Sudan Cumhuriyeti'ne dört parça halinde ödenecek 15 milyon Mısır poundu tutarındaki tazminatla ilgilidir. (UNITED ARAB REPUBLIC and SUDAN Agreement (with annexes) for the full utilization of the Nile waters. Signed at Cairo, on 8 November 1959: 70-67)

Anlaşma, yıl boyunca su depolamayı amaçlayan ilk proje olan Asvan Yüksek Barajı'nın inşasını da içeren bir dizi proje oluşturarak Nil sularını düzenlemeyi ve Akdeniz'e akışını kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlaşma kapsamında Nil suları için daimi bir ortak teknik komite kurulmuş olup, bu komite aracılığıyla çeşitli alanlarda teknik işbirliği yürütülmektedir. Üzerinde çalışılan en önemli konulardan biri, Bahr al-Jabal, Bahr al-Ghazal, Bahr al-Zaraf ve Sobat nehirlerinin bataklıklarında buharlaşma yoluyla kaybolan suyu kullanarak Nil'in üretimini arttırmaktır. Bu, buharlaşma ve terleme seviyesini arttırdığı ve gemileri engellediği için Beyaz Nil ve Malakal'daki su civa bitkisiyle mücadele edilerek yapılır. Taraflar ayrıca projelerin teknik açıdan ortaklaşa incelenmesi ve uygulanması ile maliyet ve gelirlerin paylaşılması konusunda da mutabık kalmıştır. Buna göre, Nil Nehri ve Sudan'daki kolları boyunca yayılmış yaklaşık 130 ölçüm istasyonu iki ülkedeki yürütme organlarının kontrolüne tabi olup, yıllık akışlar anlaşmada öngörülen paylaşıma göre değerlendirilmektedir (Metawie, 2004: 49).

B)1999 Nil Havzası Girişimi (NBI)

Bu girişimden önce, Nil Havzası ülkelerini bir araya getiren Hidromet Araştırma Projesi (1967-1993) gibi bazı projeler uygulanmıştır. Bu proje 1967 yılında kurulmuş bir organizasyondur ve o dönemde Etiyopya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti hariç tüm havza ülkelerini kapsamaktaydı. Havza ülkelerini kapsayan ilk organizasyon olarak kabul edilir ve Victoria, Kyoga, Albert Mobutu ve Sese Seko Göllerinin su havzalarının hidrografik etüt analizi yoluyla şiddetli yağışların neden olduğu selleri azaltmayı amaçlamaktadır. Bu organizasyon, 1960'larda bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Büyük Göller ülkeleriyle başlamıştır. Daha sonra Mısır, Kenya, Uganda, Tanzanya ve Sudan, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Meteoroloji Örgütü ile birlikte projeye katılmaya davet edildi ve Mısır Hidromet Sözleşmesini imzalamıştır.

Proje, projenin uygulanması için 1.8 milyon ABD dolarına kadar mali yardım sağlayan UNDP Özel Fonu tarafından desteklenmiş ve Hidromet projesinin planlanan faaliyetlerinin uygulanması sorumluluğu Dünya Meteoroloji Örgütü'ne verilmiştir. Gerçekleştirilen girişimlerden biri de 1983'ten 1993'e kadar süren UNDUGU (Kardeşlik) projesiydi. Bu girişim Mısır'dan gelmiş ve Nil Havzası için bir ekonomik grup kurmayı ve böylece Mısır'ın Nil Havzası'ndaki kalıcı çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. Mısır, Sudan, Uganda, Zaire ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nden oluşan grup 1983 yılında Hartum, Sudan'da kurulmuştur. Burundi ve Ruanda daha sonra bu birliğe katılmış, ancak Kenya, Tanzanya ve Etiyopya bu birliği reddetmiş ve toplantılarına katılmak için sadece

gözlemci statüsünü kabul etmiştir. Grubun ana hedeflerinden biri altyapı, çevre, kültür ve ticaret alanlarında karşılıklı fayda yaratmaktı, ancak örgüt hiçbir hedefine ulaşamamış ve dağılmıştır (Jungudo, 2021: 341-342).

Nil Havzası ülkeleri arasında gerçekleşen en önemli girişim ve projelerden biri 1993-2002 yılları arasında uygulanan TECCONILE projesidir. Proje 1992 yılında Mısır, Sudan, Ruanda, Tanzanya, Uganda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti Su İşleri Bakanları Konseyi'nin TECCONILE'ı kurmasıyla başlamıştır. Burundi, Eritre ve Kenya'nın yanı sıra Etiyopya da gözlemci rolünü seçmiştir. Hydromet projesinin bir uzantısı olarak kabul edildiğinden, 1993 yılında yürürlüğe girdikten sonra Uganda'nın Entebbe kentindeki eski Hydromet Sekreterya'sının ofisinin kullanıldığını görüyoruz. TECCONILE projesi başlangıçta çevre ve Nil suyunun kalitesiyle ilgilenirken, daha sonra "havzadaki katılımcı ülkeler için Nil suları üzerinde eşit hak sahibi olma" hedefini de içermiştir. Mayıs 1995'te Kanada Ajansı, TECCONILE personelinin 22 teknik yardım ve kapasite geliştirme projesinden oluşan ve maliyeti yaklaşık 100 milyon ABD doları olan NRBAP Eylem Planını formüle etmesine ve sunmasına yardımcı olmuştur. Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, FOA ve Dünya Bankası gibi bir dizi ajans projeyi finanse etmeye istekli olduklarını ifade etmişlerdir. 2002 yılında Nil Konferansları serisi TECCONILE projesinin en büyük başarılarından biri olarak kabul edilmiştir. "Nil Havzası'nın kalkınması için veri alışverişini teşvik etmek ve işbirliğini geliştirmek amacıyla bilimsel tartışma ve gayri resmi diyalog için bir forum sağlamak" amacıyla, projeye imza atan ülkelerin çoğunu kapsayan ve su işleri bakanları ile teknik uzmanların yer aldığı bir dizi periyodik toplantı düzenlenmiştir. TECCONILE, Nil Havzası ülkeleri arasında yapılandırılmış bir diyalog kurmayı başarmış, ancak ne yazık ki Nil Havzası ülkeleri arasındaki su paylaşımı sorunlarına kalıcı bir çözüm getirememiştir (Jungudo, 2021: 342).

1999'da kurulan Nil Havzası Girişimi, havzanın yönetiminde işbirliği amacıyla Nil Havzası ülkelerinin çoğunu içeren ilk girişimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Girişim, Eritre hariç on ülkeden dokuzunu, yani Nil Havzası ülkelerini (Güney Sudan o dönemde ayrılmamıştı) içeriyordu. Bu ortak çalışmanın amacı işbirliği, ekonomik entegrasyon, kaynakların sürdürülebilir kalkınması ve güvenliğin sağlanmasıdır. Şubat 1999'da Geçici İşbirliği Mekanizması, Nil Havzası Ülkeleri Su İşleri Bakanlar Konseyi (Nile-COM) tarafından Tanzanya'nın Darüsselam kentinde resmen açılmıştır. Bu mekanizma Nil Havzası Girişimi olarak adlandırılmıştı ve başlangıçta "kalıcı bir yasal ve kurumsal çerçeve oluşturulana kadar bir geçiş düzenlemesi" idi. Bu girişimden önce, aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir dizi işbirliği girişimi gerçekleştirilmiştir:

- 1993'te Nil Havzasında Kalkınma ve Çevrenin Korunmasını Desteklemek için Teknik İşbirliği Komitesi oluşturulmuştur.
- 1995 yılında Nil Nehri Havzası eylem planı tasarlanmıştır.
- 1997 yılında Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı (CIDA), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Bankası Nil Nehri'ne kıyısı olan ülkeleri daha fazla diyalog kurmaya teşvik etmeye ve kolaylaştırmaya başlamıştır.

1998 yılında, Eritre hariç dokuz havza ülkesi arasında Nil Havzasını daha iyi yönetmek için

bölgesel bir ortaklık oluşturmak amacıyla görüşmeler başlamıştır (Wondwosen Teshome, 2008: 35). Bu girişim 1999 yılında Dünya Bankası'nın desteğiyle başlatılmıştır ve sekreteryası ofisi Uganda'nın Entebbe şehrinde bulunmaktadır. Mısır da dahil olmak üzere Havza ülkelerini uzun vadeli hedeflere ulaşmak için bir araya getiren ilk bölgesel ortaklıktır. Amacı Nil sularının geliştirilmesi ve yönetilmesi ve bunlar için kalıcı bir yasal çerçeve oluşturulmasıdır.

Nil Havzası Girişimi, Nil Havzası'nın ortak su kaynaklarından adil bir şekilde yararlanarak sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için çalışmaktadır. Bu girişim, havza ülkeleri arasında iletişim kurulması ve hidroelektrik enerji üretimi ve ihracatı ile büyük ve küçük sulama planları gibi ortak bölgesel kalkınma projelerinin geliştirilmesi için bir fırsat yaratmıştır. Bu ana hedefe ulaşmak için beş ilke üzerinde anlaşmaya varılmıştır:

- (1) Herkes için refah, güvenlik ve barışın sağlanması için Nil Havzası su kaynaklarının sürdürülebilir ve adil bir şekilde geliştirilmesi.
- (2) Etkili su yönetimi ve kaynakların optimum kullanımının sağlanması.
- (3) Kazan-kazan kazanımları elde etmek amacıyla kıyıdaş ülkeler arasında işbirliği ve ortak çalışma sağlanması.
- (4) Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve ekonomik entegrasyonun artırılması.
- (5) Nil Havzası Girişimi programının planlamadan eyleme geçişi teşvik etmesini sağlamak (Abawari, 2011: 24).

Girişim, 2001 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde düzenlenen Uluslararası Nil Nehri İşbirliği Federasyonu'nda uluslararası bağışçılara sunulmasıyla birlikte yasal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu konferansta talep edilen 180 milyon ABD Dolarının yaklaşık 85 milyon ABD Doları taahhüt edilmiştir. Fona katkıda bulunan başlıca ülkeler İskandinav ülkeleri ve Hollanda olmuştur. Kasım 2002'de Dünya Bankası'nın mali desteğiyle Uganda'nın Entebbe kentinde bir Genel Sekreterlik kurulmuş ve Sekreterlik bir İcra Direktörü tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 2003 yılında Uganda Parlamentosu, Nil Fonu'nun uluslararası yasal statüye sahip olduğunu ilan eden Nil Nehri yasasını kabul etmiştir. Bir süre sonra Birleşmiş Milletler örgütleri, Sekizler Grubu üyeleri, bazı Avrupa ülkeleri, Dünya Bankası ve Afrika Kalkınma Bankası'nın yer aldığı Nil Ekibi oluşturulmuştur (Wondwosen Teshome, 2008: 35-36).

C) Entebbe Anlaşması 2010

Mısır ve Sudan'a Nil Nehri'nin su akışının %90'ını ve barajların inşası üzerinde veto yetkisi veren sömürge anlaşmalarına göre, nehrin suyunun %85'i Etiyopya dağlık bölgelerinden akmasına rağmen, iki aşağı kıyıdaş ülke Nil Nehri'nin kaderini kontrol etmektedir. Buna ek olarak, Mısır'a yıllık yaklaşık 84 milyar metreküplük toplam Nil akışının 55 milyar metreküplük kısmı verilirken, Sudan yıllık 18,5 milyar metreküp kullanıyor. Nil Havzası ülkelerinin geri kalanı, Nil Nehri üzerindeki iki aşağı kıyıdaş ülkenin kontrolüne itiraz etmiş ve 1999 Nil Havzası Girişimi'nde adil bir hisse paylaşımı önermiştir. Girişimin vizyonu "Nil Havzası'nın ortak su kaynaklarının adil kullanımı ve değerlendirilmesi yoluyla sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması"

şeklindedir. Bu girişim geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir ve Nil Havzası üyeleri daha resmi bir anlaşma oluşturabilirler. 10 yıl süren müzakerelerin ardından 2010 yılında altı Nil Havzası ülkesi (Etiyopya, Kenya, Ruanda, Tanzanya, Uganda ve Burundi) tarafından imzalanmıştır. Yedinci ülke olan Güney Sudan, 2011 yılında Sudan'dan ayrıldıktan sonra 2012 yılında Uganda'nın Entebbe şehrinde imzalanan ve imzalandığı şehre atfen Entebbe Anlaşması olarak adlandırılan bir anlaşma ile anlaşmaya katılmıştır. Anlaşmanın en önemli ilkelerinden biri, 1929 anlaşması gibi sömürge anlaşmalarının iptal edilmesi ve su projelerinin Mısır ve Sudan'a atıfta bulunulmadan uygulanmasına izin verilmesidir (Shay, 2017: 1).

13 Nisan 2010 tarihinde Nil Havzası'nda yer alan on ülke Mısır'ın Şarm El-Şeyh kentinde bir araya gelmişlerdir. Yukarı kıyıdaş ülkeler, Mısır ve Sudan arasında sömürge döneminde imzalanan tek taraflı anlaşmaları tanımadıklarını ve geçersiz saydıklarını açıkça belirtmişlerdir. Mısır ve Sudan ise bu anlaşmaların meşruiyetinde ve iki ülkenin Nil Nehri üzerindeki tarihi haklarında ısrar etmektedir. Bu uzun toplantının ardından taraflar Nil sularının tahsisi konusunda anlaşamadıkları sonucuna varmışlardır. Bu nedenle, aşağı kıyıdaş ülkeler 2010 yılında İşbirliği Çerçeve Anlaşması imzalamaya karar vermiş ve bu da aynı yıl Entebbe Anlaşması'nın imzalanmasına yol açmıştır. 14 Mayıs 2010 tarihinde imzalanan Entebbe Anlaşması Etiyopya, Ruanda, Tanzanya ve Uganda tarafından imzalanmıştır. Kenya 19 Mayıs'ta, Burundi 28 Şubat 2011'de, Güney Sudan ise 25 Mart 2013'te imzalamıştır. Sudan, Mısır ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti anlaşmayı imzalamamıştır (Zedan, 2014: 31-32).

Mısır ve Sudan, Entebbe Anlaşması'nda su güvenliği, önceden bildirim ve Sudan ve Mısır'ın tarihi paylarından bahseden üç maddeyi reddetmiştir. Ancak Temmuz 2009'da Nil Havzası ülkelerinin 17. Bakanlar Konseyi İskenderiye'de toplandı ve katılımcılar Nil Havzası ülkeleri için bir komisyon kurulmasını istemiş, ancak Entebbe Anlaşması imzalanarak ve Sudan ve Mısır'a anlaşmayı imzalamaları için bir yıl süre tanımıştır. Ancak her iki ülke de bunu reddetmiş ve "tüm uluslararası anlaşmaların ihlali" olarak değerlendirmiştir (El Gaby, 2024).

Taraflar Nil Havzasını koruyan ve geliştiren bazı ilkeler üzerinde anlaşmaya varmışlardır. En önemli ilkelerden biri, herhangi bir Nil Havzası ülkesinin kendi toprakları içindeki Nil sularını kullanma hakkına sahip olmasıdır, ancak aynı zamanda makul ve adil kullanımı da şart koşmaktadır.

Ayrıca, her ülkenin Nil sularının gelişimine katkısı ve her ülkenin topraklarındaki drenaj alanının yüzdesi. Ayrıca, diğer Nil Havzası ülkelerine önemli zarar vermeden suyun kullanılması sürecinde katı hükümlerin varlığı. Zarar verilmesi durumunda, Su Yolları Anlaşması'nda belirtildiği şekilde, bu zararın etkilerinin ortadan kaldırılması veya hafifletilmesi ve mümkün olduğunca telafi edilmesi için zarara neden olan ülke ile istişarede bulunulmalıdır. Aşağı kıyıdaş ülkeler olan Mısır ve Sudan, bahsettiğimiz gibi anlaşma konusunda farklı görüşlere sahiptir. Bu nedenle anlaşma, İşbirliği Çerçeve Anlaşması'nın 2. Maddesinde yer alan su güvenliğinin tanımını "tüm Nil Havzası Devletlerinin Nil Nehri sistemine sağlık, tarım, geçim kaynakları, üretim ve çevre için güvenilir erişim ve kullanım hakkı" olarak yapmıştır. Madde 14, tüm havza devletlerinin su güvenliğini sağlamak ve sürdürmek için birlikte çalışmasını öngörmektedir. Ancak Mısır ve Sudan bunu kabul etmemiş ve anlaşmanın Nil Havzası Devletlerine zarar vermemeyi öngören 14. Maddesine "diğer

herhangi bir Nil Havzası Devletinin su güvenliğini, kullanımını ve mevcut haklarını olumsuz etkilemeden” ibaresini ekleyerek 1959 anlaşmasına göre Nil Nehri'ndeki paylarını garanti altına alan bir madde eklemek istemişlerdir (Salman, 2013: 155).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. RÖNESANS BARAJI'NIN ETİYOPYA, MISIR VE SUDAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

4.1. Rönesans Barajı ve Yapısal Özellikleri

Etiyopya en yoksul Afrika ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Savaşlar ve kıtlıklar gibi birçok yıkıcı krize maruz kalmıştır. Bunların en şiddetlisi, milyonlarca Etiyopyalının hayatına kasteden 1984 kuraklığıdır. Eski Etiyopya Başbakanı Meles Zenawi, Mavi Nil Nehri'nin akışını daha iyi düzenleyebilecekleri ve selleri, tortulaşmayı ve siltasyonu kontrol edebilecekleri, ayrıca ucuz elektrik üretebilecekleri ve buharlaşmayı azaltmak için su depolayabilecekleri için kendi döneminde barajların öneminden bahsetmiştir. Etiyopya Başbakanı Meles Zenawi, Etiyopya'nın Rönesans Barajını inşa etme niyetini dile getirerek barajın özelde tüm Nil Havzası ülkelerine genelde ise komşu ülkelere fayda sağlayacağını vurgulamıştır. Etiyopya devlet başkanları, Rönesans Barajı'nın kendilerine ve havza ülkelerine ait olacağını ve faydalarının aralarında paylaşılacağını ifade etmişlerdir (Tawfik, 2016: 574-575).

Bazen Hadassi Barajı olarak da adlandırılan Rönesans Barajı veya Milenyum Barajı (Etiyopya Başbakanı tarafından Milenyum Barajı olarak adlandırıldı çünkü Etiyopya'nın mevcut bin yıl boyunca Nil veya başka bir Etiyopya nehri üzerinde inşa ettiği en büyük baraj olacaktır) Etiyopya'nın Benishangul-Gumuz bölgesinde (1°12'55"N, 35°05'35"E), Sudan sınırına yaklaşık 15 km mesafede Mavi Nil Nehri üzerinde yer almaktadır. Barajın rezervuar alanı yaklaşık 1.561 kilometrekare, depolama kapasitesi 79 milyar metreküp ve maksimum kurulu kapasitesi 600 megavattır. Bu alanı, geniş depolama kapasitesi ve yüksek üretimiyle Afrika kıtasının en büyük, dünyanın ise on birinci barajı olan Rönesans Barajı'nın inşa edilmesinin ana amacı hidroelektrik enerji üretmek olarak açıklanmıştır.

Rönesans Barajı projesi, barajın yeri 1956-1964 yılları arasında ABD Islah Bürosu (USBR) tarafından Mavi Nil'de bir araştırma yapılırken belirlendiği için çok eski zamanlardan beri üzerinde çalışılan bir projedir. O tarihten bu yana proje hayata geçirilmemiştir. Ekim 2009'da Etiyopya hükümeti bir saha araştırması yaptı ve Ağustos 2010'da baraj tasarımı Kasım 2010'da sunulana kadar araştırma yenilendi ve proje 31 Mart 2011'de açıklandı. Etiyopya hükümeti, proje sözleşmesini 4,8 milyar ABD Doları maliyetle Salini Costruttori (İtalyan inşaat şirketi) şirketine vermiştir. Proje, devlet tahvilleri ve özel fonlar aracılığıyla finanse edilmektedir. 2 Nisan 2011 tarihinde, dönemin Etiyopya Başbakanı (Meles Zenawi) temel taşı atmıştır. Projenin sahibi Etiyopya Elektrik Enerjisi

Şirketi'dir (EPCO). Proje başladığında adı Proje X idi, daha sonra Milenyum Barajı ve son olarak da Büyük Rönesans Barajı veya Rönesans Barajı olmuştur (Yihdego vd., 2017: 4).

Baraj yeri, Etiyopya yaylalarını oluşturan yüksek platolarla karakterize edilen bir alanda seçilmiştir. Yukarı Mavi Nil Havzası (UBNB) Etiyopya yüzölçümünün %17'sini oluşturmaktadır. Yüzölçümü yaklaşık 176 bin kilometrekaredir ve yıllık ortalama akış hacmi yaklaşık 48,5 milyar metreküp veya saniyede yaklaşık 1.541 metreküptür. Mavi Nil, Tana Gölü'nden kaynaklanır, yaklaşık 2.150 kilometrekare bir alana ve deniz seviyesinden yaklaşık 1.800 yüksekliğe sahiptir. Gölün suyu Tisat Şelalesi'nde 50 metreden fazla bir yükseklikten düşmektedir. Etiyopya Yaylalarının batı kısmını oluşturan yukarı Mavi Nil Havzasına ek olarak, bölge doğu, kuzey ve güney bölgelerine kıyasla $\pm 600-800$ mm/yıl aralığında yıllık ortalama 1600 mm yağışa sahiptir (Ahmed ve Elsanabary, 2015: 337).

4.1.1. Barajın Coğrafi ve Bölgesel Konumu

1956 yılında ABD Islah Bürosu (USBR) Mavi Nil üzerinde potansiyel hidroelektrik sahaları olarak değerlendirilebilecek sahaları belirleyen bir çalışma başlatmıştır. Çalışma 1964 yılında Etiyopya'da Karadube, Mabel, Mandya ve Sudan yakınlarındaki sınır olmak üzere dört sahanın belirlenmesiyle sona ermiştir. Etiyopya hükümeti 1998 yılında ABD Islah Bürosu tarafından yürütülen çalışmaları güncellemiştir. Mevcut baraj yeri, barajın belirtilen amacının Mısır ve Sudan'a enerji üretmek ve ihraç etmek olduğu göz önünde bulundurularak Sudan sınırı yakınında seçilmiştir. Barajın konumu İletişim ve ulaşım hatlarının maliyetini azaltmaktadır. Ayrıca, barajın inşası sırasında suyun yönünün değiştirilmesi için gereken iş miktarı bakımından, nehrin yukarısındaki diğer üç sahaya kıyasla inşaat kolaylığı sağlamaktadır (Abteu ve Dessu, 2019: 64). Proje, Etiyopya'nın başkenti Addis Baba'dan 700 kilometre uzaklıkta, kuzeyde, Benishang-Gumaz bölgesinde yer almaktadır (Pietrangeli vd., 2017: 1).

Rönesans Barajı'nın coğrafi konumu Etiyopya Mavi Nil Nehri'nin en ucunda, Etiyopya-Sudan sınırından 15 kilometre önce yer almaktadır. Sudan-Etiyopya sınırına bitişik olan bu konum, Rönesans Barajı rezervuarında depolanmak üzere Etiyopya yaylalarından başlayarak Mavi Nil'in tüm ana kollarından gelen akış hacminden faydalanmak için seçilmiştir. Mavi Nil Havzası 199.812 kilometrekarelik bir yüzey alanını kapsamaktadır ve Rönesans Barajı rezervuarına akışa katkıda bulunacak drenaj alanı 172.250 kilometrekaredir. Mavi Nil'in yıllık akışı ortalama 54,4 milyar metreküptür ve günde 746 metreküptür. Buna ek olarak, yağış miktarı kuzeydoğuda 900 mm'nin altına, güneyde ise 2.000 mm'nin üzerine çıkmaktadır. Yıllık yağış ve nehir deşarjı temelinde, Mavi Nil Havzası Etiyopya'nın en yağışlı bölgesidir, bu nedenle bölgenin seçilmesinde bu husus göz önünde bulundurulmuştur (Abteu ve Dessu, 2019: 68).

Barajın jeolojik konumu, baraj alanı, barajın her iki tarafına yayılmış granit, gnays, granit ve granodiyorit kayaları içeren Prekambriyen dönemine kadar uzanan bir grup temel kayalar içermektedir. Ayrıca pegmatit ve migmatit kayalar da bulunmakta olup, temel kayalar platin, demir ve bakır mineral konsantrasyonlarının yanı sıra sülfür mineralleri ile kurşun, manganez ve çinko gibi

ağır elementler içermektedir. Ayrıca volkanik faaliyetleri temsil edebilecek boşluk ve çatlaklara sahip bazalt volkanik kayalardan oluşan başka bir kısım daha vardır (Sharaqi. A. M, 2014:).

Şekil 4. Nil Havzası Ülkeler ve Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın konum haritası

Kaynak: <https://cografyahocasi.com/>

4.1.2. Baraj Tasarımı

Rönesans Barajı projesi, Etiyopya Elektrik Enerji Kurumu'na (EEP) ait ulusal bir projedir, Salini-Impregilo SpA EPC yüklenicisidir ve Studio Pietrangeli Srl tasarımcıdır. Barajın tasarımına göre üç bölüme ayrılmaktadır. Bunlar; sağ kıyı, orta bölüm ve sol kıyıdır. Barajın orta kısmı diğer kısımların seviyesinden daha düşüktür ve barajı korumak için kullanılan ve taşkınlar sırasında

kullanılacak kademeli bir drenaj sistemine sahiptir. Elektrik santralleri barajın altında, sağında ve solunda yer almaktadır. (Attalla, 2015: 23-24).

Rönesans Barajı projesi bir grup sistemden oluşmaktadır:

1- Nehir derivasyon (türetme) sistemi: Bu sistem 14.700 m³/s'ye kadar deşarj yapmak üzere tasarlanmıştır. Aralık'tan Haziran'a kadar olan kurak mevsimde 2700 m³/s'ye kadar tahliye sağlayacak 4 kanal içermektedir. Barajın orta kısmı geçici bir merdivendir ve yağışlı sezonda drenaj geçidi olarak hizmet vermektedir. Başlangıçta, 30 metre derinliğindeki Thalweg Nehri geçidindeki barajın ve sol yakadaki kanalizasyonların inşasına izin vermek için sağ yakada 1.100 metre uzunluğunda ve 120 metre genişliğinde bir kanal kazılmıştır.

2- Ana baraj: sıkıştırılmış betondan (RCC) inşa edilmiştir ve maksimum yüksekliği 175 metredir ve toplam sıkıştırılmış beton hacmi yaklaşık 10,2 milyon metreküptür (Pietrangeli, G., 2017: 1). Ana baraj 175 metre yüksekliğinde, yaklaşık 2 kilometre uzunluğunda ve yaklaşık 10 milyon metreküp hacminde olup sıkıştırılmış betondan (RCC) yapılmıştır. Saddle Barajı da Rönesans Barajı için inşa edilmiştir. Bu baraj 60 metre yüksekliğinde ve yaklaşık 5 kilometre uzunluğundadır. Yapım amacı depolama kapasitesini, geçirgenliği arttırmak ve erozyonu kontrol etmektir. Beton kaplı kaya dolgudur (CFRD) ve dolgu hacmi 15 milyon metreküptür (El-Askary vd., 2021: 4).

3- Beton Ön Barajı (CFRD): 60 metre yüksekliğinde, 5 kilometre uzunluğunda ve barajın hacmi 17 milyon metreküptür.

4- Üç kanalizasyondan oluşan bir sistem: Bu kanalların görevi barajı olası şiddetli taşkınlardan korumaktır. Bu kanallar (30.200 m³/s pik ve 18.000 m³/s yönlendirilmiş deşarj) arasında deşarj yapabilmektedir. Bu kanalizasyonlar şunlardır:

A) Ana barajın hemen solunda yer alan Al-Sarj bölgesinde bulunan ana servis kapısı kanalizasyonları ve bunların deşarjı (14.500 m³/s)'dir.

B) Ana barajın taşma kısmında bulunan ve (2800 m³/s) deşarj kapasitesine sahip serbest akışlı bir drenaj kanalı.

C) Eyer barajının sağ ayağında bulunan çitle çevrilmemiş bir yan kanal. Bu kanal, gelen akış bin yıllık taşkınları aştığında çalıştırılacak bir acil durum tahliyesi olarak kabul edilir.

5- İki adet çelik astarlı alt çıkış: 6 metre çapındadır. Bu iki çıkış, istasyonun devre dışı kaldığı dönemlerde tank seviyesinin ve deşarjın kontrol edilmesini sağlamak için baraj gövdesine entegre edilmiştir.

6- Barajın on altı kapısı: her biri 8 metre çapındadır ve baraj gövdesine monte edilmiştir. İki kapak, rezervuarı doldururken erken üretim için düşük bir yüksekliğe tahsis edilmiştir.

7- İki harici güç üretim istasyonu: Bunlar ana barajda nehrin sağ ve sol kıyısında yer almakta olup, her biri 375 megawatt kapasiteli 10 Francis türbin ünitesi ve 6 diğer ünitelerden oluşmakta ve toplamda 6.000 megawatt kurulu güce ulaşmaktadır. İlk istasyon sağ kıyıda 500 kilovoltluk bir erilimi dönüştürmektedir. İkinci istasyon altı adet 500 kV iletim hattı ve bir adet 400 kV iletim hattı içermektedir (Pietrangeli, 2017: 1-2).

4.1.3. Maliyet ve finansman

Nil Havzası'ndaki büyük su projelerinin finansmanında Dünya Bankası ve bazı Batılı finans kuruluşlarının Nil Havzası ülkelerinin önüne koyduğu bazı engeller nedeniyle Nil Havzası ülkelerinde etkili projeler hayata geçirilememiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Afrika'ya bazı projelerin geliştiricisi olarak girmiştir, çünkü uluslararası politikası Batı dünyasından farklıdır ve siyasi ilişkilerden ziyade ekonomik ilişkilere odaklanmaya dayanmaktadır ve Etiyopya'daki Tekeze Barajı'nı finanse etmiştir. Şimdi de Rönesans Barajı, Etiyopya hükümeti tarafından bir miktar Çin finansmanı ile finanse edilmektedir (Abteu ve Dessu, 2019).

Etiyopya'nın en yoksul Afrika ülkelerinden biri olması nedeniyle Rönesans Barajı gibi büyük bir projenin maliyetinin ve finansmanının yabancı yatırım olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Ancak Etiyopya Hükümeti, proje yönetiminin Etiyopyalı olacağını ve dolayısıyla tüm proje maliyetlerini üstleneceğini belirtmiştir. Bu amaçla, yurtiçi ve yurtdışındaki Etiyopyalıları hedefleyen tahviller çıkarılmıştır. Etiyopya hükümeti miktarı kendisi ve Çin bankaları arasında paylaşmıştır. Hidroelektrik santralleriyle ilgili türbinler ve elektrikli ekipmanlar 1,8 milyar ABD doları maliyetle Çin bankaları tarafından finanse edilmiştir. Kalan 3 milyar dolarlık miktar ise Etiyopya hükümeti tarafından karşılanacaktır (Yihdego, 2017: 6).

Daha önce de belirtildiği gibi, barajın finansman kaynakları iç ve dış kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır. İç kaynakları aşağıdakilerle sınırlanabilir:

- Etiyopya Banka Kredileri: Bankalar, bireylere ve şirketlere verdikleri kredilerin %27'sine denk gelen düşük faizli kredileri hükümete vermek zorundadır.

- Tahviller: Vatandaşların projenin finansmanına dahil edilmesinde rol oynayan en önemli iç finansman araçlarından biridir. Tahvil, "nispeten daha uzun bir elde tutma süresi ile getiri vaadi yoluyla sermaye artırma aracıdır." Bu tahviller Etiyopya Kalkınma Bankası tarafından Etiyopya vatandaşlarına ve Etiyopya kökenli yabancılara sunulmaktadır. Tahviller farklı kupürler halinde ihraç edilmektedir: 25, 50, 100, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, 2000, 3000, 4000, 5000, 10.000, 50.000, 100.000, 200.000 ve 500.000 ve 1 milyon. Kazanılacak faiz 5 yıla kadar %5,5, daha uzun süreler için ise %6'dır. Etiyopya Kalkınma Bankası'na ek olarak, tahviller diğer acenteler ve küçük finansörler tarafından ihraç edilmektedir.

- Piyango ve diğer bağış toplama yöntemleri: Piyango, ev, araba ve büyük miktarlarda para gibi ödüller içeren cep telefonu kısa mesajları aracılığıyla kullanılmıştır. Spor etkinlikleri ve halka açık etkinlikler de halktan para toplamak için kullanılmaktadır.

- Memur maaşları: Bu, devlet memurlarının maaşlarının bir kısmını barajın inşası için aylık olarak bağışlamasıyla yapılmaktadır.

- Dış finansman Çin finansmanı tarafından temsil edilmektedir:

Batı, proje finansmanını kötü yönetim, insan hakları ve yolsuzluk gibi bir dizi politikayla ilişkilendirmiştir. Bu durum, Çin'in gücünün Afrika'da ve dünyanın gelişmekte olan ülkelerinde, herhangi bir iç meseleye bağlı olmayan kredilerle büyümesini sağlamıştır. Çinli State Grid Electric Power Equipment and Technology Corporation of China (SGCC) şirketi, Rönesans Barajı'ndan elde

edilecek enerjiyi iletmek için gereken yüksek voltajlı iletim hattını 1 milyar dolar maliyetle inşa edecektir (Abtew ve Dessu, 2019).

4.2. Rönesans Barajı'nın Etiyopya İçin Stratejik Önemi

Rönesans Barajı, Etiyopya'da ve tüm havza ülkelerinde ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel sektörlerin çoğuna istikrar getiren projelerden biridir. Havza ülkelerinin işbirliği, projenin başarısı ve Nil Nehri ile havza ülkelerinin faydalarının en üst düzeye çıkarılması için bir kaçınılmazdır, gerekliliktir; çünkü su kaynakları tarım ve elektrik üretiminde kullanılabilir ve gerçekleşmesi halinde enerji ve ulaşım ağları birbirine bağlanabilecektir. Proje, Nil suyunun çoğunu kontrol eden ve ülkelerin sadece yerel kaynaklarını geliştirmelerine izin veren aşağı Nil Havzası ülkeleri lehine tarihi Nil suyu anlaşmaları ile yukarı Nil Havzası ülkelerine getirilen kısıtlamaları geçerek havza ülkelerini birleştirmek için bir araç olarak kullanılabilir. Aynı zamanda akışları yönetmek, tortuları kontrol etmek ve daha kapsamlı bir bölgesel elektrik şebekesi oluşturmak için ortak kalkınma projelerinde işbirliği için yeni ufuklar açacaktır. Akış yönetimi aynı zamanda taşkın kontrolü, buharlaşmadan kaynaklanan kayıpların en aza indirilmesi ve Roseris, Merowe ve Aswan Yüksek Barajlarının arkasındaki rezervuarlarda tortu birikiminin önlenmesi gibi faydalar da sağlayacaktır. Barajın devasa hidroelektrik potansiyelinin Etiyopya'nın ulusal şebekeye verilen mevcut megavatlarını üç katına çıkarması beklenmektedir. Sosyal açıdan baraj, Etiyopyalıları birleştirdiği ve Etiyopyalılar için ortak bir benlik duygusu yarattığı için etnik bölünmeleri hafifletmiştir. Ekonomik açıdan Etiyopya, artan ekonomik kalkınma yoluyla ekonomik açıdan kendi kendine yeterlilik hedefine doğru ilerlemiştir (Veilleux, 2013: 8-10).

4.2.1. Elektrik enerjisi üretimi

Afrika, özellikle de bölge nüfusunun yalnızca %25,9'unun elektriğe erişebildiği Sahraaltı Afrika'da elektrik sıkıntısı çekmektedir. Hidroelektrik yenilenebilir bir enerji olduğundan ve Afrika'nın gelecekteki enerji güvenliğine katkıda bulunabileceğinden, hidroelektrik üretmek için barajlara dayanan bir geleceğe işaret etmektedir. Afrika bugüne kadar hidroelektrik barajlar aracılığıyla elektrik üretimi için suyunun sadece %3'ünü (yaklaşık 160 milyon ton) kullanmıştır. Bu nedenle yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak hidroelektrik, Afrika'nın gelecekteki enerji güvenliğine önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir (Eldardiry ve Hossain, 2021: 3).

Hidroelektrik üretim potansiyeli açısından Etiyopya, Afrika'da Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Teorik hidroelektrik potansiyeli göz önüne alındığında, yılda yaklaşık 650 terawatt-saat üretebilir, ancak bu potansiyelin sadece küçük bir kısmı kullanılmaktadır. Sanayi sektörü projeleri, planlanan tarımsal sulama projeleri, gelişmiş demiryolu sistemi ve diğerleri dahil olmak üzere Etiyopya'daki projeler ve hızlı ekonomik büyüme hareketi göz önüne alındığında, bu durum gelecekte enerji talebinde bir artışa yol açmıştır, çünkü geçmiş dönemde enerji talebi yaklaşık 10,7 terawatt-saat/yıl olarak gerçekleşmiş ve 2023 yılına kadar altı kattan fazla

artarak 40,5 TWh/yıl'a yükselmiştir (Soliman, vd., 2016: 8-9).

Etiyopya, Rönesans Barajı'nı elektrik üreterek enerji geliştirme stratejisinin bir parçası olarak görmektedir. Rönesans Barajı, Afrika kıtasındaki en büyük baraj olarak kabul ediliyor ve kıtasal ve uluslararası alanda büyük ilgi gördü. Elektrikten yoksun olan Etiyopya'ya gelince, nüfusunun yaklaşık %83'ü şu anda elektrik eksikliğinden muzdarip olduğundan, baraj projesi onları kurtaran proje olarak kabul edilmiş, bu nedenle, Etiyopya halkının meşru desteği. Elektrik üretimi açısından, Rönesans Barajı kırsal elektrik kapsamını genişletmeyi amaçlamaktadır. Yıllık elektrik üretiminin sadece %15'ini Doğu Afrika Güç Havuzu'na (EAPP) satan Etiyopya, gelecekte Doğu Afrika'da önemli bir elektrik ihracatçısı haline gelebilir. Bunun yanı sıra Ruanda, Cibuti, Tanzanya, Kenya, Burundi, Uganda, Sudan ve Mısır'ın yanı sıra Doğu Asya ve Pasifik ülkelerine de fayda sağlayabilir. Suudi Arabistan Krallığı, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi bölgesel paydaşlara gelince, Etiyopya'nın görüşüne göre, Nil'in akışının Rönesans Barajı operasyonları yoluyla gelecekte düzenlenmesiyle Sudan'dan önemli tarımsal ürün ithalatçıları haline gelebilirler (Eldardiry ve Hossain, 2021: 3).

Rönesans Barajı, 5.150 megavatlık güç kapasitesi ve 74 milyar metreküplük depolama kapasitesiyle Afrika'nın en büyük hidroelektrik tesisi olarak kabul ediliyor. Baraj, Etiyopya'daki elektrik enerjisi sorununu çözecek ve elektrik üretimini iki katına çıkaracak, bu da elektriğe bağımlı sektörlerin ve diğer sektörlerin üretimini artırarak ülkedeki ekonomik büyümeyi teşvik edecektir (Basheer vd., 2021:3).

GERD'den elektrik üretimi, artan enerji talebinin bir sonucu olarak ekonominin gelişimi için olumlu bir göstergedir ve Etiyopya'nın hidroelektrik sektörünün genişlemesine yol açacaktır. Ayrıca, Etiyopya'nın net elektrik ihracatçısı olmasını sağlayan dış talep de ülkenin ekonomik büyümesini güçlü bir şekilde hızlandıracaktır. 2005 yılında yedi Doğu Afrika ülkesi (Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Mısır, Etiyopya, Kenya, Ruanda ve Sudan) Doğu Afrika Enerji Havuzu'nu (EAPP) kurmuştur. Doğu Afrika Enerji Havuzu (EAPP). Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) gibi büyük bir barajın inşası ve beklenen elektrik üretimi EAPP'yi daha da geliştirecektir. EAPP, bölge ülkeleri arasında bölgesel entegrasyonu teşvik etmeyi, bölgedeki mevcut enerji kaynaklarının kullanımını iyileştirmeyi, bölgenin enerji arzını artırmayı, elektrik üretim maliyetini düşürmeyi ve cazip bir yatırım ortamı yaratmayı amaçlamaktadır. Bu, bölgenin elektrifikasyon oranında bir artış sağlamak için elektrik enerjisi kaynaklarını bir araya getirerek ve bölge için sürdürülebilir bir uygun fiyatlı elektrik kaynağı sağlayarak gerçekleştirilecektir (Tesfa, 2013: 7).

Bu proje ile Etiyopya, barajdan elde edilecek büyük enerji üretimi ile Doğu Afrika'da bir yeşil enerji merkezi olmayı hedeflemektedir. Bu nedenle Etiyopya, Kenya, Cibuti, Güney Sudan ve Sudan ile elektrik üretimi ve ihracatına ilişkin bir dizi sözleşme imzalamıştır. Ayrıca Çinli şirket aracılığıyla elektrik iletmek için iletim hatları kurmaya ve bağlamaya başlamıştır. Hidroelektrik enerjinin yanı sıra güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ve jeotermal enerji projeleri gibi alternatif enerji projeleri de geliştirilmiştir (Veilleux, 2013: 12).

4.2.2. Ekonomik Hedefler

Ekonomik kalkınma, tatlı su ve elektrik ile yakından bağlantılıdır, çünkü bunlar ekonomik kalkınmayı ve toplumların refahını sağlayan birçok üretken faaliyet için temel girdilerdir. Enerji, tarım ve sanayi de dahil olmak üzere birçok sektörle bağlantılı olduğundan, enerji tüketimi ile ekonomik kalkınma arasında doğrudan bir ilişki vardır. Küresel olarak hidroelektrik, elektrik üretiminin yaklaşık %16'sına ve yenilenebilir elektrik üretiminin yaklaşık %70'ine katkıda bulunur ve su arıtma, pompalama ve tuzdan arındırma için enerji kullanımına ek olarak nehirler genellikle enerji santrallerini soğutmak için kullanılmaktadır (Basheer vd., 2021: 1).

Etiyopya ekonomisi için önemli bir kaynak olan baraj, Etiyopyalılar için istihdam yaratacak, elektrik üretecek ve dünyanın dikkatini Etiyopya'ya odaklayacaktır. Bu projenin tamamlanmasıyla, sonuçlarının Etiyopyalıların yaşam standartlarını iyileştirmesi ve sürdürülebilir kalkınmayı başlatması ve sürdürmesi beklenmektedir (Kamara vd., 2022: 2). Barajın varlığı, hidroelektrik enerji arzında büyük bir artışa ek olarak sermaye ve yurtiçi tasarruf stokunu artıracaktır. Tarımsal açıdan bakıldığında, Etiyopya bir tarım ülkesi olarak kabul edildiğinden, tarımsal ürünlerde bir artış olacak, bu da fiyatlarında bir düşüşe ve pazarlarda tüketimlerinde bir artışa yol açacaktır. Bu da küçük ailelerin gelirini artıracak ve vasıfsız işgücünün reel getirisini iyileştirerek yoksulluğun azalmasına yol açacaktır (Kahsay vd., 2019: 85).

Barajın bir diğer olumlu etkisi de barajın ve iletim hatlarının inşası ve işletilmesi sırasında vatandaşlar için istihdam olanaklarını artırmasıdır. Bu işler baraj inşaatı ve yapımında çalışmak gibi doğrudan olabileceği gibi, inşaat işçilerine yiyecek sağlamak ve yerel ürünleri inşaat işçilerine satarak yerel ürünlerin değerini artırmak gibi kadınların gelir getirici işler için fırsatlarını artırmak gibi dolaylı da olabilir. Buna ek olarak, proje tamamlandıktan sonra kırsal alanlarda elektriğe erişim sağlanması, kırsal endüstrileri canlandıran ve kırsal hizmetleri artıran, ulusal ekonomilere daha düşük maliyetle gençler için fırsatlar yaratan bir faydadır. Etiyopya elektrikte kendi kendine yeterli hale geldiğinde, diğer ülkelere ihraç edilebilir, bu da yatırımları artıracak, yatırımcıları çekecek, sanayi ve hizmet sektörlerini genişletecek, istihdam yaratacak ve nüfusun yaşam ortamını iyileştirecektir. Ayrıca, kıtlık dönemlerinde enerji alışverişinin benimsenmesi ve enerji sıkıntısı çeken ülkelere enerji aktarılması süreci, ülkeler arasındaki ekonomik yatırımları artıracaktır (Ahmed ve Elsanabary, 2015: 343).

GERD'den artan elektrik üretiminin Etiyopya'nın ihtiyaçlarını karşılaması ve Etiyopya'nın bölgesel enerji aktarım sistemi aracılığıyla elektrik ihraç etmesine ve komşu ülkelere elektrik ihracatından döviz kazanmasına olanak tanıyarak ülkenin bölgedeki ekonomik entegrasyonunu geliştirmesi beklenmektedir. Dünya Bankası Raporuna (2010) göre, hidroelektrik enerji gelişimi ekonomik büyümenin artmasına neden olur ve küresel iklim değişikliği nedeniyle enerji sistemi bu değişikliklere daha iyi uyum sağlayabilir ve rezervuarların varlığı bölgesel kuraklıklara karşı koruma sağlayabilir (Tesfa, 2013: 5).

Barajın olumsuz etkilerinden de söz edilebilir rezervuarın ilk doldurulma işleminin mevcut bitki materyalini sular altında bırakarak bu bitkilerin ölmesine ve çürümesine neden olması, daha

sonra bu bitkilerin oksijensiz bir şekilde rezervuarın dibine çökerek çürümesi ve sonunda çözünmüş metan gazı açığa çıkarmasıdır. Nehirdeki balık göçünün 96 ila 146 metre arasında beklenen su seviyesi artışıyla engellenmesi nedeniyle balıklar gibi sucul habitatların etkilenmesinin yanı sıra, nehirde yukarı veya aşağı yüzmeye çalışan birçok balık, rezervuarın sıcak suyu ve yavaş akıntısı nedeniyle yönünü şaşırarak ve bazı balıklar türbin yolunda ölme ihtimali yüksektir (Negm ve Abdel-Fattah, 2019: 39-40).

4.2.3. Su Baskınlarını Azaltmak

Sellerin hem olumlu hem de olumsuz faydaları vardır ve toplumun, ekonominin ve çevrenin tüm seviyelerini etkilemektedir. Nehir taşkınlarının nedenlerine bakıldığında; şiddetli yağmurlar ve/veya kar erimesi nehir kanalı dışındaki taşkın alanlarında sele neden olmaktadır. Bu sel beraberinde alüvyon getirebilir ve toprağı gübreleyerek mahsul verimini yükseltir. Ancak, doğru yönetilmediği takdirde, maddi hasara, can kaybına ve mahsullerin sular altında kalmasına neden olabilmektedir.

Dünyanın en uzun nehirlerinden biri olan Nil Nehri, Afrika kara alanının yaklaşık %10'unu kaplamaktadır. En önemli bölümü Etiyopya'nın dağlık bölgelerinden doğan ve Sudan ile Mısır arasındaki sınır boyunca Nil'in akışının yaklaşık %57'sine katkıda bulunan Mavi Nil'dir. Mevsimsel bir nehir olarak bilinen Mavi Nil'in yıllık akışının yaklaşık %80'i dört ay içinde gerçekleşmektedir. Rönesans Barajı, baraj sahasındaki yıllık ortalama nehir akışının yaklaşık 1,5 katı depolama kapasitesine sahiptir. Barajın ana hedefi elektrik üretmek olduğundan, yüksek depolama kapasitesinin Mavi Nil'in akışını düzenlemesive etkilemesi beklenmektedir (Basheer, 2021: 805-806).

Rönesans barajının Mavi Nil'deki ve Nil'in ana yatağındaki nehir akışlarının ve su seviyelerinin düzenini değiştireceğini kanıtlayan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Sudan'da taşkınlar için üç kategoride uyarı bulunmaktadır. (Uyarı, Kritik ve Taşkın) El-Dim, Hartum ve Dongola'nın her birinde ölçüm cihazları bulunmaktadır. El-Dim, Etiyopya-Sudan sınırına yakın Mavi Nil üzerinde ve Hartum, Beyaz Nil ile Nil'in birleştiği yere yakın Mavi Nil üzerinde yer almaktadır. Dongola ise Sudan-Mısır sınırındaki ana Nil üzerinde yer almaktadır. Rönesans Barajı'nın üç uyarı kategorisi üzerindeki etkisi karşılaştırılmış ve nehrin akışında önemli bir düşüş olduğu ve ortalama yıllık uyarı günü sayısının Al-Dim, Hartum ve Dongola bölgelerinde sırasıyla 57'den 0'a, 22'den 0'a ve 32'den 2'ye düştüğü tespit edilmiştir. Yıllık maksimum alarm günü sayısı da Al-Dim, Khartoum ve Dongola'da sırasıyla 38, 16 ve 21 azalmıştır. Rönesans Barajı'nın Sudan'daki ve Sudan'ın on sekiz eyaletinden altısındaki taşkınların kontrolüne yardımcı olması beklenmektedir, ancak Asvan Yüksek Barajı bu görevi yerine getirdiği için Mısır'daki taşkınları etkilemeyecektir (Basheer, 2021: 810).

4.2.4. Ulusal ve Stratejik Nedenler

Barajlar ve su kanalları aracılığıyla su şebekelerinin geliştirilmesi süreci karmaşık bir süreçtir ve ülke üzerinde tüm siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel açılardan önemli bir etkiye sahiptir. Bu projeler, son zamanlarda nüfus artışı ve iklim değişiklikleri, özellikle de su kaynaklarındaki değişiklikler nedeniyle artan yoksulluk, kalkınma eksikliği ve ekonomik ve sosyal geri kalmışlık gibi önemli temel sorunlara yanıt olarak, potansiyel veya gerçek maliyetleri ve faydaları nedeniyle insanların duygularını harekete geçirmektedir. Baraj gelişiminin, ekonomik ve sosyal sistemlerdeki değişikliklerin yanı sıra ekosistemleri ve insanların geleneksel yaşam biçimlerini yok etme potansiyeli de dahil olmak üzere çeşitli ve geniş kapsamlı etkileri vardır. Barajlar aynı zamanda modernite, güç ve ulusal kimliğin siyasi sembolleri olabilir. Bu etkiler proje alanının veya ülkenin ötesine uzanmaktadır. Özellikle bu su yolları paylaşıyorsa, diğer ülkelerdeki su projelerini etkiler. Baraj gelişimi peyzajı etkiler ve arazi ve su kaynaklarının diğer birçok kullanımını dışlar. Başta Etiyopya Rönesans Barajı olmak üzere barajların inşası, örgün eğitim ve sağlık hizmetleri gibi kamusal kalkınmanın faydalarını ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış veya uzak topluluklara ulaştırmak için bir fırsat olarak görülmektedir (Veilleux, 2013:8-9).

Daha önce de belirtildiği gibi, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı, şu anda iktidarda olan Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi (EPRDF) tarafından başlatılan daha büyük Milenyum Projesi'nin bir parçası olduğu için Milenyum Barajı olarak adlandırılmaktadır. Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi (EPRDF) 1991 yılında iktidarı ele geçirdikten sonra, kendisine “ulusal mutabakat” yaratma, yani “tüm toplumun büyüme ve kalkınma ile ilgili ulusal konularda ortak bir vizyon oluşturmasını sağlama” ve Etiyopya'da hüküm süren kabile ve etnik savaşların ardından “demokratik düzen inşası” hedeflerini koymuştur. Milenyum Projesi, ülkeyi etnik hatlar boyunca bölmek anlamına gelen etnik federalizmle ilişkili “farklılık siyasetinden” “çeşitlilik içinde birlik” vurgusuna geçişi temsil etmektedir. Etiyopya'da 80'den fazla etnik ve dilsel grup olmasına rağmen Milenyum Projesi bu grupları bir araya getirmeyi başarmıştır. GERD böylece Etiyopya milliyetçiliğinin veya “rönesansının” (Amharca'da yeni icat edilen bir kelime olan hadas, Etiyopya girişimini Afrika Rönesansının daha geniş pan-Afrikanist fikirlerine bağlamaktadır) bir sembolü haline gelmiştir (Abdelhady vd., 2015: 74).

Etiyopyalılar barajı önemsiyor çünkü onu yoksulluktan kurtulmanın tek yolu olarak görmekte ve Etiyopya'nın kimliği ve ulusal ruh hali için önemli olduğunu düşünmektedirler. Etiyopyalılar ayrıca Nil Havzası ülkelerinin çoğunun, özellikle de aşağı kıyıdaş ülkelerin Nil sularından faydalandığına ve bu sulardan faydalanmanın kendi hakları olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla çiftçilerden iş adamlarına kadar toplumun her kesiminden Etiyopyalıların projeye önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir. Barajın nüfusun yer değiştirmesi gibi bazı olumsuz etkileri de vardır. Çünkü GERD bölgesi yoğun nüfuslu bir alan ve 20.000 ila 122.000 kişilik nüfusun yer değiştirmesi gerekmektedir. Bu değişimin, yerinden edilenler için yeni okullar, hastaneler ve diğer sosyal hizmetler gibi altyapının büyük olasılıkla tamamlanamayacak olması ve zorunlu yeniden yerleşime eşlik edecek kültürel stokun azalması gibi birçok nedenden ötürü yerinden edilenlerin yaşam

standartları üzerinde etkileri olacaktır (Negm ve Abdel-Fattah, 2019: 27).

GERD'in ideolojik arka planı, 'kalkınmacı devlet' anlayışını benimseyen Etiyopya Halk Devrimci Cephesi'ne dayanmaktadır. Bu yaklaşım, Güney Kore, Vietnam ve Çin gibi 'ekonomik kaplan' olarak adlandırılan ülkelerin hızlı kalkınma modellerinden ilham almıştır. Liderlik, devlet öncülüğündeki hızlı ekonomik büyümenin ülkeyi ve gücünü ve hayatta kalmasını devletin genişlemesine ve Etiyopya'yı yeniden şekillendirecek kalkınmaya bağlı olarak gören partiyi kurtaracağına inanıyordu. Hükümet, kalkınma yoluyla yoksulluğa savaş açmış, yollar ve demiryolları döşemiş, düzinelerce havaalanı ve kara taşımacılığı terminali inşa etmiş ve üretkenliği dönüştürmek için sulama ve enerji sağlamak üzere yirmiden fazla büyük baraj için bir program başlatmıştır. Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın proje müdürü Simegnew Bekele, "Yoksulluğa karşı bir savaş yürütüyoruz ve baraj bizim silahımız" demiştir.

Rönesans Barajı sadece orta ve kırsal sınıflara ve Etiyopya'da gelişmekte olan endüstrilere elektrik sağlamayı değil, aynı zamanda Etiyopya'yı kalkınmacı bir devlete götürecektir ikinci adımın önünü açmayı amaçlamaktadır. Bu, onu bölgeye entegre ederek, dış istikrarsızlıktan koruyarak ve Etiyopya'nın bölgedeki "iyi huylu" hegemonyasını kabul ederek yapılır. Etiyopya, komşularına küresel pazarlara erişim kabiliyetini ve Etiyopya ile iyi ve kalıcı ilişkiler kurma isteklerini kanıtlamadıkça bu hegemonya elde edilemeyecektir. Rönesans Barajı'nın muazzam verimliliği, Etiyopya'nın sabit döviz karşılığında kalkınmasına komşularıyla birlikte katılması ve komşularının ekonomilerini ona bağlaması için bir davettir. Baraj bölge ülkelerinin gıda, su ve enerji sorunlarını çözebilir, ancak eski Devlet Başkanı Meles Zenawi için barajın nihai ödülü siyasi hedefleridir (Verhoeven, 2021: 165-166).

Rönesans Barajı'nın Etiyopya üzerinde bazı olumsuz etkileri bulunmaktadır:

- Baraj inşaatının, sayıları yaklaşık 20.000 ila 140.000 arasında olan baraj inşaat alanındaki nüfusu yerinden etme etkisi.
- Baraj inşaat alanını karakterize eden ve su altında kalan bazı tropikal çalılar vardır, bu da bu bitkilerin ölümüne ve ayrışmasına ve oksitleyici olmayan rezervuarın dibine yerleşmelerine yol açar ve ayrışır ve çözünmüş metan gazı açığa çıkarılır.
- Baraj doğal göçlerini engellediği için balıklar da etkilenir ve bazı balıklar üreyip büyük boyutlara ulaşabilir, ancak bu balıkların bazıları nehirde yukarı veya aşağı yüzmeye çalıştıkları için ölür ve yüksek nehir seviyesi nedeniyle, ılık su ve rezervuarların yavaş akıntısı nedeniyle karışıklık meydana gelir. Bazı balıklar da türbinlerden geçmeye çalıştıkları için ölmektedir (Ahmed ve Elsanabary, 2015: 343-344).
- Büyük Etiyopya Rönesans Baraj Gölü'nü oluşturmak için, Mavi Nil Havzası'ndaki yaklaşık yarım milyon dönümlük nadir ormanlar ve sulanan tarım arazilerinin yanı sıra bazı mineral zengini madencilik alanları da sular altında bırakılmıştır.
- Bazı araştırmacılar, alüvyon birikintileri ve barajın inşa edildiği yer üzerine yapılan çalışmalara ve beklenen iklim değişikliklerine dayanarak, barajın ömrünün 25 ila 50 yıl arasında değiştiğini belirtmektedir (Malik, 2021: 543).

4.3. Etiyopya'dan Mısır'a Uzanan Nil Nehri Üzerinde İnşa Edilen Barajlar

Barajların birçok olumlu ve olumsuz faydası vardır. Önemli bir hidrolik gelişme olarak kabul edilir ve bu faydalar çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan olmaktadır. Çevresel açıdan, sellerin kontrol edilmesi, sedimanların tutulması, kuraklık dönemlerinde sulamada kullanılmak üzere su depolanması, yüzey suyunun miktar ve kalitesinin kontrol edilmesi ve hidroelektrik enerji üretilmesi bunlara örnektir. Barajların olumsuz etkileri arasında suda yaşayan hayvanlar için su ortamının değişmesi ve geniş alanların su altında kalması yer almaktadır. Taşkın kontrolü, taşkınların organik madde taşıması ve barajlara bitişik alanlarda nemi artırması nedeniyle toprak verimliliğinin azalmasına da yol açabilir. Bu durum yeraltı suyu kalitesinde de değişikliklere yol açabilir. Barajların bir diğer olumsuz etkisi de yavaş akış nedeniyle durgunlaşan ve larvalar için uygun bir üreme alanı oluşturan suyun neden olduğu sıtma gibi hastalıkların yayılmasıdır. Barajların sosyal etkisine gelince, tüm dünyada 15 metreden daha yüksek yaklaşık 300 barajın inşası nedeniyle yılda yaklaşık 4 milyon insanın yerinden edildiği barajların bulunduğu yerden yerinden edilme ve nüfusun yer değiştirmesi sürecinde ortaya çıkmaktadır (Alrajoula, 2016: 939).

4.3.1. Etiyopya'da İnşa Edilen Diğer Barajlar

Etiyopya, sıcaklıkların artarak tekrarlayan kuraklıklara yol açacak olması nedeniyle iklim değişikliğinden etkilenecek bölgelerden biridir. Yağışlar da yılın belirli bölümlerinde artacaktır. Etiyopya'da yağışlar mevsimsel ve düzensiz olduğu için bu durum sosyal ve ekonomik kalkınmayı engelleyecektir. Etiyopya, tarım arazilerinin %95'i için yağmurla beslenen tarıma dayanmaktadır. Bu nedenle iklim değişikliği temel ürünlerin üretimini olumsuz etkileyecektir. İklim, ekonomik ve sosyal değişiklikler nedeniyle, Etiyopya nüfusu 2050 yılına kadar %36 oranında su kıtlığı riski altındadır. İklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadele etmek için, kuraklık sırasında kullanılmak üzere su depolama kapasitesini arttırmak gibi bir dizi yöntem bulunmaktadır (Lasage, R., vd, 2015: 318).

Etiyopya, kuraklık ve gıda güvensizliği nedeniyle 1990'larda küçük barajlar inşa etmeye başlayan, baraj inşaatına geç başlayan bir ülkedir. 1992 ve 2012 yılları arasında Tigray bölgesinde yaklaşık 92 baraj inşa edilmiştir (Berhane vd., 2016: 211).

• Tekezi Barajı

Etiyopya platosunun doğu tarafında, Tekeze Nehri deniz seviyesinden yaklaşık 3,933 metre yükseklikte yükselir. Nehir başlangıçta kuzeye doğru akar, ancak kuzeybatıya döner ve 150 kilometreden fazla akarak Eritre ile Etiyopya arasındaki doğal sınırı oluşturur. Deniz seviyesinden 540 metre yükseklikte Sudan ovalarına girene kadar akmaya devam eder ve Nil'in üçüncü kolu olan Atbara Nehri'ne katılır. Tekeze ve Atbara Nehirleri zamanla hidroelektrik enerji üretimi için büyük barajlara konu olmuştur.

Tekeze Barajı, Tekeze Nehri üzerinde yer almakta olup 2009 yılında tamamlanmış bir

hidroelektrik enerji üretim barajıdır. Yaklaşık 29.404 kilometrekarelik bir alana sahiptir ve Etiyopya'nın kuzeybatı kesiminde 11° 39' 32.17" ve 13° 27' 15.96" kuzey enlemleri ile 37° 33' 27.63" ve 39° 40' 7.24" doğu boylamları arasında yer almaktadır. Atbara Nehri tarafından kurak ve taşkın mevsimlerinde Nil suyunun yıllık toplam akışının sırasıyla yaklaşık %13 ve %22'sini oluşturur. Bu bölgenin iklimi, topografya, arazi kullanımı ve sosyo-ekonomik durum açısından çok çeşitlidir. Barajın ortalama yüksekliği yaklaşık 2.064 metre olup ortalama eğimi %12,5'tir. Meher Tekeze Havzası'nda yıllık ortalama yağış miktarı 775-1.220 mm arasındadır. Bölgenin büyük bir kısmı, Haziran'dan Eylül'e kadar tek bir mevsimde meydana gelen ılımlı yağışlarla yarı kurak bir iklime sahiptir. Sıcaklıklar gün boyunca büyük değişkenlik gösterir ve ortalama sıcaklık 18°C'dir. Etiyopya Su Kaynakları Bakanlığı'na göre, bu iklim üç agro-ekolojik bölgeye ayrılmıştır: Dega (yüksek rakım), Wena Dega (orta rakım) ve Kola (alçak rakım). Havza akışı, Haziran'dan Ekim'e kadar olan ana yağmur mevsimi boyunca toplam akışın yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır (Welde, 2016: 2- 3).

Tekeze Barajı yaklaşık 70 kilometre uzunluğunda, 300 megawatt kapasiteye ve 5,293 milyon metreküpü aktif depolama olmak üzere 9,293 milyon metreküp depolama hacmine sahiptir. 188 metre yüksekliğindeki çift kavisli beton kemerli Tekeze Barajı inşa edildiğinde Afrika'nın en yüksek barajıydı ve milyonlarca yıl boyunca nehri çevreleyen Prekambriyen kayalara oyulmuş derin bir vadide yer almaktadır. Baraj, 66.882 kilometrekarelik toplam su toplama alanının %44'ünden su tutmaktadır ve Su, Sulama ve Elektrik Bakanlığı'na (MoWIE) bağlı Etiyopya Elektrik Enerjisi Şirketi (EEP) tarafından işletilmekte ve yönetilmektedir. Baraj geliştirilmiş ve 3.687 milyon metreküplük Tekezi-Atbara Baraj Kompleksi'nin inşaatı 2017 yılında tamamlanmıştır. Tekezi ve Atbara nehirlerinin birleştiği noktada yer alan baraj, Sudan elektrik şebekesine 320 megawatt ekleyerek ve nehir üzerinde büyük ölçekli sulu tarım için yeni fırsatlar sunarak Sudan üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır (Welde, 2016: 2-3). Baraj Sudan ve Mısır ile herhangi bir soruna yol açmamıştır çünkü sadece 9.2 milyar metreküp su tutarak küçük bir boyuta sahiptir. Baraj ayrıca Atbara ve Aswan arasındaki ana Nil Nehri'nden gelen alüvyonun %40'ını tutmaktadır.

4.3.2. Sudan'da İnşa Edilen Barajlar

Sudan, geçmişte inşa edilen bir grup barajla öne çıkmaktadır. Roseiros Barajı 1960 yılında, Sennar Barajı 1925 yılında Mavi Nil üzerinde, Jebel Awliya Barajı 1937 yılında Beyaz Nil üzerinde, Khashm el-Girba Barajı 1964 yılında Atbara Nehri üzerinde ve Merowe Barajı 2009 yılında Nil Nehri üzerinde inşa edilmiştir.

A) Roseros Barajı

Roseros Barajı, Etiyopya sınırına yaklaşık 110 km ve Sudan'ın başkenti Hartum'a 550 km uzaklıkta olduğu için Mavi Nil üzerinde inşa edilen hidroelektrik enerji üreten ilk Sudan barajı olarak kabul edilmektedir. Roseires Barajı, adını Sudan'ın Mavi Nil Eyaleti'nde yer alan Roseires kasabasından almaktadır. Roseires Barajı 1965 yılından beri faaliyettedir. Roseires Barajı

rezervuarının depolama kapasitesi 1966 yılında 3,3 milyar (933.310 m³) idi. 2012 yılında, Yukarı Mavi Nil'de arazi kullanımı ve arazi örtüsündeki insan değişikliklerinin bir sonucu olarak tortu birikmesi nedeniyle baraj restore edilmiş ve yüksekliği 10 metre artırılmıştır. Bu değişiklikler elektrik enerjisi üretimini %50 oranında artırmıştır. Yaklaşık iki kat daha fazla su tutulmuştur (Alrajoula vd., 201: 939).

Roseires rezervuarı, Etiyopya'dan gelen tortuların birincil toplandığı yer olması nedeniyle yüksek erozyon ve çölleşme sorunlarından muzdariptir. Nitekim son dönemlerde sedimentasyon nedeniyle depolama kapasitesinin üçte birinden fazlası kaybedilmiştir ve bu da hidroelektrik enerji üretimini kolaylaştırmak için türbinlerin önündeki sedimanların temizlenmesine yönelik bakım maliyetleri nedeniyle Sudan'a ekonomik bir yük getirmektedir.

Roseros Barajı, elektrik enerjisi, sulama ve taşkın kontrolü açısından Sudan ekonomisi için büyük önem taşımaktadır. Rezervuarın uzunluğu yaklaşık 80 km'dir ve ıslak alanın yüzölçümü 290 km²'ye ulaşmaktadır. 1966'dan 2012'ye kadar olan dönemde gerçekleşen genişlemeden önceki depolama kapasitesi 3 x 10⁹ m³ idi. Belirtilindiği gibi, tortular nedeniyle rezervuar bu depolama kapasitesinin yaklaşık %40'ını kaybetmiştir. Sudan hükümeti tortulaşmayı azaltmak için kurak mevsim boyunca baraj kapaklarının kontrol edilmesi de dahil olmak üzere bir dizi önlem almıştır. Yağmur mevsimi boyunca kapakların en düşük seviyede açık tutulması ve yüksek su sezonunun bitiminden bir ay önce maksimum seviyeye çıkarılmasıyla bu sağlanmıştır. Kapağın açık olduğu dönemde su yaklaşık 13 metre düşüyor ve kanalın etrafındaki alan kuruyor." Baraj havzası da her yıl taranmakta ve taranan tortu, tüm baraj kapaklarının açık olduğu taşkın mevsiminde taşınmak üzere derin baraj kapaklarının önüne atılmaktadır ve bu işlemin taşkın mevsiminden önce gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Omer vd., 2015: 224).

2013 yılında, bazı Arap fonları tarafından 458 milyon dolar maliyetle finanse edilen Roseires Barajı yükseltilmiştir. Bu artışa eşlik eden yollar, sağlık ve eğitim gibi bazı altyapı projeleri ve kalkınma projelerine ek olarak Eyaletin çeşitli bölgelerinde 24.000 öğrencili 11 okul kurulmuştur. Bu artış barajın depolama kapasitesini 3 milyardan 4,7 milyar metreküpe çıkarmıştır. Ayrıca Sudan genelindeki tarımsal projeler için sulama suyu sağlamakta olup, potansiyel olarak Mavi Nil üzerinde sulanan 2,5 milyon dönüme kadar alanı kapsamakta ve suyun yaklaşık yüzde 1,5'i doğrudan barajdan gelmektedir. Ayrıca gölün yakınında ortaya çıkan yaklaşık 71.400 dönümlük eğimli arazide de kullanılmaktadır. Bu durum yerel ve bölgesel gıda güvenliğini sağlamak ve sulu tarım alanında yatırımı teşvik etmektedir. Ayrıca balık zenginliği açısından da önemli bir artışa tanıklık edecektir. Rampa ayrıca mevcut ünitelerden ek maliyet olmaksızın hidroelektrik üretimini %40'tan %50'ye çıkarmıştır (Khogali ve Suleiman Balah, 2013: 105-106).

Roseires Barajı'nın 2012 yılında yükseltilmesinin ardından bölgenin sosyal, ekonomik ve çevresel ortamında büyük değişikliklere yol açmıştır. Baraj yıl boyunca balıkçılık için kullanılmakta olup, baraj gölünün genişlemesi ve yüksekliğinin artmasının ardından balıkçılık ve pazarlama süreci genişlemiştir. Ayrıca barajı çevreleyen araziler, taşkın mevsiminden sonra ve suyun çekilmesinin ardından kuru dönemde kullanılmakta, böylece araziler verimli ve tarıma elverişli hale gelmektedir. Ayrıca turistlerin ilgisini çeken bir turizm ve rekreasyon alanıdır. Ancak aynı zamanda yükseltmenin

buharlaşma oranlarının yükselmesi ve atmosferdeki nem seviyesinin artması gibi olumsuz etkileri olmuş, bu da beton binaları etkilemiş ve bölge halkı için romatizma gibi bazı sağlık sorunlarına yol açmıştır. Yeraltı suyu seviyeleri de yükselmiş, bazı durumlarda yüzeyin sadece bir metre altına ulaşmış, kanalizasyon havzaları hızla dolduğu için bölgedeki sağlık sistemi bozulmuştur. Bu da kanalizasyonla karışarak yeraltı sularının kirlenmesine, dolayısıyla sıtma ve şistozomiyaz gibi su kaynaklı hastalıkların yayılmasına yol açmaktadır. Buna ek olarak 110.000 kişi, hayvan çobanlığı gibi eski yaşam tarzlarını desteklemeyen yeni bir bölgeye göç etmek zorunda kalmıştır (Alrajoula vd., 2016: 945).

1964 yılında Daim istasyonu, Sudan-Etiyopya sınırında bulunan ve Rönesans Barajı'nın şu anki yerinden yaklaşık 15 km uzaklıkta olan Roseiros Barajı'na giden su akışını ölçmek için kurulmuştur. Ayrıca, Daim istasyonunun 15 km altında, akış ölçümleri için ikinci bir test olarak kabul edilen Fameka istasyonu bulunmaktadır. Bu istasyonlarda su seviyesi ve günlük deşarjlar ölçülürken, Temmuz ve Eylül aylarındaki taşkın sezonunda ölçümler her saat başi yapılmaktadır (Hassan, M. A., vd, 2023: 984). Roseires Barajı beton bir baraj olduğundan, stabilitesini sağlamak için kendi ağırlığına güvenmektedir. Roseires Barajı'nı etkileyen çeşitli sorunlar vardır: hidroelektrik ve elektrik kesintileri nedeniyle su girişinin azalması, yukarı akış yönünde tortu göçü, aşağı akış yönünde deşarjın azalması, nehir kıyısı erozyonu ve rezervuar işletme ve bakımının karmaşık olması (Elamein vd., 2017).

B) Merowe Barajı

Merowe Barajı, Nil Nehri üzerinde inşa edilen su projelerinden biridir. Sudan'ın kuzey bölgesinde, başkent Hartum'a yaklaşık 800 kilometre uzaklıktaki Merowe şehrinde yer almaktadır. Nil Nehri'nin dördüncü kataraktını sular altında bırakmakta ve 200 kilometre uzunluğunda yapay bir göl oluşturmaktadır. Yüzölçümü 800 kilometrekare olan göl, 55 kilometrekarelik sulanan araziye ve seller yatıştıktan sonra tarım için kullanılan 11 kilometrekarelik tarım alanını sular altında bırakmaktadır. Barajın yüksekliği yaklaşık 67 metredir ve yaklaşık 1.250 megawatt kapasiteli elektrik enerjisi üretmek üzere inşa edilmiştir. Proje bir sulama bileşeni de içermektedir (Teodoru vd., 2006: 3) .

Merowe Barajı, Port Sudan'dan 600 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Baraj, Merowe şehri'nin 34 kilometre kuzeyindeki Abu Hamad Al-Hamdab bölgesindeki Merowe Adası'ndan Nil Nehri'nin güneyindeki Um Saqia bölgesine kadar uzanmaktadır. 3 Mart 2009 tarihinde Merowe Barajı'nın inşaatı, bir dizi yol, köprü, demiryolu hattı ve yarısı Sudanlı, geri kalanı Çinli olmak üzere 5,000 işçiyi barındıracak bir yerleşim kentinin inşası gibi diğer projelerle birlikte tamamlanmıştır (Muhammad Al-Sheikh ve Abdullah Muhammad, 2020: 144, 147).

Merowe Barajı, yaklaşık 9,2 km uzunluğuyla büyük barajlardan biri olarak kabul edilmektedir. Baraj bir ana baraj ve bir grup yardımcı barajdan oluşmaktadır. 311 metre uzunluğunda homojen bir toprak baraj ve sağ kıyıda 4,4 km uzunluğunda bir ana beton kaya baraj bulunmaktadır. Nehrin sağ kanalında ve Merowe Adası'nda 154 metre uzunluğunda bir su yolu ve 370 metre uzunluğunda bir

enerji çekme barajı, ardından nehrin sol kanalında 841 metre uzunluğunda bir ana toprak kaya barajı yer almaktadır. Sol kıyıda ise 1,4 km uzunluğunda bir beton kaya barajı ve 1,7 km uzunluğunda bir toprak baraj bulunmaktadır. Toplam maksimum kapasitesi 1250 megawatt olan on Francis türbini ile donatılmış bir elektrik santrali içermektedir. Her bir türbinin akış hızı 300 metreküp/saniye ve yüksekliği 43 metre olup, verimliliğinin yaklaşık %50 olduğu tahmin edilmektedir. Böylece yıllık elektrik enerjisi üretimi yaklaşık 5,5 terawatt/saat olup Sudan'daki elektrik enerjisi üretimini iki katına çıkarmıştır (Hildyard, 2008: 2).

Barajın tarihsel olarak Hamadab, Amri ve Manasir kabilelerinin yaşadığı topraklardaki coğrafi konumu, bazılarının Merowe Barajı'nı Hamadab Barajı veya Manasir Barajı olarak adlandırmasına neden olmuştur. Bu bölgede bir baraj inşa etme fikri, 1946 yılında yapılan çalışmaların ardından Mısır ve Sudan'ın İngiliz sömürge yönetimine geçmesine kadar uzanıyor. Sonuç olarak, nehrin mansabında yer alan topraklarda taşkınları önlemek için su depolamak ve kuraklık zamanlarında bu rezervuarın suyunu sulama için kullanmak amacıyla bir baraj inşa etmek için en iyi yerin Merowe bölgesi olduğu ve hidroelektrik enerji üretiminin o zamanlar önemli bir neden olmadığı ortaya çıkmıştır. İskoç inşaat mühendisi Alexander Gibb'in de aralarında bulunduğu bir grup danışman tarafından Merowe ve Shiri adalarında iki küçük baraj ya da Merowe Adası'nda daha büyük bir baraj inşa edilmesini öneren bir çalışma yürütülmüştür. Ana hedef 750 megavolt kapasiteli hidroelektrik enerji üretmektir (Abdullah ve Rahman, 2021: 4).

1983 yılında Tarım Bakanlığı ve Ulusal Elektrik Şirketi tarafından temsil edilen hükümet, baraj için bir ön fizibilite çalışması yapmak üzere İsveçli danışmanlık şirketi SWECO ile bir anlaşma imzalanmıştır. Barajın inşaatı, birincil amacının hidroelektrik enerji üretmek, tarım arazilerinin sulanmasını iyileştirmek, nehir navigasyonunu geliştirmek ve balıkçılık fırsatlarından daha iyi yararlanmak için Abu Hamad ve Merowe arasındaki Nil uzantısından yararlanmayı amaçlayan çok amaçlı bir proje olarak belirlenmesinin ardından başlamıştır. Ancak bölgenin dağlık yapısı nedeniyle elektrik üretiminin önemi bu hedefleri gölgede bırakmış, bu nedenle bu sonuçlar 1986 yılında yayınlanmıştır. 2001 yılında Rusya Hidrolojik Projeler Enstitüsü, Merowe Adası ve Nil'in sağ kolu üzerindeki baraj ve elektrik santralinin tam yerini belirlemiştir (Abdullah, ve Rahman, 2021: 2).

Barajın toplam maliyeti, Çin İhracat-İthalat Bankası, Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu ve Suudi Arabistan, Kuveyt, Abu Dabi ve Umman'daki kalkınma fonlarından gelen mali desteğe ek olarak Sudan hükümeti tarafından paylaşılan yaklaşık 1,2 milyar dolardır. Baraj ve iletim hatları ağırlıklı olarak Çinli şirketler tarafından inşa edilmektedir. Projenin inşaatını yöneten Alman Lamierre International şirketi, elektro-mekanik ekipmanı tedarik eden Fransız Alstom şirketi ve iletim istasyonlarını inşa eden İsviçreli ABB şirketi de dahil olmak üzere birçok Avrupalı şirket de projede yer almaktadır (Teodoru vd., 2006: 3)

1990'ların başından beri Kanadalı Moninco şirketi tarafından proje için çalışmalar yürütülmesine rağmen, Sudan'daki ekonomik durum nedeniyle proje için finansman sağlanamamıştır. Ancak Sudan'da petrolün ortaya çıkmasından sonra 2005 yılında proje için finansman sağlayabilmiştir. Projenin ana sahibi Sudan Sulama ve Su Kaynakları Bakanlığı'dır (Baraj Uygulama Birimi). Tarafların her birinin finansmanı "Çin Halk Cumhuriyeti (519 milyon dolar),

özellikle Çin İhracat-İthalat Bankası aracılığıyla, Kuveyt Kalkınma Fonu (150 milyon dolar), Suudi Kalkınma Fonu (200 milyon dolar), Ekonomik ve Sosyal Kalkınma için Arap Fonu (250 milyon dolar), Abu Dabi Kalkınma Fonu (150 milyon dolar), Umman Sultanlığı (106 milyon dolar) ve Katar Hükümeti (15 milyon dolar) şeklindedir. Sudan Hükümeti de 575 milyon dolar sağlamaktadır. Baraj Uygulama Birimi bu rakamı yaklaşık 1.966 milyon dolar olarak tahmin etmektedir.” 2008 yılında, Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu'ndan 211 milyon dolar ve Kuveyt Kalkınma Fonu'ndan 50 milyon dolar tutarında ek bir kredi alındığına dair bazı basın haberleri yayınlanmıştır; bu da projenin şu ana kadarki toplam maliyetini 2.227 milyon dolar yapmaktadır. Kanadalı Moninco şirketinin 1992 yılındaki tahminlerine göre, baraj yerine vatandaşların yeniden yerleştirilmesinin maliyeti de 1 milyar dolardır.

Nil Nehri çevresi, hem mansap akışları hem de toplumun geçim kaynakları üzerinde bir dizi etki vardır. Rezervuar işletme çalışmalarının çoğu mansap kullanıcılarının gereksinimlerini dikkate almamıştır. Enerji santralinin pik saatlerdeki işletimi, mansapta günlük 4,9 metreye varan su dalgalanmalarına neden olacaktır. Nil kıyısındaki küçük pompalar etkilenebilir. Günlük büyük 'su duvarları' nehir kıyısında çalışan insanlar için tehlike oluşturacaktır. Nehir yatağındaki sedimantasyon sistemi üzerinde de beklenen bir etki vardır ve verimli silt yatakları kaybolabilir. Baraj rezervuarında tutulan suyun buharlaşması nedeniyle kaybolabilecek su akışı üzerinde de Nil Nehri'nin yıllık akışının %2'sine eşdeğer bir etki söz konusudur (Hildyard, 2008: 4).

Barajın inşasından önce, Lahmeyer Uluslararası Örgütü 2002 yılında Merowe Barajı'nın çevresel etkileri üzerine bir rapor hazırlamıştır. Bu etkiler nüfusun yer değiştirmesi, hidrolojik değişiklikler, nehir yataklarının ve kıyıların erozyonu, sera gazı emisyonları ve su ekosistemindeki değişiklikler arasında değişmektedir (Teodoru vd., 2006: 3).

4.3.3. Mısır'da İnşa Edilen Barajlar

Mısır, Firavunlar zamanından beri baraj inşa etmeye başlayan ülkelerden biri olarak kabul edilmektedir. Suyun öneminin farkında olan Firavunlar, ülkeyi sellerden korumak ve kuraklık sırasında sudan faydalanmak için barajlar inşa etmişlerdir. Ayrıca Nil Nehri'nin kontrol altına alınmasına ve Nil Nehri'nden uzak bölgelerde bile daha fazla yararlanılmasına katkıda bulunmuştur. Kuşya Barajı Birinci Firavun Krallığı döneminde inşa edilmiş, Doğu Çölü'ndeki Kufra Barajı ise ülkeyi sellerden korumak için eski Mısırlılar tarafından kurulmuştur. Antik Mısır'ın İkinci Dönemi'nde Fayoum'daki Lahun Barajı inşa edilmiş ve geçen yüzyılın başında Muhammed Ali Paşa döneminde Damietta ve Rosetta kollarındaki Qanater Khayriyah Barajı inşa edilmiştir. 1902 yılında Nil Nehri üzerinde inşa edilen ilk baraj olan Asvan Barajı inşa edilmiştir. Baraj 1912'de yükseltildi ve 1926'da daha da yükseltildi. 1960 yılında Asvan Barajı'nın yakınına Yüksek Baraj inşa edilmiştir.

- **Asvan Yüksek Barajı (AHD)**

20. yüzyılın başlarında Mısırlılar kazançlı yaz mahsulleri için daha fazla su istemişlerdir. Mısır'ın yaz aylarındaki kurak iklimi nedeniyle, yaz sulama sezonunda kullanılmak üzere bir miktar sel suyunun depolanması gerekmiştir. Asvan Barajı bunu gerçekleştirmek için 1902 yılında inşa edilmiştir. Yaklaşık 1 milyon metreküplük bir depolama kapasitesine sahip olan baraj, Nil Nehri'nin yıllık ortalama akışının yaklaşık %2'sine denk gelmektedir. Barajın depolama kapasitesi 1912'de ve 1934'te tekrar artırıldı ve toplam depolama 5 milyon metreküpe ulaşana kadar baraj amacına hizmet etmiştir. Buna ek olarak, Sudan'da Beyaz Nil üzerindeki Jebel Aulia Barajı'ndan 1 milyon metreküp daha eklenmiştir. 1960 yılında Mısırlı su kaynakları mühendisleri ve politika yapıcılar, Nil taşkınlarının zararlarını önlemek ve kazançlı yaz mahsulleri için su depolamak amacıyla Asvan Barajı'nın üzerinde yeni bir baraj inşa etmeye karar vermişlerdir (Shokr, 2009: 18).

Yüksek Baraj ya da Asvan Barajı genel olarak Afrika'nın, özel olarak da Mısır'ın en önemli barajlarından biri olarak kabul edilmektedir. 1960-1970 yılları arasında inşa edilmiştir. Rezervuar Sudan ve Mısır arasında yer almaktadır ve göl 150 kilometresi Sudan'da olmak üzere 500 kilometre uzunluğundadır. Sudan halkına karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilen Yüksek Baraj'ın Sudan üzerindeki olumsuz etkilerinden biri, baraj gölünün Sudan'ın kuzeyindeki Nubya topraklarını sular altında bırakması ve bunun sonucunda bölgede yaşayan 50.000 kişinin Sudan'ın doğusundaki Yeni Halfa şehrine göç etmesidir. Nüfus için kayıp ekonomik açıdan çok büyüktü ve başta altın olmak üzere değerli madenlerin yanı sıra verimli tarım arazileri ve iki milyon palmye ağacı da kaybedilmişti. Tarihsel olarak su, Dicle ve Fırat Vadisi uygarlığından sonra insan uygarlığının ikinci beşiği olarak kabul edilen antik Nubya anıtlarını sular altında bırakmıştır. Mısır hükümeti Sudan'a sadece yaklaşık 15 milyon pound maddi tazminat ödemiştir (Ahmed, 2014: 151).

1952 yılında Mısır ordusunun monarşiye karşı gerçekleştirdiği devrimden sonra Asvan Barajı üzerinde bir baraj inşa edilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar projenin finansmanı için Dünya Bankası'na sunulmuş ve Dünya Bankası bu çalışmaları onaylamış ancak daha sonra onayını geri çekmiştir. Dünya Bankası'nın bu devasa projeyi finanse edememesi, projenin finansmanı için Sovyetler Birliği'nden alınan teknik yardıma ek olarak Süveyş Kanalı'nın gelirlerinin kullanılması için millileştirilmesine yol açmıştır. Proje üzerindeki çalışmalar 1960 yılında başlamış ve inşaat maliyeti yaklaşık 500 milyon Mısır pounduna ulaştı ve inşaat sürecine 50 bin mühendis ve işçi katılmıştır. Yaklaşık 3.600 metre uzunluğunda, yaklaşık 980 metre genişliğinde ve tepesinde 40 metre genişliğinde kayalarla dolu piramit şeklinde bir barajdır. Nil'in dibindeki yüksekliği üç metre, deniz seviyesinden yüksekliği ise 196 metredir. Suyu tahliye etmek için yaklaşık 14 metre çapında altı büyük tünel ve hidrolik güç jeneratörleri için 12 büyük ünite bulunmaktadır. Barajın gölü Nasır Gölü olarak adlandırılıyor ve 164 milyar metreküplük bir depolama kapasitesine ve 182 metre yüksekliğe sahip. Yüksek Baraj'ın tamamlanması münasebetiyle 15 Ocak 1971 tarihinde bir kutlama düzenlenmiştir (Shokr, 2009: 10).

Asvan Yüksek Barajı 1958'den 1971'ya kadar Sovyetler Birliği tarafından inşa edilmiş ve işletilmiştir. Belirtildiği üzere göl Mısır ve Sudan arasında uzanmaktadır ve Mısır'da Nasır Gölü,

Sudan'ın kuzeyinde ise Nubia Gölü olarak adlandırılmaktadır. Göl yaklaşık 130 milyar metreküp depolanmış su hacmine sahiptir. Asvan Yüksek Barajı, Nil Nehri'nin ilk kataraktı üzerinde yer almaktadır ve baraj, tepesi boyunca dört kilometre uzunluğunda ve 111 metre yüksekliğindedir. Nasser/Nubia Gölü, yaklaşık 500 km ile dünyanın en uzun rezervuarlarından biridir ve en büyüğü 6.000 km²'den fazladır (Abd-El Monsef vd., 2015: 1875).

Nil Nehri suyunun Sudan ve Mısır arasında paylaşılmasına gelince, 1959 yılında iki ülke arasında imzalanan ve suyu 1:3 oranında paylaştıran Nil Suyu Anlaşmasına göre, Mısır yılda 55,5 milyar metreküp, Sudan ise 18,5 milyar metreküp su almaktadır. Buharlaşma nedeniyle gölün su kaybı iki ülke arasında yarı yarıya azalmaktadır, ancak buharlaşma kaybı su yüzeyi ile doğru orantılıdır ve Mısır'daki gölün yüzey alanı Sudan'dakinin yaklaşık dört katıdır (Ahmad, 2014: 151)

Baraj inşa edilmeden önce Nil Nehri'nin yıllık akışının yaklaşık yarısı Akdeniz'e ulaşmaktaydı. Tarım arazileri havza sulamasıyla sulanıyordu ve havza sulaması kullanıldığı ve Nil Nehri yılda sadece bir kez taşıdığı için yılda sadece bir ürün yetiştirilebiliyordu (Abd-El Monsef, vd., 2015: 1877). Yirminci yüzyıl boyunca Nil Nehri için, Mısır'ı kuraklık ve sellerden koruyacak bazı barajların inşası da dahil olmak üzere bazı planlar hazırlanmıştır ve bunlardan en önemlisi Asvan Barajı'dır. Ayrıca barajdan elektrik üretilmekte ve üretilen enerji barajın inşa edildiği dönemde Mısır'ın ihtiyacını karşılamaktadır. Tarım arazilerinin ıslahı ve havzalarda sulama yerine kalıcı sulamaya geçiş için de su sağlanmış, bu da pirinç ekiminin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ayrıca havzada balıkçılık gelişti ve su akışının istikrarı sayesinde nehir seyrüseferi iyileşti. 1956 Süveyş Krizi öncesinde arajın tasarımı bir İngiliz şirketi olan Egyptian Leasing Company'ye emanet edilmiştir. Finansman Anglo-Amerikan temelinde müzakere edildi, ancak Mısır'ın Komünist Çin'i resmen tanımasının ardından Amerika ve İngiltere anlaşmadaki paylarını iptal etmiştir (Smith, 1986: 552).

Yüksek Baraj Mısır için büyük önem taşımaktadır çünkü Mısır'ı yaz mahsullerinin kaybına neden olacak, altyapıyı tahrip edecek ve bazen can kaybına yol açacak yıkıcı sellerden kurtarmaktadır. Yüksek Baraj'ın suları aynı zamanda yaklaşık 1,2 milyon dönüm arazinin ıslahı için de kullanılmıştır. Yaklaşık 850 bin dönümlük çok yıllık sulamanın yerini havza sulaması almış ve pirinç ve şeker kamışı üretimi önemli ölçüde artmıştır. Ayrıca, sanayi ve elektrik açısından 8 milyar kilovat/saat elektrik enerjisi üretilerek Mısır'daki tüm şehir ve köylere fayda sağlanmıştır. Ayrıca yıl boyunca Nil Nehri üzerinde seyrüsefer için de kullanılmıştır (Shokr, A, 2009: 3).

Baraj inşa edildikten sonra kamuoyunda barajla ilgili olumsuz bir hava oluşmuş ve kötü tasarlanmış inşaat mühendisliği projelerinin bir örneği olarak kabul görmüştür. Barajı eleştiren gazeteci Claire Stirling, Mısır'ın Akdeniz kıyısı boyunca kıyı erozyonunun meydana geleceğini, sızıntı ve buharlaşmanın baraj rezervuarında büyük kayıplara neden olacak kadar büyük olacağını ve rezervuarın sadece 20 yıl içinde tortu ile dolacağını öngörmüştür. Akdeniz'deki deniz yaşamı yok olacak ve aynı zamanda Mısır'da şistozomiyazın yayılmasına yol açacaktır. Barajın sağlayacağı sürekli sulama nedeniyle toprak sular altında kalacak, bu da su basmasına ve gelecekte toprağın tuzlanmasına yol açacaktır. Buna ek olarak, silt tutulması tarım arazilerini fakirleştirerek gübre kullanımını gerektirecektir (Abd-El Monsef, vd, 2015: 1877,1882,1883).

Yüksek Baraj'dan sonra ortaya çıkan bir diğer olumsuzluk da Nil suyunun kalitesinin

bozulması olmuştur. Nil Nehri, Nil Havzası ülkelerinin büyük nüfusu söz konusu olduğunda bile, sadece kanalizasyon ve evsel atıklardan kaynaklanan kirleticileri kendiliğinden temizleyebilen temiz nehirlerden biri olarak bilinmektedir. Bunun nedeni Nil Nehri'nin kıyıları boyunca herhangi bir büyük endüstriyel faaliyetin olmamasıdır. Yüksek Barajın etkisi, sadece havza sulamasına dayandıktan sonra tarımda deşarj edilen su miktarını artırdıktan sonra, yıl boyunca sulama için su elde etme olasılığı ile, çiftçilerin doğal olarak yıllık taşkınla gelen besin maddeleri ve alüvyonun yerini almak için kimyasal gübreler kullanmasıdır. Bu sudan kurtulmak, drenaj kanallarında ve Nil'in ana mecrasında yosunların, bitki bariyerlerinin ve su bitkilerinin barajın inşasından önce on kat artmasına yol açmıştır. Ayrıca, baraj nedeniyle su seviyesinin sabit kalması nedeniyle ticari ve eğlence amaçlı teknelerin faaliyeti artmış, bu da nehirdeki petrol atıklarının artmasına ve nehir ortamında kirliliğe ve değişikliklere yol açmıştır. Buna göre, toplanan dağınık veriler hidrokarbon seviyelerinin arttığını ve sürekli olarak izlenmesi ve soruna bir çözüm bulunması gerektiğini göstermektedir (Smith, 1986: 556-557).

4.4. Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan'a Olumsuz ve Olumlu Etkisi

Barajların nehirlerin akışını etkilemesi doğaldır, çünkü dünya nehirlerinin üçte ikisinde bir tür baraj bulunmaktadır ve etkileri açıktır, bunlardan en azı baraj rezervuarlarından kontrollü su salınımının neden olduğu hidrolojik değişimdir. Barajlar taşkınların şiddetini azaltmış olsa da, diğer akış bileşenleri üzerinde etkileri ve çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri vardır. Mavi Nil'de iklim değişikliği ve diğer nedenlerle meydana gelen ve ortalama %20 veya daha fazlasına ulaşan dalgalanmalar ise Mısır, Etiyopya ve Sudan'daki su yönetimi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır (Wheeler, 2020: 42)

Etiyopya, barajın doldurulması ve işletilmesiyle ilgili olarak aşağı kıyıdaş ülkelere net bilgi sağlamamıştır. Bilgi paylaşımı sadece yasal değil, aynı zamanda bağlayıcı bir uluslararası yasal yükümlülüktür. Bu yükümlülük, başta 1997 Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 2015 yılında üç ülke tarafından imzalanan İlkeler Bildirgesi olmak üzere, paylaşılan nehirleri yöneten uluslararası kurallar gereğidir. Bu nedenle, birçok araştırmacı barajın doldurulması ve işletilmesinin aşağı kıyıdaş ülkeler üzerindeki etkisine ilişkin çeşitli senaryolar geliştirmiştir. Baraj rezervuarının kapasitesi 74 milyar metreküptür (Mavi Nil'in yıllık 48,85 milyar metreküplük deşarjının 1,5 katı). Rezervuarın doldurulmasının Mısır ve Sudan üzerindeki etkisi, rezervuarın doldurulduğu zaman dilimine göre belirlenmektedir. Rezervuarın yavaş doldurulması, su azalmasının Mısır ve Sudan'daki geçim kaynakları ve ekonomik sektör üzerindeki etkisini azaltabilir, ancak Etiyopya'nın daha erken elektrik üretmek için doldurma sürecini hızlandırması muhtemeldir (Elnour, 2019: 27).

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD), özellikle iklim değişikliği nedeniyle üç ülkeyi etkileyen iklim üzerinde bir etkiye sahiptir. Bu etki, nehrin doğal akışına olan etkisi ve rezervuar dolum döneminde aşağı havza ülkelerindeki su tahliyesine olan etkisinden kaynaklanmaktadır (Liersch, 2017: 3). Baraj gölündeki depolama nedeniyle buharlaşma ve sızıntı kayıpları artar, bu da Mısır ve Sudan'ın su paylarını karşılama kapasitelerini artırmaktadır (AbuZeid, 2021: 361).

4.4.1. Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Olumlu Etkisi

Etiyopya'nın açıklamalarına göre, Rönesans Barajı'nın aşağı kıyıdaş ülkeler üzerinde, sürdürülebilir tarıma yol açan su akışının dengelenmesi gibi ekonomik etkilerden, Sudan ve Mısır barajları üzerinde barajların ömrünün uzamasına yol açan tortu tutma gibi etkilere kadar değişen olumlu etkileri olacaktır.

A) Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Ekonomik Etkisi

Rönesans Barajı'nın beklenen olumlu etkileri, hem Sudan hem de Mısır ekonomisi üzerinde olumlu bir etki yaratacak olmasıdır. Devam eden su akışı kuraklık dönemlerinde bile tarım sezonlarını dengeleyecektir. Aynı zamanda Sudan ve Mısır barajlarındaki elektriği stabilize edecek ve silt ve tortuları tutmaları nedeniyle ömürlerini uzatacaktır. Buna ek olarak, barajların tortulardan temizlenmesi süreci hükümetlere büyük paralara mal olmaktadır. Baraj, daha önce Sudan'ı her yıl vuran ani selleri de azaltabilir. Ayrıca, elektrik açısından Sudan, Etiyopya'dan daha ucuz elektrik elde ederek Sudan'ın sanayi ve hizmet sektörlerini destekleyebilir. Benzer şekilde Mısır da Etiyopya'dan daha ucuz elektrik elde edebilir. Buna ek olarak, buharlaşma azalacak, yani su kayıpları nispeten daha düşük olacaktır.

• Taşkın Riskleri ve Su Kaynaklarının Akışının Sağlanması Açısından

İklim değişikliği, kurak iklime sahip ülkeleri ılıman iklime sahip ülkelere daha fazla etkilemektedir. Kuzey Sudan ve Mısır'da iklim kuraklık ile karakterize edilir ve tarım, sulama ve su kaynakları süreci Nil Nehri ile bağlantılıdır ve kaynaklardaki su miktarı ile sınırlıdır. Bazı çalışmalar, su altyapısını geliştirmenin ve baraj ve rezervuarlar inşa etmenin, kuraklık ve seller de dahil olmak üzere hidrolojik olaylara uyum sağlamak veya bunları hafifletmek için kullanılabilecek yöntemlerden biri olduğunu göstermiştir. Rönesans Barajı ise kurak mevsimde bile düzenlenmiş ve sürdürülebilir minimum akış seviyelerine olanak sağlamaktadır. Mavi Nil'in akış eğilimleri üzerine

bazı çalışmalar yapılmıştır, örneğin, “Mavi Nil'in minimum ve maksimum akış hızları şu anda Sudan'daki Roseires Barajı'nda yaklaşık 200 metreküp/saniye ve 6500 metreküp/saniye olarak ölçülmüştür. GERD devreye alındıktan sonra, yeni su akış hızı mevcut bilgilere dayanarak hesaplanmıştır (toplam güç = 6000 MW, baraj yüksekliği = 145 metre, 350 MW kapasiteli türbin sayısı 15, Etiyopya'nın barajı sadece elektrik için kullanacağı varsayıldığında, her türbin bakım için 25 gün boyunca kapatılacaktır). Baraj tamamen faaliyete geçtiğinde Mavi Nil'deki su akışı yıl boyunca 3600 - 3800 metreküp/saniye arasında olacaktır.” Bu sayede yıl boyunca kesintisiz bir su akışı sağlanacak, bu da Nil'den sulamaya bağlı tarımsal üretimi arttıracak ve böylece su kıtlığından kaynaklanan hasat kayıplarını azaltacaktır. Ayrıca suyun sürekli akışı Sudan ve Mısır'da elektrik üretiminin verimliliğini de arttırabilir (Tesfa, 2013: 7).

• Sudan ve Mısır'daki Çökeltiller Üzerindeki Etki Açısından

Nil'i oluşturan Sobat, Tekez ve Mavi Nil gibi nehirlerden Sudan ve Mısır'a yılda 157,2 ila 207,2 milyon ton arasında tortu taşınmaktadır. Sudan'daki sedimantasyonun litre su başına 100- 600 mg civarında olduğu ölçülmüştür. Örneğin, Sudan'da inşa edilen barajlar, 1925 yılında sulama amacıyla inşa edilen bir milyar metreküp kapasiteli Sennar Barajı, 61 yıllık bir süre içinde tortu nedeniyle orijinal kapasitesinin %71'ini kaybetmiştir. 1966 yılında sulama ve enerji üretimi amacıyla inşa edilen 3 milyar kapasiteli Roseous Barajı da 28 yıl içinde tortu nedeniyle orijinal kapasitesinin yaklaşık %36'sını kaybetmiştir. Buna göre, Mısır'daki Yüksek Baraj'daki Nasır Gölü'ne yılda yaklaşık 134 milyon metreküp tortu ulaşmaktadır. 1964-2008 yılları arasında Asvan Barajı'nda biriken tortu hacmi 6.285 milyar tondan fazladır. Bu tortuların temizlenmesi süreci Sudan ve Mısır için büyük miktarlara ve yüksek maliyetlere mal olmakta ve elektrik gücünde azalmaya yol açmaktadır; öyle ki bir noktada Sudan'daki Roseiros Barajı'ndaki türbinlerde biriken alüvyonlar nedeniyle elektrik kesilmiştir, bu da bakım maliyetlerinin artması ve tıkanan sulama kanallarının taranması anlamına gelmektedir (Tesfa, 2013: 7-8).

Sediman ve silt tutma süreci, bahsettiğimiz gibi genel olarak aşağı kıyıdaş ülkeler ve özel olarak Sudan üzerinde tarım ve hidroelektrik projeleri açısından hem olumlu hem de olumsuz etkilere sahiptir. Rönesans Barajı'nın inşası, Mavi Nil boyunca taşınan alüvyon ve tortunun %86'sını ortadan kaldıracak, bu da rezervuar depolamasını iyileştirecek ve barajın ömrünü ve elektrik üretim kapasitesini artıracaktır. Baraj, tarama ve tıkanma maliyetlerinde, altyapı bakımında ve hidroelektrik verimliliğinin azalmasında yaklaşık 50 milyon dolar tasarruf sağlayacaktır (Elnour, 2019: 26). Rönesans Barajı'nın tarım üzerindeki etkisine ilişkin olarak bazı çalışmalar, ülkeler arasındaki işbirliği yoluyla Rönesans Barajı'nın Sudan ve Etiyopya'da su akışını ve hidroelektrik enerji üretimini iyileştirebileceğini ve Mısır'da kuraklık sırasında etkili olabileceğini ortaya koymuştur. (Siddig vd., 2021: 625).

B) Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Teknik Etkisi

Afrika, elektrikten yoksun kıtalardan biridir ve Dünya Bankası'na göre Afrika nüfusunun yalnızca %24'ü elektriğe erişebilmektedir. Kıtanın tamamı dünyadaki elektriğin yalnızca %4'ünü üretmekte olup, bunun dörtte üçü Mısır, Güney Afrika ve Kuzey Afrika kıyısındaki ülkeler arasında dağılmaktadır. Malawi, Nijer ve Çad'ın kırsal bölgelerindeki nüfusun yalnızca %2'sinin elektriğe erişimi vardır. Gelişmekte olan ülkelerdeki elektrik tarifeleri kilovat-saat başına 0,04 ila 0,08 dolar arasında değişirken, Sahra-altı Afrika'da bu rakam kilovat-saat başına yaklaşık 0,13 dolardır. Mısır'a gelince, 2009 ve 2010 yılları arasında Mısır'ın elektrik kapsamının Sudan'ın üçte biri, Etiyopya'nın 4,4 katı, Kenya'nın 5,5 katı, Uganda'nın 12 katı ve Tanzanya'nın 7 katı olduğu görülüyor. Etiyopya ve Doğu Afrika ülkelerinin elektrik ihtiyacı önemli ölçüde artmaktadır ve bu baskıyı hafifletmek için Rönesans Barajı, Doğu Afrika ülkelerinin yanı sıra Mısır'ın da elektrik arzını güvence altına almasında hayati bir rol oynamaktadır (Tesfa, 2013: 9).

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) yıl boyunca su akışını sürdürerek elektrik üretimini devam ettirmektedir. Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'ndan sonra, taşkın mevsiminde Merowe ve Roseires barajlarındaki su akışı sırasıyla 471 metre ve 291 metreye ulaşacaktır. Bu su seviyesi, rezervuarın sürdürülebilirliği ve enerji üretim kapasitesinin yanı sıra barajın ömrünü uzun vadede (30 yıl) tortu birikiminden uzatmak için önemlidir. Ayrıca hidroelektrik üretimini yılda yaklaşık 2.000 gigawatt saat artırmaktadır ki bu da Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'ndan önceki ortalama üretimin yaklaşık dörtte biri ve ekonomik olarak en uygun seviyedir. Dolayısıyla elektrik üretimindeki bu artış, temiz hidroelektrik üretiminden yılda yaklaşık 23 milyon ABD doları gelir elde edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, Etiyopya'dan enerji ithal etme süreci Sudan'daki elektrik istikrarsızlığı ve güvenliği sorununu çözecek ve hidroelektrik enerji, termal enerji kullanımına kıyasla hava, su ve atık kirliliğini azaltacak ve iklim değişikliğine uyum sağlama yeteneğini geliştirecektir. Etiyopya'dan Sudan'a ilk elektrik iletim hattı 2011 yılında toplam 200 megawatt kapasite ile kurulmuştur. Plana göre, Rönesans Barajı'nı Sudan'a bağlayan 500 kilovat enerji nakil hattının 2021 yılına kadar tamamlanması beklenmektedir. Sudan ve Etiyopya arasındaki enerji ticaretinin yılda 400 ila 500 milyon ABD doları arasında gelir getirmesi beklenmektedir (Elnour, 2019: 19-20).

C) Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Siyasi Etkesi

Birçok siyasetçi Nil Havzası ülkeleri arasındaki çatışmanın su çatışması kılıfına bürünmüş siyasi bir çatışmadan başka bir şey olmadığına ve bölgenin siyasi haritasını ve Afrika'daki güç haritasını yeniden çizmeye yönelik bir çatışma olduğuna inanmaktadır. Etiyopya kalkınma endeksine göre en fakir ülkelerden biri olduğu için kalkınma meselelerini var olma, nüfuz ve ulusal gurur olarak görüyor ve bu kalkınma da sudan faydalanarak sağlanabilir (Malik, 2021 : 531) .

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) projesinde üç ülke arasındaki işbirliği bölgesel işbirliğini geliştirebilir ve Afrika entegrasyonu için bir model oluşturabilir. Ayrıca üç ülke arasındaki diğer projeler için de bir fırsat olabilir. Ayrıca, üç ülke GERD sorununu barışçıl bir şekilde çözebilir ve işbirliği yapabilirse, bu işbirliği kıta ülkeleri arasındaki çatışmaların barışçıl bir şekilde çözülmesi için başarılı bir siyasi model haline gelebilir. Baraj, ekonomi, yatırım ve ticaret sektörlerinde stratejik ortaklıkların önünü açabilir. Bu işbirliği bölgedeki dış etkiyi azaltabilir ve dış tarafların baraj konusundaki anlaşmazlığı kullanarak bölgeye müdahale etme girişimlerini engelleyebilir. Ayrıca, barajın ortak yönetimine ilişkin bir anlaşma, halklar arasında siyasi güven oluşturarak uzun vadeli istikrar ve anlayışa yol açabilir. Aynı zamanda üç ülkenin uluslararası toplumdaki konumunu güçlendirebilir, siyasi olgunluğu yansıtabilir ve ülkelerin uluslararası itibarını arttırabilir.

4.4.2. Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Olumsuz Etkisi

Barajlar gibi büyük projelerin inşa edildikleri alan üzerinde önemli olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Eğer baraj ortak sular üzerinde inşa edilirse, nehri paylaşan ülkeler üzerindeki olumsuz etkisi

olumlu etkisinden daha büyük olmaktadır. Nil Nehri'nin paylaşılan en büyük kolu üzerinde Rönesans Barajı kadar büyük bir baraj inşa etmek, aşağı kıyıdaş ülkelere (Mısır ve Sudan) akan su üzerinde ekonomik, teknik ve siyasi etkilere kadar uzanan önemli bir etkiye sahiptir.

A) Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Ekonomik Etkisi

Mısır ekonomisi, oteller, restoranlar gibi büyük şirketleri ve turizm ve tarım gibi sektörleri beslediği için büyük ölçüde Nil Nehri'ne bağlıdır. Bu alanlarda bir grup Mısırlıya iş sağlamasının yanı sıra, gayri safi yurtiçi hasılaya %14,5 gibi çok büyük bir oranda katkıda bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar ve Mısırlı yetkililerin açıklamaları, su oranında sadece %2'lik bir düşüşün bile ülkenin 200.000 aileyi besleyen ve yaklaşık bir milyon Mısırlıya istihdam sağlayan yaklaşık 200.000 dönümlük tarım arazisini kaybetmesine neden olacağını göstermektedir (Khayry, 2022: 4).

Mısır'ın 1929 anlaşmasında 55.5 milyar metrekare olarak belirlenen su payına dayanarak, Mısır projelerini bu su miktarına göre planlamıştır. Bu payın azalması Mısır için birçok açıdan önemli kayıplara yol açacaktır. Su payının azalması nedeniyle tarımsal alan yaklaşık 9 ila 12 milyar metreküp azalacak ve bu da tarım arazilerinin ıslahını durduracaktır. Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın Mısır üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi de, tarım sektörünün yaklaşık 6,5 milyon işçi istihdam etmesi nedeniyle tarım arazilerinin kaybedilmesi sonucu işsizlik oranının artmasıdır. Buna ek olarak, Mısır halihazırda kişi başına düşen su tüketimi küresel ortalamanın altında olduğu için su açığı artmaktadır. Bu durum, tuzdan arındırma veya suyun yeniden işlenmesi için yapılan harcamaları artırarak ekonomiyi etkilemektedir. Rönesans Barajı'nın inşası Mısır'ın su payını azaltacak ve bu da Yüksek Baraj tarafından üretilen elektriğin azalmasına yol açacaktır (Kenawy, 2013: 5-7)

B) Rönesans Barajı'nın Tarım Üzerindeki Etkileri

Rönesans Barajı, ekonomileri tarıma dayalı olduğu için aşağı kıyıdaş ülkeleri, özellikle de tarım sektörünü büyük ölçüde etkilemektedir. Mısır ve Sudan arasında imzalanan Nil Suyu Anlaşması ve yıllık 55,5 milyar metreküplük tahsise göre Mısır tarımsal projelerini planlamış ve bu orandaki herhangi bir azalma bu projeleri etkilemiştir. Rönesans Barajı'ndan sonra Nil suyu yüzdesinin yaklaşık 9 ila 12 milyar metreküp azalması nedeniyle, tarım alanlarının azalmasına ve mevcut su miktarındaki açık nedeniyle arazi ıslahı projelerinin azalmasına yol açacaktır. Mısır'ın normal koşullarda gıdanın yaklaşık %60'ını ithal etmesinin yanı sıra, yıllık ortalama %1,9'a ulaşan büyük nüfus artışını karşılamak için tarım arazilerini geri kazanması gerekmektedir. Dolayısıyla su payının azalmasının ardından arazi ıslah süreci duracak, bu da tarım ve gıda ürünlerini etkileyecektir. Yaklaşık bir milyon dönümlük tarım arazisi duracak ve bu da Mısır'ın ticaret dengesinde bir açığa yol açacaktır (Kenawy, 2013: 6).

Mısır tarıma dayalı bir ülke olduğundan, tarım arazilerinin azalması durumunda iş gücü ihtiyacı azalacak ve bu da işsizlik oranının artmasına neden olacaktır, çünkü bu sektör yaklaşık 6,5 milyon

işçi istihdam etmektedir ki bu çok büyük bir orandır. Ayrıca Mısır'ın gıda ihtiyacı için yaptığı ithalat oranının da önemli ölçüde arttığı görülüyor. 2013 yılında gıda ihtiyacının yaklaşık %49'u, 2017 yılında ise yaklaşık %65-%75'i güvence altına alınmıştır (Hassan ve Mohmd, 2018: 844). Olumsuz etki ise nehrin Sudan'daki tarım arazilerinin verimliliğinin nedeni olan alüvyonu taşıması ve tortudaki azalmanın toprağın verimliliğini azaltarak çiftçileri gübre kullanmaya zorlamasıdır (Elnour, 2019: 17).

C) Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Teknik Etkisi

Rönesans Barajı'nın Mısır'da elektrik üzerindeki olumsuz etkisi çok büyüktür ve Mısır'a pahalıya mal olmakta ve onu ekonomik olarak tüketmektedir. Mısır'ın 2008'den bu yana devlet enerji sübvansiyonlarını kaldırdığını ve bunun bütçeye yıllık 17,2 milyar dolara denk gelen yaklaşık 120 milyar sterlinlik bir yük getirdiğini belirtmek gerekmektedir. Enerji yoğun endüstrilere verilen sübvansiyonlar iptal edilmiş, otomobil ve evler için yakıt fiyatları arttırılmıştır. Yüksek Baraj Mısır'da üretilen enerjinin yaklaşık %10 ila 12'sini üretmektedir ve Rönesans Barajı'nın inşası Yüksek Baraj'ın enerji üretiminin azalmasına yol açmaktadır. Bu da Mısır'ı bu açığa çözüm bulmak zorunda bırakmaktadır. Çözümler, rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, atık geri dönüşümü, nükleer enerji gibi hidroelektrik enerjiye alternatifler bulmak veya Mısır ekonomisine çok pahalıya mal olan petrol veya gaz yoluyla fosil gaza başvurmaktır (Kenawy, 2013: 6-7). Yüksek Baraj'a ulaşan su seviyesindeki düşüş nedeniyle Yüksek Baraj'daki elektrik üretimindeki azalma %25-%40 oranındadır (Hassan ve Mohmd, 2018: 842).

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı, Sudan barajlarının enerji üretimini etkilemektedir. Örneğin, Merowe Barajı'nda, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'ndan önceki ortalama yıllık üretim yaklaşık 6.465 gigawatt saat arasında değişmekteydi ve rezervuarın 6 yıllık bir süre için ilk kez doldurulması durumunda ortalama aylık üretim 539 - 474 gigawatt saat arasında olacak şekilde 6.333 - 5.668 gigawatt saat arasına düşecektir. Yaz döneminde (Ocak - Haziran) %5'lik daha düşük açığa ek olarak, elektrik üretiminde başlangıç seviyesine göre %2-12 oranında azalma olacak ve açık Temmuz ayında %2-22, Ekim ayında ise %33 oranında artacaktır (Elnour, 2019: 18).

• Taşkın Riskleri ve Su Kaynaklarının Akışının Sağlanması Açısından

Barajın yıkılması durumunda, tüm Sudan barajlarının da yıkılmasına yol açacağı için Sudan barajları üzerindeki etkisi çok büyük olacaktır. Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın çökmesinden sadece altı saat sonra su, yaklaşık 1.130 kilometrekarelik bir alanı kapsayan Roseires Barajı'na ulaşacaktır. Roseires Barajı'nın üzerindeki su seviyesi yaklaşık 35 metreye ulaşacak ve Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'ndan gelen su rezervuara eklenerek Roseires Barajı'nın çökmesine neden olabilecektir. Sennar ve Merowe barajlarına gelince, baraj yüksekliğinin üzerindeki su seviyesi sırasıyla yaklaşık 25 metre ve 6 metre olacaktır. Jebel Awliya Barajı Beyaz Nil'de olmasına rağmen, Sennar Barajı'nın başarısızlığı sonucu oluşacak yükselen su seviyelerinin negatif dalgası nedeniyle o

da başarısız olacaktır. Bazı araştırmalara göre, Sudan'daki kayıplar yaklaşık 25.400 kilometrekarelik mülk, tarım arazisi ve yolların sular altında kalmasına kadar ulaşabilir ve kayıplar, bölgenin düz doğası ve içindeki nüfus yoğunluğunun yanı sıra ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşması nedeniyle Sennar Barajı ile başkent Hartum arasında yoğunlaşacaktır. Rönesans Barajı'ndan gelen su 4 gün içinde Hartum'a ulaşacak ve iki gün sonra su derinliği maksimum seviyesi olan 10-15 metreye ulaşarak şehrin büyük bir göle dönüşmesine neden olacaktır (Elnour, 2019: 21).

Rönesans Barajı'nın su temini açısından aşağı kıyıdaş ülkeler üzerindeki en önemli olumsuz etkilerinden biri, rezervuarın dolum süresinin büyük ölçüde Nil'e bağlı olan Mısır'ın su güvenliğini büyük ölçüde etkileyecek olmasıdır. Barajın dolum dönemine bağlı olarak, dolum döneminde Nil'in Mısır'a akışı %12-25 oranında azalacaktır. Bu durum Mısır'ın su payını azaltacak ve Mısır'daki Yüksek Baraj'ın deşarjlarını etkileyecektir. Nasır Gölü'ndeki su seviyesinin düşmesi nedeniyle Yüksek Baraj'da üretilen enerjinin azalmasına yol açacaktır. Ayrıca su kaynaklarını ve endüstriyel pompa istasyonları, sulama ve navigasyonun verimliliğini de etkileyecektir. Raporlara göre, Mısır normal şartlar altında iklim değişikliği nedeniyle kuraklığa maruz kalmaktadır ve Rönesans Barajı buna ek olarak Nil'in tarihsel akış rejimini değiştirecek ve Mısır ve Sudan ile bir anlaşma yapılmadan tek taraflı olarak işletilmesi halinde Mısır üzerindeki su baskısını arttıracaktır. Rönesans Barajı Nil suyunun akış hızını etkilemekte ve deşarjda azalmaya yol açmakta, sedimantasyon süreçlerinde artışa neden olmakta, bu da yeryüzünün yüzeyini, içme suyunun kalitesini ve pompalama pompalarının verimliliğini etkilemektedir (Abdelhaleem ve Helal, 2015: 462).

Büyük projelerle ilgili her çalışmada, projenin başarısız olma olasılığının incelenmesi ve kayıpların boyutunu azaltmak için alternatif planlar veya çözümler geliştirilmesi gerektiği varsayılır. Barajlar, başarısız olmaları halinde hayatlarda, projede ve ekonomik kayıplarda önemli kayıplara yol açacak projelerdir. Baraj başarısızlığının nedenleri arasında rezervuarın kontrolsüz boşalması veya barajın fiziksel yapısının tamamının veya bir kısmının çökmesi yer alır. Rönesans Barajı, bölgenin jeolojik yapısı ve meteorolojisine göre, barajın başarısız olma ve çökme olasılığına sahiptir. Baraj arızalarının %35'i uzun süreli şiddetli yağışlar ve barajın doldurma kapasitesini aşan taşkınlar nedeniyle meydana geldiğinden, bu en yaygın nedenler arasındadır. Yağış oranı birkaç gün için 2500 mm'yi aşarsa, Mavi Nil'in akışı artacak, 175 metre olan baraj yüksekliğine kıyasla rezervuarın yüksekliğini 700 metreden fazla yükseltecek, baraj seviyesinin üzerinde su akmasına yol açacak, bu da baraj yapısına veya barajın altındaki ve etrafındaki kayanın tabanındaki eklemlere baskı yapacak ve bu da barajın çökmesine neden olacaktır. Sudan, ülkenin doğu kesiminde sele neden olacağı ve yağış miktarına bağlı olarak başkent Hartum'a ulaşabileceği için büyük ölçüde etkilenecektir (Elnour, 2019: 20).

Barajın başarısız olmasının bir diğer nedeni de bölgenin jeolojik yapısı ve kayalardaki fay ve kırıkların varlığıdır. Rönesans Barajı'nın konumu, daha önce de açıkladığımız gibi, Etiyopya'da belgelenmiş yaklaşık 15.000 depreme neden olan büyük bir levha tektonik bölgesindedir. Ayrıca, şiddetli yağışlar baraj göllerinde deprem ve toprak kayması oranını artırabilir. Baraj alanı sarp tepeler ve dağlarla çevrilidir ve yağış oranının yaklaşık 2250 mm'ye ulaşması beklenmektedir. Yoğun yağış düşmesi durumunda, dağların dik yamaçlarının doğasına ek olarak, kayaların erozyonunun

hızlanmasına sebep olacak ve bu da yüksek bir heyelan olasılığına yol açacaktır. Barajın başarısız olması için beklenen diğer nedenler yaşlanma, iklim değişikliği, terörizm veya askeri saldırı ihtimalleridir (Elnour, 2019: 20).

Rönesans Barajı'nın Nil suyunun aşağı kıyıdaş ülkelere akışı üzerindeki etkisi çok açıktır ve bu da Sudan'daki Gezira Tarım Projesi ve Mısır'daki Nasır Gölü üzerinde bir etkiye yol açmaktadır. Rezervuar doldurma politikası, net buharlaşma, iklim değişkenliği ve iklim değişikliği nedeniyle Rönesans Barajı'ndan su akış hızının azalması süreci bir gerçektir ve güvenli bir su depolama seviyesine ulaşmadan önceki ilk doldurma dönemlerinde etki önemlidir. Gelecekte, sabit bir yağış oranı varsayarsak, Nasser Gölü'ne ulaşan su akışındaki azalmalar, Rönesans Barajı rezervuarının dolması nedeniyle değişecektir. Etiyopya'nın baraj rezervuarını doldurmak için kullandığı %25 dolum kapasitesi dolum sürecini hızlandırırken, aşağı havza ülkeleri su akışındaki azalmayı hafifletmek için %5 dolum kapasitesi talep etmiştir (Zhang vd., 2015).

Barajın Gezira Projesi üzerindeki etkisi Nasser Gölü üzerindeki etkisinden daha büyüktür, çünkü Gezira Projesi Mavi Nil'e, Nasser Gölü ise Beyaz Nil ve Atbara Nehirlerinin birleşmesinden sonra Nil Nehrine bağlıdır, bu nedenle etki daha azdır. Rezervuarın %25'e kadar doldurulması dolum sürecini hızlandırmış, bu da aşağı havza ülkelere su akışındaki dalgalanmaları arttırmıştır. Geleceğin muhtemelen daha kurak olacağı göz önüne alındığında, rezervuarın doldurulması için gereken sürenin uzatılması ve Gezira Projesi için su arzının artırılması gerekecektir. Durumun bu şekilde devam etmesi halinde, dolumun hızlı olması durumunda ortalama akışta -%27,8'e ulaşan bir azalma ile su kıtlığı meydana gelebilir, ancak yavaş dolum durumunda (15 yıl) Gezira Projesi'ndeki ortalama azalma -%9 ile -%11,5 arasında değişecektir (Elnour, 2019: 16).

Rönesans Barajı'nın 1959 tarihli Nil Suları Paylaşım Anlaşması'na göre Sudan ve Mısır'ın Nil Nehri'nden aldıkları paylar üzerindeki etkileri. Rönesans Barajı'nın depolama kapasitesi yaklaşık 74 milyar metreküptür ve bu da Mısır ve Sudan'ın toplam payına eşittir. Rezervuar beş yıl boyunca yılda 15 milyar metreküp oranında doldurulmuştur. Bu oran Sudan ve Mısır'ın payından, Mısır'ın toplam payının yaklaşık %16,2'sine denk gelen yaklaşık 9 milyar metreküp ve Sudan'ın Mavi Nil'den toplam payının %32,4'üne denk gelen yaklaşık 6 milyar metreküp düşülmektedir. Olumsuz etkiler arasında kanal ve drenajlardaki su kalitesinin bozulmasının yanı sıra deniz suyunun kuzey bölgesine ve Nil Deltası'na sızması da yer almaktadır. Sediman tutulması nedeniyle toprağın verimliliği etkilenmekte, bu da kuraklık ve çölleşmenin yayılmasına ve balık zenginliğinin yaklaşık %20 - %30 oranında azalmasına neden olmaktadır (Hassan ve Mohmd, 2018: 841-842).

Bu etki, büyük nüfus artışı nedeniyle Mısır'da kişi başına düşen su miktarının azalması nedeniyle Mısır'ın su açığının artmasına kadar uzanmaktadır. Bu oran Rönesans Barajı'ndan sonra yaklaşık %16.3 ve 21.8'e düşecek, bu da Mısır'ı içme suyunun tuzdan arındırılması ve sulamada kullanılmak üzere atık suyun yeniden artırılması gibi diğer çözümlere başvurmaya zorlayacak ve bu da Mısır'a çok pahalıya mal olacaktır (Kenawy, 2013: 6).

4.4.3. Rönesans Barajı'nın Mısır ve Sudan Üzerindeki Siyasi Etkisi

GERD'in bulunduğu bölge petrol, doğal gaz, hidroelektrik ve değerli metaller gibi doğal kaynaklar açısından zengin olduğu için sıcak bir jeopolitik bölgede yer almaktadır. Bu nedenle, bu önemli kaynaklar üzerinde dış taraflar arasında bir rekabet alanı haline gelmiştir. Bu bölgede ayrıca ABD, Fransa ve Çin gibi yaklaşık 12 ülkeden barışı koruma güçleri veya diğer dış silahlı kuvvetler bulunmaktadır. Bu bölge, büyük ülkelerle ittifakların kurulduğu bir iç çatışma alanı olarak kabul edilmektedir. Üç ülkenin jeostratejik önemi ne olursa olsun, uluslararası güçlerin bölgedeki varlığı GERD müzakerelerinde destekledikleri tarafın kayırılmasını artırmaktadır. Bu nedenle 2021'de Etiyopya, Mısır'ın Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'ni arabulucu olarak dahil etme talebini reddetti ve buna ek olarak üç ülke Afrika ülkelerini destek için bir araya getirmeye çalışmaktadır (Attia ve Saleh, 2021: 8).

Etiyopya baraj inşaatını duyurmak için doğru zamanı seçti, çünkü aşağı kıyıdaş ülkeler o dönemde iç siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan etkilenmişti. Mısır, 25 Ocak 2011 devriminin patlak vermesinin ardından siyasi istikrarsızlık yaşamış ve bu istikrarsızlık Abdülfettah El-Sisi'nin Mısır Cumhurbaşkanı olarak seçildiği 8 Haziran 2014 tarihine kadar devam etmiştir. Bu süre içerisinde Mısır'daki karar alıcıların dört defadan fazla değişmesi nedeniyle, Rönesans Barajı hakkındaki görüşler karar alıcıların iç ve dış politikalarına göre değişmiştir. Sudan'da bu aşama, 2005 yılında imzalanan barış anlaşmasıyla kendi kaderini tayin etme hakkı tanınan Güney Sudan'ın 9 Temmuz 2011'de gerçekleşen ayrılma hazırlığına da tanıklık etmiştir. Bu dönem Sudan için siyasi ve ekonomik değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuş, Güney Sudan'ın ayrılmasıyla birlikte Sudan toplam petrol gelirlerinin yaklaşık %48'ini kaybetmiştir. Bu dönemde Sudan, petrol kaybını telafi etmek için başka kaynaklar aramaya yöneldi ve Mavi Nil bölgesindeki tarım ve sulama projelerine yatırım yapmaya odaklanmıştır. Büyük miktarlarda suya ihtiyaç duyması nedeniyle Sudan, Etiyopya yaylalarında hidroelektrik baraj projelerinin inşasını desteklemiş ve bu barajlardan tarımsal projelerde kullanabileceği ek su miktarı elde etmeyi beklemiştir.

Mısır ve Sudan'ın aksine, Etiyopya bu dönemde siyasi ve ekonomik istikrarını pekiştirmeyi başarmış ve GSYİH açısından en hızlı büyüyen ülkelerden biri olarak öne çıkmıştır ve Etiyopya, Dünya Bankası'na göre dünyanın en hızlı büyüyen 12. ekonomisi olmuştur. Sudan ve Mısır'ın Etiyopya'nın zayıf ekonomik durumunun ve istikrarsızlığının farkında olması, Etiyopya'nın bu büyüklükte bir projeyi uygulama kabiliyetinin yanlış değerlendirilmesine yol açmıştır. Etiyopya, Mısır ve Sudan'ın projeyi üstlenme kabiliyeti konusundaki şüphesizliğinin farkındaydı ve daha iyi sonuçlar elde etmek için bu durumdan yararlanmıştır (Aljefri vd., 2019: 212-313).

Rönesans Barajı'nın bölgedeki en önemli siyasi etkilerinden biri de Kızıldeniz ve Afrika Boynuzu bölgesindeki güç dengelerini değiştirebilecek olmasıdır. Baraj, Etiyopya'nın ekonomik ve siyasi hayatını değiştirebilir. Enerji ve elektrik açığını kapatacak, GSYİH büyümesini kolaylaştıracak, doğrudan yabancı yatırım çekecek ve altyapıyı geliştirecektir. Böylece Etiyopya, bölgedeki siyasi değerini artıracak büyük ekonomik öneme sahip ülkelerden biri haline gelecek ve bölgeye hakim olma konusunda tarihi bir liderlik rolüne sahip olan Mısır ile rekabet edecektir.

Uluslararası siyasi düzeyde, bölgenin doğal kaynaklarının, özellikle de su kaynaklarının, büyük miktarda su gerektiren ürünlerin yetiştirilmesi için yabancı toprakların sömürülmesi açısından zengin ülkeler için bir ilgi konusu haline geldiği görülmektedir. Çin, Hindistan, Suudi Arabistan, Katar ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede büyük ölçekli tarım projeleri bulunmaktadır (Attia ve Saleh, 2021: 7).

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın Mısır'daki siyasi etkisine gelince, ülkenin ekonomik durumundaki düşüş nedeniyle olumsuzdur. Su sıkıntısı işsizliğin artmasına, elektrik üretiminin ve tarımsal üretimin azalmasına ve gıda fiyatlarında enflasyona neden olmaktadır. Ocak 2011 devriminde yaşananlarla karşılaştırıldığında bunlar devrimi başlatan faktörlerle aynıdır. Mısır bir tarım ülkesi olduğu için, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın Mısır ekonomisi üzerindeki etkisi, tarımı etkileyen su sıkıntısı nedeniyle olumsuz olacak ve bu da Mısır'ın iç istikrarı için ciddi bir tehdit oluşturacaktır. Tarımsal üretim, mahsul ve tahıllardaki düşüş, sudan elde edilen kişi başına düşen gelir seviyesindeki düşüşe ek olarak tekstil, pamuk ve diğerleri gibi ikincil endüstrileri etkilediğinden, bu tehdit Mısır'daki çoğu işi kapsamaktadır (Khayry, 2022: 2).

Nil Nehri'ni ve onunla olan tarihsel bağlantısını tarihsel olarak kontrol eden Mısır, Nil suları üzerinde açık bir hegemonyaya sahiptir. Bazı akademisyenlerin açıkladığı üzere, su üzerindeki hegemonya veya kontrol üç ana faktöre bağlıdır: coğrafya veya nehrin konumu (kaynak ve haliç), askeri güç gibi sert güç ve maddi güç, yani altyapı ve ekonomik ve teknik imkanlar. Mısır, nehre kıyası olmayan ülkelerin bile nehrin kaynaklarından yararlanmasını sağlayan bu üç faktörden ikisine sahiptir ve suları kendi topraklarının dışından geldiği için coğrafi konumdan yoksundur. Coğrafi konumu elverişli olmasa da, havzanın geri kalan ülkelere karşı askeri, ekonomik ve teknolojik üstünlüğü ile bunu telafi etmiştir. Ayrıca Sudan, Mısır'a dost bir ülke olarak görülmekte ve bu da Mısır için daha fazla güvenlik sağlamaktadır. Mısır'daki siyasi ve güvenlik istikrarı, vekalet savaşları, siyasi istikrarsızlık, teknik kapasite ve ekonomik kalkınma için uluslararası destek eksikliği nedeniyle yapısal zayıflıktan muzdarip diğer ülkelere kıyasla daha yüksek kabul edilmektedir. Özellikle Nil'in kaynağı olan ve bugüne kadar Mavi Nil Nehri üzerinde kalkınma projeleri uygulamasını engelleyen iç çatışmalardan muzdarip olan Etiyopya. Mısır'ın Batılı müttefiklerini pazarlık kozu olarak kullanmasının yanı sıra uluslararası kreditorlerin Etiyopya'da hidrolik altyapı projelerinin geliştirilmesini desteklememesi gibi durumlar da söz konusudur (Darwisha, 2021: 2- 3).

GERD, uzun vadeli etkileri nedeniyle tüm bölge üzerinde jeopolitik bir etkiye sahiptir. Etiyopya GERD'in aşağı havza ülkeleri için buharlaşmanın azalması, yüzey akışının artması, taşkın kontrolü ve hem Etiyopya hem de komşu ülkeler (Cibuti, Kenya, Sudan ve Yemen) için ucuz enerji gibi faydaları olduğunu düşünse de, Nil Havzası'ndaki hızlı demografik gelişme göz önüne alındığında barajın Etiyopya'ya Mısır'dan daha fazla elektrik sağlaması beklenmektedir. Mısır, 2015 yılında Sudan ve Etiyopya ile İlkeler Anlaşması imzalamasına rağmen, Etiyopya'nın GERD'i inşa etme kararının yasadışı olduğunu ve Mısır'ın Nil üzerindeki tüm hidroelektrik projelerini veto etme hakkına sahip olduğunu öngören 1959 anlaşmasının hükümlerini ihlal ettiğini söylemektedir. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, Etiyopya'ya Mısır vatandaşlarının Nil sularına olan bağımlılığını hatırlatmak için diplomatik bir dil kullandı ve "hiç kimsenin Mısır'ın su payına müdahale edemeyeceğini"

söylemiştir. Eski Su Bakanı Mohamed Nasr Allam, barajın “Etiyopya'ya Mısır'daki gıda ve enerji güvenliği üzerinde kontrol sağlayacağını ve Mısır devletinin ulusal güvenliği için bir tehdit ve Etiyopya için tartışılmaz bir bölgesel güç vektörü haline geleceğini” açıklamıştır. (Popescu, 2017: 130).

4.5. Sudan, Mısır ve Etiyopya Arasında Rönesans Barajı İle İlgili Müzakereler

Mısır, Sudan ve Etiyopya arasındaki müzakereler, Etiyopya'nın 2011 yılında Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı inşa edeceğini açıklamasının ardından başlamıştır. Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın ilk dolgusu ve uzun vadeli işletmesi konusunda müzakereler başlamış, ancak herhangi bir anlaşmaya varılamamış ve Etiyopya, Mısır ve Sudan'ın bir anlaşmaya varılana kadar barajdaki çalışmaları durdurma taleplerine rağmen barajı inşa etmeye devam etmiştir (Basheer vd., 2021: 3).

Genel olarak Nil Havzası ülkeleri arasında Nil sularının paylaşımı konusunu çözmek için yapılan müzakerelere asimetrik güç teorisi hakim olmuş ve bu müzakereler her zaman Mısır'ın çıkarları doğrultusunda sonuçlanmıştır. Gücün verimsizliğine üç perspektiften bakılabilir. Bunlar birincisi, maddi güç ile ekonomik kalkınma düzeyi, askeri güç, siyasi istikrar ve dış siyasi ve mali destek elde etme arasındaki ilişkidir. İkinci olarak, müzakere gücü, müzakerelerin gündemini ve “kırmızı çizgilerini” kontrol etme ve etkileme becerisi ile belirlenmektedir. Üçüncü olarak, entelektüel güç, bilgiyi etkileme ve söylem yaratma becerisiyle belirlenmektedir. Ekonomik açıdan Mısır ekonomisi, diğer kıyıdaş ülkelerin ekonomilerine kıyasla daha güçlü, daha çeşitlendirilmiş ve küresel ekonomiye daha fazla entegre olmuş durumdadır. Ayrıca coğrafi konumu, uluslararası donör ülkelerle iyi ilişkiler sürdürmesini sağlamıştır. Mısır, askeri önemi olan bölgesel bir askeri güçtür ve bu gücü gösterme ve sürdürme kabiliyetine sahiptir. Buna ek olarak, müzakereler açısından, tarihsel olarak kazanılmış haklarını her zaman herhangi bir müzakerenin başlangıç noktası olarak belirlemiştir (Cascão, 2009: 248).

Üç taraf arasında bir anlaşmaya varma çabaları 2012 yılında da devam etti ve barajın tasarımı ve etkilerine ilişkin raporları incelemek üzere uluslararası bir uzmanlar komitesi oluşturulmuştur. Uluslararası uzmanlar komitesi, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın tasarımı ve aşağı havza ülkeleri üzerindeki etkileri konusunda daha fazla teknik çalışma yapılmasını tavsiye etmiştir. Mart 2015'te üç ülke arasındaki müzakereler devam etmiştir ve Büyük Etiyopya Rönesans Barajı İlkeler Deklarasyonu adı verilen bir belge üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

İlkeler Bildirgesi ayrıca (International Panel Experts) IPoE'nin daha fazla çalışma yapılması ve bunların barajın ilk dolumu ve uzun vadeli işletimi için kurallar ve kılavuzlar üzerinde anlaşmaya varmak için kullanılması tavsiyesini de pekiştirmiştir. Aynı yıl, IPoE tarafından tavsiye edilen çalışmaları yürütmek üzere uluslararası danışmanlık firmalarından oluşan bir konsorsiyumla sözleşme imzalanmış, ancak ne yazık ki tüm bu çabalar havza ülkeleri arasında çalışmaların görev tanımı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Müzakereler 2018 yılında durduktan sonra yeniden başlamış ve üç ülkeden oluşan bir Ulusal Bağımsız Bilimsel Araştırma Grubu (NISRG) kurulmuştur. Herhangi bir anlaşmaya varılamamış olsa da araştırma

sonuçları, barajın ilk dolgusu ve uzun dönemli işletmesine ilişkin müzakerelerin bir sonraki turunun temelini oluşturmuştur. Müzakereler devam etmiştir ve Kasım 2019'dan Şubat 2020'ye kadar bazıları Amerika Birleşik Devletleri ve Dünya Bankası himayesinde olmak üzere çeşitli müzakere turları düzenlenmiştir. Afrika Birliği tarafından 2020'de başka bir tur başlatılmış, bunu Avrupa Birliği ve diğerleri takip etmiş, ancak herhangi bir anlaşmaya varılamamıştır (Basheer, 2021: 3).

Mısır uzun zamandır Nil Nehri'ni ve sularını kontrol etmekte ve bu hakimiyetini Nil Havzası ülkeleriyle veya onlar adına sömürgeci güçlerle yaptığı anlaşmalarla somutlaştırmaktadır. Bu ülkeler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Mısır, Ortadoğu'daki nüfuzunu ve stratejik konumunu kullanarak Etiyopya'ya Nil Nehri kalkınma projeleri için tahsis edilen fonların kendisine ulaşmasını engellemiştir. Nil'in üçte ikisinin doğduğu ülke olan Etiyopya su ve enerjiden mahrum kalmış ve kendini besleyemez hale gelmiştir. 2011 yılında Etiyopya, kurtarıcısı ve bölgedeki ve dünyadaki siyasi ve ekonomik haritayı değiştirici olarak gördüğü Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı inşa etmeye karar vermiştir. Bu karar Doğu ve Kuzey Afrika'da su güvenliğini riske atmış olsa da Etiyopya projenin aşağı havza ülkelerine zarar vermeyeceğini, aksine Mısır ve Sudan'a istikrarlı su kaynakları, silt tutma, buharlaşmayı azaltma ve daha düşük elektrik maliyetleri gibi muazzam faydalar sağlayacağını ifade etmektedir. Özellikle Nil Havzası ülkelerindeki büyük nüfus artışından sonra, yaşam standartlarını iyileştirmek için suya olan talep artmış ve bu nedenle Nil Nehri ülkeler arasındaki politikanın önemli bir parçası haline gelmiştir. Etiyopya'nın baraj inşaatını duyurmasının ardından Mısır projeyi reddetmiş, Etiyopya'nın inşaatı devam etmekte ısrar etmesi üzerine Mısır, inşaatı devam etmeden önce barajın Mısır üzerindeki etkisinin belirlenmesi için çalışmalar yapılmasını talep etmiştir. Etiyopya'nın bu talebi reddetmesinin ardından Mısır, barajın boyutunun küçültülmesini talep etmiş ve üç ülke arasında müzakereler başlamıştır (Zergaw, 2024 : 6).

Yukarı Nil Havzası ülkeleri ile Etiyopya arasındaki müzakereler, üçlü ve ikili müzakereler, devlet ve hükümet başkanları, dışişleri bakanları ve su işleri bakanları düzeyindeki müzakereler dahil olmak üzere çeşitli şekillerde gerçekleşmiştir. GERD yönetiminin mühendislik, teknik ve hukuki yönlerini ayrıntılı olarak tartışan hükümet temsilcileri ve sivil toplum akademisyenleri için toplantılar da düzenlenmiştir. Bunlara ek olarak ABD, Rusya, Cezayir, Güney Afrika ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi uluslararası ve bölgesel arabulucular ve gözlemciler de hazır bulunmuştur. Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) müzakereleri birçok uluslararası kuruluşun gündemini işgal etmiştir. BM Güvenlik Konseyi iki oturum düzenleyip GERD ile ilgili bir başkanlık açıklaması yayınlamıştır. Mısır ve Sudan krizin çözümü için Güvenlik Konseyi'nin müdahalesini istemiş ancak konu Güvenlik Konseyi'ne havale edilmemiştir. Sudan, Güvenlik Konseyi'nden GERD anlaşmazlığının taraflarını bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliği olumsuz etkileyebilecek tek taraflı tedbirlerden kaçınmaya teşvik etmesini talep etmiştir. Aynı zamanda Mısır da Güvenlik Konseyi'ne bir mektup göndererek, çözüme ulaşılamaması halinde uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atacak “uluslararası sürtüşmeler” konusunda uyarıda bulunmuştur. Afrika Birliği birkaç tur görüşme düzenlerken, Arap Ligi müzakerelerde ilerleme kaydedilmemesinden duyduğu endişeyi ifade etmiş ve şu ana kadar müzakereci taraflar arasında bir anlaşmaya varılamamıştır (Helal ve Bekhit, 2023: 380).

Mısır'ın eski Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi döneminde, 2012 yılında, Amerikan stratejik istihbarat şirketi Stratfor'dan, Mısır ve Sudan'ın “Etiyopya'da Nil üzerinde [adı verilmeyen] bir barajı bombalamak için” bir uçak pisti inşa etmeyi planladıklarına dair bazı belgeler sızdırılmış ve WikiLeaks tarafından yayınlanmıştır. Askeri liderlerin, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı sorununa en iyi çözüm olarak askeri bir çözümü tercih eden Cumhurbaşkanı Mursi ile görüşüklerine dair haberler de sızmıştır. Mısır'ın askeri çözümü olası çözümler arasında gördüğü anlaşılıyor. Zira yetmişli yıllardan beri Mısır güçlerinin Etiyopya'daki bir barajın ekipmanlarının imha edilmesine karıştığı kanıtlanmıştı ve Başkan Mübarek döneminde hükümet yetkilileri “Mısır ve Etiyopya arasında bir kriz olursa savaş olmayacak, barajı bombalamak için bir uçak göndereceğiz ve aynı gün geri dönecek, bu kadar basit” demişti. Mısır'ın Etiyopya'ya karşı askeri üstünlüğü çok açıktır, ancak askeri yetenekleri ile barajı bombalamanın stratejik sonuçları arasında bir denge kurulmalıdır. Mısır'ın bu çözüme başvurması halinde uluslararası yaptırımların ve olumsuz siyasi ve diplomatik sonuçların ortaya çıkacağı, Batı yardımlarının kesilmesinin yanı sıra özelde Nil Havzası ülkeleri, genelde ise Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin bozulacağı kesindir (Matthews ve Vivoda, 2023: 347-348).

4.5.1. Üçlü Müzakereler

Üç ülke arasında müzakereler yapılmış ancak tatmin edici bir sonuca ulaşılamamıştır ve barajın nasıl doldurulacağı ve işletileceği konusunda aralarında anlaşmazlık bulunmaktadır. Bir diğer anlaşmazlık ise Mısır'ın Nil suları üzerindeki tarihi payında ısrar etmesi, barajın yaklaşık 20 yıl gibi daha uzun bir sürede doldurulması gerektiğini ve barajın işletilmesinde oy hakkına sahip olmak istemesidir. Buna karşılık Etiyopya, Mısır'ın Nil suları üzerindeki tarihi haklarını tanımamakta ve ayrıca dolum süresinin dört ila yedi yıl arasında değişmesini önermektedir. Mısır'ın oy hakkı talebiyle ilgili olarak Etiyopya, ulusal bir proje olması ve tamamen Etiyopya toprakları içinde yer alması nedeniyle barajı yönetme hakkına sahip tek ülkenin kendisi olduğuna inanmaktadır. Sudan'ın pozisyonu başlangıçta barajı desteklemekten baraja karşı Mısır'ın yanında yer almaya doğru değişmiştir. Bunun nedeni, üç ülke arasında Afrika Birliği arabuluculuğunda yürütülen görüşmelerin başarısız olmasıdır. Sudan, Etiyopya'nın genel kurallar yerine barajın doldurulması ve işletme programı konusunda yasal olarak bağlayıcı bir anlaşma imzalamasını istemektedir. Sudan ayrıca gelecekteki anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğine dair netlik talep etmiştir. Sudan ve Etiyopya arasında Fashaga sınır sorunu nedeniyle artan gerginlikler de rol oynamıştır. Sudan devriminden kaynaklanan iç istikrarsızlık, eski Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir'in devrilmesi ve iktidarın ordudan sivillere devredilmesi Sudan'ın pozisyon değiştirmesinin nedenleridir. Üç ülke arasında beş yıldır bir anlaşmaya varılamamasının ardından Mısır, müzakerelere dışarıdan tarafların da katılmasını talep etmiş ancak Etiyopya bunu reddetmiştir. ABD Başkanı Donald Trump, 6 Kasım 2019'da üç ülkeyi Dünya Bankası gözetiminde müzakerelerdeki tikanıklığı aşmak üzere bir toplantıya davet etmiştir. (Zergaw, 2024 :6)

Üçlü müzakereler sekiz yıl sürmüş ve 2011'den 2019'a kadar herhangi bir anlaşma sağlanamamıştır. Bu sekiz yıl, 2012 yılında çalışmalarına başlayan ve 31 Mayıs 2013 tarihinde

raporunu yayınlayan Uzmanlar Komitesi ile başlayan bir dizi aşamadan geçmiştir. Bunun ardından müzakereler, üç ülkenin hükümetleri tarafından atanan teknik uzmanlardan oluşan ve görevleri Uluslararası Uzmanlar Komitesi'nin tavsiyelerini uygulama yolları üzerinde anlaşmaya varmak olan Üçlü Ulusal Komite adlı bir mekanizma aracılığıyla devam etmiştir. Müzakereler birkaç yıl devam etti ve ardından Üçlü Ulusal Komite, görevi Uluslararası Uzmanlar Ekibi tarafından tavsiye edilen çalışmaları yürütmek olan yabancı bir danışman atamış ve istenen çalışmalar da tamamlanmamıştır. 2018 yılında üç ülke, Rönesans Barajı'nın doldurulması ve işletilmesine yönelik teknik senaryolar üzerinde anlaşmaya varmak amacıyla her üç ülkeden beş hidroloji uzmanından oluşan Ulusal Bağımsız Bilimsel Araştırma Grubu (NISRG) adında yeni bir organ kurmuş ve bu da başarılı olamamıştır. Barajın doldurulmasına sadece bir yıl kalırken, Mısır üçlü müzakerelerin boşuna olduğuna ve üç taraf arasındaki mesafeyi kapatmak ve tüm tarafları tatmin edecek bir uzlaşmaya varmak için onları imtiyaz vermeye ikna edecek bir dış arabulucuya ihtiyaç olduğuna inanmaktadır (Helal ve Bekhit, 2023: 582).

A) Uluslararası Uzmanlar Komitesi

Etiyopya'nın Rönesans Barajı'nın inşasını duyurmasının ve projenin Sudan ve Mısır için gerçeğe dönüşmesinin ardından, Etiyopya ve Mısır Başbakanları Meles Zenawi ve Essam Sharaf Mayıs 2011'de barajın tasarım ve inşaat belgelerini değerlendirmek üzere uluslararası bir uzmanlar paneli kurulması konusunda anlaşmıştır. Panel, dört tarafsız uluslararası uzman ve her ülkeden (Etiyopya, Sudan ve Mısır) iki uzman olmak üzere 10 üyeden oluşmuştur. Üç hükümet, panele inşaat sahasında saha çalışması yapma ve mevcut belgelere erişim hakkı tanımış ve bulgularını sunması için bir yıl süre vermiştir. Bulguların ülkeler için bağlayıcı olmadığını, tavsiye niteliğinde olduğunu ve panelin çalışmalarının barajların inşasını durdurmadığını, aksine barajlarla eş zamanlı olarak gerçekleştiğini belirtmek önemlidir. Uluslararası uzmanlar paneli barajla ilgili çalışmalarını tamamladıktan sonra bir rapor sunmuş ve tavsiyelerde bulunmuştur. Rapor tam olarak yayınlanmamış ve gizli kalmasına rağmen sızdırılmış ve “Etiyopya Dışişleri Bakanlığı tarafından doğrulanan” bir kopyası 3 Ekim 2013 tarihinde Bloomberg News'e e-posta ile gönderilmiş ve aşağıdaki sonuçları içermiştir:

Ana barajın kaymasına karşı gerekli güvenliği sağlamak amacıyla temeli stabilize etmek için yapısal önlemlere ihtiyaç duyulabilir. Tali barajı destekleyecek kayadaki zayıf alanlar incelenmelidir. Rezervuar kurak yıllarda doldurulursa, Mısır'a su tedarikini önemli ölçüde etkileyecek ve Asvan Yüksek Barajı'nda uzun süre elektrik üretiminde kayba neden olacaktır; ortalama veya yüksek yağış yıllarında doldurulursa, Asvan Yüksek Barajı'ndan alınan su hacminde önemli bir kayıp olmaksızın üretilen elektrikte %6'lık bir azalma olacaktır. Sunulan analiz çok basittir ve henüz bu büyüklükte ve önemde ve böylesine bölgesel etkiye sahip bir kalkınma için uygun olan ayrıntı, karmaşıklık ve güvenilirlik düzeyine ulaşmamıştır.” Buna göre komite, barajın etkileri konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılmasını tavsiye etmiştir. Raporun bulgularına rağmen Etiyopya, komitenin barajın uluslararası standartlara uygun olarak inşa edildiğini ve aşağı kıyıdaş ülkeler üzerinde olumsuz bir

etkisi olmadığını kanıtladığı konusunda ısrar etmiştir. Bu bağlamda, Mavi Nil'in yatağını değiştirmesinin ardından inşaat devam etmiştir (Samaan, 2014: 10).

22 Eylül 2014 tarihinde, üç ülkeden oluşan uzmanlar komitesi iki çalışma yapılmasını tavsiye etmiştir. İlki barajın Sudan ve Mısır'ın su payları üzerindeki etkisinin incelenmesi; ikincisi ise barajın Mısır ve Sudan üzerindeki çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerinin incelenmesidir. Komite, mansap ülkeleri üzerindeki etkileri incelemek üzere 2015 yılında iki Fransız şirketi olan Atrelia ve BRL ile sözleşme imzalamıştır. Amaç, su ve elektrik kaynakları yönetimini kapsayan ve barajın sınır aşan çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerini değerlendiren çalışmalar gerçekleştirmektir. Mart 2017'de barajın hidrolojik, hidrolik, çevresel ve ekonomik etkilerine ilişkin çalışmaları içeren bir ön taslak rapor hazırlanmıştır. Nisan 2017'de bu ön rapor tartışılmış ve iki şirketin nihai raporu yazarken dikkate alması gereken bazı teknik noktalar üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu noktalar arasında, üç ülke tarafından gündeme getirilen, doldurma işlemi için bir mekanizma bulunması gibi endişelere odaklanılması da yer almaktadır. Mayıs 2017'de üç ülke Addis Ababa'da bir araya gelerek şirketlerin faaliyetlerini yürütürken izleyecekleri mekanizmaları görüşmüştür. Kasım 2017'de üç ülke arasında barajın aşağı kıyıdaş ülkeler üzerindeki potansiyel etkisini belirlemeye yönelik çalışmaların nasıl yürütüleceğine ilişkin müzakereler sonuçsuz kalmıştır. Mısır ilk raporu kabul ederken, Sudan ve Etiyopya önerilen çalışmalarda çeşitli değişiklikler yapılmasını talep etmiştir (Shay, 2018: 3-5).

B) Rönesans Barajı İlkeler Anlaşması Belgesi 2015

Çoğu başarısızlıkla sonuçlanan bir dizi üçlü toplantı yapıldı ve üç taraf 2011'de müzakerelerin başlamasından bu yana aralarındaki anlaşmazlık noktaları üzerinde uzlaşmamıştır. Mısır ve Etiyopya arasındaki gerilim, özellikle Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin liderleriyle yaptığı ve barajın yıkılması ya da Etiyopya muhalefetine barajı sabote etmesi için desteklenmesi yoluyla askeri hareket ve sabotaj öneren toplantının sızdırılmasının ardından tırmanmış ve bu durum Mısır ve Etiyopya arasındaki anlaşmazlığın tonunun yükselmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda, eski Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir, Kasım 2013'te Hartum'da bir toplantıyla başlayan üçlü toplantılar çağrısında bulunmuştur. Toplantılar bir buçuk yıl üst üste devam etmiş, üç ülkenin cumhurbaşkanlığı düzeyinde yedi toplantı yapılmış ve nihayet 23 Mart 2015'te varılan bir anlaşmayla sonuçlanmıştır. Bu anlaşmaya Mısır Arap Cumhuriyeti, Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti ve Sudan Cumhuriyeti arasında Büyük Etiyopya Rönesans Barajı Projesi'ne ilişkin Sudan İlkeler Deklarasyonu Anlaşması adı verilmiştir. Bu deklarasyonda üç ülke, Rönesans Barajı meselesini, en önemlisi Etiyopya'nın Nil Nehrinden yararlanma hakkını tanımak olan on ilke aracılığıyla barışçıl bir şekilde çözmeyi kabul etmiştir (Gibson, 2023: 56-66).

Anlaşma, üç ülkenin Nil'in üç halk için bir geçim ve kalkınma kaynağı olarak önemi konusundaki mutabakatının yanı sıra Nil'in korunmasına yönelik on ilkeyi de içermektedir.

- İlk ilke işbirliğidir: İşbirliği “karşılıklı anlayış, karşılıklı fayda, iyi niyet, kazan-kazan ve uluslararası hukuk ilkelerine dayanmaktadır. Ve yukarı ve aşağı havzalardaki su ihtiyaçlarının çeşitli yönleriyle anlaşılması konusunda işbirliğini kapsamaktadır.”

- İkinci ilke ise kalkınma, bölgesel entegrasyon ve sürdürülebilirlik ilkesidir: Bu ilke, “Rönesans Barajı'nın amacının enerji üretmek, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak ve temiz, sürdürülebilir ve güvenilir enerji kaynakları üreterek sınır ötesi işbirliğini ve bölgesel entegrasyonu geliştirmek olduğunu” açıklamaktadır.

- Üçüncü ilke ise önemli bir zarara yol açmama ilkesidir: Nil Nehrinin ana kaynağı olan Mavi Nil'den diğer ülkelere zarar vermeden faydalanmak üç ülkenin çabasıdır. Herhangi bir ülkeye zarar verilmesi durumunda, “kullanımı bu tür bir zarara neden olan ülke, bu tür bir kullanım konusunda bir anlaşma olmaması halinde, etkilenen ülke ile istişare halinde bu zararı ortadan kaldırmak veya hafifletmek için tüm uygun önlemleri alacak ve uygun olduğunda tazminat konusunu görüşecektir.”

- Dördüncü ilke ise adil ve makul kullanım ilkesidir: Anlaşma, su kaynaklarının ülkeler tarafından kendi toprakları içerisinde ancak adil ve makul bir şekilde kullanılmasını kabul etmektedir. Bu bağlamda dizi yönlendirici faktör dikkate alınmaktadır. Bunlar “coğrafi, hidrografik, hidrolojik, iklimsel, çevresel ve doğal nitelikteki diğer faktörler ile ilgili havza ülkelerinin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları” şeklindedir. Yaşamları Nil'e bağlı olan ülkelerin nüfusları ve bir ülkenin kullanımının başka bir ülkeyi nasıl etkileyebileceği de dikkate alınmalıdır. Su kaynaklarının mevcut ve potansiyel kullanımları ile “su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve ekonomik kullanımı ve bu amaçla alınan önlemlerin maliyetleri” de dikkate alınmalıdır. Ayrıca “planlanan veya mevcut belirli bir kullanım için benzer değere sahip alternatiflerin mevcudiyeti; havza ülkelerinin her birinin Nil Nehri sisteminin sularına katkısı; havza ülkelerinin her birinin topraklarındaki drenaj alanının kapsamı ve oranı” da dikkate alınmalıdır.

- Beşinci ilke, barajın ilk doldurulması ve işletilmesi konusunda işbirliği ilkesidir: Bu ilke “Uluslararası Uzmanlar Paneli'nin (IPOE) tavsiyelerini uygulamak ve projenin çeşitli aşamalarında Uluslararası Uzmanlar Paneli'nin nihai raporunda tavsiye edilen ortak çalışmalara ilişkin Teknik Ulusal Komite'nin (TNC) nihai raporunun sonuçlarına uymak.” şeklindedir. Ülkeler bu tavsiyeleri şu amaçlarla uygulayacaklardır:

“GERD'in inşasına paralel olarak, GERD'in ilk dolumu için tüm farklı senaryoları kapsayacak kılavuz ilkeler ve kurallar üzerinde anlaşmaya varmak. GERD'in yıllık işletimi için baraj sahibi tarafından zaman zaman değiştirilebilecek kılavuz ilkeler ve kurallar üzerinde anlaşmaya varılması. GERD'in işletilmesinde ayarlamalar yapılmasını gerektiren öngörülemeyen veya acil durumlar hakkında aşağı kıyıdaş ülkeleri bilgilendirmek. GERD'in aşağı kıyıdaş ülkelerin rezervuarları ile yıllık işletimi konusunda işbirliği ve koordinasyonu desteklemek için, üç ülke, su ile ilgili bakanlıklar aracılığıyla, kendi aralarında uygun bir koordinasyon mekanizması kuracaktır. Yukarıda belirtilen sürecin yürütülmesine ilişkin takvim, Uluslararası Uzmanlar Paneli tarafından tavsiye edilen iki çalışmanın başlamasından itibaren 15 ay olacaktır.”

- Altıncı ilke güven oluşturma ilkesidir: yani mansap ülkeleri ile Etiyopya arasında güven ve Etiyopya'nın Rönesans Barajı'ndan üretilen enerjiyi satın almak için mansap ülkelerine öncelik vereceği.

- Yedinci ilke, bilgi ve veri alışverişi ilkesidir: üç ülke, Çok Taraflı Uzmanlar Komitesi'ne

ortak çalışmalarda yardımcı olmak üzere gerekli bilgileri iyi niyetle ve zamanında sağlamayı taahhüt etmektedir.

- Sekizinci ilke baraj güvenliği ilkesidir: ülkeler Etiyopya'nın uzman ekibin tavsiyelerini uygulama çabalarını takdir etmektedir ve Etiyopya barajın güvenliğini sağlamak için tüm tavsiyeleri iyi niyetle uygulamaya devam edecektir.

- Dokuzuncu ilke egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkesidir: “Üç ülke, nehrin en iyi şekilde kullanılması ve yeterli düzeyde korunmasını sağlamak amacıyla egemenlikte eşitlik, toprak bütünlüğü, karşılıklı yarar ve iyi niyet temelinde işbirliği yapacaktır.”

- Onuncu ilke, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkesidir: Bu anlaşmanın yorumlanması veya uygulanmasında ülkeler arasında anlaşmazlık çıkması durumunda, iyi niyet ilkesine uygun olarak istişare veya müzakere yoluyla dostane bir şekilde çözülecektir. Çözümün mümkün olmaması halinde, taraflar uzlaştırma, arabuluculuk veya devlet başkanları tarafından değerlendirme yollarına başvurabilirler (DoP. 2015).

4.5.2. ABD Arabuluculuğu

Etiyopya dış arabuluculuğu reddetmesine rağmen Amerikan arabuluculuğunu reddedememiştir. Zira 2018 ortasında Etiyopya'da iktidara gelen Abiy Ahmed, uluslararası toplumun takdirini kazanmak ve kendini ona kanıtlamak isterken, 2019'da Nobel Barış Ödülü'nü kazanana kadar komşularıyla sorunlarını çözmeye çalışmaktadır. ABD Hazine Bakanı, Rönesans Barajı meselesine çözüm bulmak amacıyla istişarelerde bulunmak üzere üç ülkeyi ve Dünya Bankası'nı 6 Kasım 2019 tarihinde Washington'da bir toplantıya davet etmiş ve Amerikan arabuluculuğunda müzakerelerin başlatılmasına karar verilmiştir. Bu müzakereler Şubat 2020'ye kadar devam eden ve üç ülke ile ABD arasında paylaşılan 12 tur görüşmeden oluşuyordu; yedi tur Washington'da yapılırken, Mısır, Etiyopya ve Sudan beş tura dönüşümlü olarak ev sahipliği yapmışlardır. ABD Hazinesi yetkilisi başkanlığında Washington'da yapılan toplantıların amacı, üçlü müzakerelerde nelerin başarıldığını, yakınlaşma ve ayrışma noktalarının neler olduğunu tespit etmek ve teknik müzakerelerin gelecekteki tartışmalarına rehberlik edecek ilkeler üzerinde anlaşmaya varmak olmuştur. Washington'da yapılan yedi toplantının her birinin sonunda üç ülke, ABD ve Dünya Bankası tarafından ortak bir bildiri kabul edilmiştir (Helal ve Bekhit, 2023: 582- 583).

Amerikan arabuluculuğunun ardından, “Washington Görüşmeleri Anlaşması” adı verilen ve Etiyopya'dan imzalamasını isteyen ve Mısır ve Sudan ile bir anlaşmaya varılana kadar Rönesans Barajını test etmemesi veya doldurmaması konusunda uyarıcı bir anlaşma önerisi yayınlanmıştır. Etiyopya bu açıklamadan duyduğu memnuniyetsizliği ifade ederek anlaşmayı imzalamayacağını ve üç ülkenin 2015 yılında Hartum'da imzalanan ilkeler anlaşmasında olduğu gibi barajın inşasını müzakerelerle aynı zamana denk getirmeyi kabul ettiğini açıklamıştır. Etiyopya, ABD'nin rolünün arabuluculuktan gözlemciliğe indirilmesini talep etmektedir (Zergaw, 2024: 7-8)

2019'un sonlarında Amerika Birleşik Devletleri üç ülke arasındaki arabuluculuğa öncülük

etmiş, ancak Trump yönetimi Mısır lehine Etiyopya'ya 130 milyon dolarlık bir bütçe kesintisi yaptığını duyurmuş ve bu da gerilimi artırmıştı. Bu durum Amerika'nın iki taraf arasında arabuluculuk yapma konusundaki meşruiyetini zayıflatmış ve Afrika Birliği en dürüst ve bilgili arabulucu olarak seçilmiştir (Seide ve Fantini, 2023: 4).

Üç ülkenin müzakerecileri arasındaki ana anlaşmazlık noktaları arasında, Etiyopya'nın kuraklık yıllarında veya uzun süreli kuraklık yıllarında barajı nasıl dolduracağı ve işleteceği ve anlaşmazlıkların çözümü için hangi mekanizmaların mevcut olduğu yer almaktadır. 15 Ocak 2020'de üç ülke, GERD'in doldurulması ve işletilmesi sırasında kuraklığın etkilerini hafifletecek mekanizmaların geliştirilmesi ihtiyacını açıklayan ortak bir bildiri yayınlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Dünya Bankası, bu tür durumlarda normal uygulamalara uygun olarak bu etkilerin azaltılması için bir öneri sunmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri ve Dünya Bankası'nın üç kuraklık döneminde barajın doldurulması ve işletilmesine ilişkin önerileri, Etiyopya'nın normal zamanlarda aşağı kıyıdaş ülkelere akan suyun aynı yüzdesini bırakması ve Rönesans Barajı'ndaki stoku kullanması gerektiği yönündedir. Dolayısıyla bu önerilerin Etiyopya için feci sonuçları olacak, yani Etiyopya Mavi Nil'in kendisine tahsis edilen yüzdesine sahip olamayacaktır. Ayrıca Mavi Nil'in kollarını sulama ve hidroelektrik enerji üretimi için kullanması da engellenecektir. İkinci sonuç ise Etiyopya'nın 1959 tarihli Nil Suları Anlaşması uyarınca Mısır'ın Nil suları üzerindeki tarihi hakkını (55,5 milyar metreküp) tanınması olacaktır. Böylece Rönesans Barajı Mısır'ın bir depolama tesisi olacaktır. Buna ek olarak, uyuşmazlıkların çözüm sürecine ilişkin olarak Mısır, taslak ABD anlaşmasına bir tahkim maddesi eklenmesini önermiştir (Tekuya, 2020: 89-93).

Şubat 2020'de, görüşmelerin ana gözlemcisi ve ev sahibi olan ABD Hazine Bakanlığı, tarafların tüm endişelerini karşılayan bir anlaşmaya varıldığını açıklamıştır. Mısır anlaşmayı desteklemiş, Etiyopya ise bazı temel hükümlerini kabul etmediği için anlaşma metnini imzalamayı reddetmiştir. Washington anlaşması Mısırlı ve Sudanlı yetkililer ve gözlemciler arasında imzalanmış ve Etiyopya yerel istişareler yürütme bahanesiyle son aşamaya katılmamıştır. ABD'nin bölgedeki müttefiki Mısır'a karşı önyargılı olduğunu çünkü anlaşmanın su tahsisi ve kuraklık dönemindeki anlaşmazlıkların çözümü konusunda Mısır tarafını destekleyen hükümler içerdiğini açıklamıştır (Ylönen, 2020 : 7).

4.5.3. Afrika Birliği Arabuluculuğu(AB)

Müzakereler 2020 yılında Afrika Birliği'nin arabuluculuğunda başlamış ve ilk toplantı Haziran ayı sonunda gerçekleştirilmiştir. Üçlü müzakerelerde kaydedilen ilerlemeyi belirlemek üzere 21 Temmuz 2020 tarihinde Güney Afrika Cumhurbaşkanı Ramaphosa başkanlığında bir video konferans düzenlenmiştir. Tarafların müzakerelere başlama kararına rağmen, Mısır ve Sudan'ın müzakerelerden çekilme ya da müzakereleri askıya alma tehditlerine ek olarak üç taraf arasında bir dizi anlaşmazlık noktası var, ancak Güney Afrika Devlet Başkanı müzakereleri durdurmak yerine devam ettirme konusunda ısrar etmiştir. Rönesans Barajı ile ilgili müzakerelerin çıkmaza girdiğine

dair haberler birçok uluslararası medya kuruluşunda yer almıştır. (Seide ve Fantini, 2023: 4). Afrika Birliği ayrıca Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'den temsilcileri de Afrika Birliği'nin arabuluculuk grubuna dahil etmiştir. Güney Afrika da gözlemciydi ancak Afrika Birliği başkanlığını üstlendikten sonra liderlik rolünü üstlenmiştir (Ranjan, 2024: 30-31).

26 Haziran 2020 tarihinde Afrika Birliği bir açıklama yayınlarak müzakerelerin başarılı olduğunu ve önemli ilerleme kaydedildiğini, konuların yaklaşık %90'ı üzerinde anlaşmaya varıldığını bildirmiştir. Ayrıca, “üç tarafın herhangi bir açıklama yapmaktan veya herhangi bir eylemde bulunmaktan kaçınmakta serbest olduğu”, ancak Afrika Birliği öncülüğündeki süreci zorlaştırabilecek herhangi bir eylemden kaçınmaları gerektiği belirtilmiştir. Ancak Etiyopya barajı ilk yıl içinde doldurma planını (4,9 milyar metreküp olarak tahmin edilmektedir) sürdürmüş ve bunu medya aracılığıyla duyurmuştur. Dolumdaki bu hızlanmanın artan yağışlardan mı yoksa türbin testlerinden mi kaynaklandığı net değildir. Bu durum Mısır ve Sudan'ın aynı yılın Haziran ayında Birleşmiş Milletler'e bir bildiri sunarak Etiyopya'nın barajın doldurulması ve işletilmesine ilişkin bağlayıcı kurallar olmaksızın bölgesel ve uluslararası güvenlik ve barışı tehdit edebilecek bu adımı atma kararını kınamasına yol açmıştır (Makonye, 2021: 72).

Etiyopya hükümeti ile Tigray Halk Kurtuluş Cephesi arasında tırmanan gerilim ve Sudan ile Etiyopya arasındaki sınır anlaşmazlığının ardından olaylar iki ülke arasındaki ilişkileri karmaşıktırdı. Sudan'daki iç gerilimlere ek olarak, Sudan'daki geçiş hükümeti Afrika Birliği'nin Rönesans Barajı müzakerelerine daha fazla müdahil olması çağrısında bulunmuştur. 21 Kasım 2020 tarihinde, dönemin Afrika Birliği Başkanı Felix Tshisekedi'nin ev sahipliğinde Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin başkenti Kinşasa'da müzakereler yeniden başladı, ancak üç tarafı da tatmin eden bir anlaşma imza edilemedi. Anlaşmazlık noktaları rezervuarın doldurulma hızı, yıllık doldurma planı ve gelecekteki anlaşmazlıkların çözülmesidir. Mısır ve Sudan her iki taraf için de yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmaya varmaya kararlı, ancak Etiyopya daha az katı bir anlaşma istemektedir. Mısır ve Sudan ayrıca arabuluculuğun Afrika Birliği'nin yanı sıra Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ni de kapsayacak şekilde genişletilmesi çağrısında bulunurken, Etiyopya “sürecin üç ülke tarafından tam olarak sahiplenilmesi ve Afrika Birliği liderliğindeki sürecin bütünlüğü” konusunda ısrar etmektedir.

Müzakerelerin çökmesinin ardından Mısır ve Sudan hava kuvvetleri “Nil Kartalları 2” adlı ortak bir tatbikat gerçekleştirmiş ve bu tatbikat sırasında Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi Etiyopya'ya askeri seçenek de dâhil olmak üzere tüm seçeneklerin açık olduğunu söylemiştir. Etiyopya Su ve Sulama Bakanı daha sonra Mısır ve Sudan'a “Temmuz ve Ağustos 2021'de ikinci yılın tamamlanmasıyla ilgili olarak üç ülke arasında veri alışverişinde bulunmak üzere barajların kilit personeli / işletmecilerini atama” çağrısında bulunmuş, ancak her iki hükümet de bunu reddetmiştir. 13 Nisan 2021 tarihinde Sudan Başbakanı Abdalla Hamdok, müzakereleri değerlendirmek üzere mevkidaşlarını bir zirveye davet etmiştir (Makonye, 2021: 74).

Üç ülke nihai bir anlaşmaya varmadan “barajın doldurulması da dahil olmak üzere tek taraflı herhangi bir önlem almaktan kaçınma” konusunda anlaşmış olsa da Etiyopya bu zirvenin sonuçlanmasının ardından ilk doldurma işlemine başlamıştır, ardından Güney Afrika oturumu sona

ermiş ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti 2021 yılında Afrika Birliği başkanlığını üstlenmiştir (Ranjan, 2024 : 29).

4.5.4. Birleşik Arap Emirlikleri Arabuluculuğu (BAE)

Mart 2021'de Birleşik Arap Emirlikleri üç ülke arasındaki görüşmelerde arabuluculuk yapma girişiminde bulunmuştur. Sudan bunu memnuniyetle karşılamış ancak Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin arabulucu olarak devreye girmesi çağrısında bulunmuştur. Bu, Afrika Birliği himayesindeki görüşmelerin başarısız olmasının ardından gerçekleşmiştir (Ranjan, 2024 : 30). BAE, Afrika Boynuzu bölgesinde jeopolitik ve jeoekonomik olarak aktif ülkelerden biridir ve Etiyopya ile işbirliğine dayalı ilişkileri bulunmaktadır. BAE, üç ülke arasındaki müzakereler için kendisini arabulucu olarak teklif etmiştir ve üç ülke de bunu kabul etmiştir. 2021 yılında müzakereler başlamış ve üç tur halinde gerçekleştirilmiştir. Bu turlarda, Sudan Sulama ve Su Kaynakları Bakanı'nın da ifade ettiği gibi, “iki taraf arasında ortak anlayışlara varılmasının önemi” vurgulanmıştır. Mısır bu arabuluculuk konusunda hevesli olmasa da BAE ile Etiyopya arasındaki işbirliği geçmişine dayanarak itiraz etmezken Sudan arabuluculuk konusunda heyecanlıdır. Ne yazık ki herhangi bir sonuca ulaşamamış ve müzakereler Haziran 2022'de sona ermiştir.

BAE Dışişleri Bakanlığı, “üç ülkenin haklarını ve su güvenliğini garanti altına alan, tüm taraflarca kabul edilebilir bir çözüme ulaşmanın önemini” vurgulayan bir açıklama yayınlamıştır. Bu açıklama, BAE'nin “tüm tarafların haklarından” bahsetmesini Etiyopya'yı destekleyen ve Mısır politikasına karşı önyargılı olarak gören Mısır hükümeti ve Mısır gazetelerinin öfkesine yol açmıştır. Milletvekili Diaa El-Din Dawoud bir parlamento oturumu sırasında “Etiyopya Rönesans Barajı'nı bir Arap ülkesinin finanse ettiğini” belirtmiş ve “bu ülkenin kısa süre önce Sudan ve Etiyopya'ya bir elçi gönderdiğini” eklemiştir. Mısır'daki bazı gözlemciler BAE'nin üç ülkedeki çıkarlarını korumaya çalıştığına ve tüm bölgede diplomatik bir varlık göstermek istediğine inanmaktadır (Ahmed, 2024: 17-18).

Etiyopya'nın stratejisi müzakereleri geciktirmek ve uzatmak, bir yandan da barajı inşa etmeye devam ederek teknik çalışmaların sonuçları ortaya çıkmadan tamamlamaktır ki bu da Etiyopya'yı istemediği veya planlarıyla çelişen kararlar almaya zorlayabilmektedir. Etiyopya, barajın ulusal bir proje olduğunu ve hiçbir dış tarafın buna müdahale etme hakkı olmadığını düşünmektedir. Hartum'da 2015 yılında imzalanan İlkeler Anlaşması'nın ardından barajın etkilerini incelemek üzere uluslararası bir komite kurulmasına karar verilmiş ve proje Fransız ve Hollandalı iki ofise havale edilmiştir. Anlaşma, çalışmanın sonuçlarının en fazla on bir ay içinde sunulmasını öngörmektedir. Bu süre zarfında Etiyopya barajın inşasında büyük adımlar atmış ve proje gerçeğe dönüşmüştür. Barajın etkilerini değerlendirmek üzere projeyi uluslararası bir komisyona havale etmeyi kabul etmiştir, ancak çalışma tamamlanmadan inşaatı durdurmayı kabul etmemiştir. Bu bir meydan okuma olarak görülmektedir ve barajın olumlu ya da olumsuz sonuçlarına bakılmaksızın baraj projesi devam etmektedir (Matar ve Hardan, 2022: 669-670).

Müzakerelerin bir anlaşmaya varamamasının nedenlerinden biri, Mısır ve Sudan'ın

Etiyopya'nın Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı sadece kalkınma hedeflerini ilerletmek için hidroelektrik üretme amacını yerine getirmek için değil, aynı zamanda siyasi bir gündemi ilerletmek için de kullandığına inanılmaktadır. Etiyopya, Mısır ve Sudan'ı ya Etiyopya'nın Mavi Nil üzerindeki su egemenliğini kabul etme ya da Etiyopya'nın Nil üzerindeki kontrolünü meşrulaştıran ve sınırsız kullanım hakkını düzenleyen bir anlaşmaya katılma olup bittisiyle karşı karşıya bırakmak istemektedir (Helal ve Bekhit, 2023: 582). Sudanlıların görüşleri barajı desteklemekle reddetmek arasında değişirken, bazı yetkililer Etiyopya ile elektrik alanındaki ekonomik ilişkilerden faydalanmak için GERD'den yana olduklarını ifade etmişlerdir (Darwisheh, 2021: 4) .

4.5.5. Rönesans Barajı Müzakerelerinde Medyanın Rolü Nedir?

Medya, bireylerin ve hükümetlerin kamu bilincini ve görüşünü şekillendirmede önemli bir rol oynar ve aktörlerin kimliğini ve çıkarlarını ortaya çıkarmak için bir araçtır. Bu, belirli konulara dikkat çekerek kamuoyu meselesi haline getirerek ve böylece hangi tarafın ele alınması ve hangi tarafın görmezden gelinmesi gerektiğini belirleyerek yapılmaktadır. Medya, kamusal söylemi tanımlayarak ve sınırlandırarak ve insanları bu konular hakkında düşünmeye sevk eden belirli konulara odaklanarak kamuoyunu şekillendirebilmektedir (Aynalem ve Zerai, 2025: 3).

Sınır Tanımayan Gazeteciler 2022 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksine göre Mısır, Sudan ve Etiyopya 180 ülke arasında 168, 151 ve 114. sıralarda yer almaktadır. Bu durum, bağımsız gazetelerin ve devlete ait diğer gazetelerin varlığına rağmen bu üç ülkede basın özgürlüğünün olmadığını, ancak resmi sansüre tabi olduklarını ve ülkenin etik kurallarına bağlı kaldıklarını göstermektedir.

Baraj inşası, özellikle sınıraşan nehirlerde inşa edilenler olmak üzere, insanların yaşamlarını etkileyen en önemli projelerden biridir. Her ülkedeki medya tarafından yayınlanan makaleler ve medya yayınları çok önemlidir çünkü “yayınlandıkları her ülkeyi/sektörü temsil eden medya tarafından bildirilen olaylara ilişkin içgörü” sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, “yerel medya, sınıraşan nehir havzasındaki su olaylarını tartışırken kıyıdaş ülkelerin ve ilgili paydaşların konumunu/algısını yansıtan doğrudan materyaldir.” Uluslararası medyaya ek olarak, kıyıdaş ve kıyıdaş olmayan ülkelerin ve konuyla ilgilenen tarafların bakış açılarını öne çıkarmaktadır. Medya, kıyıdaş ülkeleri ya işbirliğini artırarak ya da çatışmayı artırarak birbirine bağlayabilecek ilişkinin biçimini belirleyen araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu, barajın havza ülkelerinin çoğuna fayda sağlayan iyimser bir şekilde tanımlanması ve işbirliğinin vurgulanması ya da tehlikenin sembolü olarak tanımlanması ve vatandaşların kalkınmasını ve refahını engelleyerek çatışmaya yol açmasıyla yapılmaktadır (Aynalem ve Zerai, 2025: 3).

• Etiyopya Medyasının Rönesans Barajı Müzakereleri Üzerindeki Etkisi

1991'de Derg rejiminin yıkılmasından sonra Etiyopya medyasında büyük değişiklikler meydana gelmiş ve devlete ait medya sayısı artmıştır. 1995'te kabul edilen Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Anayasası'na göre, “Vatandaşların basın ve ifade özgürlüğü; görüş ve fikirlere sahip olma ve bunları özgürce ifade etme hakkı kanunla güvence altına alınmıştır.” İfade özgürlüğü, bilgi arama ve alma özgürlüğü, basın özgürlüğü, medya özgürlüğü ve medyaya sansürü kapsamaktadır.

Etiyopya'nın önde gelen gazetelerinden The Reporter, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) projesine büyük önem atfetmektedir. Nisan 2013'te The Reporter, “hidroelektrik barajının Sudan, Kenya, Eritre, Somali ve Cibuti gibi komşu ülkelerin ekonomilerini güçlendirmek için güvenilir bir enerji kaynağı sağlayacağını [...]” bildirmiştir. 8 Haziran 2013'te gazete, “Etiyopya, 2017'de tamamlanması planlanan iddialı hidroelektrik projesinin ülkeyi yoksulluktan kurtaracağını [...] ve büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşacağını umuyor” şeklinde bir haber yayınlamıştır. 1 Mart 2014'te gazeteci Nuri Yassin GERD'in “Etiyopya'nın tekrarlayan ve acı veren kıtlık ve yoksulluk deneyimlerinden kaçma çabalarında kilit bir unsur olduğunu [...]” yazmıştır. Bu sözler, Etiyopya gazetelerinin ve medya kuruluşlarının çoğunun olumlu tonuna hakim oldu ve barajı Etiyopya'nın yoksulluktan çıkıp kalkınma ve ilerlemeye açılan kapısı olarak tasvir edip Etiyopya ekonomisini canlandıracak ulusal bir proje olarak tanımlamıştır (Yeshiwas Degu Bealy, 2014: 184,188).

“Etiyopya Medyası Etiyopya Kamuoyunu Sudan ve Mısır'ın Rönesans Barajı Konusundaki Tutumları Hakkında Nasıl Yanılttı?” başlıklı bir makale, medyayı görüş ile objektif haberciliği birbirine karıştırmakla suçlamıştır. Araştırmacı, Etiyopya'nın tanınmış gazetelerinden, örneğin bir Addis Ababa gazetesinde genel yayın yönetmeni ve bir gazeteci tarafından bildirilen ve hükümetin medyayı kontrol ettiğini ve “ya onunla birlikte siz ya da ona karşısınız ve basın zayıf bir araç” dayattığını belirten bazı haberler toplamıştır.

Toplanan bazı raporlara göre, haberlerin çoğu Sudan ve Mısır hakkında yanlış ve yanıltıcı bilgilere dayanmaktadır. Etiyopya'da yayın yapan “The Reporter” adlı internet sitesinde, Sudan ordusunun iki ülke arasındaki tartışmalı Al-Fashaga sınır bölgesine konuşlandırılması konusunu ele alan “Sudan'ın ihaneti” başlıklı bir makale yayınlanmış ve Sudan'ın güçlerini konuşlandırmasının, Rönesans Barajı konusunda Etiyopya'ya baskı yapmak için bir baskı kartından başka bir şey olmadığı ve bu eylemin Mısır'ın bu adımı atmak için Sudan'ı kullanmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Etiyopya Haber Ajansı tarafından yayınlanan bir başka makalede “Sudan ve Mısır, Etiyopya'nın bölgede bir Afrika gücü haline gelmesini önlemek için Rönesans Barajı'na karşı çıkmaktadır.” Etiyopya'nın tanınmış haber sitelerinden birinde yer alan “Mısır Etiyopya'yı neden hafife almamalı” başlıklı bir başka makale ise Mart 2021'de Sudan ile Mısır arasında yapılan askeri anlaşmaya bir yanıt niteliğindedir (Ayman, 2021).

Sosyal medyaya göre Etiyopyalılar, Mısır ve Sudan'ı Etiyopya'nın parçası olmadığı tarihi sömürge anlaşmalarına bağlı kalmakla suçlayarak “paralarıyla inşa edilen barajı baltalamaya çalışmaktadırlar”. Ayrıca onları “açgözlülükle ve Nil sularının en büyük payını kontrol etmeye çalışmakla” suçlamaktadırlar. Bu doğrultuda Etiyopyalılar Twitter'da “Hiçbir dünyevi güç barajımızı inşa etmemizi ve doldurmamızı engelleyemeyecek” etiketiyle Rönesans Barajı'nı desteklemek için

bir kampanya başlatmıştır (Rizk, 2021).

Mısır ve Sudan'a yönelik saldırı ve kamuoyunun Mısır ve Sudan'ın Etiyopya halkının kalkınmasının ilk ve son düşmanı olduğuna inanmasıyla birlikte, “Birleşmiş Milletler, Rönesans Barajı krizinin Afrika Birliği gözetiminde çözülmesini tavsiye etmektedir” başlıklı bir makale yayınlanmıştır. Makale, Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi'yi Nil'in kaynağını görmezden gelerek eski sömürge politikalarını geri getirmeye çalışmakla suçlamaktadır. Mısır'ı siyah Afrika halkından nefret etmekle itham etmektedir ve bu yorum Etiyopya halkının Mısır politikaları hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Ayrıca “Mısır'ın Etiyopya ile vekalet savaşı” hakkında bir başka makale daha bulunmaktadır: Neden bazı insanlarımız kazanmalarına yardım ediyor?” başlıklı bir başka makalede yazar Mısır'ı Etiyopya'daki etnik katliamlara karışmakla suçlamaktadır. “Mısır ne istiyor?” sorusuna ise Nil Nehrini kontrol etmek istediğini söyleyerek cevap vermektedir (Ayman, 2021).

Medya, Rönesans Barajı müzakerelerinde hükümet ve müzakereciler için etkili bir baskı aracı olarak kabul edilen Etiyopya kamuoyunu şekillendirmek için çalışmıştır. Etiyopya halkının Sudan ve Mısır hakkında oluşturduğu bu olumsuz kanaat, müzakerelerin başarısızlığına yansıyan temel nedenlerden biri olmuştur.

• Sudan medyasının Rönesans Barajı müzakereleri üzerindeki etkisi

Sudan medyası, Sudan siyasetini etkileme araçlarından biri olarak kabul edilmektedir, özellikle de siyasi meselelerin ele alınmasında en çok yer alan medya kuruluşlarından biri olması nedeniyle son zamanlarda en çok kullanılan araçlardan biri basındır. Sudan basını, bilgi toplama, hükümet sansürü, basın özgürlüğü, parti ve aşiret bağlılıkları gibi bazı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle “haber gazeteciliğinden çok fikir gazeteciliği” olarak kabul edilmektedir (Al-Ashry, 2019: 212)

Medya kuruluşları Rönesans Barajı konusunu çeşitli şekillerde ele almıştır. Sudan Haber Ajansı 2019 yılında Rönesans Barajı haberlerine geniş yer vermiştir. 25 Mayıs tarihli haberin başlığı “Mısır: Al-Burhan Kahire'ye geldi” başlığını atmış ve görüşmede ikili ilişkiler ve Rönesans Barajı konusunun ele alınacağını belirtmiştir. 17 Eylül tarihli haberin başlığı ise “Sudan: Rönesans Barajı toplantıları Eylül sonunda Hartum'da devam edecek” başlığını kullanmıştır. 24 Eylül tarihli haberin başlığı “Sudan: El Sisi - Sudan'ın adı terörizme destek veren devletler listesinden çıkarılmalıdır” başlığıyla yayınlanmıştır. 8 Ekim tarihli haberin başlığı “Sudan: Savunma Bakanı Mısır Büyükelçisi ile görüştü”, 24 Ekim'de ise “Sudan: Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Mısır Büyükelçisini kabul etti” şeklindedir. 30 Ekim'de manşet “Etiyopya: Sudan ve Etiyopya işbirliğini geliştirmenin yollarını görüşüyor” şeklinde olmuştur. Sudan medyasının Rönesans Barajı meselesiyle ilgili haberlerinden, medyanın Sudan hükümetinin hem Mısır hem de Etiyopya ile ilişkilerini güçlendirdiğini, üç ülke arasındaki krizi çözmek için diplomatik ve müzakere yöntemlerini seçtiğini ve iki taraf arasında tarafsız bir duruş sergilediğini yansıttığı açıktır. Aynı zamanda Mısır'ın onu kazanma ve kendi tarafına çekme girişimlerini de yansıtmaktadır (Sayed El Ahl vd., 2023: 20- 22).

Mısır ve Etiyopya basını, Sudan'daki istikrarsız siyasi ve güvenlik durumu nedeniyle Rönesans Barajı meselesine Sudan basınından daha fazla ilgi göstermiş ve bu durum iç ve dış basında aslan payını almıştır. Aralık 2019 devrimine kadar siyasi gerilimlerle başlamış, ardından siviller ve ordu arasında iktidar çatışması ve sivillere yönelik askeri darbenin ardından 15 Nisan 2023'te Sudan Silahlı Kuvvetleri ile Hızlı Destek Kuvvetleri milisleri arasında başlayan savaşla devam etmiştir.

• Mısır Medyasının Rönesans Barajı Müzakereleri Üzerindeki Etkisi

Mısır medyası ve kamuoyu, ulusal güvenliğini etkilediğini düşündükleri Rönesans Barajı'nın Mısır üzerindeki büyük etkisi nedeniyle bu konuya büyük önem vermektedir. Medya, Rönesans Barajı'nı çeşitli açılardan tartışmıştır, bunlardan en önemlilerinden biri Mısır halkının su sıkıntısı çekmesi nedeniyle Rönesans Barajı'nın Mısır üzerindeki çevresel etkisidir. Mısır'da kişi başına düşen su miktarı şu anda yılda yaklaşık 750 metreküptür ve bu miktar yılda 1.000 metreküplük küresel ortalamanın çok altındadır. Rönesans Barajı'nın inşası nedeniyle Mısırlılar 2050 yılına kadar bu ortalamanın yılda 525 metreküpe düşmesinden korkmaktadır. Gazeteler ve medya siteleri de Rönesans Barajı'nın Mısır ekonomisi üzerindeki etkisinden, deniz suyunun tuzdan arındırılması veya kanalizasyon suyunun tarımda kullanılmak üzere yeniden işlenmesi yoluyla su sıkıntısıyla yüzleşmesi için baskı oluşturduğundan bahsetmiştir. Mısır hükümeti tarafından planlanan ve tarihi su payına bağlı olan ekonomik kalkınma planlarının sekteye uğramasının yanı sıra su sıkıntısıyla yüzleşmekten kaynaklanan bütçe sıkıntısı da söz konusudur (Salem, 2024: 423-424).

Mısır gazeteleri başından beri müzakerelerle ilgilenmektedir. 2015 yılında üç ülkenin dışişleri ve sulama bakanları arasında altı taraflı müzakereler başladığında ve aralarındaki on müzakerenin başarısız olmasının ardından Mısır gazeteleri Etiyopya'nın Mısır ve Sudan'ı "Etiyopya bizi kandırıyor" başlığı altında kandırdığını yazmıştır. Mısır'da yayınlanan Al-Masaa gazetesi on turda bir çözüme ulaşamadığını belirterek "sulama uzmanları Rönesans Barajı müzakerelerinin zaman kaybı olduğunu ve barajın inşası ve Mısır'ın su payı üzerindeki etkisine ilişkin endişeleri nedeniyle Mısır ve Etiyopya arasında hakemlik yapmak için başkanlık müdahalesi ya da uluslararası arabuluculuğa başvurulması gerektiğini doğruladı" ifadelerine yer vermiştir.

Al-Youm Al-Sabea gazetesi provokatif bir manşet yayınladı: "Etiyopya bizi kandırıyor.. Rönesans Barajı toplantıları... 11 saattir anlaşma sağlanamadı... ve Kahire diplomasiye bağlı kalmasına rağmen sonuçlardan memnun değil... Sudan Dışişleri Bakanı: Hartum'da 27 ve 28 Aralık tarihlerinde yeni bir müzakere turu başlayacak". Gazete Etiyopya'yı uzlaşmazlık, erteleme ve aldatma ile suçlayarak, Mısır'ın sorunu barışçıl bir şekilde çözmek için tüm diplomatik yolları kullanmaya kararlı olduğunu, Etiyopya'nın ise herhangi bir anlaşma beklemeden ve Sudan ve Mısır taraflarının gözlemlerini göz ardı ederek barajı inşa etmeye devam ettiğini ifade etmiştir. Al-Shorouk ve Al-Bawaba gazetelerine gelince, müzakerelerin başarısız olmadığını, aksine son toplantının başarısız olduğunu ve tarafların bir ay sonra müzakerelere geri dönmeyi kabul ettiklerini düşünmektedir. Al-Wafd gazetesi ise "Etiyopya'nın erteleme siyaseti Rönesans müzakerelerini engelliyor" diye yazmıştır. Dolayısıyla, gazeteler on müzakerenin başarısızlığı ve son toplantının başarısızlığı

konusunda farklı görüşlere sahiptir, ancak Etiyopya'nın bir anlaşmaya varmayı ertelemesi konusunda aynı fikirde olmuşlardır (Sharaki, 2015).

Mısır gazeteleri söylem ve manşetlerini Mısır'ın olumlu niyetlerini vurgulamaya ve Etiyopya'nın pozisyonlarını ve eylemlerini olumsuz olarak tasvir etmeye odaklanmıştır. Mısır medyası, Mısır'ı iyi niyetli güçlü bir ülke olarak tasvir ederek, müzakerelerde kullanılan Mısır diplomasisini överek ve Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi'nin rolünü överek Mısır'ın pozitifliğini yansıtmaktadır. Mısır'ı baraj kriziyle başa çıkabilecek güçlü bir ülke olarak gösteren bazı makalelerden bahsedilebilir. 6 Temmuz 2013 tarihinde Al-Ahram Online, Sulama Bakanlığı'nın "Mısır'ın Nil sularının durdurulmasına olumsuz etkisi olacak hiçbir projeyi kabul etmeyeceğini" belirten bir açıklamasını yayınlamıştır. Makale aynı zamanda Mısır'ı kimseye zarar vermek istemeyen güçlü bir ülke olarak tasvir etmekte ve dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin şu sözlerine yer vermiştir: "Mısır, Afrika ülkeleriyle - özellikle de Sudan ve Etiyopya ile - dostane ilişkilerini sürdürmekte büyük bir çıkara sahiptir ancak aynı zamanda 'Nil sularının tek bir damlasını' bile kaybetme riskini almak istememektedir." (Al-Sufi ve Ibrahim, 2023: 81-83).

2015'te ilkeler anlaşmasının imzalanmasının ardından gazetelerdeki söylemler Mısır'ın gücünü göstermekten çatışmaların çözümüne, işbirliğine ve karşılıklı faydaya odaklanmaya yönelmiştir. Egypt Independent gazetesi 27 Temmuz 2020'de "Mısır'ın bu konudaki pozisyonu zayıf değildir ve hiçbir zaman da zayıf olmayacaktır" diye yazmıştır. Egypt Independent gazetesi 16 Temmuz 2020 tarihli haberinde "Sisi, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) krizini çözmek için askeri harekâta başvurmayı reddetti ve sorunu çözmenin tek yolunun müzakereler olduğunu vurguladı" diyerek Mısır'ın krizin çözümünde diplomasiye olan bağlılığını vurgulamıştır.

Mısır medyası Etiyopya'nın pozisyonunu "uluslararası yasaları ihlal etmek, işbirliği yapmak istememek ve inandırıcılıktan yoksun manipülatif bir şekilde hareket etmek" olarak tasvir etmiştir. Bu, Nil'de bir baraj inşa ederek tarihi Nil suyu anlaşmalarını ihlal etmenin yanı sıra, 24 Temmuz 2020'de Egyptian Independent gazetesinde belirtildiği gibi, barajın doldurulmasında tek taraflı eylemlerle ilgili olarak 2015'teki İlkeler Sözleşmesini ihlal ederek, "Etiyopya'nın Rönesans Barajı'nı doldurmanın ilk aşamasının tamamlandığını duyurması, iki aşağı havza ülkesiyle (Mısır ve Sudan) imzalanan anlaşmayı ihlal etmektedir." (Al-Sufi ve Ibrahim, 2023: 85-86).

4.6. Rönesans Barajı'nın Hukuki Boyutu

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) meselesi siyaset, toplum, ekonomi ve hukuk üzerinde önemli etkileri olan karmaşık bir konudur. Nil Havzası ülkeleri arasında paylaşılan bir nehir olarak Nil'i yöneten eski ve modern yasal anlaşmaların yanı sıra dünya çapında paylaşılan suları yöneten uluslararası ilke ve anlaşmaların varlığı göz önüne alındığında, GERD meselesi yasal bir perspektiften değerlendirilmelidir. GERD'den etkilenen ülkelerin her biri, uluslararası hukukun belirli ilkelerine ve tarihi anlaşmalara dayanan kendi yasal perspektifine sahiptir. Mısır, GERD inşaatının yasadışı olduğunu kanıtlamak için uluslararası hukukun bazı genel ilkelerine dayanırken, Etiyopya da barajı inşa etme hakkını kanıtlamak için bu ilkeleri yasal ilkelerle reddetmiştir. Bu

nedenle her üç ülkenin ileri sürmüş oldukları kendi yasal tezlerini ve bu tezlerin uluslararası hukuktaki dayanaklarına değinmek gerekmektedir.

4.6.1. Etiyopya'nın Hukuki Boyutu

Etiyopya, Rönesans Barajı'nı inşa etme konusundaki yasal hakkını kanıtlamak için, Nil Havzası ülkelerinin çoğu tarafından imzalanan 2010 Nil Havzası Girişimi Çerçeve Anlaşması'na olan bağlılığının yanı sıra, Etiyopya'nın uluslararası bir nehir olarak Nil Nehri'ne ilişkin dış politikasının temel taşları olan “devletlerin ortak çıkarı, devletler arasındaki anlaşmaların egemenliği ve devlet sorumluluğu” gibi çeşitli uluslararası ilkelere dayanmaktadır (Alebachew, 2014 :3).

Etiyopya ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 4 Aralık 1986 tarihinde kabul edilen ve “her insanın ve tüm halkların, tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilebileceği ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi kalkınmaya katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahip olduğunu” belirten Birleşmiş Milletler Kalkınma Hakkı Bildirgesi olarak adlandırılan kalkınma hakkına da dayanmaktadır. Bu hak Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Deklarasyonu, 1993 Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı, Milenyum Deklarasyonu, 2015 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve 2000 Milenyum Deklarasyonlarında da tanınmıştır (Jemal, 2021: 9-10).

Etiyopya, sömürgeci Britanya ile Etiyopya arasında imzalanan 1902 anlaşmasının 3. Maddesinin İngilizce versiyonundan Amharca versiyonuna çevrilmesinde bir hata olduğunu ve bu maddenin “Britanya Majestelerinin Hükümeti ve Sudan Hükümetinin rızası dışında Mavi Nil, Tana Gölü veya Sobat Nehri üzerinde sularının akışını durduracak hiçbir çalışma yapılmayacağını veya yapılmasına izin verilmeyeceğini” öngördüğünü iddia etmektedir. Amharca versiyona göre, “‘durdurma’ ifadesi ‘durma’ olarak çevrilmiştir, yani Menelik suları durdurmadığı sürece, anlaşma onun Mavi Nil sularını kullanmasını ve yönünü değiştirmesini engellemez.” Bu nedenle anlaşma Etiyopya için geçersizdir. Ayrıca, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 48. Maddesine göre, Etiyopya ve kaynak devletler sömürge anlaşmalarını, özellikle de Mısır ve Sudan arasında imzalanan 1929 ve 1959 anlaşmalarını onaylamadıklarına inanmaktadır. Bir anlaşmanın, açık rızası veya iradesi olmaksızın üçüncü bir devlet için yükümlülükler veya haklar yaratamayacağını öngören Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 34. Maddesi uyarınca bu antlaşmalarla bağlı olmadıklarına inanmaktadırlar (Zostiet, 2020 : 13)

Etiyopya ile Sudan arasında 1902 yılında yapılan ve Etiyopya'nın Sudan'ın rızası olmadan Mavi Nil üzerinde Rönesans Barajı veya başka bir baraj inşa etmeye yasal hakkı olmadığını belirten bir anlaşmaya dayanmaktadır. Ancak Etiyopya'nın dayanabileceği bazı argümanlar vardır. İngiltere onaylamadığı için anlaşma yürürlüğe girmemiştir ve anlaşmanın kaynağı suyla değil sınırlarla ilgilidir. Etiyopya da 1950'lerde bu anlaşmaya itiraz etmiş, Viyana Anlaşmalar Sözleşmesi ve temiz sayfa ilkesine göre sömürge anlaşmalarıyla bağlı değildir. Anlaşma Etiyopya'ya Nil sularının akışını engellememe yükümlülüğü getirmekte ve Nil sularından faydalanmasını ya da kullanmasını engellememektedir (Jamal, 2021: 5).

1902 anlaşması da Birleşik Krallık'ın bölgedeki egemenliği altında yapıldığı ve Etiyopya'ya herhangi bir fayda sağlamadığı için eşit olmayan bir anlaşma olarak sınıflandırılmaktadır. Eşit olmayan anlaşmalarda genellikle karşılıklı yükümlülüklerde bir kusur vardır. Etiyopya aleyhine Birleşik Krallık için tercihli şartlar içermektedir, bu nedenle eşit değildir ve bu nedenle Etiyopya açısından geçersizdir.

1925 yılında İngiltere ve İtalya, İtalya'nın Mavi Nil'in kaynakları, Sobat Nehri ve kolları üzerinde ana Nil'in akışının durmasına yol açabilecek herhangi bir çalışma yapmamasını gerektiren notalar teati etmiştir. Etiyopya bu notaları reddetmiş ve Birleşik Krallık da bu anlaşmanın Etiyopya için bağlayıcı olmadığını kabul etmiştir. Mısır ile Birleşik Krallık arasında 1929 yılında imzalanan ve Nil sularını Mısır ile İngiliz sömürge güçleri olan Sudan ve Victoria Gölü'ne kıyısı olan Doğu Afrika devletleri (Kenya, Tanganika [şimdiki Tanzania] ve Uganda) arasında paylaştıran ve Mısır ile Sudan tarafından 1959 anlaşmasıyla değiştirilen Nil Suları Anlaşması'na atıfla, Etiyopya bu anlaşmayla bağlı olmayacaktır. 1959 anlaşması Mısır ve Sudan arasında ikili bir anlaşmadır ve başka herhangi bir taraf için bağlayıcı değildir (Jemal, 2021: 5-9).

4.6.2. Mısır'ın Hukuki Boyutu

Mısır'ın Nil suları üzerindeki hakkını savunmak ve Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın (GERD) inşasına karşı çıkmak için kullandığı hukuki argüman, havza ülkeleriyle imzaladığı tarihi anlaşmalara dayanmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Mısır'ın nehir suları üzerindeki “tarihi ve doğal haklarını” tanıyan 1902 İngiliz-Etiyopya Anlaşması'dır. Sudan ile yapılan 1929 ve 1959 anlaşmaları da Mısır'a Nil projeleri üzerinde veto yetkisi vermektedir. Ayrıca Mısır, güçlü ülkelerin ve Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Afrika Kalkınma Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının desteğine dayanmaktadır. Mısır, bölgesel ve uluslararası destek kazanmak için su güvenliği ve ulusal güvenlik kartını (suyu varoluşsal bir güvenlik meselesi olarak görerek) kullanabilir (Darwish, 2021: 2-4). Mısır, Nil Nehri sularını paylaşan Mısır ve Sudan arasındaki 1929 ve 1959 anlaşmalarının tüm havza ülkeleri için geçerli olduğunu ileri sürmektedir (Abebe, 2014 : 36)

Mısır, Etiyopya ile İngiltere arasındaki 1902 anlaşmasının Etiyopya'nın Nil Nehri üzerindeki hiçbir hakkından vazgeçmeyeceğini açıkça öngördüğüne inanmaktadır. Etiyopya, Nil'in akışını azaltacak herhangi bir önlem almayacak ve bu da baraj inşaatını yasadışı hale getirecektir. Anlaşmanın imzalandığı tarihte Mısır İngiliz himayesinde olduğundan, Mısır anlaşmanın üçüncü taraf faydalanıcısı olduğuna inanmaktadır. Mısır anlaşmanın taraflarından biri olduğu için, anlaşmanın “devletlere uluslararası bir su yolunu paylaşan diğer devletlere ciddi zararlar verilmesini önlemek için gerekli tedbirleri alma görevi yükleyen” 7. Maddesi uyarınca, Rönesans Barajı'nın genel olarak yukarı kıyıdaş devletler için su kaynaklarının gelişimini sınırlayabileceğine ve özellikle Mısır'a zarar verebileceğine inanmaktadır. Bunun nedeni, Mısır'a akan Nil sularının hacmini olumsuz yönde etkilemesidir (Abebe, 2014: 35-36)

Mısır, Nil Nehri üzerindeki yasal hakkını, Etiyopya'nın kıyıdaş bir devlet olarak “uluslararası görevi” gibi çeşitli ilkelere dayandırmaktadır. Nil nehri veya onu etkileyen kollarından biri üzerinde

proje gerçekleştirilmesi durumunda Etiyopya, projenin teknik detaylarına ilişkin ön bildirim belgelerini sunmalıdır. Bunun nedeni, “uluslararası nehirlerin yönünün değiştirilmemesi” ve “aşağı kıyıdaş devletlere zarar verilmemesi” uluslararası ilkelerine göre projenin teknik sağlamlığının doğrulanmasıdır (Alebachew, 2014 :3)

Mısır ayrıca önceki veya tarihi kullanım teorisiyle bağlantılı su haklarının tahsisi ilkesine de inanmaktadır. Bu ilke, “yararlı bir amaç için belirli bir miktarda su kullanan ilk kullanıcının, sonraki kullanıcılara karşı kullanılan su miktarı üzerinde münhasır bir mülkiyet hakkına sahip olduğu fikrine dayanmaktadır. Bu kullanıcılar ancak ilk kullanıcının haklarıyla çelişmesi halinde kalan su miktarını kullanabilirler. Buna göre, Mısır Nil sularının ilk ve tarihi kullanıcısıdır ve Etiyopya sonraki kullanıcıdır, çünkü Nil sularını ancak bu kullanım Mısır'ın önceki kullanımıyla çelişmediği sürece kullanabilir. Mısır Nil Nehri sularının çoğunu kullanmaktadır ve bu nedenle Etiyopya veya herhangi bir yukarı kıyıdaş devlet tarafından yapılacak herhangi bir kullanım Mısır'ın bu ilke kapsamındaki haklarıyla çatışabilir (Abebe, 2014: 36)

Etiyopya'nın benimsediği Nil sularının adil ve makul kullanımı ilkesine göre Mısır, Rönesans Barajı'nın inşasını engellemek için mantıklı argümanlar sunabileceğine inanmaktadır. Bunlar, bir çöl ülkesi olması ve Nil Nehri'nden başka bir çıkışı olmaması ve yukarı kıyıdaş ülkelerin tarımsal, içme ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabilecek şiddetli yağışlara ek olarak su kaynakları için başka seçeneklere sahip olmasıdır. Ayrıca Mısır, sömürge dönemi anlaşmalarına, özellikle de İngiltere ile Etiyopya arasındaki 1902 anlaşmasına atıfta bulunarak, anlaşmanın 3. Maddesine göre Etiyopya'nın Nil Nehri üzerindeki haklarından feragat ettiğini ve Nil su kaynaklarının Mısır'a akışını azaltacak herhangi bir önlem almamayı kabul ettiğini belirtmektedir (Zostiet, 2020 : 12)

4.6.3. Sudan'ın Hukuki Boyutu

Sudan'ın Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) konusundaki duruşundaki tereddüt ve çelişki, iç ve dış faktörlerin bir birleşiminden kaynaklanmaktadır. Bazı akademisyenler Sudan'ın baraj konusundaki tutumunun objektif kriterlere (GERD'in fayda ve tehditlerinin dengelenmesi) göre şekillenmediğini, bunun yerine Mısır ve Etiyopya ile olan dış politikasına dayandığını belirtmektedir. Sudan'ın 2019'dan bu yana yaşadığı siyasi ve güvenlik sorunları ve Beşir rejiminin düşmesi de kararlarını etkilemiştir. Yönetici elit içindeki askeri ve sivil gruplar arasındaki bölünme, Sudan'ın barajla ilgili vizyonunda netlik eksikliğine ve dış politikasında dalgalanmalara yol açmıştır. Sudan'daki hükümet değişikliğinin ardından, bu yeni rejim ile Sudan'ın Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) anlaşmazlığındaki pozisyonundaki potansiyel değişim arasındaki ilişkiyi tanımlamak gerekiyordu. Hem Etiyopya hem de Mısır, yeni Sudan rejimini kendi taraflarına çekmek için çalışmıştır. 2020'de Mısır'ın girişimiyle Arap Birliği, GERD konusundaki tek taraflı eylemlerinden dolayı Etiyopya'yı kınayan bir kararı kabul etmiştir. Sudan karara katıldı, ancak durumu karmaşıktıracağına ve Mısır ile Etiyopya arasındaki gerilimi artıracığına inanarak çekincelerini dile getirmiştir. Mısır, bu çekincelerin Etiyopya ile Sudan arasında yakınlaşmaya yönelik bir adım olarak algılanacağından korkuyordu. Mısır, Sudan'ın Arap kimliğini savunurken, Etiyopya da Sudan'ı

kendi tarafına çekmek için Sudan'ın ortak Afrika kimliğini savunmuştur (Otinov, 2023: 1225, 1228).

Sudan, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı konusundaki görüşünü savunmak için 1902 Antlaşmasına dayanmaktadır. Bu anlaşma İngiliz, İtalyan ve Etiyopya hükümetleri tarafından imzalanmıştır. Anlaşma, İngiliz hükümeti tarafından temsil edilen Sudan ile İtalyan hükümeti tarafından temsil edilen Eritre ve bağımsız Etiyopya arasındaki sınırları ve uygulamaları tanımlamayı amaçlamıştır. Anlaşmanın 3. Maddesi, Etiyopya'nın Mavi Nil üzerinde İngiliz onayı olmadan Nil'in akışını kesintiye uğratabilecek herhangi bir çalışma yapmamasını öngörmektedir. Etiyopya, anlaşmanın barajın inşasını yasaklamadığına, çünkü Nil suyunun kullanımını yasaklamadığına, daha ziyade akışın tamamen durdurulmasını yasakladığına inanmaktadır. Sudan ayrıca Nil Nehri sularını Mısır ile arasında paylaştıran 1929 ve 1959 anlaşmalarına da bağlı kalmaktadır. Sudan, üç Nil suyu anlaşmasını da Viyana Konvansiyonu tarafından belirlenen anlaşmaların halefiyeti ilkesi kapsamına dahil etmiştir ve Etiyopya'nın bu anlaşmaları uygulamakla yasal olarak yükümlü olduğuna inanmaktadır (Krentz, 2024: 683, 686).

Sudan ayrıca Mısır ve Etiyopya'nın onayladığı ve Sudan'ın imzaladığı Anlaşmalar Bakımından Devletlerin Halefiyetine İlişkin Viyana Sözleşmesi'ne (VCSSRT) de dayanmaktadır. Bu sözleşme “halef devletin selef devlet tarafından kendi adına akdedilen anlaşmaları nasıl ele alacağına ilişkin kuralları belirlemeyi” amaçlamaktadır. Her üç ülke de sözleşmeyi imzaladıkları için, 12. ve 18. Maddelere göre, sözleşmeyle bağlıdırlar. Madde 9 ayrıca “halef devletin tek taraflı olarak selef devletin anlaşmalarıyla bağlı kalmaya karar verebileceğini” öngörmektedir. Sudan bu nedenle Etiyopya'nın imzaladığı tarihi anlaşmalarla bağlı olduğuna inanmaktadır (Krentz, 2024: 692- 693).

4.6.4. Uluslararası hukuk perspektifinden Rönesans Barajı'nın inşası

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında, sınıraşan nehirleri düzenleyen bir dizi doktrin ve ilke bulunmaktadır ve bunların en önemlileri şunlardır

- Mutlak ülkesel egemenlik teorisi “Harmon ilkesi” ilk uygulanan teoridir ve “devletin kendi ülkesel yetki alanı içindeki tüm sular üzerinde tam kontrole sahip olduğunu ve bu suları nehri paylaşan diğer ülkeler, özellikle de aşağı kıyıdaş ülkeler üzerindeki etkilerini dikkate almadan kullanabileceğini” belirtir. Ancak bu ilke, yol gösterici bir ilke olarak “karşılıklı yararı” destekleyen Mısır ve Etiyopya'nın mevcut etik ve fikirleriyle uyuşmamaktadır.

- Harmon ilkesinin tam tersi olan ikinci teori ise “mutlak toprak bütünlüğü”dür. Buna göre, nehrin yukarı mecrasındaki ülkelerin, bu kullanım Nil'in aşağı mecrasındaki ülkeleri etkilemediği sürece nehirden faydalanabileceğini belirtmektedir. Ve “devlet, miktar olarak kesintiye uğramadan ve kalite olarak bozulmadan aynı hacimde suyun akışını bekleme hakkına sahiptir” ve “kıyıdaş bir devlette bulunan suların kullanımından kaynaklanan akışta herhangi bir kesinti, azalma veya artışa izin verilmeyecektir”. Aşağı kıyıdaş ülkeler de yukarı kıyıdaş suların su akışını olumsuz etkileyebilecek her türlü kullanımına itiraz etme hakkına sahiptir (Alebachew, 2014 :8)

- Üçüncüsü, devletin egemenliğini diğer havza devletleri için de benzer haklarla ilişkilendiren

“çıkarlar topluluğu” teorisidir, yani devletler tüm nehir havzasını geliştirmelidir. Devletler, ortak su kaynaklarının geliştirilmesi ve rasyonel bir şekilde kullanılması ve faydaların paylaşılması için birbirleriyle işbirliği yapmalıdır. Yani, uluslararası havzadaki su, ulusal toprak sınırlarına bakılmaksızın tek bir birim olarak yönetilmelidir. Bu teori geçmişte Etiyopya tarafından iyi karşılanmış, ancak Mısır, özellikle uluslararası su yollarının ulaşım dışı kullanımlarıyla ilgili olarak, aşağıdaki nedenlerden dolayı reddetmiştir: Teori “devletler arasında uluslararası sulara olan farklı bağımlılık derecelerini dikkate almamakta, yukarı nehirlerin kıyısında bulunan devletler için alternatif su kaynaklarının varlığını hesaba katmamakta ve uluslararası nehirleri kullanma konusunda devletler arasındaki farklı kabiliyetleri hesaba katmamaktadır.

- Dördüncü teori ise “sınırlı egemenlik ve toprak bütünlüğü teorisi ‘dir ve ’Devletler, kendi toprakları içerisinde bulunan uluslararası suyollarındaki bir su kaynağını, bu kullanımın diğer Devletlere herhangi bir zarar veya ziyan vermediği ölçüde kullanma konusunda egemenlik hakkına sahiptir. Buna göre, bir devletin uluslararası suyollarındaki su kaynaklarını kullanması, nehri paylaştığı devletin çıkarlarını etkiliyorsa, devletin uluslararası suyollarındaki suyu kullanma egemenlik hakkı sınırlandırılır.” Mısır bu teoriyi benimsemektedir (Alebachew, 2014: 9).

Birleşmiş Milletler tarafından 14 Aralık 1962 tarih ve 1803 (XVII) sayılı kararla tanınan teamül hukukları arasında Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Hukuku da bulunmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı'na göre, doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik diğer devletlerin haklarından ayrı tutulmamalıdır. Bu nedenle, doğal kaynaklar devletin toprakları içerisinde diğerlerini olumsuz etkilemeden kullanılmalıdır. Bu nedenle, Rönesans Barajı anlaşmazlığına dahil olan tüm devletler doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik haklarını kullanmakla yükümlüdür, ancak yükümlülükleri faaliyetlerinin sınır ötesi çevresel zarara neden olmamasını sağlamaktır (Vallès ve Bórquez, 2022: 149).

Sınıraşan suyolları ile ilgili uluslararası su hukuku ilkelerine göre, en önemli iki yasa olan Helsinki Kuralları (1966) ve Birleşmiş Milletler Suyolları Sözleşmesi (1997), çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Temel ilkeler arasında, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde 4, 5, 7, 10, 29 (4) maddelerinde ve Helsinki Yasası'nda 5, 6, 7, 15, 16, 17, 19 maddelerinde belirtilen adil ve makul kullanım ilkesi yer almaktadır. Ayrıca 1997 Birleşmiş Milletler Yasası'nın 5, 10, 11, 29 (2) maddelerinde ve Helsinki Yasası'nın 7, 10, 12, 15, 16, 17, 19, 20, 21 (2) maddelerinde belirtilen önemli zarar vermeme ilkesi de bulunmaktadır. İşbirliği ve bilgi alışverişi ilkesi, 1997 Anlaşması'nın 29(1), 29(2) 31. Maddelerinde ve Helsinki Kanunu'nun 5(2), 8, 9, 11, 12, 24(1), 25(1), 27, 28(3), 30. Maddelerinde belirtilmiştir. Uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü ilkesi 1997 Anlaşması'nın 26 ila 37. maddelerinde, Helsinki Kanunu'nun 33. maddesinde yer almaktadır. Bu maddeler, Rönesans Barajı'nın inşasına ilişkin anlaşmazlıkların çözümünün özünü temsil etmektedir. Ayrıca Mısır, 1997 tarihli BM Sözleşmesinin “Devletlere, uluslararası bir su yolunu paylaşan diğer Devletlere ciddi zarar verilmesini önleyecek tedbirler alma yükümlülüğü getiren” 7. Maddesine atıfta bulunmuştur. Mısır, barajın kendisine ciddi zarar vereceğini ve Mısır'a ulaşan su miktarını azaltacağını savunmaktadır (Zostiet, 2020: 11-12)

Su hukuku için işbirliğine dayalı bir çerçeve geliştirilmesine yönelik 1911 tarihli Madrid

Deklarasyonu'na göre, tek bir su kaynağını paylaşan ülkeler “birbirlerine sürekli maddi bağımlılık içinde” olmalıdır. Şimdi, modern uluslararası hukuk kurallarına göre, su kaynaklarının paylaşımı ile ilgili olarak Nil Nehri sularına spesifik olan iki ilke bulunmaktadır:

- İlk ilke hakkaniyetli kullanım ilkesidir. Yani her ülkeye kendi toprakları dahilinde kullanımına izin verilen su miktarının kullanılması durumudur. Bu ilke 1966 Helsinki Kuralları'nda her ülkeye “kendi toprakları dahilinde, uluslararası drenaj havzasının sularının faydalı kullanımlarında makul ve adil bir pay” verileceği şeklinde belirtilmiş ve anlaşmalar bu ilkeyi herhangi bir ülkeye uygulanmasında bir denge gözeterek desteklemeye devam etmiştir.

- İkinci ilke ise havza ölçeğinde yönetimdir. Birleşmiş Milletler'in ilk Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'e göre bu, su havzasını paylaşan tüm ülkelerin yönetime katılması anlamına gelmektedir. Ayrıca, coğrafi alanın “entegre bir varlık” olduğunu ve bu alandaki kalkınmanın “parçalı” değil entegre olması gerektiğini düşünen Hukuk Topluluğu tarafından da onaylanmıştır. Bu nedenle, havza işlerini entegre bir şekilde yönetmek için ortak bir idare veya ortak bir kurum oluşturulmalıdır.

1999'da imzalanan İşbirliği Çerçeve Anlaşması, Nil Nehri Havzası Komisyonu'nun (NRBC) kurulmasını öngörmüştür. Bu iki ilke uygulandığı takdirde, Mısır'ın Nil Nehri'nin yarısından fazlası üzerindeki kontrolü, suyun adil kullanımı ilkesinin açık bir ihlali teşkil etmektedir. Etiyopya'ya gelince, Rönesans Barajı'ndan elde edilen devasa elektrik üretiminde de görüldüğü gibi, daha fazla miktarda su talep edemez ve hak ettiğinden daha fazla kullanamaz. Bu nedenle Nil Havzası ülkeleri için bir miktar elektrik üretmelidir. Etiyopya ayrıca Rönesans Barajını tek başına ve diğer Nil Havzası ülkelerinin rızası olmadan inşa ederek havzanın ortak yönetimi ilkesini de ihlal etmektedir (Hussen, 2021: 16).

Bu anlaşmazlık konusunu inceleyen uluslararası hukuk Uluslararası hukuk ilkeleri ve tarihi anlaşmalar olmak üzere iki bakış açısına dayanmaktadır. Uluslararası hukukun ilgili ilkeleri açısından, 1997 Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yollarının Kullanımı Sözleşmesi ile onaylanan adil ve makul kullanım ilkesi, aynı sözleşmeden kaynaklanan ciddi zararın önlenmesi ilkesi ve önceden bildirim ilkesini içermektedir. Etiyopya baraj inşaatının Mısır ve Sudan'ı haksız yere etkilemediğine, Mısır ve Sudan ise baraj inşaatının su güvenliklerini etkilediğine inanmaktadır. Ciddi zarar açısından Mısır ve Sudan, bağlayıcı bir anlaşma olmaksızın barajın doldurulması ve işletilmesinin su kaynakları ve çevre üzerindeki etkisi açısından kendilerine ciddi zarar verebileceğine inanmaktadır. Etiyopya zarar vermeyeceğini taahhüt etmesine rağmen, yasal olarak bağlayıcı bir anlaşma imzalamayı reddetmektedir. Önceden bildirim konusunda uluslararası hukuk, nehir havzalarını paylaşan ülkelere, nehir yatağı üzerinde herhangi bir proje yapılması durumunda havzadan etkilenen tüm ülkelere “danışma ve önceden bildirimde bulunma” yükümlülüğü getirmektedir. Etiyopya, Mısır ve Sudan'ı projeden haberdar ederken, aralarında bir anlaşmaya varılana kadar dolguyu durdurma taahhüdünde bulunmamıştır.

Uluslararası hukukun diğer perspektifi ise tarihi anlaşmalardır. Etiyopya'nın Sudan'ın onayı olmadan Nil Nehri'nde herhangi bir proje kurmayacağını taahhüt ettiği 1902 anlaşması da buna dahildir. 1929 ve 1959 anlaşmaları Mısır ve Sudan'a Nil suyundan belirli paylar vermiş olsa da

Etiyopya kendisini bu iki anlaşmanın parçası olarak görmemektedir. Üç ülke arasında 2015 yılında imzalanan ve üç ülke arasında zarar vermeme ve işbirliği yapma taahhüdünü içeren İlkeler Bildirgesi'ne ek olarak, Rönesans Barajı'nın işletilmesi ve doldurulmasıyla ilgili herhangi bir çözüm sunmamıştır.

Buna göre, uluslararası hukuki bakış açısı, tarafların haklarını garanti altına almak için barajın doldurulması ve işletilmesi konusunda bağlayıcı bir yasal anlaşmanın olmamasıdır. Aynı zamanda, ciddi bir zarar olduğu kanıtlanmadığı sürece hiçbir ülkeye başka bir ülkenin projelerini veto etme hakkı vermez, bu nedenle Etiyopya projeyi durdurmaya zorlanamaz. Ancak anlaşma olmaması Uluslararası Adalet Divanı ve Güvenlik Konseyi'ne başvurulmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, Etiyopya'nın kalkınma hakkını korurken Mısır ve Sudan'ın haklarının zarar görmemesini garanti altına alan bağlayıcı bir yasal anlaşma bulunmalıdır.

4.7. Üç Ülke Arasındaki Çatışmayı Önlemek İçin Rönesans Barajı'nın Nasıl Yönetilebilir?

Su, insanlar ve canlılar için yaşam kaynağıdır ve su tüm siyasi, ekonomik ve sosyal yönleri kontrol etmektedir. Dünya yüzeyinin yaklaşık %45,3'ünü kaplayan, dünya nüfusunun yaklaşık %40'ının yararlandığı ve dünyadaki nehir akışının yaklaşık %60'ını temsil eden, iki veya daha fazla ülke arasında paylaşılan yaklaşık 263 su havzası bulunduğundan, su paylaşılan bir kaynaktır. Son dönemde yapılan bazı çalışmalar, bir sonraki çatışmanın su konusunda olacağını doğrulamaktadır. Kaynağı bir ülkede, çıkışı başka bir ülkede olan bu suları birden fazla ülkenin paylaştığı düşünüldüğünde, uluslararası sular bir saatli bomba olarak kabul edilmektedir. Bazı çalışmalar, uluslararası suların, uluslararası bir su yolunu paylaşan ülkeler arasında bir işbirliği kaynağı olabileceğini göstermektedir. Su, başka konularda anlaşmazlığa düşseler bile ülkeler arasında işbirliği için bir yol gösterici olabilir (Wolf vd., 2003: 31).

Bazı çalışmalar, paylaşılan havzalardaki ülkeler arasındaki çatışmaların bu suyun yönetilmesiyle önlenebileceğini göstermiştir. Ancak bu suyun yönetiminde karşılaşılabilecek bazı zorluklar vardır. Bunlar arasında su kullanıcıları ve su için rekabet eden taraflar gibi hükümetlerin su yönetimindeki tüm tarafların müdahalesi de yer almaktadır. Artan aşırı su tüketimi, su dağıtımındaki adaletsizlik ve tatlı su sıkıntısına yol açan iklim değişiklikleri, su tasarrufu konusunda farkındalığın artmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak, kullanıcıların su yönetimine müdahalesine yol açmış ve nehir yönetiminin sadece su kaynakları uzmanları tarafından yapılması sürecinin sona erdiği kaydedilmiştir. İkinci zorluk, havza yönetimi yaklaşımlarının gelişmesiyle birlikte yönetim ve politikanın ötesinde yönetişimin evrimiyle ilgilidir. Bu yaklaşım, yalnızca mühendislik çözümlerine ve nehir havzaları ile ekosistemlerin modellenmesine odaklanan teknik su kaynakları yönetiminden çok stratejili yaklaşımlara doğru evrilmiştir. Nehir yönetimi sürecine politikalarda daha az evrim eşlik etmektedir çünkü politik yaklaşım arz yönetimine odaklanmaktadır, yani yeterli miktarda su sağlamaya çalışmaktadır, bu nedenle ana akarsular ve kolları üzerinde barajlar inşa etmeye başvurmaktadır, bu da bir komuta ve kontrol felsefesine yol açmaktadır.

Bir diğerk zorluk ise iklim değışikliği ve bunun su havzaları üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileriyle ilgilidir. Sonuncusu havza yönetim sürecinin karşılaştığı en önemli zorluklardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu da siyasi sınırlar ile havza sınırlarının uzlaştırılması sürecidir (sınır ötesi zorluk). Bu nedenle, ülkelerin ulusal çıkarları ve kaynak uzlaştırılmalıdır ve havza ülkeleri arasında veri ve anlaşma alışverişı süreci başlı başına havza ülkeleri arasındaki iyi ilişkilerin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Zeitoun vd., 2013: 332-335).

4.7.1. Su Diplomasisi

Su diplomasisinin tek bir tanımı yoktur. Ancak tanım bağlama ve yazarların bakış açılarına göre değışmektedir. Su diplomasisi bazı literatürde mavi diplomasi olarak da adlandırılabilir. Kavramdaki bu çeşitlilik, su diplomasisi bağlamlarının çeşitliliğinden ve paylaşılan sular ve bunların yönetimiyle ilgili teorik çerçevelerin sayısından kaynaklanmaktadır. Avrupa Birliği'nin su diplomasisini dış politikanın bir parçası haline getirme çağrılarına rağmen, su diplomasisi kavramının net bir şekilde tanımlanmamış olması, bu alandaki prosedürlerin tanınmasını ve uygulanmasını engellemektedir. Net bir kavramın olmaması, bu kavramın sınır ötesi su işbirliği kavramından ayırt edilememesine de yol açmıştır.

Bu beş husus, paylaşılan sular konusunu diplomatik yöntemlerin yardımıyla siyasi bir mesele olarak ele almaktadır. Su diplomasisi, özelliklerini tanımlayan beş ana yönüyle anılmaktadır. Bunlar; siyasi, önleyici, tamamlayıcı, işbirlikçi ve teknik olarak belirtilebilir. Ayrıca, su diplomasisinin normatif temeli, taraflar arasındaki diplomatik ilişkilere, güvene ve etkileşime, farklı çıkar ve pozisyonlarının tanınmasına ve ortak suların adil ve makul kullanımının ulaşılması gereken bir hedef olarak belirlenmesine dayanmaktadır (Keskinen vd., 2021: 3).

Su diplomasisinin ortaya çıkışı, silahlı şiddet, siyasi gerilimler ve suyun ülke içinde kötü yönetilmesi gibi küresel olaylardan kaynaklanmaktadır. Bu durum, sınıraşan su yönetimi için siyasi ve teknik aktörler ve sektörler tarafından etkili sürdürülebilir çözümler bulmak üzere ortak çaba gösterilmesini gerektirmektedir. 2001 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, tatlı su kaynakları için rekabetin savaşların başlıca nedenlerinden biri olabileceğini belirtmiştir. Dünyanın nüfusu son 100 yılda dört katına çıktığı için bu tahminler gerçekleşebilir. Çevresel baskılar ve dünya genelindeki ekonomik genişleme, 1900 ile 2010 yılları arasında su kullanımının sekiz kat artmasına yol açmıştır. Amu Derya, Colorado, Ganj, İndus, Çad Gölü, Nil, Dicle ve Fırat gibi sınıraşan havzalarda aşırı su streslerine tanık olunmuştur. Son zamanlarda, bu havzalardaki yıllık su çekimleri uzun vadeli akışlarını aşmıştır (Klimes vd., 2019: 1363).

1990'larda çoğu politikacı ve bilim adamı nükleer savaşlar, petrol savaşları vb. döneminin sona erdiğini ve bu dönemin su savaşları dönemi olduğunu düşünmüştür. Ancak önceki dönem ortak nehirlerle sahip ülkeler arasında çatışmadan çok işbirliği ile karakterize edilmiştir. 2000'li yılların başında, iklim değışikliği mevcut su miktarını olumsuz etkileyeceği için su savaşları iklim değışikliği ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle su diplomasisi kavramı, su savaşları beklentisine yanıt olarak 2010 yılından bu yana geniş bir alana yayılmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi su sıkıntısı çeken

bölgelerde yaygınlaşan bu kavramın önemi, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır:

- Paylaşılan su kaynaklarının sürdürülebilirliği için çalışır.
- Paylaşılan su kaynaklarını ulusal düzeyde güvence altına alır.
- Su üzerinde bir çatışmayı önlemeye çalışır.
- Ulusal söylemlerin bölgesel söylemlerle değiştirilmesi için çalışır ve kolektif eylem, güvenlik ve istikrarı artırır (Hussein vd., 2023: 1-2).

Su diplomasisi kavramının tanımı, belirttiğimiz gibi, örtüktür ve bir kullanımdan diğerine değişir, ancak aşağıdaki öne çıkan unsurlar ayırt edilebilir:

Birincisi, su diplomasisi geleneksel diplomasinin bir dalıdır, ancak su konusunda uzmanlaşmıştır. Bazı yazarlar “su diplomasisinin, ülkeler arasındaki su meselelerine ilişkin ikili ve çok taraflı müzakerelere uygulanan bir diplomasi dalı” olduğunu belirtmektedir. Ancak, ne tür su sorunlarıyla ilgilendiği belirtilmemiş, ancak suyun mevcudiyeti ve miktarına odaklanılmıştır.

İkincisi, araştırmacılar ve siyasi aktörler su diplomasisinin temel unsurunun yalnızca geleneksel diplomatik etkileşimlere dayanmadığını savunmaktadır. Aksine, devlet ve devlet dışı aktörlerin çeşitli düzeylerde katılımını gerektirir ve “çok yollu (su) diplomasi” olarak adlandırılan ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu terim ulusal düzeyin altındaki su anlaşmazlıkları için de kullanılmaktadır, dolayısıyla sadece ülkeler arasındaki diplomasi ile ilgili değildir.

Üçüncüsü, su diplomasisi müzakere demektir ve bazı yazarlar su diplomasisini olumlu çözümlere ve “kazan-kazan çözümlerine ulaşmaya” bağlamaktadır.

Dördüncüsü, su diplomasisinin su sorunlarının ötesinde bir rol oynadığını ve bölgesel kalkınma, istikrar ve barışa katkıda bulunduğunu düşünenler de vardır. Bazıları su diplomasisini öncelikle daha geniş dış politika hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak görmektedir (Sehring vd., 2022: 206-210).

A) Su Diplomasisi Nasıl İşler?

Su diplomasisi, çözüm geliştirmeden önce nedene bakarak ve sorunlar hakkında düşünerek çalışır ve değerler, çıkarlar ve araçlar arasında ayrım yapmaktadır. Değerler, insanların sahip oldukları ve dünyaya baktıkları inançlardır ve ekonomik, siyasi, kültürel, dini ve ahlaki hususları içerir. Örneğin, Hindistan'daki Ganj Nehri, paydaşların dini düşüncelerine göre kutsal bir nehir olarak kabul edilmektedir. Değerler açısından, paydaşlar bir insan hakkı ya da verimlilik kaynağı olarak suya erişime bağlı olan yaşam biçimlerini korumak istedikleri için sınıflandırmada bir önceliği temsil edebilmektedirler. Çıkarlar, değerleri güvence altına almak veya geliştirmek için gelişen bu pozisyonun arkasındaki sebep veya amaçtır. Araçlar, olası sonuçları desteklemek için kullanılabilecek teknikler ve süreçler olarak tanımlanabilir ve karmaşık sorunlarda karar vermeye yardımcı olurlar ancak sürdürülebilir çözümler sağlamazlar. Su diplomasisinin ana hedeflerinden biri “karmaşık su sorunlarını tanımlamak ve yönetmek için eyleme geçirilebilir bilgi üretimini ve

kullanımını kolaylaştıracak bir çerçeve geliştirmek ve test etmektir.”(İslam ve Repella, 2015: 5).

Su diplomasisi çerçevesi, su sistemlerinin gelişimini ve oluşumunu açıklayan genel kurallara dayanmakta ve istenen son sonuçlara ulaşmak için paydaşlar arasındaki işbirlikçi süreçlerin nasıl yönlendirileceğine odaklanmaktadır. Su diplomasisi çerçevesi paydaşların görüş ve değerlerinin bir temsili olarak kabul edilmektedir. Bu, “hangi verilerin toplanması gerektiği veya gelecekteki talebin nasıl tahmin edileceği konusunda bir anlaşma olmadığı [ve] temel anlaşmazlığın... uygun tahsis formülü üzerinde olduğu” görüşünün altını çizmektedir. Bu nedenle su diplomasisi çerçevesi, çatışmanın arabuluculuk, anlaşmanın ise diplomasi gerektirdiği önermesinden hareket etmektedir. İyi ilişkiler kurmanın ve çatışma durumlarıyla başa çıkmak için arabulucu düzeyinde becerilere sahip olmanın su diplomasisi çerçevesi için başlangıç noktaları olduğunu vurgulamaktadır (Zandvoort vd., 2018: 187).

B) Su Diplomasisi Yolları (Çoklu Yol Su Diplomasisi)

Bu diplomasi çok yollu olarak bilinir ve su diplomasisinin resmi ve gayri resmi yolları olarak da adlandırılır. Bu diplomasi, su diplomasisinin veya müzakerelerinin ilerlediği bir dizi yolun varlığına işaret etmektedir. Birinci yol, resmi ülke temsilcileri arasındaki resmi müzakereleri ifade etmektedir. İkinci yol, sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumlar gibi devlet dışı aktörler arasındaki diyalog ve işbirliğini içermektedir. Bazı çalışmalar, gayri resmi bir ortamda devlet ve devlet dışı aktörlerin bir karışımı olan Yol 1.5'in varlığını göstermektedir. Üçüncü yol ise genellikle sınır bölgelerinde gerçekleşen halklar arası diplomasiidir.

Akademik ve akademik olmayan yazarlar, 1.5, 2 ve 3 numaralı izleklerin güven oluşturma, işbirliğini artırma ve müzakerelerden sonra anlaşmaların uygulanmasının sürdürülebilirliğini sağlama konusundaki önemini ve avantajlarını kabul etmişlerdir. Bununla birlikte, mevcut teşvikler, finansman, istihbarat ve lojistik kaynaklar nedeniyle, etkileme konusundaki etkinlikleri Track 1'e göre daha azdır (Sehring vd., 2022: 219).

Tablo 3.Su Diplomasisi Yolları

1. Yol	1.5. Yol	2. Yol	3. Yol
--------	----------	--------	--------

Devlet temsilcileri arasında resmi müzakereler	Resmi olmayan bir ortamda devlet ve sivil toplum kuruluşları	Sivil toplum aktörleri arasında diyalog ve işbirliği Sivil toplum örgütleri ve akademik kurumlar	İnsanlar arası diplomasi Esas olarak sınır bölgelerinde görülür.
--	--	---	--

kaynak:Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

C) Su Diplomasisinin Temel Unsurları

Su diplomasisi izlediği yollara göre değişiklik gösterse de, ana hususlar şu şekilde açıklanabilir:

- Siyasi boyut: Su diplomasisi, çatışan çıkarlara sahip paydaşlar arasında meydana gelen siyasi etkileşimler sürecidir. Kıyıdaş ya da paylaşımcı devletler arasındaki ve içindeki siyaset ve güç ilişkileriyle bağlantılıdır.
- Önleyici boyut: Su diplomasisi aslında barışı tesis etmek ve çatışmaları önlemek veya azaltmak amacıyla devletler arasında arabuluculuk yapmaya yönelik bir yaklaşımdır. Bu boyut, “gelecekteki çatışmaların önlenmesi açısından” önleyici unsurları ve “uzlaşma ve mevcut gerginliklerin azaltılması açısından” uzlaştırıcı unsurları kapsamaktadır. Önleyici diplomasi bir biçimi olarak kabul edilen su diplomasisi, suyun adil kullanımının yanı sıra bölgesel istikrar ve barışı da geliştirir ve su diplomasisinin normatif temeli olarak kabul edilmektedir.
- Bütünleştirici boyut: Su diplomasisi, tüm resmi ve gayri resmi çevrelerden farklı sektörlerdeki tüm paydaşları kapsamaktadır.
- İşbirliği boyutu: Su diplomasisi karşılıklı işbirliğini ve ortak faydaları geliştirir ve bunlara dayalıdır.
- Teknik boyut: Su, hidroloji üreten bir kaynak ve fiziksel bir madde olduğundan, mevcudiyeti, tahsisi, kullanımı, izlenmesi, yönetimi ve bilgi üretimi teknik boyuta tabidir. Bu, bilgi temelleri, mevcut ve gelecekteki gelişmeler, iklim değişikliği ve diğerleriyle ilgili bir boyuttu (Nabeel, 2024: 3-4).

Su diplomasisinin karşı karşıya olduğu en önemli zorluklardan biri, ülkelerin ortak su kaynaklarının yönetimini ele alış biçimlerinde siyasi ve ekonomik faktörler arasındaki etkileşimdir. Kıyıdaş devletlerin ekonomik ve siyasi çıkarları su diplomasisinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Anlaşmalar söz konusu olduğunda, bunların uygulanmasını engellemekte ve çatışmaya dönüşebilecek gerilimleri arttırmaktadırlar.

Su diplomasisinin karşılaştığı en önemli siyasi zorluklardan biri su kaynaklarının eşitsiz dağılımıdır. Normalde yukarı kıyıdaş ülkeler suyu kontrol eder ve aşağı kıyıdaş ülkelere ulaşan miktarı kontrol altındadır. Ekonomik açıdan su, tarımsal, endüstriyel ve enerji üretimi amaçlı değerli bir ekonomik kaynak olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bazen ülkeler sürdürülebilir su kullanımı yerine ekonomik kalkınmaya öncelik vererek diğer ülkeler için aşırı kullanıma, kirliliğe, düşük kaliteye veya suya sınırlı erişime yol açmaktadır. Ekonomik kalkınma için suya dayanan ülkelere

liderler su politikası konusunda kesinlikle taviz vermemektedir (Rizwan ve Irfan, 2024: 5).

D) Rönesans Barajı Krizini Çözmek İçin Çok Yollu Diplomasiinin Kullanılması

Özellikle Nil Havzası bölgesinde olmak üzere küresel su güvenliğine yönelik artan zorluklar ışığında, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) krizi, önemli bölgesel ve uluslararası ilgi çeken en önemli konulardan biri olarak ortaya çıkmıştır. GERD krizi, yukarı kıyıdaş ülkenin kalkınma hakları ile aşağı kıyıdaş ülkelerin su kaygılarının iç içe geçtiği karmaşık bir model haline gelmiştir. Sınıraşan krizlerin hız kazandığı bir dünyada, geleneksel diplomasi artık karmaşık anlaşmazlıkları çözmek için yeterli değildir. Bu durum GERD krizini daha açık ve çok kanallı diplomatik araçların denenmesi için verimli bir zemin haline getirmektedir. Bu nedenle, tüm tarafları tatmin edecek ve üç ülkenin farklı çıkarlarını uzlaştıracak bir çözüme ulaşmak için çok yollu su diplomasisi kullanılmaktadır.

Birincisi, su diplomasisinin zemin seviyesinde başlayan, özel sektörden vatandaşları da içeren ve resmi diplomasiye kadar uzanan işbirliğine dayalı bir çaba olduğu önermesine dayanmaktadır. Çok yollu su diplomasisinin üçüncü yolu olan insandan insana diplomasiyi kullanarak başlamaktadır.

İkincisi: Üç ülkeden akademisyenlerin, konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının, siyasetçilerin ve sivil toplum kuruluşlarının yer aldığı ikinci yolun kullanılmasıdır. Rönesans Barajı hakkında teknik, mühendislik, çevresel, sosyal ve ekonomik açılardan akademik bir şekilde bilgi ve veri alışverişinde bulunulan ve üç ülke arasındaki güveni artıran işbirliğine dayalı bir diyalog müzakeresidir. Resmi olmayan bir ortamda gerçekleşen gayri resmi bir diyalogdur, ancak karar vericilerin kararlarını doğru bir şekilde almalarına yardımcı olmaktadır. Bu diyalogun sona ermesinin ardından, diyalogun sonuçlarını devlete sunabilecek bir komite oluşturulmaktadır.

Üçüncüsü, Track 2 tarafından kurulan ve üç ülkenin su, sulama, barajlar ve dışişleri bakanlıklarından akademisyenler, politikacılar, sivil toplum örgütleri, hükümet kuruluşları ve devlet temsilcilerinden oluşan komiteyi içeren Track 1.5'i kullanmaktır. Ancak bu toplantılar gayri resmi olarak yapılmakta ve Track 2'de üç ülke arasında paylaşılan veri ve bilgilerin sonuçları ilgili ülke temsilcileriyle tartışılmaktadır.

Dördüncüsü, ülkeler arasında olan ilk yolu, yani resmi bir ortamda ülkelerin resmi temsilcileri arasındaki resmi müzakereleri kullanmaktır. Müzakereler önceki üç yol boyunca ilerledikçe, müzakere tarafları arasında bir güven ve açıklık temeli oluşturulmuştur. Bu, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) ve her ülkedeki siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel durumla ilgili tüm ilgili bilgileri açık ve kapsamlı bir şekilde içeriyordu. Ayrıca müzakerecilerin bakış açılarını birbirine yaklaştırmaya ve sağlıklı kararlar almalarına yardımcı olmaya katkıda bulunmuştur. Bu da özel sektörden, akademisyenlerden, siyasetçilerden, devlet kurumlarından ve ilgili sivil toplum kuruluşlarından vatandaşların ve paydaşların görüşlerinin alınmasıyla sağlanmıştır. Bu da üç ülkenin barajı ortaklaşa kullanmasını ve barajdan faydalanmasını sağlayacak ortak bir zemin bulma sürecini kolaylaştırmıştır.

4.7.2. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Kullanımı

Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeden şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir kalkınma üç temel üzerine kuruludur. Bunlar; ekonomik büyüme, sosyal içerme ve çevrenin korunması şeklindedir (Halişçelik ve Soytaş, 2019: 546). Birleşmiş Milletler 15 Eylül 2015 tarihinde “Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” başlığı altında Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SKH'ler) belirlemiştir. Bu hedefler, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin (BKH) devamı niteliğinde olmakla birlikte bazı temel farklılıklar içermektedir. BKH'ler en az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk ve açlığa odaklanmaktadır. SKH'ler 169 göstergesi kapsayan 17 hedefe odaklanır ve dünyadaki tüm ülkeler için geçerlidir (Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development).

6, 7, 12, 13, 14 ve 15 gibi bazı hedefler çevresel sürdürülebilirlikle ilgilidir. Bu hedefler “temiz su ve sanitasyon, uygun fiyatlı ve temiz enerji, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, iklim değişikliği, su altında ve karasal ekosistemlerde yaşam, biyolojik çeşitlilik kaybının durdurulması ve arazi bozulması ve çölleşme ile mücadele” ile ilgilidir. Temiz su ve sanitasyon temel insan haklarıdır, ancak milyarlarca insan bu önemli kaynaktan mahrumdur (Arora ve Mishra, 2019: 339).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, tüm BM Üye Devletlerinin 2030 yılına kadar “uygun olduğunda sınır ötesi işbirliği de dahil olmak üzere her düzeyde entegre su kaynakları yönetimini uygulamasını” gerektirmektedir. Bu hedeflerin savunucuları, su ve sanitasyona ilişkin SKH 6 da dahil olmak üzere su, sürdürülebilir kalkınma ve toplumun ekonomik ve sosyal refahı arasındaki ilişkiyi açıkça ifade etmişlerdir. Sadece içme suyu, sanitasyon ve hijyen ile değil, aynı zamanda su kalitesi ve dünyanın su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ile de ilgilenmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın altıncı hedefinin gündeminin temeli, tatlı su kaynaklarına adil erişim ve sürdürülebilir yönetime dayanmaktadır (Klimes vd., 2019: 1363).

2015 yılı için belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, Rönesans Barajı sorununun çözümünde kullanılmak üzere Hedef 2-5-6'yı geliştirmekle kalmayıp, üç ülke arasındaki işbirliğini destekleyen bir dizi hedefi de kullanabilir.

- Hedef 6 “Temiz Su ve Sanitasyon” ile başlamaktadır: Bu hedef, üç ülkeyi adil ve bağlayıcı bir anlaşmaya varmaya yönlendiren adil ve verimli sürdürülebilir su yönetimini vurgulamaktadır. Hedef aynı zamanda sınıraşan işbirliği de dahil olmak üzere her düzeyde entegre su kaynakları yönetimi oluşturarak sınıraşan su konularında işbirliğini vurgulamaktadır.

- Yedinci hedef “temiz ve uygun fiyatlı enerji”dir. Çünkü Rönesans Barajı yenilenebilir hidroelektrik enerji için önemli bir kaynaktır ve bu hedef üretilen enerjinin üç ülke arasında işbirliği içinde kullanılmasını teşvik etmek için kullanılabilir.

- On üçüncü hedef “iklim eylemi” olup, Rönesans Barajı'na ilişkin işbirliği, dünyadaki iklim değişikliği ışığında kuraklık ve seller gibi iklim sorunlarını ele almak için kullanılabilir.

- On altıncı hedef “barış, adalet ve güçlü kurumlar” olup, üç ülke arasındaki çatışmalarda barışçıl bir şekilde ve diyalog yoluyla üç ülke için sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için

kullanılabilir.

Bölgesel diyalog ve işbirliğini teşvik etmek için 2015 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden bir çerçeve oluşturulabilir. Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği gibi uluslararası örgütler, diyalogu desteklemek ve çatışmaları resmi olarak çözmek için arabulucu rolü oynamak üzere görevlendirilebilir. En önemli kullanım alanlarından biri, Mısır ve Sudan'a su akışını etkileyebilecek su akışları, depolama miktarları ve iklim değişiklikleri hakkında veri alışverişi için şeffaf sistemler oluşturarak veri paylaşımı imkanındır. Üretilen enerjiyi kullanan bölgesel elektrik şebekelerinin kurulması ve düzenlenmiş suya dayalı sürdürülebilir tarım projelerinin geliştirilmesi gibi ortak kalkınma projeleri uygulanabilir. Su güvenliğini ve temiz enerjiyi artıran projelerin finansmanı gibi Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine dayalı çözümler için uluslararası donör desteğinden yararlanmak da mümkündür.

Bu hedefler doğrultusunda baraj konusundaki işbirliği, bölgede barış ve istikrarın tesis edilmesi için bir model teşkil edebilir. Üç ülke arasında su ve enerjinin sürdürülebilir ve adil dağılımını sağlayabilir ve daha etkin kaynak yönetimini mümkün kılabilir. Ayrıca tüm taraflar için ekonomik ve sosyal faydalar sağlayarak sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilir, çatışma yerine bölgesel entegrasyonu ve kapsamlı kalkınmayı teşvik edebilir.

4.7.3. SWOT Analizi

SWOT analizinin kökenleri 1950'lerin başında Harvard Business School'da Harvard profesörlerinden George Albert Smith Jr. tarafından keşfedilmiştir. C. Roland Christensen'in yarattığına dair bir dizi görüş vardır. Bu akademisyenlerden kurumsal stratejileri kendi bağlamlarında incelemeleri ve değerlendirmeleri beklenmektedir. Bazıları da SWOT analizinin 1960'larda Stanford Araştırma Enstitüsü'nde Albert Humphrey tarafından değişimi yönetmek ve Fortune 500 şirketlerini kontrol etmek için yeni bir sistem geliştirmek amacıyla ortaya atıldığına inanmaktadır.

1963 yılında Harvard Üniversitesi'nde işletme politikası üzerine bir konferans düzenlenmiş ve SWOT analizi geniş çapta tartışılmış, büyük beğeni toplamış ve stratejik düşüncede önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir. 1960'lardan sonra SWOT analizinin kullanımı genişleyerek stratejik planlama alanında da kullanılmaya başlanmış ve 1980'lerde SWOT analizi daha yaygın bir şekilde tartışılmaya ve sunulmaya başlanmıştır. 1990'larda ise stratejik yönetim alanında baskın çerçeve haline gelmiştir. Daha sonra doğruluğu ve geçerliliği nedeniyle eğitim, sanayi ve tarım gibi birçok alanda kullanılmıştır. Diğer teknolojilerle birlikte kullanılmış ve politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, çevresel ve yasal çerçeve ile birlikte kullanılır hale gelmiştir (Benzaghta vd., 2021: 57-58).

SWOT analizi dört yönü inceler:

- Güç: Proje için dahili bir verimlilik artırıcı, bir kaynak, bir özellik veya iyi bir değer olarak kabul edilmektedir.
- Zayıflık: Başarı için gerekli olan verimliliğin, kaynakların veya özelliklerin içsel bir engelleyicisi, yani içsel bir olumsuz etkidir.

• Fırsat: Bir fayda elde etmek için takip edilebilecek veya kullanılabilecek harici bir performans artırıcıdır, yani projenin başarılı olması için bir fırsattır.

• Tehdit: Başarıları azaltma kabiliyetine sahip harici bir performans engelleyicisidir ve projeyi tehdit eden harici bir olumsuz etkidir.

Öncelikle: SWOT faktörlerini belirleyin:

Tablo 4.SWOT faktörlerini

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
1) Etiyopya'nın ekonomik büyümesi 2) Sudan ve bazı komşu ülkelere elektrik sağlanması ve iç talebin karşılanması 3) Sudan barajlarındaki ve Yüksek Baraj'daki sediment miktarını azaltarak barajın ömrünü uzatmaktadır. 4) Suyun yıl boyunca dengelenmesi için çalışmaktadır, bu da tarım mevsimlerinin yıl boyunca devam etmesini sağlamaktadır. 5) Taşkınları kontrol etmek için çalışmaktadır. 6) Ortak planlama yoluyla su güvenliğini geliştirmek.	1) Barajın inşasında güvenlik faktörü düşüktür. 2) Çökmesi halinde Sudan için yıkıcı bir sel felaketi yaşanacak ve Mısır'a kadar uzanacaktır. 3) Barajın faaliyete geçmesi durumunda, Mısır ve Sudan için olağan su pay azalacaktır. 4) Yüksek Baraj ve Sudan barajlarının elektrik üretme kabiliyetini azaltacaktır. 5) Tarımı ve içme suyunu etkileyen su ktlığı nedeniyle Mısır ekonomisini etkileyecektir. 6) Barajı çevreleyen çevre üzerindeki etkiler: Barajın yüksek sıcaklıklara sahip bir bölgede olması nedeniyle buharlaşma oranının yükselmesidir.
Fırsatlar	Tehditler
1) Nil sularının bölünmesi değil, bu sulardan faydalanılması için bir anlaşmaya varılması. 2) Barajın işletilmesi ve gölünün doldurulması konusunda kapsamlı bir anlaşmaya varılması. 3) Ülkeler arasında enerji, ulaşım ve ortak projeler alanında bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesi.	1) Barajın deprem bölgesinde inşa edilmesi; fay hatları, çatlaklar ve çökmüş kayalar nedeniyle yıkılması muhtemeldir. 2) Mısır ve Sudan'ın tarihi anlaşmalara bağlı kalması. 3) Dış müdahale, özellikle de İsrail.

Devamı	
4) Barajı, iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak ve azalan su kaynaklarını yönetmek için bölgesel bir stratejinin parçası olarak kullanarak iklim değişikliğiyle mücadele etmek.	4) Etiyopya'nın barajın arkasındaki siyasi hedefinin Mısır ve Sudan'a su akışını kontrol etmek olması.
5) Bölgedeki elektrik maliyetinin düşürülmesi.	5) Barajın yağmur ve sel miktarına göre kademeli ve dengeli bir şekilde doldurulması ve işletilmesindeki çevresel zorluklar.
6) Bölgesel barışın desteklenmesi: Baraj, işbirliği ve güven inşası için bir fırsat olabilir.	6) Ülkeler arasında güven eksikliği.
	7) Etiyopya'nın barajla ilgili net veri ve bilgileri Mısır ve Sudan ile paylaşmaması.
	8) Etiyopya'nın Mısır ve Sudan ile bir anlaşmaya varmadan barajı inşa etmeye ve doldurmaya devam etmesi.
	9) Askeri ve terörist saldırılar.

Bu analiz bir matris veya tablo şeklinde sunulur ve güçlü yönler olarak iç güçlendiriciler, zayıf yönler olarak iç engelleyiciler, fırsatlar olarak dış güçlendiriciler ve tehditler olarak dış engelleyiciler olarak ayrılır. Bu, dört kategorinin kapsamlı bir görünümünü vurgulamaktadır. Prensip olarak, kategorileri karşılaştırmak analizin amacı değildir; daha ziyade, proje hakkında sağlıklı kararlar alınmasına yardımcı olmak için tüm perspektifleri bir araya getirmektir (Leigh, 2009: 115-116).

İkincisi, SWOT faktörlerinden stratejiler çıkarmak:

SWOT analizi adımları, dört faktörün belirlenmesi için bir beyin fırtınası oturumuyla başlamaktadır. Her bir SWOT faktörünün göreceli önemi daha sonra SWOT grupları içinde ikili karşılaştırma yoluyla belirlenmektedir. Son olarak, SWOT faktörlerinin önem derecesi karşılaştırma matrisine göre hesaplanmaktadır (Phadarmrod vd., 2019: 195). SWOT analizinin amacı, bu noktaların bir araya getirilmesinden çıkarılan bir strateji oluşturmaktır. SWOT matrisinden çıkarılan stratejiler aşağıdaki gibi ayrılmış dört kategoriden oluşmaktadır:

- A. Güçlü noktalar ve fırsatlar (S-O).
- B. Güçlü noktalar ve tehditler (S-T).
- C. Zayıf noktalar ve tehditler (W-T).
- D. Zayıf noktalar ve fırsatlar (W-O). (Ghazinoory vd., 2007: 99).

A) Fırsatlara ulaşmak için güçlü noktalara yatırım yapmak (SO)

Üç ülkeyi birbirine bağlayan bir işbirliği projesi olarak Büyük Etiyopya Rönesans Barajı projesinin güçlü noktaları kullanılarak, Etiyopya'daki iç ve dış talebi karşılamak için elektrik mevcudiyetine katkısının gücü kullanılabilir. Etiyopya şimdiye kadar ısınma, yemek pişirme ve aydınlatma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için birincil kaynakları kullanmaktadır. Ayrıca, Sudan da dahil olmak üzere bazı Afrika ülkeleri ve Etiyopya'nın komşu ülkeleri elektrik krizinden sıkıntı yaşamaktadır. Buna göre, barajdan elde edilecek büyük elektrik üretimi ve üç ülke arasında enerji ve ulaşım alanında bölgesel işbirliğini geliştirme fırsatı, elektrik sorununu çözmek için kullanılabilir ve buna göre baraj bir işbirliği aracı olarak kullanılabilir.

Yatırım yapılabilecek güçlü yönlerden biri, barajın Sudan ve Mısır için yıl boyunca suyu dengelemek için kullanılması olasılığıdır; bu da tarım mevsimlerinin sürdürülebilirliğine hizmet etmektedir ve su güvenliğini artırmaktadır. Bu nokta, Nil sularını bölmek yerine ondan faydalanmak için işbirliği yapma fırsatıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, kuraklık dönemlerinde bile Sudan ve Mısır'a su akışının sürekliliğini etkileyen iklim değişikliğiyle mücadele etmek için barajın kullanılması. Bu, gölde tutulan suyun geçmesine izin vermek için bazı baraj kapaklarının açılmasıyla yapılmaktadır. Ayrıca Etiyopya, Sudan ve Mısır arasında barajın doldurulması ve işletilmesi için yapılan anlaşma, su ve su dışı projelerde işbirliğinin önünü açabilecektir. Aynı zamanda ülkeler arasında güven inşa edilmesine ve bu da bölgesel barışa yol açacaktır.

B) Tehditlerin etkisini azaltmak için güçlü yönlerin kullanılması (ST)

Barajın güçlü yönleri, Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında işbirliği içinde barajın kullanımına yönelik tehditleri azaltmak ve barajdan ortaklaşa yararlanmak için kullanılabilir. Dalgalandan yağışların temsil ettiği çevresel değişiklik tehdidinin üstesinden gelmek için ortak planlama yoluyla su güvenliği geliştirilebilir. Bu, yağışların az olduğu dönemlerde barajın doldurulmaması ve Mısır ve Sudan'ın düşük yağışlardan etkilenmemesi için bazı baraj kapaklarının açılarak suyun geçişine izin verilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Ancak taşkın dönemlerinde kapaklar kapatılarak baraj gölünde su tutulabilmektedir. Enerji, ulaştırma ve ortak projeler alanındaki işbirliğinin gücü de kullanılabilir; örneğin Sudan'daki verimli topraklara yatırım yapılarak Mısır'ın desteğiyle tarımsal projeler gerçekleştirilebilir. Amaç, farklı ürünler sağlayan sürdürülebilir bir tarım yaratmak ve kriz zamanlarında gıda depolamak ve dağıtmak için ortak programlar oluşturmaktır.

Üç ülkenin karşı karşıya olduğu bir diğer tehdit ise Sudan ve Mısır'ın tarihi anlaşmalara bağlı kalması ve Rönesans Barajı'nın her birinin su payını azaltmaya çalışmaktadır. Üç ülke arasındaki güven eksikliği de Etiyopya'nın baraj inşaatının arkasındaki siyasi amacının İsrail ile işbirliği içinde Sudan ve Mısır'a su akışını kontrol etmek olduğu fikrini güçlendirmektedir. Ancak, Sudan ve Mısır'a su tedarikinin devamlılığını sağlamak için barajdan üç ülkenin faydalanmasını genel hale getiren ortak projelerin bağlanması ve tüm tarafları bağlayıcı ortak anlaşmalar yapılması durumunda baraj bir işbirliği projesi haline gelmektedir. Etiyopya'ya, Etiyopya muhalefetini destekleyerek ve

barajdaki terör ve sabotaj operasyonlarında kullanarak barajın doğrudan veya dolaylı olarak Mısır ve Sudan'ın askeri saldırılarına maruz kalmayacağını garanti etmektedir.

C) Fırsatlar aracılığıyla zayıflıkların üzerine çıkmak (WO)

Zayıflıkları azaltmak için fırsatlardan yararlanmak; enerji, ulaştırma ve ortak projeler alanlarında ülkeler arasında bölgesel işbirliğini geliştirmek için bu fırsattan yararlanılabilmektedir. Ayrıca, barajın iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaya yönelik bölgesel stratejinin bir parçası olarak kullanılması, Mısır ve Sudan'ın kendilerine akan su miktarını etkileme korkusunu azaltacaktır. Bununla birlikte tarım alanında ortak projelerin varlığı, Mısır'da su kıtlığının tarım ve gıda üzerindeki etkisini azaltabilir ve ülkeler arasında su dışındaki alanlarda yatırımların artmasına yol açabilir. Bir diğer zayıflık ise Rönesans Barajı'nın Yüksek Baraj ve Sudan barajlarındaki elektrik üretimini etkilemesidir ki bu durum, ülkeler arasındaki enerji alanındaki ortak anlaşmalara göre Etiyopya'dan düşük fiyatlarla elektrik ithal edilerek önlenabilir ve üretmekten daha ucuza mal edilebilmektedir.

D) Zayıflıklardan ve tehditlerden kaçınmak (WT)

Tehditlerin etkisini sınırlamak için zayıflıklar azaltılmaya çalışılmalıdır. Yani, Etiyopya'nın büyük projeleri yönetme konusundaki deneyim eksikliği nedeniyle ülkeler arasında mühendislik alanında işbirliği yapılarak önlenilecek barajın teknik sorunlarının temsil ettiği zayıflıkların ve tehditlerin nasıl azaltılabileceği düşünülmelidir. Buna göre, üç ülke arasında işbirliği ve anlaşmaya varılması halinde, tüm tarafların yararına olacak ortak noktalara ulaşmak için tüm tarafların bazı şeylerden vazgeçmesi gerekmektedir.

4.8. Büyük Etiyopya Rönesans Barajı Meselesinin Güncel Durumu

Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed'in açıklamalarına göre, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın (GERD) 2024 yılı sonuna kadar %100 tamamlanması ve birkaç türbinin faaliyete geçmesi beklenmektedir. GERD'den ilk elektrik üretimi, ilk türbinin faaliyete geçtiği Şubat 2022'de gerçekleşmiş ve yaklaşık 375 megawatt elektrik üretmiştir. Ağustos 2024'te her biri 400 megavat kapasiteli üçüncü ve dördüncü türbinler faaliyete geçmiştir. Şubat 2025'te beşinci türbin faaliyete geçmiş ve yaklaşık 401,26 megavat elektrik üretmiştir (addisinsight.net, 2025.02.19). Mart 2025'te altıncı türbin faaliyete geçerek 400 megavat elektrik üretmiştir (abdas.org, 2025.03.06)

Diplomatik açıdan, müzakerelerin durmasına rağmen bir anlaşmaya varma çabaları devam etmektedir. Youm7 gazetesinde 19 Mart 2025 Çarşamba günü yer alan bir habere göre Mısır, su güvenliği ve Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) meselesini varoluşsal ve Mısır dış politikası için en önemli öncelik olarak görmektedir. Youm7, 24 Şubat 2025 Pazartesi günü Mısır ve Sudan arasındaki Daimi Ortak Teknik Komite'nin iki ülkenin vizyonlarını birleştirmek üzere istisnai bir toplantı düzenlediğini bildirmiştir. Her iki ülkenin sulama bakanları, yasadışı olduğunu düşündükleri

barajı meşrulaştırmaktan kaçınmak için GERD meselesini, diğer Nil Havzası ülkelerinin müdahalesi olmadan üçlü bir çerçevede tutmayı vurgulamıştır.

Nil Havzası ülkeleri her yıl, havzadaki on bir ülkeyi bir araya getiren Nil Havzası Girişiminin kuruluş yıldönümünü anmaktadır. Bu yılki kutlama, Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) konusunda yaşanan anlaşmazlıkların ortasında, baraja yapılacak bir ziyaretin kutlamaya dahil edilmesinin ardından gerçekleşmiştir. Mısır, baraj ziyaretinin kutlama gündemine alınmasına itiraz ederek bunun yasadışı olduğunu ve uluslararası hukuku ve Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında imzalanan 2015 İlkeler Deklarasyonu Anlaşmasını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Mısır bunun nedeninin Etiyopya'nın barajı tek taraflı olarak inşa etmesi, doldurması ve işletmesi olduğuna inanmaktadır. Mısır Su Kaynakları Bakanı Hani Sweilem, “Etiyopya'nın bu bölgesel toplantıya ev sahipliği yapma fırsatından yararlanarak bu ziyareti gündeme almasının Nil Havzası ülkelerini Etiyopya barajı konusunda devam eden anlaşmazlığa sürükleyeceğini, bunun da üye devletlerin birliğini olumsuz etkileyebileceğini ve bölgesel işbirliğini tehdit edebileceğini” ifade etmiştir (alhurra.com, 2025/02/23)

Kahire Üniversitesi'nde Jeoloji ve Su Kaynakları Profesörü olan Dr. Abbas Sharaky, teknik açıdan barajın ana giriş eşliğinin önünde bir boşluğun varlığına dikkat çekmektedir. Bu durum, barajın tasarım bütünlüğü ve yapısal sorunların ortaya çıkma olasılığı konusunda endişelere yol açmaktadır. Ayrıca, Aralık 2024 ile Mart 2025 arasında Etiyopya'da hafiften şiddetliye kadar değişen yaklaşık 200 deprem meydana gelmiştir. 17 Mart 2025 tarihinde Youm7, New York Times'ın Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları'na atıfta bulunarak Etiyopya'da 5,5 büyüklüğünde bir deprem meydana geldiğini bildirdiğini haber vermiştir. Dr. Sharaky, Etiyopya'daki yoğun deprem ve volkanik aktivitenin Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'na atfedilebileceğini ifade etmiş. Sonuç olarak Mısır ve Sudan, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın geleceği ve bu depremlerin baraj üzerindeki etkisi konusunda endişe duymaktadır.

Aşağıdaki tablo Sudan, Mısır ve Etiyopya'nın kazanç ve kayıplarını ve her birinin mevcut durumunu göstermektedir.

Tablo 5.Sudan, Mısır ve Etiyopya'nın kazanç ve kayıpları

Ülke	Kazanç	Kayıplar	Mevcut durumu
Etiyopya	Baraj inşaatının tamamlanması - Barajın beşinci dolgusunun tamamlanması - Barajın Mısır ve Sudan'a dayatılması Kısmi Afrika desteği	- Bağlayıcı bir anlaşmanın olmaması - Mısır ve Sudan ile gerginlikler - Gelecekte siyasi veya güvenlik hedeflemesi riski	Şu anda su gücüne sahip ancak net bir yasal veya uluslararası güvencesi yoktur.
Mısır	- Uluslararası sempati kazanmış - İç istikrar korumuş - Alternatif su projelerini hayata geçirmiş	- Baraj inşaatının durdurulamaması - Uzun süreli siyasi ve diplomatik göç - Manevra alanının azalması	Yasal bir anlaşma bekleniyor ve seçenekler açık tutuluyor ancak su baskısı altında.
Sudan	- Su güvenliği konusunda uluslararası dikkat çekmek - Kapsamlı bir anlaşma için bastırmak	- Siyasi durumdaki dalgalanmalar - Koordinasyon olmadan olası sel baskınları - Zayıf veya mevcut olmayan altyapı	Doğrudan zarar görmeye en açık ülke olarak kabul edilen Mısır ile Etiyopya arasında gergin bir durum söz konusudur.

kaynak:Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dolayısıyla GERD krizinin kalkınma fırsatları ile tehdit endişeleri arasında gidip geldiği açıktır. Her ülke belirli kazanımlar elde etmiş, ancak farklı siyasi, ekonomik ve güvenlik maliyetleri ödemiştir. Devam eden anlaşmazlıklar ve nihai bir anlaşmaya varılamaması ışığında, üç ülke tarafından elde edilen kazanımlar geçici ve kırılgan kalırken, kayıplar her geçen gün artmakta ve daha dengeli ve sürdürülebilir çözümlere olan ihtiyacı güçlendirmektedir. Dolayısıyla mevcut durum değerlendirildiğinde, diplomatik çıkmazın devam etmesinin daha derin kayıplara yol açabileceği ortaya çıkmaktadır. Bu arada, ortak çıkarlara dayalı işbirlikçi bir yaklaşımın benimsenmesi barajı bir çatışma kaynağı olmaktan çıkarıp bölgesel entegrasyon için bir araca dönüştürebilir.

SONUÇ

Su; insani kalkınma, ekonomik büyüme ve ekolojik dengenin sürdürülebilirliği için temel bir unsurdur. Ne var ki, artan nüfus ve yoğunlaşan ekonomik faaliyetler sonucu ortaya çıkan su kıtlığı, 21. yüzyılın en kritik küresel sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu zorluk, özellikle dünya tatlı su kaynaklarının yaklaşık %60'ını oluşturan ve birden fazla devletin egemenlik alanını kesen sınıraşan su havzalarında karmaşık bir siyasi ve hukuki boyut kazanmaktadır.

Dört bölümden oluşan çalışma, “Ülkeler için Su Güvenliğinin Önemi” başlıklı konuyla ilgili teorik bir çerçeve ile başlamıştır. Bu bölümde ilk olarak, tarımdan sanayiye artan sektörel talepler karşısında su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve su güvenliği kavramı analiz edilmektedir. Ardından, sınıraşan suların uluslararası ilişkilerdeki rolüne odaklanılmaktadır. Bu suların yönetimini düzenleyen uluslararası hukukun evrimi, başlangıçtaki seyrüsefer odaklı dar yaklaşımdan, 1966 Helsinki Kuralları ve özellikle de "adil ve makul kullanım" ile "ciddi zarar vermeme" ilkelerini evrenselleştiren 1997 tarihli BM Uluslararası Su Yolları Sözleşmesi gibi kapsamlı düzenlemelere geçişiyle birlikte incelenmektedir. Son olarak, bu küresel normların Nil ve Mekong gibi havzalarda nasıl bölgesel anlaşmalarla tamamlandığı örneklerle ortaya konulmaktadır.

Sınıraşan su anlaşmazlıklarına dair en tipik vaka çalışmalarından biri, Türkiye'den doğup Suriye ve Irak'ı kat ederek Basra Körfezi'ne ulaşan Dicle-Fırat nehir sistemi üzerinde gözlemlenmektedir. Havzadaki hidropolitik gerilimin temel dinamiğini, Türkiye'nin uygulamaya koyduğu Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) oluşturmaktadır. Bu entegre ve çok sektörlü kalkınma projesi, Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde Atatürk Barajı gibi büyük barajların inşasını kapsamakta olup, nehir rejimleri üzerinde önemli değişikliklere yol açmıştır.

Proje sonucunda nehirlerin doğal akışının regüle edilmesi, aşağı havza ülkeleri olan Suriye ve Irak'a ulaşan su hacminde belirgin bir düşüşe sebep olmuştur. Tarımsal üretimleri ve içme suyu tedarikleri büyük ölçüde bu nehirlerle endeksli olan bu iki ülkenin su güvenliği, söz konusu azalmadan dolayı ciddi bir baskı altına girmiştir. Nehir sularının adil ve hakça paylaşımını amaçlayan diplomatik girişimlere rağmen, taraflar arasındaki müzakereler, bölgedeki kronik siyasi istikrarsızlıklar ve güvenlik sorunları nedeniyle bugüne kadar bağlayıcı bir su tahsis anlaşmasıyla sonuçlanamamıştır.

Ürdün Nehri havzası, kurak bir coğrafyada sınırlı su kaynakları üzerindeki rekabetin nasıl bir hidropolitik çatışmaya ve ekolojik krize dönüştüğünü gösteren bir model niteliğindedir. Antropojenik baskılar, yani sürdürülemez su tüketim politikaları, tarihi nehir sistemini ekolojik bir çöküşün eşiğine getirmiştir. Krizin temelinde yatan yapısal faktörler, kıyıdaş devletlerin (İsrail, Suriye, Ürdün) nehrin ana kolunu ve Yarmuk gibi yan kollarını büyük ölçekli altyapı projeleriyle (barajlar, derivasyon kanalları) regüle etmesi ve tarımsal, endüstriyel ve evsel tüketim için aşırı su çekmesidir.

Bu yapısal baskıyı daha da şiddetlendiren iki ana unsur bulunmaktadır. Birincisi, bölgedeki hızlı demografik artışın su talebini nehrin hidrolojik yenilenme kapasitesinin çok üzerine çıkarmasıdır. İkincisi ise iklim değişikliğinin yol açtığı artan sıcaklıklar ve azalan yağışların, mevcut su arzını daha da azaltarak sistemi daha kırılgan hale getirmesidir. Tüm bu fiziksel ve demografik baskıların merkezinde ise yönetimsel bir başarısızlık yatmaktadır. Bu da havza genelinde bütüncül, bağlayıcı ve etkin bir ortak yönetim rejiminin yokluğudur. Mevcut parçalı ve genellikle ikili anlaşmalar, suyun sürdürülemez bir şekilde tüketilmesini önlemede yetersiz kalmıştır.

Bölgedeki bir diğer önemli hidropolitik sorun alanı, Lübnan, Suriye ve Türkiye tarafından paylaşılan Asi Nehri havzasıdır. Havzadaki temel sorun, su kaynaklarının paylaşımını üç ülkeyi de kapsayacak şekilde düzenleyen bütüncül ve adil bir anlaşmanın yokluğundan kaynaklanmaktadır. Bu durum, su tahsis konusunda sürekli bir gerilime yol açmaktadır. Örneğin, Lübnan ve Suriye arasında 1994 yılında imzalanan ikili anlaşma, Lübnan'a yıllık 80 milyon metreküp su tahsis ederken, nehrin memba ülkesi olan Türkiye'yi sürecin dışında bırakmaktadır. Bu tür parçalı anlaşmalar, havza genelinde sürdürülebilir ve adil bir yönetim rejiminin kurulmasını engellemektedir.

Özetle, incelenen bu üç vaka (Dicle-Fırat, Ürdün ve Asi nehirleri), Ortadoğu'daki sınıraşan su yönetiminin temel zorluklarını yansıtan birer mikrokozmos işlevi görmektedir. Her bir vaka, farklı coğrafi ve siyasi bağlamlara sahip olsa da, ortak bir tema etrafında birleşmektedir. Bu da kıyıdaş devletlerin, tüm tarafların hakkaniyetli su kullanım hakkını güvence altına alan ve çatışma potansiyelini ortadan kaldıran kapsamlı, bağlayıcı ve kurumsallaşmış anlaşmalar tesis etmedeki yetersizliğidir. Bu durum, bölgedeki su güvensizliğini derinleştiren ve istikrarı tehdit eden temel bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Bu araştırma, tezin örnek olay incelemesini oluşturan ve dünyanın en önemli sınıraşan su sistemlerinden biri olan Nil Nehri ve havzasını derinlemesine incelemektedir. Nil, basit bir coğrafi varlığın ötesinde, on bir kıyıdaş ülkeyi birbirine bağlayan, karmaşık bir karşılıklı bağımlılık sistemi ve stratejik bir hidropolitik eksen olarak tanımlanabilir. Kaynaktan denize kadar olan tüm havza, bir ülkenin eylemlerinin diğerlerini doğrudan etkilediği organik bir bütündür. Yaklaşık 6.650 km uzunluğundaki nehir, hidrolojik olarak iki ana koldan beslenir. Bunlardan ilki Ekvatorial Afrika'dan doğan ve daha düzenli bir akışa sahip olan Beyaz Nil ve diğeri de Etiyopya platolarından doğan ve nehrin toplam su hacminin büyük bir kısmını sağlayan Mavi Nil'dir. Bu iki kol, Hartum'da birleşerek Mısır'a ve Akdeniz'e doğru olan yolculuğuna devam etmektedir.

Havzadaki gerilimlerin merkezinde, Mısır'ın nehre olan varoluşsal bağımlılığı yatmaktadır. Ülkenin su kaynaklarının %97'sinden fazlasını tek başına Nil'in oluşturması, Mısır'ın tarımsal üretimini, sanayisini ve toplumsal yaşamını nehir rejimindeki en ufak bir değişikliğe karşı son derece kırılgan hale getirmektedir. Bu nedenle Nil, Mısır için yalnızca tarihi ve kültürel bir simge değil, aynı zamanda ulusal güvenliğin temel bir bileşenidir. Bu durum, yukarı havza ülkelerinin su kaynaklarını geliştirme projelerinin, Mısır perspektifinden doğrudan bir tehdit olarak algılanmasına neden olmaktadır.

Aşağı havza ülkelerinden Sudan da, Beyaz ve Mavi Nil'in birleştiği jeostratejik konumu ve tarımsal üretiminin büyük ölçüde nehre endeksli olması nedeniyle kilit bir aktördür. Ülke, Roseires ve Merowe gibi barajlar vasıtasıyla nehrin hidroelektrik potansiyelinden de yoğun bir şekilde faydalanmaktadır. Havzanın

membra ülkelerinde ise nehrin önemi, kalkınma hedefleriyle şekillenmektedir. Mavi Nil'in kaynağı olan Etiyopya, nehrin hidroelektrik potansiyelini, ekonomik büyümenin ve enerji arzı güvenliğinin temel taşı olarak görmektedir. Büyük Etiyopya Rönesans Barajı bu stratejinin merkezinde yer almaktadır. Beyaz Nil havzasındaki Güney Sudan ve Uganda gibi ülkeler için de nehir, benzer şekilde hayati bir roledir. Güney Sudan'ın tarımsal kalkınması ve kırsal su temini nehre bağımlıyken, Uganda da Owen Şelaleleri'ndeki (Owen Falls) hidroelektrik santralleri aracılığıyla ulusal enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamaktadır.

Beyaz Nil havzasındaki diğer memba ülkeleri de nehir sistemini ağırlıklı olarak tarımsal kalkınma ve yerel ihtiyaçlar için hayati görmektedir. Tanzania, Burundi ve Ruanda (Kagera kolu üzerinden), sulama ve kırsal su temini için nehrin kaynaklarına önemli ölçüde güvenirken; Kenya, mevcut bağımlılığı daha düşük olmasına rağmen, gelecekteki tarımsal potansiyelini nehrin kolları üzerinde geliştirmeyi hedeflemektedir. Havzanın hidrolojik dengesine su katkısı sağlayan Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) ve sınırlı erişime sahip olmasına rağmen gelecekteki sulama projeleri için planlar yapan Eritre gibi ülkeler de havzanın karmaşık aktör yapısını tamamlamaktadır.

Neticede, Nil havzasındaki on bir ülkenin her biri, Mısır'ın varoluşsal bağımlılığından Etiyopya'nın kalkınma hedeflerine ve diğer memba ülkelerinin tarımsal ihtiyaçlarına kadar, nehirle ayrılmaz bir bağa sahiptir. Bu durum, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı gibi tek taraflı ve büyük ölçekli bir altyapı projesini, sadece teknik bir mesele olmaktan çıkarıp tüm havzanın su güvenliğini, ekonomik geleceğini ve siyasi istikrarını etkileyen, yüksek riskli bir jeopolitik soruna dönüştürmektedir.

Nil Havzası'ndaki mevcut gerilimlerin kapsamlı bir analizi, sorunun yalnızca bir su paylaşımı meselesi olmadığını; aksine, çok katmanlı ve tarihsel derinliği olan bir sorunlar yumağı olduğunu ortaya koymaktadır. Bölgedeki dinamikler, tarihsel mağduriyetler, çözülmemiş siyasi anlaşmazlıklar ve dış müdahalelerin oluşturduğu karmaşık bir matrisin ürünü olup, havzayı bir işbirliği modelinden ziyade bir rekabet alanına dönüştürmüştür. Bu tarihsel ve siyasi sorunların en somut yansımaları, sömürge döneminden miras kalan ve hala çözülmemiş olan sınır anlaşmazlıklarıdır. Bu anlaşmazlıklara örnek olarak: Etiyopya ve Sudan arasında verimli tarım arazilerine sahip Fashaqa bölgesi üzerindeki egemenlik mücadelesi verilebilir. Sudan ve Güney Sudan arasında petrol zengini Abyei statüsüne ilişkin ihtilaf, Sudan ve Mısır arasında stratejik öneme sahip Hala'ib Üçgeni üzerindeki hak iddiası gösterilebilir. Süregelen bu toprak temelli uyuşmazlıklar, yalnızca askeri gerilimlere ve siyasi istikrarsızlığa yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda taraflar arasında derin bir güvensizlik yaratarak su kaynaklarının ortak yönetimi gibi işbirliği gerektiren alanlarda ilerleme kaydedilmesini temelden baltalamaktadır.

Havzadaki istikrarsızlığın bir diğer temel dinamiğini, devletlerin birbirlerinin iç işlerine müdahale ederek vekalet aktörlerini (proxy actors) kullanmaları oluşturmaktadır. Bu durum, taraflar arasında derin bir güvensizlik ortamı yaratan ve çözümü zorlaştıran bir kısır döngüye yol açmaktadır. Karşılıklı suçlamalar oldukça yaygındır. Mısır ve Sudan, Etiyopya'yı muhalif grupları desteklemekle itham ederken; Etiyopya da, özellikle Sudan ve Eritre'nin kendi topraklarındaki isyancı hareketlere destek verdiğini ileri sürmektedir. Bu tür asimetrik stratejiler, komşu devletler üzerinde baskı kurmak ve onlara karşı bir koz elde etmek amacıyla kullanılmaktadır. Sınır bölgelerindeki silahlı grupların varlığıyla birleşen bu durum, havza genelinde güvenlik odaklı bir işbirliğinin gelişmesini engellemektedir.

Bu bölgesel sorunlar yumağını daha da karmaşık hale getiren bir diğer faktör ise uluslararası güçlerin artan ilgisi ve müdahalesidir. Özellikle Körfez ülkeleri, Çin, ABD ve Avrupa Birliği gibi aktörlerin bölgedeki altyapı, enerji ve doğal kaynak projelerine yönelik yatırımları, yeni bir jeopolitik rekabet alanı yaratmaktadır. Bu dış müdahaleler, teoride istikrar ve kalkınmayı teşvik etme potansiyeli taşısa da, pratikte genellikle mevcut fay hatlarını derinleştirerek ve taraflar arasındaki rekabeti körükleyerek çatışma dinamiklerini şiddetlendirme riski barındırmaktadır.

Sonuç olarak, Nil Havzası Girişimi gibi kurumsal işbirliği çabalarına rağmen, bölgedeki derin köklere sahip tarihsel güvensizlik ile süregelen siyasi ve güvenlik sorunları, kaynakların etkin bir şekilde ortak yönetilmesini engellemektedir. Bu durum, havza ülkelerini trajik bir paradoksun içine hapsedmektedir. Nehir, paylaşılan refah için bir katalizör olabilecekken, mevcut haliyle bir rekabet ve çatışma dinamiğini beslemek; bu da sürdürülebilir kalkınma hedeflerini baltalayarak bölgesel istikrarsızlık döngüsünü kalıcı kılmaktadır.

Bu çatışma odaklı paradigmayı işbirliğine dönüştürme potansiyeli taşıyan araçlardan biri, büyük altyapı projeleridir. Bu çerçevede, mevcut krizin hem nedeni hem de potansiyel çözüm anahtarı olan Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) merkezi bir önem taşımaktadır. Etiyopya tarafından Mavi Nil üzerinde inşa edilen ve tamamlandığında Afrika'nın en büyük hidroelektrik santrali olacak olan proje, birkaç temel özelliğe sahiptir. Birincisi, büyük ölçüde iç kaynaklarla finanse edilmesi, projeyi bir ulusal egemenlik ve başarı simgesi haline getirmiştir. Nitekim baraj, Etiyopya'da on yıllardır süren etnik ve siyasi bölünmelerin ardından birleştirici bir ulusal hedef olarak kabul edilmektedir. Bir diğeri projenin stratejik hedefi, Etiyopya'nın enerji açığını kapatmak ve ekonomik kalkınmasını hızlandırmaktır. Bu doğrultuda, barajın 5.150-6.450 MW'lık bir kurulu güce ve yıllık ortalama 15.700 GWh'lik bir üretim kapasitesine ulaşması planlanmaktadır.

GERD projesinin Etiyopya için ekonomik ve sosyal getirileri çok boyutludur. Ekonomik olarak, barajın üreteceği elektrik enerjisinin, ülkenin sanayileşme ve tarımsal modernleşme hedefleri için bir katalizör olması beklenmektedir. Bu yerel faydanın ötesinde, Etiyopya'nın stratejik hedefi, komşu ülkelere enerji ihraç ederek bölgesel bir güç merkezi haline gelmek ve bu yolla yeni bir ulusal gelir kalemi yaratmaktır. Sosyal olarak, elektriğin ülke geneline yayılmasıyla eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin kalitesinin artması ve genel yaşam standartlarının yükselmesi hedeflenmektedir. Ayrıca barajın, Mavi Nil'in düzensiz akış rejimini regüle ederek hem Etiyopya hem de Sudan için önemli bir taşkın kontrolü faydası sağlaması öngörülmektedir.

Ancak GERD'in faaliyete geçmesi, havza genelinde karmaşık bir hidrolojik etkileşim zincirini tetikleyecektir. Nehir sistemi üzerinde bir kaskad (art arda sıralı) yapı oluşturan diğer barajların operasyonel rejimleri bu durumdan doğrudan etkilenecektir. Bu barajlar; Etiyopya'daki Tekeze, Sudan'daki Roseires, Sennar ve Merowe barajları ile Mısır'daki Aswan Yüksek Barajı'dır. Söz konusu tesislerin tamamı kendi ülkelerinin enerji arz güvenliği için kritik öneme sahip olduğundan, GERD'den kaynaklanacak su akışındaki herhangi bir azalma veya ani değişiklik, bu barajların operasyonel verimliliğini ve hidroelektrik üretim kapasitesini doğrudan tehdit etme potansiyeli taşımaktadır.

Tehdit algılarının yanı sıra, Büyük Rönesans Barajı'nın (GERD) operasyonel hale gelmesinin, Mısır ve Sudan gibi aşağı havza ülkeleri için bir dizi potansiyel fayda sunabileceği de akademik literatürde tartışılmaktadır. Bu potansiyel faydalar, hidrolojik regülasyon, ekonomik ve operasyonel verimlilik başlıkları altında toplanabilir. Barajın en önemli pozitif çıktılarından biri, Mavi Nil'in düzensiz akış rejimini düzenleme

kapasitesidir. Bu durum, kuraklık yıllarında dahi aşağı havza ülkelerine daha öngörülebilir bir su akışı sağlayarak tarımsal güvenliği artırabilir. Aynı zamanda, Sudan için kronik bir tehdit olan yıkıcı sel riskini önemli ölçüde azaltabilir. Operasyonel açıdan GERD, nehir tarafından taşınan siltin büyük bir kısmını tutarak, Sudan'daki Roseires ve Mısır'daki Aswan barajlarının rezervuarlarındaki sedimentasyon oranını düşürecek ve bu tesislerin işletme ömrünü uzatacaktır. Ekonomik olarak ise, Etiyopya'nın projelendirilen büyük enerji fazlasını Sudan ve Mısır'a ihraç etme olasılığı, bu ülkeler için daha ucuz ve temiz bir enerji kaynağı anlamına gelebilir. Son olarak, havza genelinde bir "sistem verimliliği" artışı potansiyeli bulunmaktadır. Suyun, buharlaşma oranının çok yüksek olduğu Aswan'daki (Nasser Gölü) geniş ve sığ rezervuar yerine, iklimi daha serin ve coğrafyası daha derin olan Etiyopya platolarında depolanması, tüm Nil sistemi için buharlaşma yoluyla kaybedilen net su miktarını azaltabilir.

GERD'in potansiyel faydalarına karşın, aşağı havza ülkeleri olan Mısır ve Sudan için barındırdığı riskler, ülkelerin nehre olan yüksek dereceli bağımlılıkları nedeniyle oldukça ciddidir. Bu riskler, birbiriyle bağlantılı bir dizi sosyo-ekonomik, enerji ve ekolojik sorunu kapsamaktadır.

Sosyo-ekonomik Sonuçlar: En başta, su akışında yaşanacak bir azalma, her iki ülkenin tarımsal üretimini ve dolayısıyla gıda güvenliğini temelden sarsma potansiyeli taşımaktadır. Tarımın ekonomideki merkezi rolü göz önüne alındığında, bu durumun gıda ithalatını zorunlu kılması, enflasyonist baskı yaratması ve kırsal istihdamı daraltması gibi zincirleme makroekonomik sonuçları olabilir.

Enerji ve Sanayi Sektörüne Etkileri: Enerji güvenliği açısından, Sudan'daki barajların ve Mısır'daki Aswan Yüksek Barajı'nın hidroelektrik üretim kapasitesi, nehir akışının istikrarına doğrudan bağlıdır. Su akışındaki bir düşüş, elektrik üretiminde kesintilere yol açarak sanayi sektörü üzerinde bir darboğaz etkisi yaratacaktır.

Ekolojik Bozulma ve Uyum Maliyetleri: Ekolojik cephede, nehir rejimindeki değişikliklerin balık stoklarını azaltması ve Nil Deltası'nda tatlı su akışının azalmasına bağlı olarak tuzlu suyun karaya sızması (tuzlanma), tarımsal verimliliği düşüren ciddi tehditlerdir. Bu potansiyel su açığını kapatmak için deniz suyunu tuzdan arındırma gibi yüksek maliyetli teknolojik çözümlere başvurma zorunluluğu ise, ulusal bütçeler üzerinde ağır bir finansal yük oluşturacaktır.

Projenin potansiyel olumsuz etkileri, teknik riskler ve operasyonel belirsizlikler boyutuyla daha da derinleşmektedir. Bu endişeler üç ana başlık altında toplanabilir;

Yapısal Güvenlik ve Sismik Risk: GERD'in sismik aktivitenin gözlemlendiği bir jeolojik bölgede yer alması, baraj çökmesi riskini, düşük bir ihtimal de olsa, yüksek etkili bir felaket senaryosu olarak gündemde tutmaktadır. Böyle bir durumda ortaya çıkacak ani ve büyük su kütlelerinin, özellikle Sudan'daki Roseires gibi barajlar üzerinde bir kaskad etkisi yaratarak zincirleme bir yıkıma ve geniş çaplı sellere yol açması öngörülmektedir.

Ekolojik-Tarımsal Etkiler: Barajın, nehrin taşıdığı ve Sudan'ın taşkın yatağı ovalarını tarihsel olarak besleyen besin zengini alüvyonu tutması, uzun vadede toprak verimliliğinde bir düşüşe ve tarımsal üretimde azalmaya neden olma riski taşımaktadır.

Operasyonel Yönetim Belirsizliği: Müzakerelerin en önemli ve çözülemeyen konusunu, operasyonel yönetim belirsizliği oluşturmaktadır. Taraflar arasında, özellikle tekrar eden veya uzun süreli kuraklık

dönemlerinde baraj rezervuarının nasıl doldurulacağını ve işletileceğini düzenleyen, hukuki olarak bağlayıcı ve ayrıntılı kuralların bulunmaması, Mısır ve Sudan'ın su güvenliği üzerinde sürekli bir tehdit oluşturmaktadır. Bu belirsizlik, krizin teknik özünü ve diplomatik düğüm noktasını teşkil etmektedir.

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı etrafındaki diplomatik çıkmazın sürmesi, Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında gerilimi tırmandırarak daha geniş bir bölgesel istikrarsızlık riskini beraberinde getirmektedir. Bu durumun çok katmanlı jeopolitik sonuçları bulunmaktadır. Mısır ve Sudan'ın su güvenliğini varoluşsal bir mesele ve ulusal güvenliklerinin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlaması, anlaşmazlığı teknik bir kaynak paylaşımı sorunundan, uzlaşması çok daha zor olan bir ulusal beka sorununa dönüştürmüştür.

Diplomatik İtibar Kaybı: Krizin çözölemeyerek sürekli olarak Afrika Birliği ve BM Güvenlik Konseyi gibi uluslararası platformlara taşınması, üç ülkenin de bölgesel liderlik ve sorun çözme kapasiteleri hakkında olumsuz bir imaj sergilemelerine neden olmuştur.

Bölgesel Güç Dengesinin Yeniden Şekillenmesi: Etiyopya'nın GERD projesi, pek çok analist tarafından sadece bir enerji projesi olarak değil, aynı zamanda Mısır'ın Nil üzerindeki tarihsel hidro- hegemonyasına meydan okuyan ve Afrika Boynuzu'nda yeni bir jeopolitik düzen kurmayı hedefleyen stratejik bir hamle olarak yorumlanmaktadır.

GERD projesinin 2011'de ilan edilmesini takiben, Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında on yılı aşkın bir süredir devam eden bir müzakere süreci başlamıştır. Dışışleri ve su kaynakları bakanları düzeyinde yürütölen bu ilk tur üçlü müzakereler, 2019 yılına kadar devam etmiş, ancak diplomatik bir çıkmazla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlığın temelinde birden fazla faktör yatmaktadır. Bunlardan ilki taraflar arasındaki siyasi irade eksikliği, diğeri müzakere pozisyonlarındaki esneklikten uzak ve katı tutumlar ve en önemlisi, barajın doldurulması ile işletilmesine dair teknik ve operasyonel kurallar üzerinde bir konsensüs sağlanamaması şeklindedir..Müzakerelerdeki bu temel düğüm noktası, varılacak mutabakatın hukuki statüsü üzerine odaklanmıştır. Mısır ve Sudan, su paylaşımı ve kuraklık dönemlerindeki yönetimi düzenleyecek, uluslararası hukuk uyarınca yasal bağlayıcılığı olan kapsamlı bir anlaşmayı müzakerelerin ön koşulu olarak görürken; Etiyopya, ulusal egemenliğini ve gelecekteki gelişim esnekliğini kısıtlayacağı gerekçesiyle bu talebe karşı çıkmış ve bunun yerine tavsiye niteliğinde, bağlayıcı olmayan işletme kuralları ve kılavuzları önermiştir. Bu iki taban tabana zıt hukuki pozisyon, müzakerelerin ilerlemesini engellemiştir.

Doğrudan yürütölen üçlü müzakerelerin 2019'da çıkmaza girmesi, anlaşmazlığın uluslararası arabuluculuk aşamasına geçmesine neden olmuştur. Etiyopya'nın "sorunlara Afrikalı çözümler" politikasını öne sürerek süreci bölgesel bir çerçevede tutma tercihi, Afrika Birliği'ni (AfB) ana arabulucu aktör konumuna getirmiştir. AfB liderliğindeki çabalara ek olarak, ABD-Dünya Bankası ve BM Güvenlik Konseyi gibi platformlarda da çeşitli girişimler olmuşsa da, bu çok katmanlı diplomatik çabalar kalıcı bir çözüm üretememiştir.

Bu diplomatik başarısızlığın altında yatan yapısal ve siyasi nedenlere bakıldığında; Yaptırım Gücü Olmayan Arabuluculuk: Arabulucu kurumların (özellikle AfB'nin) rolü, tarafları diyalöğe teşvik etmekle sınırlı kalmış; anlaşma koşullarını dayatacak veya anlaşmaya uyulmasını sağlayacak bağlayıcı bir yaptırım mekanizmasının yokluğu, sürecin en zayıf halkasını oluşturmuştur.

Güvenin Aşınması ve Tek Taraflı Eylemler: Etiyopya'nın müzakereler sürerken barajı doldurma gibi tek

tarafı adımı atması, Mısır ve Sudan tarafından 'kötü niyet' göstergesi olarak yorumlanmış, bu da zaten zayıf olan güven ortamını tamamen ortadan kaldırmıştır.

İç Politika Kısıtları: Krizin her üç ülkede de yüksek derecede siyasallaşması ve ulusal egemenlik meselesi olarak çerçevesi, liderler üzerinde yoğun bir iç kamuoyu baskısı yaratmıştır. Bu durum, herhangi bir uzlaşmacı adımı 'ulusal çıkarlardan taviz verme' olarak göstereceğinden, liderlerin müzakere alanını daraltmıştır.

Müzakere süreçlerinin başarısızlığında rol oynayan önemli iç dinamiklerden biri de, özellikle Etiyopya'da medyanın yürüttüğü kamuoyu diplomasisidir. Etiyopya medyası, bu süreçte tarafsız bir gözlemci olmaktan çok, ulusal çıkarları tanımlayan ve savunan politik bir aktör olarak hareket etmiştir.

Medyanın temel fonksiyonları; kamuoyunu GERD etrafında seferber etmek, ulusal birliği pekiştirmek ve müzakere heyetinin pazarlık pozisyonunu meşrulaştırmak olarak özetlenebilir. Medyanın en stratejik hamlesi, projeyi "çerçeveleme" (framing) biçimi olmuştur. GERD, teknik bir hidroelektrik santrali olmanın ötesinde, bir "ulusal rönesans" simgesi olarak sunulmuştur. Bu çerçeve, barajı Etiyopya'nın ulusal egemenliği, onuru ve kendi kendine yeterliliği gibi temel kavramlarla özdeşleştirmiştir. Bu ulusal anlatı, iki temel sütun üzerine inşa edilmiştir;

Kalkınma ve Yoksullukla Mücadele Anlatısı: Baraj, Etiyopya'nın kronik yoksulluk döngüsünü kırarak ve dış yardıma bağımlılığını sona erecek en önemli kalkınma projesi olarak lanse edilmiştir.

Tarihsel Adaletsizliğin Giderilmesi Anlatısı: Mısır ve Sudan'a Nil suları üzerinde orantısız bir kontrol hakkı veren 1929 ve 1959 tarihli kolonyal dönem anlaşmaları, "tarihsel bir haksızlık" olarak sunulmuş ve GERD, bu haksızlığa karşı Etiyopya'nın egemenlik haklarını geri almasının bir aracı olarak konumlandırılmıştır.

Etiyopya medyasının bu şekilde bir ulusal anlatı inşa etmesinin, müzakere süreci üzerinde doğrudan ve kısıtlayıcı etkileri olmuştur. Barajın bir "ulusal dava" mertebesine yükseltilmesi, Etiyopyalı diplomatların pazarlık alanını (bargaining space) aşırı derecede daraltmış; herhangi bir uzlaşmacı adımın iç politikada " ihanet" olarak yaftalanması riskini beraberinde getirmiştir.

Bu anlatı, aynı zamanda aşağı havza ülkelerinin endişelerini itibarsızlaştıran bir karşı-anlatı (counter-narrative) da üretmiştir. Mısır ve Sudan'ın güvenlik ve su akışına dair meşru kaygıları, Etiyopya kamuoyuna "Etiyopya'nın kalkınmasını engelleme girişi" ve "Nil üzerindeki tarihsel hegemonyayı devam ettirme arzusu" olarak sunulmuştur. Bu söylem, rasyonel bir risk-fayda analizini de engellemiştir: Barajın potansiyel teknik ve çevresel riskleri sistematik olarak önemsizleştirilirken, ekonomik kalkınma ve ulusal egemenliğin yeniden tesisi gibi temalar sürekli olarak öne çıkarılmıştır. Nihayetinde, müzakerelerin kilitlendiği "bağlayıcı anlaşma" talebi, bu çerçeve içinde Etiyopya'nın doğal kaynakları üzerindeki egemenlik haklarını prangaya vurma (shackling) girişimi olarak kodlanmış ve bu pozisyonun reddedilmesi, ulusal bir ilke olarak meşrulaştırılmıştır.

Sudan'da medyanın GERD krizine yaklaşımı, ülkenin siyasi rejimindeki değişimlere paralel olarak iki farklı döneme ayrılabilir. Birinci dönem olan Ömer el-Beşir iktidarında (2011-2019), devlet medyasının resmi söylemi ile teknik müzakere heyetinin kaygıları arasında belirgin bir ayrışma gözlemlenmiştir. El-Beşir rejiminin Addis Ababa ile olan stratejik ittifakı doğrultusunda, devlet kontrolündeki medya organları, GERD'i Sudan için bir fırsat olarak çerçeveleyen bir anlatı inşa etmiştir. Bu anlatıda projenin, ucuz elektrik ithalatı ve

taşkınların önlenmesi gibi ekonomik ve güvenlik faydaları öne çıkarılırken; barajın operasyonel güvenliği (özellikle Roseires Barajı'na olan yakınlığı) ve tek taraflı işletilmesine dair riskler sistematik olarak önemsizleştirilmiştir.

Sudan'ın bu yapıcı tutumu, Etiyopya'nın projeyi "herkes için kazançlı" bir bölgesel kalkınma inisiyatifi olarak sunma çabalarına uluslararası alanda meşruiyet kazandırmıştır. Ancak bu durumun müzakere masasında önemli bir sonucu olmuştur. Sudan, endişelerini Mısır'la ortak bir zeminde dile getiren birincil bir taraf olmaktan çıkarak, Etiyopya'nın pozisyonuna daha yakın duran bir "kolaylaştırıcı" veya "arabulucu" rolüne itilmiştir. Bu durum, aşağı havza ülkeleri arasındaki potansiyel birleşik müzakere cephesini zayıflatmış ve Etiyopya'nın fiili durum yaratma (fait accompli) stratejisini dolaylı olarak desteklemiştir.

Sudan'daki 2019 devrimi ve Ömer el-Beşir rejiminin sona ermesi, ülkenin GERD politikası ve medyanın bu süreçteki rolü açısından bir paradigma kaymasına (paradigm shift) neden olmuştur. Önceki dönemin Etiyopya yanlısı tutumunun yerini, Mısır'ın pozisyonuna daha yakın, şüpheci ve risk odaklı bir yaklaşım almıştır. Rejim değişikliğinin getirdiği görece basın özgürlüğü ve çeşitlilik ortamı, medyanın devletin bir propaganda aygıtı olmaktan çıkıp, eleştirel bir kamusal tartışma platformuna dönüşmesini sağlamıştır. Medyanın odağı, barajın ekonomik faydalarından, ülkenin su ve baraj güvenliğine yönelik varoluşsal tehditlere kaymıştır. Bu yeni yayın politikasının bir parçası olarak, daha önce susturulan Sudanlı mühendis ve teknik uzmanların GERD'in tek taraflı işletilmesinin yaratacağı felaket senaryolarına ilişkin uyarıları manşetlere taşınmıştır.

Medya, bu süreçte Sudan'ın rolünü yeniden tanımlamış; ülkeyi bir "arabulucu" veya "kolaylaştırıcı" olarak değil, Mısır ve Etiyopya'dan ayrı, kendine özgü ulusal çıkarları olan bir "ana taraf" olarak konumlandırmıştır. Kamuoyundaki bu köklü değişim, Sudan'ın resmi müzakere stratejisini de belirgin bir şekilde etkilemiştir. Müzakereciler, Sudan halkının ve altyapısının güvenliğini önceliklendiren daha iddialı bir tutum benimsemiştir. Nihayetinde, medyanın dönüştürücü rolü sayesinde GERD meselesi, dar bir teknik tartışma olmaktan çıkıp, geri döndürülemez bir şekilde bir ulusal güvenlik ve kamuoyu meselesi olarak "güvenleştirilmiştir".

Mısır medyası, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı krizinde, devletin hem iç kamuoyunu seferber etme hem de dış kamuoyuna mesaj verme aracı olarak merkezi bir kamuoyu diplomasisi rolü üstlenmiştir. Mısır devletinin resmi pozisyonuyla uyumlu olarak medya tarafından inşa edilen temel anlatılara bakıldığında ilki "Varoluşsal Tehdit Çerçevesi"dir. Su sorunu, teknik bir mesele olmaktan çıkarılarak Mısır halkının bekasını doğrudan tehdit eden varoluşsal bir güvenlik sorununa dönüştürülmüştür. İkinci "Tarihsel Haklar Söylemi" şeklindedir. Mısır'ın Nil suları üzerindeki haklarının, tarihsel anlaşmalarla sabitlenmiş, hukuki ve devredilemez olduğu tezi sürekli olarak yinelenmiştir. Üçüncüsü ise "Karşı Tarafın Olumsuzlanması" olarak belirtilebilir. Etiyopya, müzakere sürecini kasıtlı olarak yavaşlatan, iyi niyetten uzak ve uzlaşmaz bir aktör olarak çerçevelenmiştir. Son olarak "Meşruiyet ve Barış Söylemi" 'dir ki buna karşın Mısır, BM ve Afrika Birliği gibi uluslararası mekanizmalar içinde kalarak soruna hukuki ve barışçıl bir çözüm arayan rasyonel bir aktör olarak sunulmuştur.

Bu yoğun medya söyleminin müzakere süreci üzerinde ikili ve çelişkili etkileri olmuştur. İç politikada, Mısır müzakere heyetinin arkasında birleşmiş bir kamuoyu yaratarak ve "su haklarından taviz verilemeyeceği"

mesajını pekiştirerek heyetin pazarlık pozisyonunu güçlendirmiştir. Ancak dış politikada, bu sert söylem, özellikle Etiyopya ile olan güven açığını derinleştirmiş ve diplomatik atmosferi zehirlemiştir. Liderlerin uzlaşmacı adımlar atmasını neredeyse imkansız kılan bu "kilitlenme etkisi" (lock-in effect), tavizlerin iç kamuoyunda ihanet olarak algılanacağı bir ortam yaratmıştır. Mısır medyası, bu süreçte devletin diplomatik tonunu yansıtan esnek bir strateji izlemiş; müzakerelerin devam ettiği dönemlerde hukuki argümanları, tıkanıp dönemlerde ise daha üstü kapalı tehditleri ve alternatif seçenekleri gündeme getirmiştir. Nihayetinde medya, iç cepheyi birleştirmede başarılı olurken, aynı zamanda krizi bir enformasyon savaşına dönüştürerek diplomatik çözümü daha da zorlaştıran bir aktör haline gelmiştir.

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı etrafındaki anlaşmazlık, özünde, uluslararası su hukukunun iki farklı doktrininin çatışmasıdır. Tarafların hukuki pozisyonları, bir yanda tarihsel haklara, diğer yanda ise hakkaniyetli kullanıma dayanan ve birbirleriyle çelişen iki ayrı yasal çerçeveye dayanmaktadır.

Tarihsel Haklar Doktrini (Mısır ve Sudan): Mısır ve Sudan'ın argümanlarının temelini, Nil sularının tahsisini düzenleyen 1902, 1929 ve 1959 tarihli anlaşmalar oluşturmaktadır. Bu "tarihi ve kazanılmış haklar" doktrinini, uluslararası hukuktaki "ciddi zarar vermeme" (no significant harm) ve "önceden bildirim" (prior notification) ilkeleriyle desteklemektedirler.

Hakkaniyetli ve Makul Kullanım Doktrini (Etiyopya): Buna karşılık Etiyopya, bir sömürge mirası olarak nitelendirdiği ve imzacısı olmadığı bu anlaşmaların kendisi için hukuki bir bağlayıcılığı olmadığını savunmaktadır. Etiyopya'nın pozisyonu, modern uluslararası su hukukunun temel taşı olan "hakkaniyetli ve makul kullanım" (equitable and reasonable utilization) ilkesine ve devletlerin "doğal kaynakları üzerindeki mutlak egemenliği" prensibine dayanmaktadır. Etiyopya, bu hukuki çerçeveyi, kendisi ve diğer yukarı havza ülkelerinin desteklediği 2010 tarihli İşbirliği Çerçeve Anlaşması (Entebbe Anlaşması) ile somutlaştırmaktadır.

Araştırmanın temel metodolojik araçlarından biri, taraflar arasında işbirliği zeminini güçlendirmeyi amaçlayan "çok yollu su diplomasisi" (multi-track water diplomacy) modelidir. Bu yaklaşımın temelinde, resmi devletlerarası müzakerelerin (Track I diplomasi) tıkanıp noktalarında, gayriresmi kanallar (Track II ve ötesi) aracılığıyla yeni fikirler üretme ve güven inşa etme öncülü yatar. Bu çalışma çerçevesinde, çok yollu diplomasi simülasyonu yoluyla, GERD krizinin farklı boyutlarını temsil eden kilit paydaşlar bir araya getirilmiştir. Katılımcı profili akademi ve uzmanlar, teknik (mühendislik, hidroloji), siyasi, ekonomik ve stratejik alanlarda çalışan akademisyenler şeklindedir. Ayrıca özel sektör, enerji, tarım ve ticaret sektörlerinden temsilciler yer almaktadır. Bununla birlikte barajdan doğrudan etkilenen toplulukların temsilcileri, çevre örgütleri ve diğer sivil toplum kuruluşları (STK'lar) da bulunmaktadır. Bu kaynaklardan sentezlenen analizler ve çözüm önerileri, resmi müzakerecilerin değerlendirmesine sunulmak üzere bir politika notu olarak derlenmiştir.

Araştırmanın metodolojik çerçevesi içerisinde, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı çok boyutlu bir şekilde değerlendirmek ve işbirliği odaklı stratejiler geliştirmek amacıyla bir SWOT analizi (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) yürütülmüştür. Bu analiz, projenin içsel faktörlerini (güçlü ve zayıf yönler) ve dışsal çevresini (fırsatlar ve tehditler) sistematik olarak haritalandırmayı hedefler. Nihai amaç, projenin güçlü yönleri ve sunduğu fırsatlardan yararlanarak, zayıf yönlerini ve karşılaştığı tehditleri bertaraf edecek veya etkisini azaltacak bir yol haritası sunmaktır.

Bu analitik çerçeveden hareketle, çalışma dört ana strateji önermektedir. Bunlardan ilki, Güçlü Yönler-Fırsatlar (SO) Stratejisi olup, projenin içsel avantajlarını kullanarak dış çevredeki fırsatları maksimize etmeyi amaçlar. Bu strateji kapsamında iki somut örnek öne çıkmaktadır:

1. Enerji Entegrasyonu: Barajın temel güçlü yönü olan büyük ölçekli ve düzenli elektrik üretim kapasitesi, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde artan enerji talebi şeklindeki fırsatla buluşturulabilir. Bu durum, üç ülke arasında entegre bir enerji ve ulaştırma ağı kurarak bölgesel ekonomik entegrasyonu teşvik etme potansiyeli taşır.

2. Hidrolojik Sinerji: Barajın Mavi Nil'in akışını regüle etme gücü, aşağı havza ülkeleri olan Sudan ve Mısır için kuraklık dönemlerinde bile istikrarlı bir su akışı fırsatı sunar. Bu istikrarlı akış, Sudan ve Mısır'daki mevcut barajların hidroelektrik üretim verimliliğini artırmak ve tarımsal üretimin yıl boyunca kesintisiz devamını sağlamak için kullanılabilir.

İkinci Strateji: Güçlü Yönler ile Tehditleri Bertaraf Etmek (ST Stratejisi) Bu strateji, projenin içsel avantajlarını kullanarak dışsal tehditlerin etkisini en aza indirmeyi hedefler. Temel uygulama alanı, iklim değişikliği ve hidrolojik değişkenliktir:

- Tehdit: Bölgeyi etkileyen yağış düzensizlikleri, kuraklık ve sel riskleri.
- Güçlü Yön: GERD'in büyük su depolama ve akışı regüle etme kapasitesi.
- Stratejik Eylem: Üç ülke arasında geliştirilecek dinamik ve ortak bir işletme planı ile, kurak dönemlerde aşağı havzaya su bırakılarak, taşkın dönemlerinde ise fazla su depolanarak tüm havzanın su güvenliği artırılabilir.

Üçüncü Strateji: Fırsatlar ile Zayıf Yönleri Aşmak (WO Stratejisi) Bu strateji, dış çevredeki fırsatları, projenin içsel zayıflıklarını telafi etmek veya ortadan kaldırmak için bir kaldıraç olarak kullanmayı önerir.

1. Siyasi Zayıflıkların Giderilmesi:
 - Zayıflık: Taraflar arasındaki siyasi güvensizlik ve Mısır/Sudan'ın su akışına dair endişeleri.
 - Fırsat: Enerji, ticaret ve ulaşım alanlarında daha derin bir bölgesel entegrasyon potansiyeli.
 - Stratejik Eylem: GERD'i sadece bir ulusal proje olarak değil, bölgesel bir iklim adaptasyon ve ekonomik entegrasyon aracı olarak yeniden çerçevelemek.
2. Teknik-Ekonomik Zayıflıkların Telafisi:
 - Zayıflık: GERD'in aşağı havzadaki barajların hidroelektrik üretimi üzerindeki potansiyel olumsuz etkisi.
 - Fırsat: Etiyopya'nın büyük miktarda ve düşük maliyetli elektrik üretme potansiyeli.
 - Stratejik Eylem: Kaybedilen yerel hidroelektrik üretimini telafi edecek ve hatta daha ucuza enerji sağlayacak, uzun vadeli bir enerji ticareti anlaşması müzakere etmek. Bu, bir "kayıb" potansiyel bir "kazanca" dönüştüren bir fayda paylaşımı mekanizmasıdır.

Dördüncü Strateji: Zayıflıkları En Aza İndirme ve Tehditlerden Kaçınma (WT Stratejisi)

Bu, projenin hem içsel zayıflıklarını hem de dışsal tehditlerini aynı anda ele alan bir savunma stratejisidir. Amaç, zayıflıkları gidererek tehditlere karşı olan kırılganlığı azaltmaktır.

- Zayıflık: Etiyopya'nın mega-barajların uzun vadeli operasyonel yönetimi konusundaki görece tecrübesizliği.

- Tehdit: Barajın güvenliği veya işletimindeki olası teknik arızaların, özellikle Sudan için felaketle sonuçlanabilecek bir zincirleme etki yaratma riski.

- Stratejik Eylem: Üç ülkenin mühendis ve teknisyenlerinden oluşacak ortak bir teknik komite veya denetim mekanizması kurmak. Bu işbirliği, hem Etiyopya'nın operasyonel kapasitesini güçlendirerek (zayıflığı gidererek) hem de aşağı havza ülkelerine barajın güvenliği konusunda güvence vererek (tehdidi azaltarak) bir güven artırıcı önlem işlevi görecektir.

Neticede, bu SWOT analizi, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın doğası gereği ne mutlak bir fayda ne de kaçınılmaz bir felaket olduğunu ortaya koymaktadır. Projenin nihai sonucu, tarafların izleyeceği stratejik tercihlere bağlıdır. Eğer taraflar, bu analizde ortaya konan stratejiler doğrultusunda hareket eder ve sıfır toplamı bir oyun anlayışını terk ederse, projenin riskleri yönetilebilir ve ortak faydaları maksimize edilebilir. Ancak bu, tüm tarafların kendi maksimalist pozisyonlarından taviz vermesini ve işbirliğini bölgesel istikrarın temeli olarak gören yeni bir paradigma benimsemesini gerektirmektedir.

GERD projesi etrafındaki anlaşmazlığın, Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) çerçevesinde yeniden ele alınması, taraflar için işbirliği odaklı yeni bir perspektif sunmaktadır. Bu çerçeve, barajı bir çatışma nesnesi olmaktan çıkarıp ortak kalkınma hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak konumlandırma potansiyeli taşımaktadır. Mısır, Sudan ve Etiyopya'nın yüzleştiği ciddi sosyo-ekonomik ve siyasi zorluklar, SKH'lere tek başlarına ulaşmalarını güçleştirmektedir. Bu nedenle, bölgesel işbirliği bir tercih değil, ortak hedeflere ulaşmak için bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Barajın işbirliği içinde yönetilmesi, birden fazla SKH'ye doğrudan katkı sunabilir:

- Enerji (Hedef 7): Temiz ve uygun fiyatlı enerjiye erişimi güvence altına alır.
- Su (Hedef 6): Su kaynaklarının sürdürülebilir ve hakkaniyetli yönetimini teşvik eder.
- İklim Eylemi (Hedef 13): İklim değişikliğine karşı bölgesel bir uyum aracı olarak işlev görür.
- Karasal Yaşam (Hedef 15): Arazi bozulması ve çölleşmeyle mücadelede yardımcı olur.

Dolayısıyla, GERD müzakerelerini SKH'ler gibi evrensel bir normatif çerçeveye oturtmak, tarafların sıfır toplamı bir anlayıştan çıkarak, ortak kalkınmayı ve bölgesel istikrarı hedefleyen pozitif toplamı bir çözüme yönelmeleri için bir zemin oluşturabilir.

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) etrafındaki krizin kökeninde, Nil Nehri'nin Mısır, Sudan ve Etiyopya için taşıdığı çok katmanlı ve stratejik önem yatmaktadır. Bu önem, nehrin her bir ülke için farklı anlamlar ifade etmesinden kaynaklanan çıkar çatışmalarını beslemektedir. Ekonomik düzlemde, nehre olan bağımlılık asimetriktir. Mısır, kurak iklimi nedeniyle su kaynaklarının neredeyse tamamı için nehre mutlak surette bağımlıdır ve bu durum, ulusal gıda güvenliğini nehir akışına son derece hassas kılmaktadır. Sudan da tarımsal üretimi için büyük ölçüde nehre güvenmektedir. Her iki aşağı havza ülkesi için nehir, aynı zamanda hidroelektrik, ulaşım ve turizm gibi sektörlerin de can damarıdır.

Ekonomik bağımlılığın ötesinde, nehrin derin bir tarihi ve sosyo-kültürel anlamı vardır. Özellikle Mısır ve Sudan'da Nil, ulusal kimliğin ve kolektif hafızanın temel bir parçası ve bir "medeniyet beşiği" olarak kabul edilir. Mısır için bu durum, Herodot'tan miras kalan ve ülkenin varlığını nehre borçlu olduğunu ifade eden "Nil'in hediyesi" kavramsallaştırmasıyla zirveye ulaşır. Bu derin bağ, nehir üzerindeki herhangi bir değişikliği teknik bir sorundan öte, ulusal bir beka meselesi haline getirmektedir.

Anlaşmazlığın coğrafi ve hidrolojik merkezini, Nil Nehri'nin ana arteri olan Mavi Nil oluşturmaktadır. Etiyopya platolarından doğan ve Nil'in yıllık toplam akışının yaklaşık %80-85'ini sağlayan bu kol, Mısır ve Sudan için nehrin adeta can damarıdır. Bu yüksek hidrolojik bağımlılık, Mavi Nil üzerinde gerçekleştirilecek herhangi bir büyük ölçekli altyapı projesini, aşağı havza ülkeleri için doğrudan bir ulusal güvenlik meselesine dönüştürmektedir. Dolayısıyla, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın tam da bu kritik su kaynağı üzerinde inşa edilmesi, Mısır ve Sudan tarafından su güvenliklerine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak çerçevelenmektedir.

Bu teknik ve coğrafi temelli tehdit algısı, mevcut siyasi bağlam tarafından daha da güçlendirilmektedir. Taraflar arasındaki köklü güvensizlik, gergin siyasi atmosfer ve en önemlisi, barajın doldurulması ve işletilmesine ilişkin ortak, bağlayıcı ve ayrıntılı kuralları içeren bir anlaşmanın yokluğu, durumu son derece hassas ve kırılgan hale getirmektedir. Bu faktörler bir araya geldiğinde, teknik bir su yönetimi sorunu, yüksek riskli bir jeopolitik krize dönüşmektedir.

Müzakere sürecinin, tarafların tümünü tatmin eden hukuki olarak bağlayıcı bir anlaşmayla sonuçlanması, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı bir kriz nesnesinden, 21. yüzyılın en başarılı bölgesel işbirliği ve sürdürülebilir kalkınma modellerinden birine dönüştürme potansiyeli barındırmaktadır. Siyasi açıdan, krizin barışçıl bir çözüme kavuşturulması, Nil Havzası ve stratejik öneme sahip Afrika Boynuzu'nda öngörülebilirliği ve istikrarı artıracaktır. Normatif düzeyde ise bu başarı, "Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler" ilkesini somutlaştıracak ve karşılıklı faydaya dayalı çatışma çözümü mekanizmalarının etkinliğini kanıtlayarak kıta genelindeki diğer sınıraşan su anlaşmazlıkları için de bir emsal (precedent) oluşturacaktır. Ekonomik alanda ise, siyasi güven ortamının yeniden tesisi, üç ülke arasında çok daha derin bir ekonomik entegrasyon sürecini tetikleyebilir. Böyle bir yakınlaşma, sadece ticaretin ve karşılıklı yatırımların artmasını sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda entegre bir bölgesel enerji piyasasının kurulması gibi stratejik ve dönüştürücü projelerin de hayata geçirilmesinin önünü açacaktır.

Stratejik bir hidro-politik mesele olan Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) krizi, çok sayıda uluslararası aktörün dikkatini çekmiş ve müdahalesine neden olmuştur. Bu aktörler arasında Batılı güçler, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği, farklı diplomatik yaklaşımlar sergilemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri: Doğrudan Arabuluculuktan Destekleyici Role ABD, krize en aktif müdahalede bulunan Batılı güç olmuştur. 2019-2020 döneminde Washington, Dünya Bankası ile birlikte doğrudan bir arabuluculuk rolü üstlenerek tarafları bir dizi yoğun müzakere için bir araya getirmiştir. Bu süreçte Trump yönetimi, Etiyopya üzerinde baskı kurmak amacıyla bazı yardımları askıya almak gibi zorlayıcı diplomasi (coercive diplomacy) araçlarını da kullanmıştır. Ancak bu doğrudan arabuluculuk girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Washington, pozisyonunu "Afrikalı sorunlara Afrikalı çözümler" ilkesini desteklemeye kaydırmış ve birincil platform olarak Afrika Birliği'nin rolünü teyit etmiştir.

Avrupa Birliği: Gözlemci ve Normatif Güç Avrupa Birliği ise krize daha dolaylı ve destekleyici bir rol oynamayı tercih etmiştir. AfB öncülüğündeki müzakerelerde resmi "gözlemci" statüsünü sürdüren AB'nin yaklaşımı üç temele dayanmaktadır. İlki sürekli olarak diyalog ve müzakere çağrısında bulunmaktır. Bir diğeri ise tek taraflı adımlardan kaçınılması gerektiğini vurgulamak şeklindedir. Üçüncüsü, Tuna ve Ren nehirleri gibi kendi başarılı sınır aşan havza yönetimi deneyimlerini, potansiyel bir işbirliği modeli olarak sunmaktır. Bu tutum, AB'nin krize bir normatif güç (normative power) olarak yaklaştığını göstermektedir.

Krizdeki Batılı aktörlerin karşısında, Doğu'nun önde gelen güçleri olan Çin ve Rusya, bölgedeki farklı stratejik ve ekonomik çıkarlarına dayanan belirgin pozisyonlar almıştır. Çin'in rolü, Etiyopya'nın stratejik bir ortağı ve projenin en önemli dış destekçisi olmakla karakterize edilir. Bu destek üç boyutta kendini göstermiştir. Ekonomik olarak, Çinli şirketler ve bankalar barajın ve ilgili altyapının (örneğin, iletim hatları) finansmanında ve inşasında yer almıştır. Diplomatik olarak, Pekin, Etiyopya'nın "kalkınma ve doğal kaynaklar üzerinde egemenlik" hakkını güçlü bir şekilde savunmuştur. Kurumsal olarak, BM Güvenlik Konseyi'nde, projeye yönelik uluslararası baskı oluşturabilecek her türlü karar tasarısını veto ederek Etiyopya'ya diplomatik bir kalkan sağlamıştır. Rusya ise daha karmaşık ve dengeli bir strateji benimsemiştir. Hem Mısır hem de Etiyopya ile önemli askeri ve ekonomik ilişkilere sahip olan Moskova, doğrudan bir taraf tutmaktan kaçınmıştır. BM Güvenlik Konseyi'ndeki tutumu, bu denge politikasını yansıtmaktadır. Rusya, genellikle Batılı müdahalelere karşı çıkarak ve "bölgesel sorunlara bölgesel çözümler" ilkesini savunarak Etiyopya'nın tercih ettiği Afrika Birliği çerçevesini desteklemiştir. Ancak bu pozisyon, Etiyopya'nın hukuki argümanlarının tam bir onayı olarak değil, Rusya'nın hem Mısır'la hem de Etiyopya'yla stratejik ilişkilerini sürdürme arzusunun bir sonucu olarak okunmalıdır.

Nil Havzası dışından olup da krizde önemli bir rol atfedilen aktörlerden biri de İsrail'dir. İsrail'in Etiyopya ile tarım, teknoloji ve güvenlik alanlarında uzun süredir devam eden stratejik ilişkileri, krizin jeopolitik boyutunu daha da karmaşıklştırmaktadır.

İki ülke arasındaki işbirliğinin en bilinen yönü, İsrailli şirketlerin Etiyopya'ya su yönetimi ve damla sulama gibi modern tarım teknolojilerinde uzmanlık transferi yapmasıdır. Ancak bu ilişki, Mısır tarafından "güvenleştirilmiş" bir tehdit olarak algılanmaktadır. Mısır'ın temel endişeleri iki noktada yoğunlaşmaktadır. Mısır, İsrail'in GERD'i korumak üzere Etiyopya'ya hava savunma sistemleri gibi stratejik askeri yetenekler sağladığını öne sürmektedir. Bu iddia İsrail tarafından kategorik olarak reddedilmiştir. Daha geniş bir çerçevede Mısır, İsrail'in Etiyopya'yı bir "vekalet aktörü" (proxy) olarak kullanarak kendisi üzerinde bölgesel bir baskı kurduğunu ve Nil aracılığıyla en hassas olduğu su güvenliği konusunda zayıflatmaya çalıştığını iddia etmektedir.

Bu çalışma, tarihsel, betimleyici-analitik ve teorik yaklaşımları birleştirerek, GERD gibi mega altyapı projelerinin uluslararası ilişkileri dönüştürme potansiyelini analiz etmiştir. Araştırmanın temel tezi mevcut haliyle bir jeopolitik çatışma nesnesi olan GERD projesi, stratejik bir vizyonla yönetildiğinde Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında yeni bir işbirliği çağının katalizörü olabileceği şeklindedir. Bu dönüşüm, öncelikle bir paradigma değişimini gerektirmektedir. Bu ise Nil'in sularının sıfır toplamı bir anlayışla "bölüşüldüğü" bir statükodan, nehrin sunduğu faydaların (enerji, su güvenliği, tarım) pozitif toplamı bir anlayışla "ortaklaşa yönetildiği" yeni bir bölgesel düzene geçiş olarak belirtilebilir. Böyle bir başarı, Mısır ve Sudan'ın havzadaki tarihsel hidro-politik hakimiyetini sona erdirip, daha hakkaniyetli ve sürdürülebilir bir kullanım rejiminin temelini atabilir.

GERD üzerinde sağlanacak bir uzlaş, sadece su meselesini çözmekle kalmayacak, aynı zamanda enerji, ticaret ve altyapı gibi alanlarda daha derin bir ekonomik entegrasyon için bir başlangıç noktası teşkil edecektir. Nihayetinde, Nil Havzası'nda elde edilecek böyle bir barışçıl ve işbirliğine dayalı çözüm, dünyanın diğer bölgelerindeki karmaşık sınıraşan su anlaşmazlıklarının çözümü için de güçlü bir emsal ve bir işbirliği modeli

olarak küresel bir önem kazanacaktır.

Bu araştırmanın yürütülmesinde karşılaşılan temel kısıtlılıklar, konunun güncel ve hassas doğasından kaynaklanmaktadır. Birincisi, GERD etrafındaki diplomatik müzakerelerin gizli yürütülmesi, resmi belgelere ve birincil kaynaklara erişimi önemli ölçüde sınırlandırmıştır. İkincisi, Sudan'da devam eden iç savaş ve siyasi istikrarsızlık, bu kilit havza ülkesindeki dinamiklere ilişkin derinlemesine ve güncel veri toplama sürecini zorlaştırmıştır. Bu faktörler, analizin bazı boyutlarında eksiklikler olabileceğini göstermektedir.

Bu çalışma, GERD'in çatışmacı boyutlarının ötesinde, ortak ekonomik faydalar ve işbirliği potansiyeli üzerine daha fazla araştırma yapılması gerektiğinin altını çizmektedir. Araştırmanın nihai ve temel tezi, Nil Nehri gibi havza ülkelerini tarihsel, sosyal ve ekolojik bağlarla birbirine bağlayan sınıraşan su sistemlerinin, parçacı yaklaşımlarla yönetilemeyeceğidir. Bu tür nehirler, her ülkenin kendi egemenlik alanı içinde böldüğü ayrı su kütleleri olarak değil, tüm kıyıdaş devletlerin ortak refahı ve sürdürülebilir kalkınması için işbirliği içinde yönetilmesi gereken tek ve bütüncül bir ekosistem olarak ele alınmalıdır. Nil'in geleceği, bu bütüncül yönetim anlayışının benimsenmesine bağlıdır.

Nihai bir değerlendirme yapıldığında, GERD krizinin özünde, büyük bir kalkınma potansiyeli ile ciddi bir güvenlik tehdidi algısı arasındaki temel bir ikilem yattığı açıktır. Bugüne kadarki süreçte her bir aktör, belirli stratejik kazanımlar elde etmiş, ancak bunun bedelini artan güvensizlik ve diplomatik maliyetlerle ödemiştir. Hukuki olarak bağlayıcı bir anlaşmanın yokluğunda devam eden mevcut statüko, sürdürülemez bir yapıdadır. Elde edilen tek taraflı kazanımlar geçici ve kırılanken, diplomatik gerilimin, ekonomik belirsizliğin ve potansiyel ekolojik risklerin oluşturduğu kayıplar birikerek artmaktadır. Bu durum, mevcut çatışma odaklı paradigmanın tüm taraflar için uzun vadede kaybeden-kaybeden (lose-lose) bir senaryo yarattığını göstermektedir.

Dolayısıyla, kriz bir yol ayrımındadır. Diplomatik ataletin devam etmesi, bu kayıpları geri döndürülemez bir noktaya taşıma riski barındırmaktadır. Alternatif yol ise, ortak çıkarları ve karşılıklı bağımlılığı temel alan bir paradigma değişimini gerektirir. Böyle bir yaklaşım, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı bölgesel bir fay hattı olmaktan çıkarıp, 21. yüzyılda Nil Havzası için ortak refah ve entegrasyonun temel taşı haline getirebilecek yegane stratejidir.

GERD'in işleyişine ve taraflar arasındaki ilişkilere dair ilk gerçek pratik test, 2025 yılının aşırı değişken hidrolojik koşullarında gerçekleşmiştir. Bu yıl, krizin temel dinamiklerini somut bir şekilde ortaya koyan bir vaka çalışması niteliği taşımaktadır.

Kuraklık Senaryosu: Mevsimin ilk yarısı, havza genelinde yaşanan şiddetli kuraklıkla başlamıştır. Bu durum, bağlayıcı operasyonel kuralların yokluğunda, Etiyopya'nın barajı doldurmaya devam edeceği ve Mısır ile Sudan'a ulaşan su akışını kritik seviyelere düşüreceği korkusunu tetiklemiştir. Bu algı, her iki aşağı havza ülkesinde de gıda ve enerji güvenliğine yönelik endişeleri zirveye taşımıştır.

Sel Senaryosu ve Tek Taraflı Tepki: Ancak mevsimin ikinci yarısında yaşanan rekor seviyedeki yağışlar, kuraklık senaryosunu bir sel senaryosuna dönüştürmüştür. GERD rezervuarının hızla 64 milyar metreküplük doluluğa ulaşması üzerine Etiyopya, barajın yapısal bütünlüğünü koruma gerekçesiyle, herhangi bir ön bildirim veya koordinasyon olmaksızın, büyük miktarda suyu serbest bırakmıştır.

Koordinasyonsuzluğun Paradoksu ve Krizin Özü: Etiyopya'nın bu tek taraflı eylemi, paradoksal bir

sonuç doğurmuştur. Mısır ve Sudan, anlık olarak su kıtlığı tehlikesinden kurtulmuş olsalar da, kendi barajlarının ve yerleşim yerlerinin ani ve büyük bir su kütlesine hazırlıksız yakalanması riskiyle karşı karşıya kalmışlardır. Su akışının hacmi, zamanlaması ve Etiyopya'nın gelecekteki planlarına dair bilgi yokluğu, öngörülebilirlik eksikliğinin en az su kıtlığı kadar tehlikeli bir güvenlik sorunu olduğunu kanıtlamıştır. Sonuç olarak, 2025 senaryosu, GERD krizinin temel sorununun suyun varlığı ya da yokluğundan ziyade, kuralların yokluğu olduğunu göstermiştir. Krizin özü; kuraklık ve sel gibi aşırı durumları yönetmek için ortak, şeffaf ve hukuki olarak bağlayıcı bir mekanizmanın bulunmaması ve bu durumun yarattığı kalıcı belirsizlik ve güvensizliktir.

KAYNAKÇA

- Abawari, Y. M. (2011). Conflict and cooperation among the Nile basin countries with special emphasis on the Nile Basin Initiative (NBI). **International Institute of Social Studies, The Hague**.
- Abd-El Monsef, H., Smith, S. E., & Darwish, K. (2015). Impacts of the Aswan high dam after 50 years. **Water Resources Management**, **29**, 1873-1885.
- Abdelhady, D., Aggestam, K., Andersson, D. E., Beckman, O., Berndtsson, R., Palmgren, K. B., ... & Pilesjö, P. (2015), The Nile and the Grand Ethiopian Renaissance Dam: Is there a meeting point between nationalism and hydrosolidarity? **Journal of Contemporary Water Research & Education**, **155(1)**, 73-82.
- Abdelhaleem, F. S., & Helal, E. Y. (2015). Impacts of Grand Ethiopian Renaissance Dam on different water usages in upper Egypt. **Br. J. Appl. Sci. Techno**, **8(5)**, 461-483.
- Abdellatif, M. (2017), Water Balance Modelling for the Sudan's Four Basins of Blue Nile, White Nile, Atbara River, and Main Nile, **The Egyptian International Journal of Engineering Sciences and Technology**, **22**(EIJEST, Vol. 22, 2017), 27-34.
- Abdullah, A. N., & Rahman, S. (2021). Social impacts of a mega-dam project as perceived by local, resettled and displaced communities: a case study of Merowe Dam, Sudan. **Economies**, **9(4)**, 140.
- Abebe, D. (2014). Egypt, Ethiopia, and the Nile: The Economics of International Water Law. **Chi. J. Int'l L.**, **15**, 27.
- Abteu, W., & Dessu, S. B. (2019), **The grand Ethiopian renaissance dam on the Blue Nile**, Dordrecht, Netherlands: Springer International Publishing.
- AbuZeid, K. M. (2021). Potential transboundary impacts of the Grand Ethiopian Renaissance Dam under climate change and variability. In Climate change and water resources in Africa: perspectives and solutions towards an imminent water crisis (pp. 359-386). **Cham: Springer International Publishing**.
- Adar, K. G. (2007). **Kenya's Foreign Policy and geopolitical interests: the case of the Nile River Basin**. African Sociological Review/Revue Africaine de Sociologie, **11(1)**.
- Adegboye, A. A. (2013), Consolidating participatory democracy in Africa: The challenges and the way forward, **European Scientific Journal**, **9(2)**.
- Adem, A., Hawas, M., Seid, A., & Hussein, A. (2018). Ethiopia and the Hourn. **Horn Of Africa Strategic Studies Center. Vol. 01, Issue 01**

Adham, S., Hussain, A., Minier-Matar, J., Janson, A., & Sharma, R. (2018). Membrane applications and opportunities for water management in the oil & gas industry. **Desalination**, 440, 2-17.

Admassu, H., Getinet, M., Thomas, T. S., Waithaka, M., & Kyotalimye, M. (2013). **Ethiopia**. Chapter, 6, 149-182.

Ahmad, A. M. (2014). Water as a Hazard in the Sudan. In **Power, Justice and Citizenship: The Relationships of Power** (pp. 149-159). Brill.

Ahmed, A. T., & Elsanabary, M. H. (2015). Hydrological and environmental impacts of grand Ethiopian renaissance dam on the Nile River. In **Proceedings of the Eighteenth International Water Technology Conference, IWTC18, Sharm El Sheikh, Egypt** (pp. 12-14).

Ahmed, A. T., & Elsanabary, M. H. (2015, March). Hydrological and environmental impacts of grand Ethiopian renaissance dam on the Nile River. In **Proceedings of the Eighteenth International Water Technology Conference, IWTC18, Sharm El Sheikh, Egypt** (pp. 12-14).

Ahmed, G. K. (2024). Geopolitics of the Horn of Africa: Arab Countries' Stance on the Grand Ethiopian Renaissance Dam, with Special Focus on the GCC Position. **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**, 1-19.

Akengin, H., & Gürçay, H. K. (2014). Coğrafya, demokrasi ve yönetim sorunu üzerine bir bölgesel değerlendirme: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Örneği. **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (33), 19-40.

Akinyemi, F. O. (2012, October). Mainstreaming the use of geographic information in a developing country context: examples from Rwanda. In Proceedings, **Geo- Information Society of South Africa (GISSA) conference** (pp. 3-5).

Aksungur, N., & Firidin, Ş. (2008). Su kaynaklarının kullanımı ve sürdürülebilirlik. **Aquaculture Studies**, 2008(2).

Al Hakim, L., & Hilmi, M. A. (2022), Contemporary Islamic Political Dynamics Arabic Republic of Egypt, **AJIS Academic Journal of Islamic Studies**, 7(1).

Al-Ashry, W. M., (April 2019), Frameworks for Presenting the Renaissance Dam Issue in the Egyptian, Sudanese and Ethiopian Press During 2018, Volume 2019, Issue 67 - Serial Number of Issue 67, **ejsc.journals**, https://ejsc.journals.ekb.eg/article_86871.html (from Arabic).

Alebachew, H. (2014). International legal perspectives on the utilization of trans-boundary rivers: the case of the Ethiopian Renaissance (Nile) Dam. In **Water and the Law** (pp. 66- 84). **Edward Elgar Publishing**.

Aljefri, Y. M., Fang, L., Hipel, K. W., & Madani, K. (2019). Strategic analyses of the hydropolitical conflicts surrounding the grand Ethiopian renaissance dam. **Group Decision and Negotiation**, 28, Springer Nature, 305-340.

Allen, C. (1995), **Understanding African politics**. Review of African Political Economy, 22(65), 301-320.

Alrajoula, M. T., Al Zayed, I. S., Elagib, N. A., & Hamdi, M. R. (2016). Hydrological, socio-economic and reservoir alterations of Er Roseires Dam in Sudan. **Science of the Total Environment**,

566, 938-948.

Alrajoula, M. T., Al Zayed, I. S., Elagib, N. A., & Hamdi, M. R. (2016). Hydrological, socio-economic and reservoir alterations of Er Roseires Dam in Sudan. **Science of the Total Environment**, 566, 938-948.

Al-Shammari, A. J. I. (2020). Türkiye's water policy and its repercussions on the Arab regional neighboring countries (Syria-Iraq). **Journal Of Babylon Center for Humanities Studies**, 10(2), 31-70.

Al-Sufi, A. M., & Ibrahim, W. M. A. K. (2023). A Critical Discourse Analysis of Polarization in Egyptian and Ethiopian News Reporting on the Grand Ethiopian Renaissance Dam. **Journal of the Faculty of Arts, Fayoum University**, 15(1).

Alvi, H. (2019), **Terrorism in Africa**, Insight Turkey, Vol. 21 / No. 1, pp. 111-132

Amutabi, M. N. (2010), **Land and conflict in the Ilemi Triangle of East Africa**. Kenya Studies Review, 1(2), 20-36.

Arap Fund for Economic and Special Development, **Unified Arab Economic Report 2022**

Arora, N. K., & Mishra, I. (2019). United Nations Sustainable Development Goals 2030 and environmental sustainability: race against time. **Environmental Sustainability**, 2(4), 339-342.

Arsano, Y. (2007). **Ethiopia and the Nile: Dilemmas of national and regional hydropolitics**. Center for Security Studies, Swiss Federal Institute of Technology, Zurich

Arsano, Y., & Tamrat, I. (2005), Ethiopia and the eastern Nile Basin, **Aquatic Sciences**, 67(1), 15-27.

Asefa, M., Cao, M., He, Y., Mekonnen, E., Song, X., & Yang, J. (2020). Ethiopian vegetation types, climate and topography. **Plant Diversity**, 42(4), 302-311.

Asmamaw, D. K. (2015). A critical review of integrated river basin management in the upper Blue Nile River basin: the case of Ethiopia. **International Journal of River Basin Management**, 13(4), 429-442.

Attalla, R. A. (2015), **Grand Ethiopian renaissance dam (GERD)**, An Interactive Qualifying Project Report Submitted to the Faculty of, WORCESTER POLYTECHNIC INSTITUTE In partial fulfilment of the requirements for the, Degree of Bachelor of Civil Engineering

Attia, H., & Saleh, M. (2021). The Political Deadlock on the Grand Ethiopian Renaissance Dam. (**GIGA Focus Afrika, 4**): **German Institute for Global and Area Studies (GIGA)** – Leibniz - Hamburg.

Ayman. B. E. (June 24, 2021) Misleading coverage: How does the Ethiopian press think about the Renaissance Dam crisis? **Raa Center for Strategic Studies** <https://rcssegyp.com/4632> (from Arabic).

Aynalem, D., & Zerai, A. (2025). Competing frames over the Grand Ethiopian Renaissance Dam in the Egyptian and Ethiopian media. **Frontiers in Communication**, 9, 1480755

Balthazar, V., Vanacker, V., Girma, A., Poesen, J., & Golla, S. (2013). Human impact on sediment fluxes within the Blue Nile and Atbara River basins. **Geomorphology**, 180, 231-241.

Baramburiye, J., Kyotalimye, M., Thomas, T. S., & Waithaka, M. (2013), Burundi. East

African Agriculture and Climate Change: A Comprehensive Analysis, **Washington, DC, International Food Policy Research Institute.**

Basheer, M. (2021). Cooperative operation of the Grand Ethiopian Renaissance Dam reduces Nile riverine floods. **River Research and Applications**, **37(6)**, 805-814.

Basheer, M., Nechifor, V., Calzadilla, A., Siddig, K., Etichia, M., Whittington, D., ... & Harou, J. J. (2021). Collaborative management of the Grand Ethiopian Renaissance Dam increases economic benefits and resilience. **Nature Communications**, **12(1)**, 5622.

Beaumont, P. (2000). The 1997 UN Convention on the Law of Non-navigational Uses of International Watercourses: its strengths and weaknesses from a water management perspective and the need for new workable guidelines. **International Journal of Water Resources Development**, **16(4)**, 475-495.

Becken, S. (2014). Water equity—Contrasting tourism water use with that of the local community. **Water resources and industry**, **7**, 9-22.

Benzaghta, M. A., Elwalda, A., Mousa, M. M., Erkan, I., & Rahman, M. (2021). SWOT analysis applications: An integrative literature review. **Journal of Global Business Insights**, **6(1)**, 54-72.

Berger, T., Birner, R., McCarthy, N., Díaz, J., & Wittmer, H. (2007). Capturing the complexity of water uses and water users within a multi-agent framework. **Water resources management**, **21**, 129-148.

Berhane, G., Gebreyohannes, T., Martens, K., & Walraevens, K. (2016). Overview of micro-dam reservoirs (MDR) in Tigray (northern Ethiopia): Challenges and benefits. **Journal of African Earth Sciences**, **123**, 210-222.

Betrie, G. D., Mohamed, Y. A., van Griensven, A., & Srinivasan, R. (2011). Sediment management modelling in the Blue Nile Basin using SWAT model, **Hydrology and Earth System Sciences**, **15(3)**, 807-818.

Boberg, J. (2005). **Patterns of Demand for Fresh Water**. In *Liquid Assets: How Demographic Changes and Water Management Policies Affect Freshwater Resources* (1st ed., pp. 29–36). RAND Corporation. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg358cf.10>

Burchi, S. (1984). **Legislation on Domestic and Industrial Uses of Water: A Comparative Review**. *Nat. Resources J.*, **24**, 143.

Calzadilla, A., Rehdanz, K., & Tol, R. S. (2010). The economic impact of more sustainable water uses in agriculture: A computable general equilibrium analysis. **Journal of Hydrology**, **384(3-4)**, 292-305.

Cascão, A. E. (2009). Changing power relations in the Nile River basin: unilateralism vs. cooperation? **Water Alternatives**, **2(2)**.

Cascão, A. E. (2013). Resource-based conflict in South Sudan and Gambella (Ethiopia): when water, land and oil mix with politics, **Center of African Studies (CEA)/ISCTE-IUL, University Institute of Lisbon** (pp. 143-165).

Çelik, A., Bilbay, Ö. F., & Aksungur, A. B. Su Güvenliği Açısından Siniraşan Sular: Fırat Nehri

Örneği. **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi** 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı

Cengiz, A. K. (2022). Asi (Orontes) River in Turkish Republic period (1939-2021). **Tale of a river city: reading urban histories of Antakya through the Asi (Orontes) river içinde**, 103- 121.

Çevik, H. (2008). **Mısır'ın Turizm coğrafyası** (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Chesire, D. K., & Borer, D. A. (2010). **Control over the Nile: implications across nations** (Doctoral dissertation, Naval Postgraduate School).

Cilliers, J. (2003), Terrorism and Africa, **African Security Studies**, 12(4), 91-103.

Convention on the protection and use of transboundary watercourses and international lakes done at Helsinki, on 17 March 1992, **United Nations**.

Conway, D. (1997). A water balance model of the Upper Blue Nile in Ethiopia. **Hydrological sciences journal**, 42(2), 265-286.

DALAR, M. (2013). Çatışmaların odağındaki sudan (kuzey sudan) cumhuriyeti. **Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi - Impr**

Darwish, H. (2021). Sudan and Egypt's hydro-politics in the Nile River Basin. **IDE-Jetro Discussion Paper**, 818.

Demir, S., & Bingöl, O. (2017). Yeni Ortadoğu Aktörler, Dinamikler ve Denge Arayışları. Ankara: Barış Kitap.

DEMİREL, İ. H., COŞAR, A., TAN, R. İ., & KESGİN, E. (2016), Türkiye'deki Sınır Aşan Sular ve Fırat-Dicle Havzası Örneği, **International Symposium of Water and Wastewater Management** October 26-28, 2016, Malatya

Derin, M. (2020). Sınır aşan Sular Sorunu: "Meriç Örneği". **Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 4(10), 150-164.

DoP. (2015). Agreement on declaration of principles between the Arab Republic of Egypt, the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Republic of the Sudan on the Grand Ethiopian Renaissance Dam Project (GERDP), 23rd March 2015, **Khartoum, Sudan**.

El Gaby, M. (2024), The historical and legal background of the problem of sharing the Nile waters study case: the grand Ethiopian renaissance dam problem, **Akdeniz havzası ve afrika medeniyetleri dergisi**, 6(1), 43-60.

El Gaby, M. (2024), The historical and legal background of the problem of sharing the Nile waters study case: the grand Ethiopian renaissance dam problem, **Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi**, 6(1), 43-60.

Elamein, N. H., Ibrahim, A. A., & Khalid, G. (2017). Discharge Sediment and Power Generation Interaction Case Study Roseires Dam, **IJSRSET** | Volume 3 | Issue 2.

El-Askary, H., Fawzy, A., Thomas, R., Li, W., LaHaye, N., Linstead, E., ... & Sayed, M. A. (2021). Assessing the vertical displacement of the grand Ethiopian renaissance dam during its filling using DInSAR technology and its potential acute consequences on the downstream countries. **Remote Sensing**, 13(21), 4287.

Eldardiry, H., & Hossain, F. (2021), Evaluating the hydropower potential of the Grand Ethiopian Renaissance Dam, **Journal of Renewable and Sustainable Energy**, 13(2).

El-Fadel, M., El-Sayegh, Y., El-Fadl, K., & Khorbotly, D. (2003), The Nile River Basin: A case study in surface water conflict resolution. **Journal of Natural Resources and Life Sciences Education**, 32(1), 107-117.

Elnour, M. (2019), **The impact of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Water-Energy-Food security nexus in Sudan**, Master thesis in Sustainable Development, Sweden

Escap, U. N. (2013). **Water security & the global water agenda: A UN-water analytical brief**. United Nations University (UNU).

Faisal. B., (2019), **Water Security of the Nile Basin Countries: A Study of the Implications of the Renaissance Dam Project**, Master's Thesis - University of May 8, 1945 – Guelma - Faculty of Law and Political Science - Department of Political Science

Fan, L., Liu, G., Wang, F., Ritsema, C. J., & Geissen, V. (2014). Domestic water consumption under intermittent and continuous modes of water supply. **Water resources management**, 28, 853-865.

Farah, I., & Oponga, V. (2016). Hydro-politics of the Nile: The role of South Sudan. Development, **Society for International Development**, 59(3-4), 308-313.

Feeley III, T. J., Skone, T. J., Stiegel Jr, G. J., McNemar, A., Nemeth, M., Schimmoller, B., ... & Manfredo, L. (2008). Water: A critical resource in the thermoelectric power industry. **Energy**, 33(1), 1-11.

Fereres, E., & Soriano, M. A. (2007). Deficit irrigation for reducing agricultural water use. **Journal of experimental botany**, 58(2), 147-159.

Finnström, S. (2006), Wars of the past and war in the present: The Lord's Resistance Movement/Army in Uganda. **Africa**, 76(2), 200-220.

Garrick, D., & Hall, J. W. (2014). Water security and society: Risks, metrics, and pathways. **Annual Review of Environment and Resources**, 39(1), 611-639.

Gebremicael, T. G., Mohamed, Y. A., & Hagos, E. Y. (2017). Temporal and spatial changes of rainfall and streamflow in the Upper Tekezē–Atbara River basin, Hydrol. **Earth Syst. Sci.**, 21, 2127–2142,

Ethiopia, **Hydrology and Earth System Sciences**, 21(4), 2127-2142.

Gençalp, E. t.y, **Firat ve Dicle Akarsulari Bağlamında Türkiye-Suriye-Irak Arasında Su Sorunu**, **researchgate**, <https://www.researchgate.net/publication/332223982>.

Ghazinoory, S., Esmail Zadeh, A., & Memariani, A. (2007). Fuzzy SWOT analysis. **Journal of Intelligent & Fuzzy Systems**, 18(1), 99-108.

Ghebregiorgis, F., & Karsten, L. (2006). Human resource management practices in Eritrea: Challenges and prospects. **Employee Relations Vol. 28 No. 2, 2006** pp. 144-163

Gibson, R. A. (2023). At The Intersection of Cooperation and Conflict: How Increased Tension and Mistrust Among Egypt, Ethiopia, and Sudan Shape the Negotiations on The Grand Ethiopian Renaissance Dam (**Doctoral dissertation, Johns Hopkins University**).

- Gilkes, P. (1991). **Eritrea: Historiography and mythology**. *African Affairs*, 90(361), 623-628.
- Gleick, P. H. (2003). Water use. **Annual review of environment and resources**, 28(1), 275-314.
- Gössling, S. (2015). New performance indicators for water management in tourism. **Tourism Management**, 46, 233-244.
- Gössling, S., Peeters, P., Hall, C. M., Ceron, J. P., Dubois, G., & Scott, D. (2012). Tourism and water use: Supply, demand, and security. An international review. **Tourism management**, 33(1), 1-15.
- Green, E. (2016), Decentralization and political opposition in contemporary Africa: evidence from Sudan and Ethiopia. In *Political Opposition and Democracy in Sub-Saharan Africa* (pp. 32-50). Routledge, **Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi**, Cilt. 6, Sayı 1
- Hagmann, T. (2014), **Talking Peace in the Ogaden: The search for an end to conflict in the Somali Regional State in Ethiopia**. Rift Valley Institute.
- Halişçelik, E., & Soytas, M. A. (2019). Sustainable development from millennium 2015 to Sustainable Development Goals 2030. **Sustainable Development**, 27(4), 545-572.
- Hamad, O. E. T., & El-Battahani, A. (2005). Sudan and the Nile basin. **Aquatic Sciences**, 67, 28-41.
- Hansen, M. W., Buur, L., Mette Kjær, A., & Therkildsen, O. (2016, May). The economics and politics of local content in African extractives: lessons from Tanzania, Uganda and Mozambique. In *Forum for Development Studies* (Vol. 43, No. 2, pp. 201-228). **Routledge**.
- Haskins, C. (2010), **The Ilemi Triangle: A Forgotten Conflict**. **SCCRR: Shalom Centre for Conflict Resolution and Reconciliation**. Retrieved June 22, 2011.
- Hassan, A., Musa, N., Abdel Ghaffar. A. A. A, (2023), The impact of Israeli African relations on Egyptian national water security: A case study of Israeli relations with Ethiopia. **Journal of the Faculty of Politics and Economics**, Issue No. 17.
- Hassan, H. B., & Mohmd, E. S. O. (2018). Egyptian water security in view of the risks emerged by the construction of the Renaissance Dam. **Middle East J. Agri. Res**, 7(3), 836-846.
- Hassan, M. A., Hassan, M. F., Mohamed, Y. A., & Awad, W. A. (2023). Dam operation using satellite data and hydrological models: the case of Roseires dam and Grand Ethiopian Renaissance Dam in the Blue Nile River. **Water International**, 48(8), 975-999.
- Hayashi, Y. (2006). In water or in the presence of water? **Angewandte Chemie International Edition**, 45(48), 8103-8104.
- Helal, M., & Bekhit, H. M. (2023). So near, yet so far: an Egyptian perspective on the US-facilitated negotiations on the Grand Ethiopian Renaissance Dam. **Water International**, 48(5), 580-614.
- Hildyard, N. (2008). Neutral? Against what? Bystanders and human rights abuses: The case of Merowe Dam. **Sudan Studies**, 37(19).
- Hollstegge, J. (2011), **Narrating and Practising the state border between Uganda and**

South Sudan.

<https://abdas.org/2025/03/06/gerd-turbine-surpasses-expectations-and-produces-more-than-400-mw> (10.09.2025).

<https://addisinsight.net/2025/02/19/grand-ethiopian-renaissance-dam-gerd-achieves-new-milestone-fifth-turbine-begins-power-generation> (01.12.2024)

<https://cografyahocasi.com/> (11.06.2024).

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_Egypt_\(tr\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_Egypt_(tr).png) (11.06.2025).

<https://www.alhurra.com/egypt/2025/02/23/>, Nil Günü'nde Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'na yapılan bir ziyaret Mısır ve Etiyopya arasındaki anlaşmazlığı körüklüyor. (from Arabic), (01.01.2025)

<https://www.fao.org/search/en/?q=Total+renewable+water+resources+per+capita&siteurl> (20.05.2025).

<https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Ffigure%2FThe-Nile-countries-and-major-> (22.05.2025).

<https://www.youm7.com/story/2025/3/19> ,Assistant Foreign Minister: Diplomatic efforts on the Grand Ethiopian Renaissance Dam have not stopped for a single moment. (from Arabic), (16.4.2025).

Hussein, H., Campbell, Z., Leather, J., & Ryce, P. (2023). Putting diplomacy at the forefront of Water Diplomacy. **PLoS Water**, 2(9), e0000173.

Hussen, M. D. (2021). Ethiopia's Developmental Rights to Use Nile River. **International Affairs and Global Strategy** www.iiste.org ISSN 2224-574X (Paper) ISSN 2224-8951 (Online) Vol.89.

Hussey, K., & Pittock, J. (2012). The Energy–Water Nexus: Managing the Links between Energy and Water for a Sustainable Future. **Ecology and Society**, 17(1).
<http://www.jstor.org/stable/26268988>

Ibrahim Abdel Latif Abdel, Muttalib Khojali and Safaa Mustafa Suleiman Bala (2013), **The economic and social returns of the Roseires Dam heightening project (Arabic)**

Imasiku, K., & Ntagwirumugara, E. (2020), An impact analysis of population growth on energy-water-food-land nexus for ecological sustainable development in Rwanda, **Food and Energy Security**, 9(1), e185.

International Law Association. Committee on the Uses of the Waters of International Rivers. (1967). Helsinki rules on the uses of the waters of international rivers. **International Law Association**.

Isabirye, S. B., & Mahmoudi, K. M. (1999), " Tribal" Conflicts in Africa: A Case Study of Rwanda and Burundi, **Ufahamu: A Journal of African Studies**, 27(1-2-3).

Islam, S., & Repella, A. C. (2015). Water diplomacy: A negotiated approach to manage complex water problems. **Journal of Contemporary Water Research & Education**, 155(1), 1-10.

Jackson, R. B., Carpenter, S. R., Dahm, C. N., McKnight, D. M., Naiman, R. J., Postel, S. L., & Running, S. W. (2001). Water in a changing world. **Ecological applications**, 11(4), 1027-1045.

Jalata, A. (2005), State terrorism and globalization: The cases of Ethiopia and Sudan, **International Journal of Comparative Sociology**, 46(1-2), 79-102.

Jamie, F. O. M. (2022), Border Disputes in the Horn of Africa: Sudan–Ethiopia Border Case. Current Developments, Peace, and Stability in the Horn of Africa, 79. **Jamie, F. O.**

M. (2022). Border Disputes in the Horn of Africa: Sudan–Ethiopia Border Case, **Current Developments, Peace, and Stability in the Horn of Africa**, 79.

Jemal, N. (2021). Grand Ethiopian Renaissance Dam Vis-À-Vis Contemporary International Laws: Analysis of the Right to Development with Sustainable Development Goals. **Journal of Indigenous Knowledge and Development Studies**, 3(2), 14-27.

Jiménez, S., Mainar-Causapé, A. J., & Ferrari, E. (2021). Analysis of the Kenyan economy: an input-output approach. **Agrekon**, 60(4), 480-495.

Jönsson, B. (2013). Water as a Source of Cooperation or Conflict? -A Case Study of The Grand Ethiopian Renaissance Dam, **Lund University STVK02 Department of Political Science**.

Jungudo, M. M. (2021), The Impact of Nile Basin Discourse (NBD) In The Nile Water Conundrum, 2003 To 2018, **Yamtara-Wala Journal Of Arts, Management And Social Sciences (Yajamss)**, 1(1).

Jungudo, M. M. (2021), **The role of Nile basin initiative (NBI) in the Nile water conundrum: 1999-2015**.

Kagwanja, P. (2007). Calming the waters: the East African community and conflict over the Nile resources. **Journal of Eastern African Studies**, 1(3), 321-337.

Kahsay, T. N., Arjoon, D., Kuik, O., Brouwer, R., Tilmant, A., & van der Zaag, P. (2019), A hybrid partial and general equilibrium modeling approach to assess the hydro-economic impacts of large dams—the case of the Grand Ethiopian Renaissance Dam in the Eastern Nile River basin, **Environmental Modelling & Software**, 117, 76-88.

Kalebi, A. Y., & Olumbe, A. K. O. (2006), Forensic findings from the Nairobi US Embassy terrorist bombing, **EAST AFRICAN MEDICAL JOURNAL**

Kamara, A., Ahmed, M., & Benavides, A. (2022). Environmental and economic impacts of the Grand Ethiopian Renaissance Dam in Africa. **Water**, 14(3), 312.

Kanan, A. (2017). Jordan River: Religious Significance, **EcoPeace Middle East**.

Kasimbazi, E. B. (2010), The impact of colonial agreements on the regulation of the waters of the River Nile, **Water International**, 35(6), 718-732.

Keleta, B. (2022). The Contribution of Eritrea in Nile Basin. The Researchers' **International Research Journal**, 8(1), 37-66.

Kenawy, E. M. (2013), Potential economic impacts of Ethiopian renaissance dam on Egypt, **International Journal of Economics, Commerce and Research (IJECR)**. ISSN, 2250-0006.

Keskinen, M., Salminen, E., & Haapala, J. (2021). Water diplomacy paths—An approach to

recognise water diplomacy actions in shared waters. **Journal of Hydrology**, 602, 126737.

Khayry, F. (2022). The Grand Ethiopian Renaissance Dam and Egypt's Water Security. **The Undergraduate Research Journal**, 8(1), 2.

Kibaroglu, A. (2012). Fırat-Dicle Havzası sınıraşan su politikalarının evrimi: İşbirliği için fırsatlar ve tehditler. **Ortadoğu Analiz**, 4(43), 70-83.

KILIÇ, S. (2013). Mavi Nil Nehri Suları Üzerinde Uyuşmazlık. **Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz**, 5(56).

KILIÇ, S. (2013). Sınıraşan sulardan faydalanmalara ilişkin temel yaklaşımlar, **Middle Eastern Analysis/ Ortadoğu Analiz**, C, 5, 53.

King, J. W. (1966). **Nile transport in Uganda**. East African Geographical Review, 1966(4), 25-36.

Kinyungu, C., & Okinda, T. I. (2019,. Migingo Island Border Dispute in East Africa: A Comparative Analysis of Kenyan and Ugandan Newspaper Coverage, **Covenant Journal of Communication**.

Klimes, M., Michel, D., Yaari, E., & Restiani, P. (2019). Water diplomacy: The intersect of science, policy and practice. **Journal of Hydrology**, 575, 1362-1370.

Krentz, W. G. (2024). The Grand Ethiopian Renaissance Dam: How a Cross-Border Project Violates Treaty Obligations and the Inherent Rights of Neighboring States' Citizens. *Wis. Int'l LJ*, 41, 677.

Lasage, R., Aerts, J. C., Verburg, P. H., & Sileshi, A. S. (2015). The role of small scale sand dams in securing water supply under climate change in Ethiopia. **Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change**, 20, 317-339.

Lata, L. (2003). The Ethiopian-Eritrea War. **Review of African Political Economy**, 30(97), 369-388.

Lehmann, L. V. (2009). The relationship between tourism and water in dry land regions. **CORE**.

Leigh, D. (2009). **SWOT analysis**. Handbook of Improving Performance in the Workplace: Volumes 1-3, 115-140.

Leonardi, C. (2020), **Patchwork States: The Localization of State Territoriality on the South Sudan–Uganda Border, 1914–2014**. Past & Present, 248(1), 209-258.

Leonardi, C., & Santschi, M. (2016), **Dividing Communities in South Sudan and Northern Uganda: boundary disputes and land governance**, Rift Valley Institute. London W11 1DF, United Kingdom.

Liebenberg, E. (2021). 'I Will Open a Path into the Interior (of Africa), or Perish': David Livingstone and the Mapping of Africa. **The Cartographic Journal**, 58(1), 29-49.

Liersch, S., Koch, H., & Hattermann, F. F. (2017). Management scenarios of the Grand Ethiopian Renaissance Dam and their impacts under recent and future climates. **Water**, 9(10), 728.

Lobban, R., & Fluehr-Lobban, C. (1978). **The Sudan**.

Lumumba, P. L. O. (2007), **The Interpretation of the 1929 Treaty and its Legal Relevance**

and Implications for the Stability of the Region. *African Sociological Review/Revue Africaine de Sociologie*, 11(1).

Maden, T. E. (2013). Sınırtaşın Su Havzalarında İşbirliği Sorunu. **Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz**, 5(53).

Makoni, F. S., Manase, G., & Ndamba, J. (2004). Patterns of domestic water use in rural areas of Zimbabwe, gender roles and realities. **Physics and Chemistry of the Earth, Parts A/B/C**, 29(15-18), 1291-1294.

Makonye, F. (2021). The Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) as a Solution for Sustainable Hydro-electricity Generation: Tensions and Threats with Egypt and the Sudan. **Journal of African Foreign Affairs**, 8(2).

Malik, D. (2021). Conflicts in the Nile Basin and the Change of Power Balance: The Renaissance Dam Crisis. **Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave**, 21(3.), 529-554.

Marsden, S. (2015). The Helsinki Water Convention: Implementation and Compliance in Asia. **Nordic Environmental Law Journal**, 2015(2), 119-129.

Matara, J. K. (2015). **River Nile Politics: The Role of South Sudan** (Doctoral dissertation, University of Nairobi).

Mathu, E. M., & Davies, T. C. (1996). Geology and the environment in Kenya. **Journal of African Earth Sciences**, 23(4), 511-539.

Matthews, O. P., & Germain, D. S. (2007). Boundaries and transboundary water conflicts. **Journal of Water Resources Planning and Management**, 133(5), 386-396.

Matthews, R., & Vivoda, V. (2023). 'Water Wars': strategic implications of the grand Ethiopian Renaissance Dam. **Conflict, Security & Development**, 23(4), 333-366.

Mccaffrey, S. (1998). The UN Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses: prospects and pitfalls. **World Bank Technical Paper**, 17-28.

Mccaffrey, S. (2001). The contribution of the UN Convention on the law of the non-navigational uses of international watercourses. **International Journal of Global Environmental Issues**, 1(3-4), 250-263.

Mccaffrey, S. C. (2008). Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, **United Nations**, Available online at: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/clnuiw/clnuiw_e.pdf.

McLennan, C. L. J., Becken, S., & Stinson, K. (2017). A water-use model for the tourism industry in the Asia-Pacific region: The impact of water-saving measures on water use. **Journal of Hospitality & Tourism Research**, 41(6), 746-767.

Melesse, A. M., Abtew, W., & Setegn, S. G. (2011). **Nile river basin**. Cham: Springer.

Metawie, A. (2004). History of co-operation in the Nile Basin, **International Journal of Water Resources Development**, 20(1), 47-63.

Mishra, B. K., Kumar, P., Saraswat, C., Chakraborty, S., & Gautam, A. (2021). Water security in a changing environment: Concept, challenges and solutions. **Water**, 13(4), 490.

Mkuna, E., & Baiyegunhi, L. J. (2019). Analysis of the technical efficiency of Nile perch (*Lates niloticus*) fishers in the Tanzanian portion of Lake Victoria: a stochastic frontier analysis. **Lakes & Reservoirs: Research & Management**, 24(3), 228-238.

Mohamed, A. A. (2018). **Assessment of conflict dynamics in Somali national regional state of Ethiopia**. Journal of public policy and administration, 2(4), 40-48.

Moriarty, P., Butterworth, J., van Koppen, B., & Soussan, J. (2004). **Water, poverty and productive uses of water at the household level**. Beyond Domestic, 19.

Morison, J. I. L., Baker, N. R., Mullineaux, P. M., & Davies, W. J. (2008). Improving water use in crop production. Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, 363(1491), 639-658.

Morone, A. M. (2015). The Unsettled Southern Ethiopian Somali Boundary on the Eve of Decolonization: Political Confrontation and Human Interactions in the Ogaadeen Borderland.

Muhammad Al-Sheikh. M. A. & Abdullah Muhammad. A. H., (2020) ,The impact of Merowe Dam Lake on feeding the Nubian aquifer in Northern State - Sudan, **Journal of Social Sciences**, 4(15), 140-160.

Mukhar, R. M. (2006). The jordan river basin and the mountain aquifer: The transboundary freshwater disputes between israel, jordan, syria, lebanon, and the palestinians. **Ann. Surv. Int'l & Comp. L.**, 12, 59.

Muleefu, A. (2013). **Beyond the Single Story: Rwanda's Support to the March 23 Movement (M23)**. Amsterdam LF, 5, 106.

Mushir, A., & Hailemariam, M. (2015). Geographical analysis of road transportation of Ethiopia. **Ethiopian Journal of Environmental Studies and Management**, 8, 846- 845

Mutebi, F. G., Stone, S., & Thin, N. (2003). **Rwanda. Development Policy Review**, 21(2), 253-170.

Nabeel N., (2024), Water Diplomacy between the Dynamics of Conflict and Peace in International Relations, **Hammurabi Center for Research and Strategic Studies**. (Arabic).

Negash, T. (1997), **Eritrea and Ethiopia. The Federal Expereince**, Uppsala1997.

Negm, A. M., & Abdel-Fattah, S. (2019), **Grand Ethiopian Renaissance Dam Versus Aswan High Dam**, The Handbook of Environmental Chemistry.

Nelson, Z. B. Rwanda: the guiding hand of the march 23rd movement. **An undergraduate journal of international affairs at dartmouth college**, 80.

Njenga, F. G., Nicholls, P. J., Nyamai, C., Kigamwa, P., & Davidson, J. R, (2004), post-traumatic stress after terrorist attack: psychological reactions following the US embassy bombing in Nairobi: Naturalistic study. **The British Journal of Psychiatry**, 185(4), 328-333.

Njoka, W. D., & Kiamba, A. (2013), **The East African Community and Dispute Settlement (A Case of Mgingo Island)**. University Of Nairobi Institute of Diplomacy and International Studies

Obua, J., Agea, J. G., & Ogwal, J. J. (2010), Status of forests in Uganda, **African Journal of Ecology**, 48(4), 853-859.

Ogwang, A. (2017), **Border conflicts and Uganda-South Sudan trade**, (Doctoral

dissertation, Kampala International University. College of Humanities and Social Sciences).

Okoth, P. G. (2007). The Nile River Question and the Riparian States: Contextualising Uganda's Foreign Policy Interests. **African Sociological Review/Revue Africaine de Sociologie**, 11(1).

Oloo, A. (2007), The quest for cooperation in the Nile water conflicts: The case of Eritrea, **African Sociological Review/Revue Africaine de Sociologie**, 11(1).

Omer, A. Y. A., Ali, Y. S. A., Roelvink, J. A., Dastgheib, A., Paron, P., & Crosato, A. (2015)\ Modelling of sedimentation processes inside Roseires Reservoir (Sudan)\ **Earth Surface Dynamics**, 3(2), 223-238.

Onüçyıldız, M., Abdulmohsin, M. S., & Büyükkaracıgan, N. (2016). Fırat-Dicle Havzası ve Irak su yapıları. **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi**, (12), 118-151.

Otinov, D. (2023). Wavering Sudan as key to resolving the Grand Ethiopian Renaissance Dam conflict. *Journal of Asian and African Studies*, 58(7), 1222-1236.

Phadermrod, B., Crowder, R. M., & Wills, G. B. (2019). Importance-performance analysis-based SWOT analysis. **International journal of information management**, 44, 194- 203.

Pietrangeli, G., Bezzi, A., Rossini, C., Masciotta, A., & D'Alberti, D. (2017), Design of Grand Ethiopian Renaissance RCC Main Dam (H= 175m). **Hydropower & Dams**.

Popescu, A. I. C. (2017). Grand Ethiopian Renaissance Dam and the Risk of a War in the Horn of Africa. **Ante Portas–Studia nad Bezpieczeństwem**, 2, 121-145.

Puji, R. P. N., Wathon, S., Ikhsan, F. A., Kurnianto, F. A., & Apriyanto, B. (2019, March), Historical geography: the analysis of geographic condition of Egyptian and Chinese civilizations, In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 243, No. 1, p. 012157), **IOP Publishing**.

Rahaman, M. M., & Varis, O. (2005). Integrated water resources management: evolution, prospects and future challenges. **Sustainability: science, practice and policy**, 1(1), 15-21.

Ranjan, A. (2024). Grand Ethiopian Renaissance Dam dispute: implications, negotiations, and mediations. **Journal of Contemporary African Studies**, 42(1), 18-36.

Rashed, H. S., & Hassan, F. O. (2019), Evaluation of land capability and suitability crop production: Case study in Halaib and Shalatiya Region, South East Desert of Egypt. **Journal of Soil Sciences and Agricultural Engineering**, 10(12), 759-769.

Ravnborg, H. M. (2004). Water and Conflict – lessons learned and options available on conflict prevention and resolution in water governance. **Danish Institute for International Studies**, <http://www.jstor.org/stable/resrep13280>

Rizk. M, (2021), The Renaissance Dam: How did Egyptians, Sudanese, and Ethiopians react to the crisis on social media? , **BBC News Arabic** - Cairo, <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-57212729> (from Arabic).

Rizwan, S., & Irfan, M. (2024). Water Diplomacy: Addressing Transboundary Water Conflicts in a Resource-Scarce World.

Roozenbeek, J. (2014). **A New Stalemate: The Influence of South Sudan's Independence on**

The Nile Basin's Water Politics, Master thesis in Sustainable Development Uppsala University Department of Earth Sciences.

ŞAFAK, F. A. (2022), Eski Misir'da Nil Nehri Ve Tanrı Hapi. *Amidos*, 7(12), 22-47. Said, R. **The Nile River: Its origins and the use of its waters in the past and future.**

Salem, O. (2024). The impact of media campaigns on awareness of water crises: A case study of the Ethiopian renaissance dam crisis and its effect on water security in Egypt. **Revista iberoamericana de psicología del ejercicio y el deporte**, 19(4), 421-429.

Salman, S. M. (2007). The Helsinki Rules, the UN Watercourses Convention and the Berlin Rules: perspectives on international water law. **Water Resources Development**, 23(4), 625-640.

Salman, S. M. (2011), The new state of South Sudan and the hydro-politics of the Nile Basin, **Water International**, 36(2), 154-166.

Salman, S. M. (2013), The Nile basin cooperative framework agreement: A peacefully unfolding African spring? **Water International**, 38(1), 17-29.

Samaan, M. M. (2014, May). The Win-Win-Win Scenario in the Blue Nile's Hydropolitical Game: Application on the Grand Ethiopian Renaissance Dam. ISW.

Sarwar, N. (2012). Post-independence South Sudan. **Strategic Studies**, 32(2/3), 172-182.

Satti, S., Zaitchik, B., & Siddiqui, S. (2015), **The question of Sudan: A hydro-economic optimization model for the Sudanese Blue Nile**, **Hydrology and Earth System Sciences**, 19(5), 2275-2293.

Sayed El Ahl, E. R., ElTarabishi, M., & Rashad, R. (2023). The Treatment of the Egyptian, Ethiopian, and Sudanese Online Newspapers in relation the Grand Ethiopian Renaissance Dam "GERD" with regard to their national interest: A comparative Analysis Study. **Journal of media and interdisciplinary studies**, 2(3), 1-43.

Sehring, J., Schmeier, S., ter Horst, R., Offutt, A., & Sharipova, B. (2022). Diving into water diplomacy—exploring the emergence of a concept. **Diplomatica**, 4(2), 200-221.

Seide, W. M., & Fantini, E. (2023). Emotions in Water Diplomacy: Negotiations on the Grand Ethiopian Renaissance Dam. **Water Alternatives**, 16(3).

Sene, K. J. (2000), Theoretical estimates for the influence of Lake Victoria on flows in the upper White Nile, **Hydrological Sciences Journal**, 45(1), 125-145.

Serag, Y. M. Towards an appropriate regional development approach for developing the Halayb–Shalateen border region in the South East of Egypt, **Future University in Egypt**, New Cairo, Egypt.

Shaaban, H. G. (2021), Social alienation and its impact on citizenship among the Bedouins in Halayeb and Shalateen, **Al-Azhar Journal of Agricultural Research**, 46(2), 330-346.

Sharaki, H. (2015). Ethiopia deceives Sisi: 10 failed rounds of Renaissance Dam negotiations, **International Journal of Water Management and Diplomacy**

Arabi21 newspaper, Cairo. <https://arabi21.com/story/878022> (from Arabic).

Sharaq A. M, (2014), **The geology of the Ethiopian Renaissance Dam and its impact on the safety of the dam**, Department of Natural Resources - Institute of African Research and Studies

- Cairo University.

Sharfi, M. H. (2018), Sudan and the assassination attempt on President Mubarak in June 1995: a cornerstone in ideological reverse. **Journal of Eastern African Studies**, 12(3), 454-472.

Shay, S. (2017, June), Between the „Entebbe agreement” and „Entebbe meeting”. **Herzliya Conference**, Israel Strategic Balance: Opportunities and Risks.

Shay, S. (2018, April). The ‘Renaissance Dam’Crisis. In **Herzliya Conference, Herzliya, Israel**.

Shiferaw, A. (2017), Productive capacity and economic growth in Ethiopia, **United Nations, Department of Economics and Social Affairs**.

Shiklomanov, I. A. (2000). Appraisal and assessment of world water resources. **Water international**, 25(1), 11-32.

Shokr, A. (2009). Hydropolitics, economy, and the Aswan High Dam in mid-century Egypt. **The Arab Studies Journal**, 17(1), 9-31.

Shumba, J. (2009), Challenges of Tribal and Ethnic Diversity in Africa, **Journal of Adventist Mission Studies**, 5(2), 74-85.

Siddig, K., Basheer, M., & Luckmann, J. (2021). Economy-wide assessment of potential long-term impacts of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on Sudan. **Water International**, 46(3), 325-341.

Smith, S. E. (1986). General impacts of Aswan High Dam. **Journal of Water Resources Planning and Management**, 112(4), 551-562.

Soliman, G., Soussa, H., & El-Sayed, S. (2016). Assessment of Grand Ethiopian Renaissance Dam impacts using decision support system. **IOSR Journal of Computer Engineering**, 18(5), 08-18.

Speke, J. H. (2021), The Discovery of the Source of the Nile, **Good Press**.

Stanley, H. M. (1877, January), A geographical sketch of the Nile and Livingstone (Congo) basins. In Proceedings of the Royal Geographical Society of London (Vol. 22, No. 6, pp. 382-410), **Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers)**, Wiley.

Starr, J. R. (1991). Water wars. **Foreign policy**, (82), 17-36.

Stillwell, A. S., King, C. W., Webber, M. E., Duncan, I. J., & Hardberger, A. (2011). The Energy-Water Nexus in Texas. **Ecology and Society**, 16(1), <http://www.jstor.org/stable/26268863>.

Strachan, A. (2017), **Conflict analysis of Egypt**, Helpdesk Report

Tafesse, T. (2001), The hydropolitical assessment of the Nile question: an Ethiopian perspective, **Water international**, 26(4), 1-11.

Tamason, C. C., Bessias, S., Villada, A., Tulsiani, S. M., Ensink, J. H., Gurley, E. S., & Mackie Jensen, P. K. (2016). Measuring domestic water use: a systematic review of methodologies that measure unmetered water use in low-income settings. **Tropical Medicine & International Health**, 21(11), 1389-1402.

Tamason, C. C., Bessias, S., Villada, A., Tulsiani, S. M., Ensink, J. H., Gurley, E. S., & Mackie Jensen, P. K. (2016). Measuring domestic water use: a systematic review of methodologies

that measure unmet water use in low-income settings. **Tropical Medicine & International Health**, 21(11), 1389-1402.

Tawfik, R. (2016). The grand Ethiopian renaissance dam: a benefit-sharing project in the Eastern Nile?. **Water International**, 41(4), 574-592.

Tekuya, M. E. (2020). Sink or swim: Alternatives for unlocking the grand Ethiopian Renaissance dam dispute. **Colum Journal. Transnat'l L.**, 59, 65.

Teodoru, C., Wüest, A., & Wehrli, B. (2006). **Independent review of the environmental impact assessment for the Merowe Dam project (Nile River, Sudan)**. Eawag Seestrasse 79 6047 Kastanienbaum Switzerland

Tesfa, B. (2013). Benefit of grand Ethiopian renaissance dam project (GERDP) for Sudan and Egypt.

The Tanzania National Website: **Country Profile**

TRANSFORMING OUR WORLD: The 2030 Agenda For Sustainable Development [sustainabledevelopment.un.org A/RES/70/1](https://sustainabledevelopment.un.org/A/RES/70/1)

Tronvoll, K. (1999), **Borders of violence-boundaries of identity: demarcating the Eritrean nation-state**, *Ethnic and racial studies*, 22(6), 1037-1060.

TURHAN, Y. (2020), Büyük Etiyopya Rönesans Barajının Mısır, Sudan ve Etiyopya'nın Su Jeopolitiğine Etkisi.

Türk, K. (2006), **Mısır ve Suudi Arabistan'ın Ekonomik Yapıları ile Karşılıklı Ekonomik İlişkilerinin Değerlendirilmesi**, (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Tvedt, T. (2015), 27 Water systems, Water Agreements and State Sovereignty: The Case of the Nile Waters Agreement of 1929, **HWS_III** Chapter 27.

United Nations European Economic Commission, (2021), Frequently Asked Questions on the 1992 Water Convention with a Roadmap to Facilitate Accessions to the Convention, Geneva.

Vallès, M. C., & Bórquez, S. P. (2022). The Sustainable Development Goals and the Application of International Law: The Case of the Grand Ethiopian Renaissance Dam. **Revista iberoamericana de estudios de desarrollo= Iberoamerican journal of development studies**, 11(2), 144-168.

Van Griensven, A., Ndomba, P., Yalaw, S., & Kilonzo, F. (2012), Critical review of SWAT applications in the upper Nile basin countries. **Hydrology and Earth System Sciences**, 16(9), 3371-3381.

Veilleux, J. C. (2013), The human security dimensions of dam development: the grand Ethiopian renaissance dam, **Global Dialogue**, 15(2), 1-15.

Verhoeven, H. (2021). The Grand Ethiopian Renaissance Dam: Africa's Water Tower, Environmental Justice & Infrastructural Power. **Daedalus**, 150(4), 159-180.

Vijverberg, J., Sibbing, F. A., & Dejen, E. (2009), **Lake Tana: source of the Blue Nile**, In the Nile: Origin, environments, limnology and human use (pp. 163-192), Dordrecht: Springer Netherlands.

Vinci, A. (2005), **The strategic use of fear by the Lord's Resistance Army**, *Small Wars &*

Insurgencies, 16(3), 360-381.

Walilegne, Y. T. (2004), The Nile Basin: from confrontation to cooperation. **The Dalhousie Law Journal LJ**, 27, 503.

Wamalwa, J. C. (2023), **Dynamics of Lake Victoria Territorial Disputes on Kenya-Uganda Econo-Political Relations**, (Doctoral dissertation, Kisii University).

Ward, F. A., & Pulido-Velazquez, M. (2008). Water conservation in irrigation can increase water use. **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 105(47), 18215- 18220.

Wassara, S. S. (2015), South Sudan: state sovereignty challenged at infancy, **Journal of Eastern African Studies**, 9(4), 634-649.

Wekesa, P. W. (2010), Old issues and new challenges: The Migingo Island controversy and the Kenya–Uganda borderland. **Journal of eastern African studies**, 4(2), 331-340.

Welde, K. (2016). Identification and prioritization of subwatersheds for land and water management in Tekeze dam watershed, Northern Ethiopia. **International Soil and Water Conservation Research**, 4(1), 30-38.

Wendl, A. K. (2016), International water rights on the White Nile of the new state of South Sudan, **BC Int'l & Comp. L. Rev.**, 39, 1.

Wheeler, K. (2020), Hydrological Impacts of the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) on River Nile Hydrology Within Sudan, **Science publishing group**.

Whittington, D., Waterbury, J., & Jeuland, M. (2014). The Grand Renaissance Dam and prospects for cooperation on the Eastern Nile. **Water Policy**, 16(4), 595-608.

Willet, J., Wetser5. f, K., Vreeburg, J., & Rijnaarts, H. H. (2019). Review of methods to assess sustainability of industrial water use. **Water Resources and Industry**, 21, 100110.

Winter, P. (2019), **A border too far: The Ilemi Triangle Yesterday and Today**.

Wolf, A. T., Stahl, K., & Macomber, M. F. (2003), Conflict and cooperation within international river basins: The importance of institutional capacity, **Water Resources Update**, 125(1), 31-40.

Wondwosen Teshome, B. (2008), Transboundary water cooperation in Africa: the case of the Nile Basin Initiative (NBI), **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, 7(4), 34.

Woodward, J. C., Macklin, M. G., Krom, M. D., Williams, M. A., & Gupta, A. (2007). The Nile: evolution, Quaternary River environments and material fluxes, **Large rivers: geomorphology and management**, 13, 712.

Wu, X. D., & Chen, G. Q. (2017). Energy and water nexus in power generation: The surprisingly high amount of industrial water use induced by solar power infrastructure in China. **Applied energy**, 195, 125-136.

Wubneh, M. (2015), This land is my land: the Ethio-Sudan boundary and the need to rectify arbitrary colonial boundaries, **Journal of contemporary African studies**, 33(4), 441- 466.

Yeshiwas Degu Bealy, M. (2014). Mass media in Nile politics: The reporter coverage of the grand Ethiopian Renaissance Dam. **Journal of Power**, 2(2), 181-203.

Yihdego, Y., Khalil, A., & Salem, H. S. (2017). Nile River's basin dispute: perspectives of the

Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD). **Glob. J. Hum. Soc. Sci**, 17(4), 1-21.

Yihun, B. B. (2013), **Ethiopia's role in South Sudan's March to independence, 1955- 1991**, *African Studies Quarterly*, 14(1 & 2), 35-54.

YILDIRIM, T., & ALTUNGÖK, A. (2015), Nil, Fırat Ve Dicle Suyollarının Ortaçağ Dünyası Açısından Önemi., *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 317-337.

Ylönen, A. (2020). Talking Nile: Historical Aspects, Current Concerns, and the Stalemate in Grand Ethiopian Renaissance Dam Negotiations, **HORN Bulletin, Volume III Bulletin Issue IV**.

Young, M. (2015). Climate change implications on transboundary water management in the Jordan River Basin: A Case Study of the Jordan River Basin and the transboundary agreements between riparians Israel, Palestine and Jordan, **Department Of Earth Sciences Institutionen För Geovetenskaper**

Yüksel, İ. N. A. N. Sınır Aşan Suların Hukuksal Boyutları (Fırat ve Dicle). **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 49(01).

Yusra Hazili & Lamia Hajouji (2016), **Geographical discoveries in Africa (Nile River, Congo, Niger)**

Zandvoort, M., van der Vlist, M. J., & van den Brink, A. (2018). Handling uncertainty through adaptiveness in planning approaches: comparing adaptive delta management and the water diplomacy framework. **Journal of Environmental Policy & Planning**, 20(2), 183-197.

Zawahri, N. A. (2010). Governing the Jordan River system: History, challenges, and outlook, **Journal of transboundary water resources**, 1(1), 125-146.

Zedan, B. A, (2014), Nile water conflict management. **Advanced Research in Engineering Sciences "ARES"** E-ISSN: 2347- 4130; Vol. 2(2), 18-36.

Zeitoun, M., Goulden, M., & Tickner, D. (2013). Current and future challenges facing transboundary river basin management. **Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change**, 4(5), 331-349.

Zergaw, T. (2024). "Mediated" Negotiation over the Grand Ethiopian Renaissance Dam: Achievement, Challenges and Prospect. **International Journal of Water Management and Diplomacy**, 1(7), 5-35.

Zhang, Y., Block, P., Hammond, M., & King, A. (2015). Ethiopia's Grand Renaissance Dam: implications for downstream riparian countries. **Journal of Water Resources Planning and Management**, 141(9), 05015002.

Zongwe, D. (2019), **Democratic Republic of Congo**, Autonomy Arrangements in the World (Online Compendium).

Zostiet, K. M. L. T. A. (2020). International Policies and Conventions on International Rivers and the Rights of Ethiopia to Construct Dam on Nile River: The Case of the Great Renaissance Dam of Ethiopia, **International Affairs and Global Strategy** www.iiste.org ISSN 2224-574X (Paper) ISSN 2224-8951 (Online).

EKLER

Ek 1: Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD) Belgesi 2015

**Agreement on Declaration of Principles between
The Arab Republic of Egypt,
The Federal Democratic Republic of Ethiopia
And
The Republic of the Sudan
On The Grand Ethiopian Renaissance Dam Project (GERDP)**

Preamble

Mindful of the rising demand of the Arab Republic of Egypt, the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Republic of Sudan on their transboundary water resources, and cognizant of the significance of the River Nile as the source of livelihood and the significant resource to the development of the people of Egypt, Ethiopia and Sudan, the three countries have committed to the following principles on the GERD:

I. Principle of Cooperation

- To cooperate based on common understanding, mutual benefit, good faith, win-win, and principles of international law.
- To cooperate in understanding upstream and downstream water needs in its various aspects.

**II. Principle of Development, Regional Integration
and Sustainability;**

The purpose of GERD is for power generation, to contribute to economic development, promotion of transboundary cooperation and regional integration through generation of sustainable and reliable clean energy supply.

III. Principle Not to Cause Significant Harm

- The Three Countries shall take all appropriate measures to prevent the causing of significant harm in utilizing the Blue/Main Nile.
- Where significant harm nevertheless is caused to one of the countries, the state whose use causes such harm shall, in the absence of agreement to such use, take all appropriate measures in consultations with the affected state to eliminate or mitigate such harm and, where appropriate, to discuss the question of compensation.

IV. Principle of Equitable and Reasonable Utilization

- The three countries shall utilize their shared water resources in their

- b. The social and economic needs of the Basin States concerned;
- c. The population dependent on the water resources in each Basin State;
- d. The effects of the use or uses of the water resources in one Basin State on other Basin States;
- e. Existing and potential uses of the water resources;
- f. Conservation, protection, development and economy of use of the water resources and the costs of measures taken to that effect;
- g. The availability of alternatives, of comparable value, to a particular planned or existing use;
- h. The contribution of each Basin State to the waters of the Nile River system;
- i. The extent and proportion of the drainage area in the territory of each Basin State.

V. Principle to Cooperate on the First Filling and Operation of the Dam

- To implement the recommendations of the International Panel of Experts (IPOE), respect the final outcomes of the Technical National Committee (TNC) Final Report on the joint studies recommended in the IPOE Final Report throughout the different phases of the project.
- The three countries, in the spirit of cooperation, will utilize the final outcomes of the joint studies, to be conducted as per the recommendations of the IPoE Report and agreed upon by the TNC, to:-
 - a) Agree on guidelines and rules on the first filling of GERD which shall cover all different scenarios, in parallel with the construction of GERD.

- b) Agree on guidelines and rules for the annual operation of GERD, which the owner of the dam may adjust from time to time.
- c) Inform the downstream countries of any unforeseen or urgent circumstances requiring adjustments in the operation of GERD.
- To sustain cooperation and coordination on the annual operation of GERD with downstream reservoirs, the three countries, through the line ministries responsible for water, shall set up an appropriate coordination mechanism among them.
- The time line for conducting the above mentioned process shall be 15 months from the inception of the two studies recommended by the IPoE.

VI. Principle of Confidence Building

- Priority will be given to downstream countries to purchase power generated from GERD.

VII. Principle of Exchange of Information and Data

Egypt, Ethiopia, and Sudan shall provide data and information needed for the conduct of the TNC joint studies in good faith and in a timely manner.

VIII. Principle of Dam Safety

- The three countries appreciate the efforts undertaken thus far by Ethiopia in implementing the IPoE recommendations pertinent to the GERD safety.

23rd March 2015 @ 11:30, Khartoum, Sudan

- Ethiopia shall in good faith continue the full implementation of the Dam safety recommendations as per the IPoE report.

IX. Principle of Sovereignty and Territorial Integrity

The three countries shall cooperate on the basis of sovereign equality, territorial integrity, mutual benefit and good faith in order to attain optimal utilization and adequate protection of the River.

X. Principle of Peaceful Settlement of Disputes

- The Three countries will settle disputes, arising out of the interpretation or implementation of this agreement, amicably through consultation or negotiation in accordance with the principle of good faith. If the Parties are unable to resolve the dispute through consultation or negotiation, they may jointly request for conciliation, mediation or refer the matter for the consideration of the Heads of State/Head of Government.

This agreement on Declaration of Principles is signed in Khartoum, Sudan, on Monday the 23rd of March 2015, by the Arab Republic of Egypt, The Federal Democratic Republic of Ethiopia, and the Republic of Sudan.

**For the
Arab Republic of Egypt:**

**Abdel Fattah El Sisi
President of the Republic.**

**For the
Federal Democratic Republic
of Ethiopia:**

**Hailemariam Desalegn
Prime Minister of the Republic.**

**For the
Republic of the Sudan:**

**Omer Hassan Elbashir
President of the Republic.**

TREATY SERIES. No. 16.

1902.

TREATIES

BETWEEN THE

UNITED KINGDOM AND ETHIOPIA,

AND BETWEEN THE

UNITED KINGDOM, ITALY, AND ETHIOPIA,

RELATIVE TO

**THE FRONTIERS BETWEEN THE SOUDAN,
ETHIOPIA, AND ERITREA.**

Signed at Adis Ababa, May 15, 1902.

[Ratifications delivered at Adis Ababa, October 28, 1902.]

[WITH A MAP.]

*Presented to both Houses of Parliament by Command of His Majesty.
December 1902.*

LONDON :
PRINTED FOR HIS MAJESTY'S STATIONERY OFFICE,
BY HARRISON AND SONS, ST. MARTIN'S LANE,
PRINTERS IN ORDINARY TO HIS MAJESTY.

And to be purchased, either directly or through any Bookseller, from
EVAN and SPOTTISWOODE, East Harding Street, Fleet Street, E.C., and
32, Abingdon Street, Westminster, S.W. ;
or OLIVER & BOYD, Edinburgh ;
or E. PONSONBY, 116, Grafton Street, Dublin.

[Cd. 1370.] Price 6½d.

King of the United Kingdom of Great Britain and Ireland and of the British Dominions beyond the Sea, Emperor of India, have signed the present Treaty, in duplicate, written in the English and Amharic languages, identically, both texts being official, and have thereto affixed their seals.

Done at Adis Ababa, the 15th day of May, 1902.

(L.S.) JOHN LANE HARRINGTON,
Lieutenant-Colonel

(Seal of His Majesty the Emperor Menelek II.)

Note.

Annex to the Treaty of 10th July, 1900, regarding the frontier between Ethiopia and Eritrea, and the Treaty of 15th May, 1902, regarding the frontier between the Soudan and Ethiopia.

Nota.

Aggiunta al Trattato del 10 Luglio, 1900, per la frontiera fra Etiopia ed Eritrea ed al Trattato del 15 Maggio, 1902, per la frontiera fra Sudan ed Etiopia.

His Majesty the Emperor of Ethiopia, Menelek II, Major Ciccodicola, Italian Minister in Ethiopia, and Lieutenant-Colonel Harrington, His Britannic Majesty's Agent in Ethiopia, have mutually agreed that:

Di comune accordo fra S. M. l'Imperatore di Etiopia, Menelek II, il Maggiore Comre. Ciccodicola, Ministro d'Italia in Etiopia, ed il Tte. Colonnello Harrington, Agente Diplomatico del Governo Britannico in Etiopia, è stato convenuto quanto segue:

ARTICLE I.

The frontier Treaty between Ethiopia and Eritrea, previously determined by the line Tomat-Todluc, is mutually modified in the following manner:

Commencing from the junction of the Khor Um Hagar with the Setit, the new frontier

ARTICOLO I.

Il Trattato di frontiera fra l'Etiopia e la Colonia Eritrea, determinato finora dalla linea Tomat-Todluc, di comune accordo viene modificato nel seguente modo:

A cominciare dalla confluenza del Khor-Um-Hagar col Setit, la nuova frontiera segue questo

follows this river to its junction with the Maiteb, following the latter's course so as to leave Mount Ala Tacura to Eritrea, and joins the Mareb at its junction with the Mai Ambessa.

The line from the junction of the Setit and Maiteb to the junction of the Mareb and Mai Ambessa shall be delimited by Italian and Ethiopian delegates, so that the Canana tribe belong to Eritrea.

fiume fino alla confluenza del Maiteb, si tiene lungo il corso di esso lasciando alla Eritrea il Mte. Ala-Tacura, e si dirige al Mareb alla confluenza de Mai Ambessa.

La linea compresa fra la confluenza del Maiteb col Setit e quella del Mai Ambessa col Mareb sarà determinata sul terreno da oppositi delegati, Italiani ed Etiopi, in maniera che la tribù dei Canana rimanza alla Colonia Eritrea.

ARTICLE II.

The frontier between the Soudan and Eritrea, instead of that delimited by the English and Italian delegates by the Convention of the 16th April, 1901, shall be the line which, from Sabderat, is traced via Abu Jamal to the junction of the Khor Um Hagar with the Setit.

The present Agreement shall come into force as soon as its ratification by the British and Italian Governments shall have been notified to the Emperor of Ethiopia.

In faith of which His Majesty the Emperor of Ethiopia, Menelek II, in his own name and that of his successors; Major Ciccodicola, in the name of His Majesty Victor Emmanuel III, King of Italy, and his successors; and Lieutenant-Colonel Harrington, in the name of His Majesty Edward VII, King of the United Kingdom of Great Britain and Ireland and of the British Dominions

ARTICOLO II.

La frontiera fra il Sudan ed l'Eritrea, invece di essere quella delimitata dai delegati Inglese ed Italiano con la Convenzione del 16 Aprile, 1901, sarà la linea che da Sabderat per Abu-Gamal va alla confluenza del Khor-Um-Hagar col Setit.

Gli accordi sopraindicati accettati da S. M. l'Imperatore d'Etiopia, Menelek II, avranno esecuzione quando questa Nota sarà stata ratificata dai Governi Inglese ed Italiano.

In fede di quanto sopra, S. M. l'Imperatore di Etiopia, Menelek II, per se e pei suoi successori; il Comre. Maggiore Ciccodicola, Ministro d'Italia in Etiopia, in nome di S. M. Vittorio Emanuele III, Re d'Italia, per lui e pei suoi successori; ed il Tte. Colonnello Harrington, in nome di S. M. Edoardo VII, Re dei Regni Uniti di Gran Bretagna ed Irlanda, dei domini Britannici d'oltre mare, Imperatore

ARTICLE II.

The boundary, as defined in Article I, shall be delimited and marked on the ground by a Joint Boundary Commission, which shall be nominated by the two High Contracting Parties, who shall notify the same to their subjects after delimitation.

ARTICLE III.

His Majesty the Emperor Menelek II, King of Kings of Ethiopia, engages himself towards the Government of His Britannic Majesty not to construct, or allow to be constructed, any work across the Blue Nile, Lake Tsana, or the Sobat which would arrest the flow of their waters into the Nile except in agreement with His Britannic Majesty's Government and the Government of the Soudan.

ARTICLE IV

His Majesty the Emperor Menelek, King of Kings of Ethiopia, engages himself to allow His Britannic Majesty's Government and the Government of the Soudan to select in the neighbourhood of Itang, on the Baro River, a block of territory having a river frontage of not more than 2,000 metres, in area not exceeding 400 hectares, which shall be leased to the Government of the Soudan, to be administered and occupied as a commercial station, so long as the Soudan is under the Anglo-Egyptian Government. It is agreed between the two High Contracting Parties that the territory so leased shall not be used for any political or military purpose.

ARTICLE V.

His Majesty the Emperor Menelek, King of Kings of Ethiopia, grants His Britannic Majesty's Government and the Government of the Soudan the right to construct a railway through Abyssinian territory to connect the Soudan with Uganda.

A route for the railway will be selected by mutual agreement between the two High Contracting Parties.

The present Treaty shall come into force as soon as its ratification by His Britannic Majesty shall have been notified to the Emperor of Ethiopia.

In faith of which His Majesty Menelek II, King of Kings of Ethiopia, in his own name, and Lieutenant-Colonel John Lane Harrington, on behalf of His Majesty King Edward VII,

[103]

B 2

beyond the Seas, Emperor of India, and his successors, have signed the present Note in triplicate, written in the Italian, English, and Amharic languages identically, all texts being official, and have thereto affixed their seals.

delle Indie, per lui e pei suoi successori, hanno sottoscritta questa Nota, scritta in 3 copie, in lingua Inglese, Italiana, ed Amarica, identicamente e dello stesso valore, e vi hanno apposti i loro sigilli.

Done at Adis Ababa, this
15th day of May, 1902.

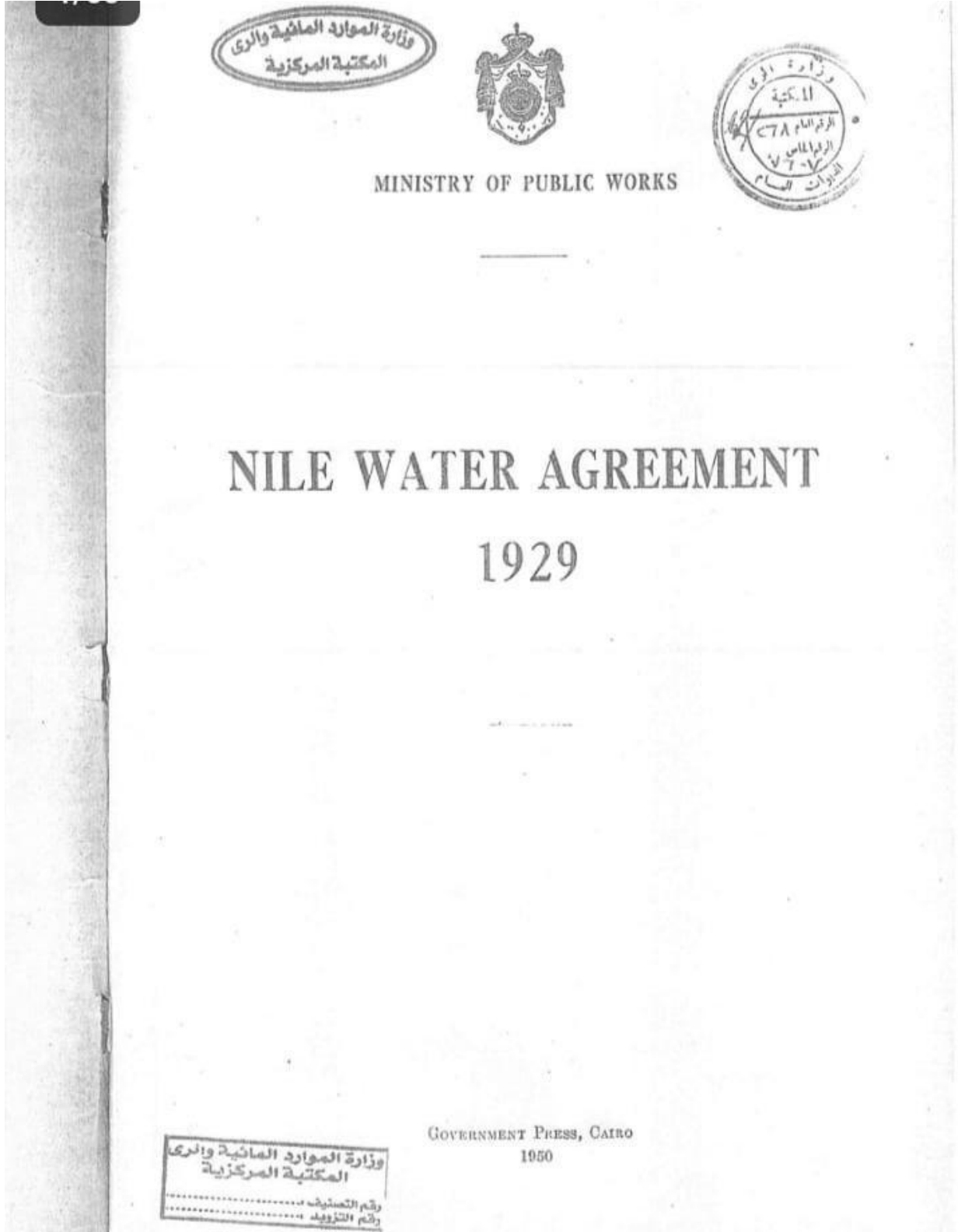
Scritta nella città di Addis
Ababa, il 15 Maggio, 1902.

(L.S.) JOHN LANE HARRINGTON,
Lieutenant-Colonel.

(L.S.) MAGGIORE FEDERICO CICCODICOLA.

(Seal of His Majesty the Emperor Menelek II.)

كتاب موجه من حضرة صاحب الدولة رئيس مجلس الوزراء
الى حضرة صاحب الفخامة المندوب السامي لحكومة جلالة ملك بريطانيا بخصوص مسائل الري
في ٧ مايو سنة ١٩٢٩

Letter from H.E. the Prime Minister of the Egyptian Government to
H.E. the High Commissioner for H.B.M. Government on Question of Irrigation

رياسة مجلس الوزراء

يا صاحب الفخامة

١- تأييدا لمحدثتنا الأخيرة أشرف بأن أبلغ فخامتكم آراء الحكومة المصرية فيما يختص بمسائل الري التي كانت موضع محادثتنا .
إن الحكومة المصرية توافق على أن البت في هذه المسائل لا يمكن تأجيله حتى يتيسر للحكومتين عقد اتفاق بشأن مركز السودان . غير أنها مع إقرار التسويات الحاضرة تحتفظ بحريتها التامة فيما يتعلق بالمقاولات التي تسبق عقد مثل ذلك الاتفاق .

٢- من البين أن تعمير السودان يحتاج إلى مقدار من مياه النيل أعظم من المقدار الذي يستعمله السودان الآن . ولقد كانت الحكومة المصرية دائما - كما تعلم فخامتكم - شديدة الاهتمام بعمران السودان . وستواصل هذه الحطة . وهي لذلك مستعدة للاتفاق مع الحكومة البريطانية على زيادة المقدار بحيث لا تضر تلك الزيادة بحقوق مصر الطبيعية والتاريخية في مياه النيل ، ولا بما تحتاج اليه مصر في توسعها الزراعي وبشرط الاستيثاق بكيفية مرضية من المحافظة على المصالح المصرية على الوجه المفصل بعد في هذه المذكرة .

٣- وبناء على ما تقدم : تقبل الحكومة المصرية النتائج التي انتهت اليها لجنة مياه النيل في سنة ١٩٢٥ المرفق تقريرها بهذه المذكرة والذي يعتبر جزءا لا يتصل من هذا الاتفاق . على أنه نظرا للتأخير في بناء خزان جبل الأولياء الذي يعتبر بناء على الفترة الأربعين من تقرير لجنة مياه النيل مقابلا لمشروعات رى الجزيرة ترى الحكومة المصرية أن تعدل تواريف ومقادير المياه التي تؤخذ تدريجيا من النيل للسودان في أشهر الفيضان كما هو مبين بالهند ٥٧ من تقرير اللجنة بحيث لا يتعدى ما يأخذه السودان ١٢٦ م٣ مكعبا في الثانية قبل سنة ١٩٣٦ ، وأن يكون من المفهوم أن الجدول المذكور في المادة السابق ذكرها يبقى بغير تغيير حتى يبلغ المأخوذ ١٢٦ م٣ مكعبا في الثانية . وهذه المقادير مبنية على تقرير لجنة مياه النيل فهي إذن قابلة للتعديل كما نعت على ذلك في التقرير .

٤- ومن المفهوم أيضا أن الترتيبات الآتية ستراعى فيما يختص بأعمال الري على النيل :-

(١) إن الممثل العام لمصلحة الري المصرية في السودان أو معاونيه أو أى موظف آخر يعينه وزير الأشغال تكون لهم الحرية الكاملة في التعاون مع المهندسين المقيمين لخزان سنار لقياس التصرفات والأرصادات حتى تتحقق الحكومة المصرية من أن توزيع المياه وموازنات الخزان جارية طبقا لما تم الاتفاق عليه .
وتسرى الإجراءات التفصيلية الخاصة بالتنفيذ والمتفق عليها بين وزير الأشغال ومستشارى حكومة السودان من تاريخ الموافقة على هذه المذكرة .

(٢) ألا تنقام بغير اتفاق سابق مع الحكومة المصرية أعمال رى أو توليد قوى ، ولا تتخذ إجراءات على النيل وفروعه أو على البحيرات التى ينبع منها سواء فى السودان أو فى البلاد الواقعة تحت الإدارة البريطانية يكون من شأنها إنقاص مقدار الماء الذى يصل إلى مصر أو تعديل تاريخ وصوله أو تخفيض منسوبه على أى وجه يلحق ضرر بمصالح مصر .

(٣) تلقى الحكومة المصرية كل التسهيلات اللازمة للقيام بدراسة ورصد الأبحاث المائية (هيدرولوجيا) لنهر النيل فى السودان دراسة ورصدا واثمين .

(٤) إذا قررت الحكومة المصرية إقامة أعمال فى السودان على النيل أو فروعه أو اتخاذ أى إجراء لزيادة مياه النيل لمصلحة مصر تنفق مقدما مع السلطات المحلية على ما يجب اتخاذه من الاجراءات للمحافظة على المصالح المحلية ويكون إنشاء هذه الأعمال وصيانتها وإدارتها من شأن الحكومة المصرية وتحت رقابتها رأسا

(٥) تستعمل حكومة جلالة ملك بريطانيا العظمى وشمال إيرلندا وساطتها لدى حكومات المناطق التى تحت نفوذها لكى تسهل للحكومة المصرية عمل المساحات والمقاييس والدراسات والأعمال من قبيل ما هو مبين فى الفقرتين السابقتين .

(٦) لا يخلو الحال من أنه فى سياق تنفيذ الأمور المبينة بهذا الاتفاق قد يقوم من وقت لآخر شك فى تفسير مبدأ من المبادئ أو بصدد بعض التفاصيل الفنية أو الادارية فستعالج كل مسألة من هذه المسائل بروح من حسن النية المتبادل فاذا نشأ خلاف فى الرأى فيها يختص بتفسير أى حكم من الأحكام السابقة أو تنفيذه أو مخالفته ولم يتيسر للحكومتين حله فيها بينهما رفع الأمر طيلة تحكيم مستقلة .

(٧) لا يعتبر هذا الاتفاق بأى حال ماسا بمراقبة وضبط النهر فان ذلك يحتفظ به لمناقشات حرة بين الحكومتين عند المفاوضة فى مسألة السودان .

وإلى أنتهز هذه الفرصة لأجند لكم فائق احترامى .

رئيس مجلس الوزراء
(محمد محمود)

النامرة ٧ مايو سنة ١٩٢٩

رد حضرة صاحب المفخامة المندوب السامى لحكومة جلالة ملك بريطانيا
على كتاب حضرة صاحب الدولة رئيس مجلس الوزراء المؤرخ في ٧ مايو سنة ١٩٢٩

Letter from H.E. the High Commissioner for H.B.M. Government
to H.E. the Prime Minister in Answer to his Letter of 7th May 1929

دار المندوب السامى

يا صاحب الدولة

- ١- أنشرف بأن أخبر دولتكم بأنى تسلمت المذكرة التى تكرمتم دولتكم بإرسالها إلى اليوم .
- ٢- ومع تأييدى للتواعد التى تم الاتفاق عليها كما هى واردة فى مذكرة دولتكم فانى أعبر لدولتكم عن سرور حكومة جلالة الملك من أن المباحثات أدت إلى حل لا بد أنه سيزيد فى تقدم مصر والسودان ورخائهما
- ٣- وأن حكومة جلالة الملك بالمملكة المتحدة لتشاطر دولتكم الرأى فى أن مرمى هذا الاتفاق وجوهره هو تنظيم الرى على أساس تقرير لجنة مياه النيل وأنه لا تأثير له على الحالة الراهنة فى السودان .
- ٤- وفى الختام أذكر دولتكم أن حكومة جلالة الملك سبق لها الاعتراف بحق مصر الطبيعى والتاريخى فى مياه النيل وأقرر أن حكومة جلالة الملك تعتبر المحافظة على هذه الحقوق مبدأ أساسيا من مبادئ السياسة البريطانية كما تؤكد لدولتكم بطريقة قاطعة أن هذا المبدأ وتفصيلات الاتفاق مستنفذ فى كل وقت أيا كانت الظروف التى قد تطرأ فيما بعد .

وإنى أنهر هذه القرصنة لأجدد لدولتكم فائق احترامى

لويده
المندوب السامى

القاهرة فى ٧ مايو سنة ١٩٢٩

MINISTRY OF PUBLIC WORKS

NILE WATER AGREEMENT

Working Arrangements for Controlling Irrigation in the Sudan—Year 1929

1. The season during which the Sudan will be restricted to the use of a definite total volume of water (hereinafter referred to as "the restricted season") is considered as beginning on January 1st, and from this date until July 15th the Sudan authorities will maintain a debit and credit water account in the Form "A" appended.

The initial credit will be the gross contents of the reservoir at the actual reservoir level on January 1st, assessed as hereinafter explained, plus a volume to be taken from the natural river.

The debit items will be :—

- (1) The losses from the reservoir,
- (2) The Gezira Canal discharge,
- (3) Compensation water for pumps,
- (4) Domestic Supply.

In this account the final volume debited must not under any circumstances exceed the volume at credit.

2. Gross contents of the reservoir.

The gross contents of the Sennar Reservoir have been determined by observations based on a method agreed upon by the Egyptian and Sudan Irrigation authorities, and explained in the report "Determination of the Contents of Sennar Reservoir" dated June 7th, 1926, by the Director of the Delta Barrage.

In order to conform to the principle that no water should be taken from the river after January 18th, the gross contents of the reservoir are calculated to mean river conditions on that date. The values of the Roseires gauge on January 18th, do not vary greatly from year to year, and a mean gauge reading of 12.00 has been accepted as representing the normal stage of the river on that date. The gross contents are therefore calculated above a normal river represented by a gauge of 12.00 at Roseires.

The gross contents, as determined by the above method, amount to 781 million cubic metres at full reservoir level of 420.70 as shown in Table I annexed.

Re vision of figures.

The contents and the losses having been derived from coefficients obtained from models, the figures would be subject to revision if further experiments call for the adoption of other coefficients.

Apart from this the operation of determining the contents and the losses will be repeated on a future convenient occasion by agreement between the Irrigation authorities.

all assistance from the administrative authorities in the Sudan in respect of schemes undertaken in the Sudan as well as from the British Government in any questions concerning the neighbouring territories.

31. The Commission has endeavoured to find a practical and workable basis for irrigation, and to foresee, and as far as possible to provide for, any difficulties that may arise in the future. But it is aware that doubtful points may well arise in the interpretation of any document, and that differences of opinion as to fact cannot fail to occur from time to time in such matters as the volumes of water flowing in a river or canal, discharged through sluices, or lost by evaporation or seepage. It does not feel called upon to make proposals with regard to special arrangements for dealing with such doubts and differences, which seem to be outside the sphere of a technical commission. It does, however, desire to record emphatically the view that neither the elaborate drafting of an agreement nor the provision of special machinery for adjudication should be allowed to obscure the importance of mutual confidence and co-operation in all matters concerning the river and its waters.

32. Finally the Commission desires to draw attention to the very great importance of continued study of the river and systematic record of the statistics. A very good hydrological organisation has been built up, and its continued efficiency is absolutely essential not only to fresh development work, but also to the correct working of the arrangements proposed in this report, or indeed of any other arrangements that could be devised.

Cairo, March 21, 1926.

(Signed): ABDUL HAMID SOLIMAN,
Egyptian Delegate.

(Signed): R. M. MACGREGOR,
British Delegate.

No. 6519

**UNITED ARAB REPUBLIC
and
SUDAN**

**Agreement (with annexes) for the full utilization of the Nile
waters. Signed at Cairo, on 8 November 1959**

Official text: Arabic.

Registered by the United Arab Republic on 7 February 1963.

**RÉPUBLIQUE ARABE UNIE
et
SOUDAN**

**Accord (avec annexes) relatif à la pleine utilisation des eaux
du Nil. Signé au Caire, le 8 novembre 1959**

Texte officiel arabe.

Enregistré par la République arabe unie le 7 février 1963.

[TRANSLATION¹ — TRADUCTION²]

No. 6519. AGREEMENT³ BETWEEN THE REPUBLIC OF THE
SUDAN AND THE UNITED ARAB REPUBLIC FOR THE
FULL UTILIZATION OF THE NILE WATERS. SIGNED
AT CAIRO, ON 8 NOVEMBER 1959

As the River Nile needs projects, for its full control and for increasing its yield for the full utilization of its waters by the Republic of the Sudan and the United Arab Republic on technical working arrangements other than those now applied :

And as these works require for their execution and administration, full agreement and co-operation between the two Republics in order to regulate their benefits and utilize the Nile waters in a manner which secures the present and future requirements of the two countries :

And as the Nile waters Agreement concluded in 1929⁴ provided only for the partial use of the Nile waters and did not extend to include a complete control of the River waters, the two Republics have agreed on the following :

First

THE PRESENT ACQUIRED RIGHTS

1. That the amount of the Nile waters used by the United Arab Republic until this Agreement is signed shall be her acquired right before obtaining the benefits of the Nile Control Projects and the projects which will increase its yield and which projects are referred to in this Agreement ; The total of this acquired right is 48 Millions of cubic meters per year as measured at Aswan.

2. That the amount of the waters used at present by the Republic of Sudan shall be her acquired right before obtaining the benefits of the projects referred to above. The total amount of this acquired right is 4 Millions of cubic meters per year as measured at Aswan.

¹ Translation by the Government of the United Arab Republic.

² Traduction du Gouvernement de la République arabe unie.

³ Came into force on 12 December 1959, in accordance with article 7.

⁴ League of Nations, *Treaty Series*, Vol. XCIII, p. 43.

*Second*THE NILE CONTROL PROJECTS AND THE DIVISION
OF THEIR BENEFITS BETWEEN THE TWO REPUBLICS

1. In order to regulate the River waters and control their flow into the sea, the two Republics agree that the United Arab Republic constructs the Sudd el Aali at Aswan as the first link of a series of projects on the Nile for over-year storage.

2. In order to enable the Sudan to utilize its share of the water, the two Republics agree that the Republic of Sudan shall construct the Roseires Dam on the Blue Nile and any other works which the Republic of the Sudan considers essential for the utilization of its share.

3. The net benefit from the Sudd el Aali Reservoir shall be calculated on the basis of the average natural River yield of water at Aswan in the years of this century, which is estimated at about 84 Millions of cubic meters per year. The acquired rights of the two Republics referred to in Article "First" as measured at Aswan, and the average of losses of over-year storage of the Sudd El Aali Reservoir shall be deducted from this yield, and the balance shall be the net benefit which shall be divided between the two Republics.

4. The net benefit from the Sudd el Aali Reservoir mentioned in the previous item, shall be divided between the two Republics at the ratio of $14\frac{1}{2}$ for the Sudan and $7\frac{1}{2}$ for the United Arab Republic so long as the average river yield remains in future within the limits of the average yield referred to in the previous paragraph. This means that, if the average yield remains the same as the average of the previous years of this century which is estimated at 84 Millions, and if the losses of over-year storage remain equal to the present estimate of 10 Millions, the net benefit of the Sudd el Aali Reservoir shall be 22 Millions of which the share of the Republic of the Sudan shall be $14\frac{1}{2}$ Millions and the share of the United Arab Republic shall be $7\frac{1}{2}$ Millions. By adding these shares to their acquired rights, the total share from the net yield of the Nile after the full operation of the Sudd el Aali Reservoir shall be $18\frac{1}{2}$ Millions for the Republic of the Sudan and $55\frac{1}{2}$ Millions for the United Arab Republic.

But if the average yield increases, the resulting net benefit from this increase shall be divided between the two Republics, in equal shares.

5. As the net benefit from the Sudd el Aali (referred to in item 3 Article Second) is calculated on the basis of the average natural yield of the river at Aswan in the years of this century after the deduction therefrom of the acquired rights of the two Republics and the average losses of over-year storage at the Sudd el Aali Reservoir, it is agreed that this net benefit shall be the subject of revision by the two parties

No. 6519

at reasonable intervals to be agreed upon after starting the full operation of the Sudd el Aali Reservoir.

6. The United Arab Republic agrees to pay to the Sudan Republic 15 Million Egyptian Pounds as full compensation for the damage resulting to the Sudanese existing properties as a result of the storage in the Sudd el Aali Reservoir up to a reduced level of 182 meters (survey datum). The payment of this compensation shall be affected in accordance with the annexed agreement between the two parties.

7. The Republic of the Sudan undertakes to arrange before July 1963, the final transfer of the population of Halfa and all other Sudanese inhabitants whose lands shall be submerged by the stored water.

8. It is understood that when the Sudd el Aali is fully operated for over-year storage, the United Arab Republic will not require storing any water at Gebel Aulia Dam. And the two contracting parties will in due course, discuss all matters related to this renunciation.

Third

PROJECTS FOR THE UTILIZATION OF LOST WATERS IN THE NILE BASIN

In view of the fact that at present, considerable volumes of the Nile Basin Waters are lost in the swamps of Bahr El Jebel, Bahr El Zeraf, Bahr el Ghazal and the Sobat River, and as it is essential that efforts should be exerted in order to prevent these losses and to increase the yield of the River for use in agricultural expansion in the two Republics, the two Republics agree to the following :

1. The Republic of the Sudan in agreement with the United Arab Republic shall construct projects for the increase of the River yield by preventing losses of waters of the Nile Basin in the swamps of Bahr El Jebel, Bahr el Zeraf, Bahr el Ghazal and its tributaries, the Sobat River and its tributaries and the White Nile Basin. The net yield of these projects shall be divided equally between the two Republics and each of them shall also contribute equally to the costs.

The Republic of the Sudan shall finance the above-mentioned projects out of its own funds and the United Arab Republic shall pay its share in the costs in the same ratio of 50% allotted for her in the yield of these projects.

2. If the United Arab Republic, on account of the progress in its planned agricultural expansion should find it necessary to start on any of the increase of the Nile yield projects, referred to in the previous paragraph, after its approval by the two Governments and at a time when the Sudan Republic does not need such project,

the United Arab Republic shall notify the Sudan Republic of the time convenient for the former to start the execution of the project. And each of the two Republics shall, within two years after such notification, present a date-phased programme for the utilization of its share of the waters saved by the project, and each of the said programmes shall bind the two parties. The United Arab Republic shall at the expiry of the two years, start the execution of the projects, at its own expense. And when the Republic of Sudan is ready to utilize its share according to the agreed programme, it shall pay to the United Arab Republic a share of all the expenses in the same ratio as the Sudan's share in benefit is to the total benefit of the project ; provided that the share of either Republic shall not exceed one half of the total benefit of the project.

Fourth

TECHNICAL CO-OPERATION BETWEEN THE TWO REPUBLICS

1. In order to ensure the technical co-operation between the Governments of the two Republics, to continue the research and study necessary for the Nile control projects and the increase of its yield and to continue the hydrological survey of its upper reaches, the two Republics agree that immediately after the signing of this Agreement a Permanent Joint Technical Commission shall be formed of an equal number of members from both parties ; and its functions shall be :

- a) The drawing of the basic outlines of projects for the increase of the Nile yield, and for the supervision of the studies necessary for the finalising of projects, before presentation of the same to the Governments of the two Republics for approval.
- b) The supervision of the execution of the projects approved by the two Governments.
- c) The drawing up of the working arrangements for any works to be constructed on the Nile, within the boundaries of the Sudan, and also for those to be constructed outside the boundaries of the Sudan, by agreement with the authorities concerned in the countries in which such works are constructed.
- d) The supervision of the application of all the working arrangements mentioned in (c) above in connection with works constructed within the boundaries of Sudan and also in connection with the Sudd el Aali Reservoir and Aswan Dam, through official engineers delegated for the purpose by the two Republics ; and the supervision of the working of the upper Nile projects, as provided in the agreements concluded with the countries in which such projects are constructed.
- e) As it is probable that a series of low years may occur, and a succession of low levels in the Sudd el Aali Reservoir may result to such an extent as not to permit

in any one year the drawing of the full requirements of the two Republics, the Technical Commission is charged with the task of devising a fair arrangement for the two Republics to follow. And the recommendations of the Commission shall be presented to the two Governments for approval.

2. In order to enable the Commission to exercise the functions enumerated in the above item, and in order to ensure the continuation of the Nile gauging and to keep observations on all its upper reaches, these duties shall be carried out under the technical supervision of the Commission by the engineers of the Sudan Republic, and the engineers of the United Arab Republic in the Sudan and in the United Arab Republic and in Uganada.

3. The two Governments shall form the Joint Technical Commission, by a joint decree, and shall provide it with its necessary funds from their budgets. The Commission may, according to the requirements of work, hold its meetings in Cairo or in Khartoum. The Commission shall, subject to the approval of the two Governments, lay down regulations for the organisation of its meetings and its technical, administrative and financial activities.

Fifth

GENERAL PROVISIONS

1. If it becomes necessary to hold any negotiations concerning the Nile waters, with any riparian state, outside the boundaries of the two Republics, the Governments of the Sudan Republic and the United Arab Republic shall agree on a unified view after the subject is studied by the said Technical Commission. The said unified view shall be the basis of any negotiations by the Commission with the said states.

If the negotiations result in an agreement to construct any works on the river, outside the boundaries of the two Republics, the Joint Technical Commission shall after consulting the authorities in the Governments of the States concerned, draw all the technical execution details and the working and maintenance arrangements. And the Commission shall, after the sanction of the same by the Governments concerned, supervise the carrying out of the said technical agreements.

2. As the riparian states, other than the two Republics, claim a share in the Nile waters, the two Republics have agreed that they shall jointly consider and reach one unified view regarding the said claims. And if the said consideration results in the acceptance of allotting an amount of the Nile water to one or the other of the said states, the accepted amount shall be deducted from the shares of the two Republics in equal parts, as calculated at Aswan.

The Technical Commission mentioned in this agreement shall make the necessary arrangements with the states concerned, in order to ensure that their water consumption shall not exceed the amounts agreed upon.

Sixth

TRANSITIONAL PERIOD BEFORE BENEFITING
FROM THE COMPLETE SUDD EL AALI RESERVOIR

As the benefiting of the two Republics from their appointed shares in the net benefit of the Sudd el Aali Reservoir shall not start before the construction and the full utilization of the Reservoir, the two parties shall agree on their agricultural expansion programmes in the transitional period from now up to the completion of the Sudd el Aali, without prejudice to their present water requirements.

Seventh

This Agreement shall come into force after its sanction by the two contracting parties, provided that either party shall notify the other party of the date of its sanction, through the diplomatic channels.

Eighth

Annex (1) and Annex (2, A and B) attached to this Agreement shall be considered as an integral part of this Agreement.

Written in Cairo in two Arabic original copies this 7th day of Gumada El Oula 1379, the 8th day of November 1959.

For the Republic
of Sudan :

(Signed) Lewa Mohammed TALAAT FARID

For the United Arab
Republic :

(Signed) Zakaria MOHIE EL DIN

ANNEX 1

A SPECIAL PROVISION FOR THE WATER LOAN REQUIRED
BY THE UNITED ARAB REPUBLIC

The Republic of the Sudan agrees in principle to give a water loan from the Sudan's share in the Sudd el Aali waters, to the United Arab Republic, in order to enable the latter to proceed with her planned programmes for Agricultural Expansion.

The request of the United Arab Republic for this loan shall be made after it revises its programmes within five years from the date of the signing of this agreement.¹ And if

¹ See p. 64 of this volume.

the revision by United Arab Republic reveals her need for this loan, the Republic of the Sudan shall give it out of its own share a loan not exceeding one and a half Millions, provided that the utilisation of this loan shall cease in November, 1977.

ANNEX 2

A

To the Head of the Delegation of the Republic of Sudan

With reference to Article (Second) paragraph 6 of the Agreement signed this day,¹ concerning the full utilization of the River Nile Waters, compensation amounting to 15 Million Egyptian Pounds in sterling or in a third currency agreed upon by the two parties, and calculated on the basis of a fixed rate of \$2.87156 to the Egyptian Pound, shall be paid by the Government of the United Arab Republic, as agreed upon, in instalments in the following manner :

- £ 3 million on the first of January, 1960
- £ 4 million on the first of January, 1961
- £ 4 million on the first of January, 1962
- £ 4 million on the first of January, 1963

I shall be grateful if you confirm your agreement to the above.

With highest consideration.

Head of the United Arab Republic Delegation :
(Signed) Zakaria MOHIE EL DIN

B

To the Head of United Arab Republic Delegation

I have the honour to acknowledge receipt of your letter dated today and stipulating the following :

[See Annex 2, A]

I have the honour to confirm the agreement of the Government of the Republic of the Sudan to the contents of the said letter.

With highest consideration.

Head of the Delegation of the Republic of Sudan :
(Signed) Lewa Mohamed TALAAT FARID

¹ See p. 64 of this volume.

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimini, 2004 yılında başladığı Hartum Eyaleti'ndeki El-Zaim El-Ezher Üniversitesi Siyasal Bilimler ve Stratejik Araştırmalar Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü'nden 18 Kasım 2008 tarihinde "İyi Üstü" bir derece ile tamamlamıştır. Yüksek Lisans Diploması eğitimini 2012 yılında El-Zaim El-Ezher Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde almış ve 27 Mart 2013 tarihinde onur derecesi ile mezun olmuştur. Yüksek Lisans eğitimini 2015 yılında El-Zaim El-Ezher Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Bölümü'nde tamamlamış ve 22 Mart 2017 tarihinde onur derecesi ile mezun olmuştur. 2020 yılında Türkiye'nin Trabzon şehrinde bulunan Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora eğitimine başlamıştır; 2025 yılında mezun olmuştur.

2009 ile 2010 yılları arasında Sudan Yönetim Bilimleri Akademisi'nde çalışmıştır. 2013 yılında Şehircilik Planlama Bakanlığı'na bağlı Arazi Koruma ve Kaçak Yapılaşmayı Önleme Kurumu'nda kamu görevlisi olarak görev yapmıştır. 2014 yılında Hartum Eyalet Hükümeti Genel Sekreterliği İdari İşler Departmanı'na geçiş yapmış olup, halen bu görevine devam etmektedir.

Nagla Elmourad Abdallah ELMOURAD, bekar olup, İngilizce ve Arapça bilmektedir.